A night landscape featuring a large, illuminated archway structure in the background. The archway is lit with bright yellow and blue lights, creating a dramatic silhouette against the dark sky. Below the archway, a body of water reflects the lights, and a boat with its own lights is visible. The foreground shows dark foliage, possibly reeds or grasses, partially obscuring the view. The overall scene is atmospheric and visually striking.

ข้อข้องใจผู้ไม่ธรรมดา

ข้อข้องใจผู้ไฝ่ธรรม

โดย

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา

จัดพิมพ์จำหน่ายเพื่อเป็นทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม

มิถุนายน ๒๕๒๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑	๕,๐๐๐ เล่ม	กุมภาพันธ์	๒๕๒๕
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๔,๐๐๐ เล่ม	มิถุนายน	๒๕๒๕
พิมพ์ครั้งที่ ๓	๓,๐๐๐ เล่ม	มกราคม	๒๕๒๖
พิมพ์ครั้งที่ ๔	๕,๐๐๐ เล่ม	มิถุนายน	๒๕๒๘

คำอนุโมทนา

เรื่อง “ข้อข้องใจผู้ใฝ่ธรรม” นี้เป็นผลงานการตอบปัญหาของท่านเจ้าคุณพระโสภณคณาภรณ์ ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษาฯ ซึ่งได้ตอบนักศึกษาและประชาชนทั่วไป ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ใฝ่ใจในธรรม

ความจริง การถาม—ตอบปัญหาเป็นวิธีการที่ดีอย่างหนึ่งในการเข้าใจธรรมของผู้สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้ผู้ตอบที่มีความรู้ดีและมีศิลปะในการตอบด้วยแล้ว ก็จะช่วยคลายความสงสัยของผู้ถามได้มากและโดยรวดเร็ว ท่านเจ้าคุณพระโสภณคณาภรณ์ เป็นผู้มีความสมบัติของผู้ตอบปัญหาดังกล่าวนี้ หนังสือเล่มนี้จึงมีคุณค่าควรแก่การสนใจอ่านอย่างยิ่ง

สภาการศึกษาฯ รู้สึกดีใจ, ภูมิใจที่มีโอกาสได้พิมพ์หนังสือเล่มนี้จำหน่ายในนามของสภาการศึกษาฯ เพื่อนำรายได้มาบำรุงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในสถาบันการศึกษาแห่งนี้ และขออนุโมทนาต่อกุศลจิตของท่านเจ้าคุณพระโสภณคณาภรณ์ที่อุทิศกำลังกาย กำลังใจและกำลังสติปัญญาให้แก่สภาการศึกษาฯ ตลอดมา

ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยและกุศลธรรมทั้งหลาย พึงคุ้มครองท่านเจ้าคุณพระโสภณคณาภรณ์ให้มีความสุขเกษมสำราญผ่านพ้นอุปสรรคอันตรายทั้งปวง เจริญรุ่งเรืองในธรรมวินัยตลอดไป

สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

มิถุนายน ๒๕๒๘

“ต้องเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาในเวลานี้ ไม่มีแห่งใดในโลกที่จะถือจริง รู้จริงเท่าในเมืองไทยเรา เมืองไทยเปรียบเหมือนบ่อน้ำอันใหญ่ ซึ่งเป็นแนวที่สุดของพระพุทธศาสนา แนวที่ ๑ แนวที่ ๒ ร้อยหรือเต็มที่แล้ว ยิ่งแต่แนวที่ ๓ และแนวที่สุดคือเมืองไทย เมื่อเรารู้สึกว่ามีหน้าที่สำคัญจะต้องยึดแนวที่สุด เราทั้งหลายต้องรู้สึกพร้อมใจกันว่า เราจะต้องรู้สึกภาคภูมิใจในใจของเรา เหมือนหนึ่งทหารที่ได้รับมอบให้รักษาหน้าที่สำคัญ เมื่อเป็นแนวที่สุดเช่นนั้น ข้าศึกตีไปได้พื้นแนวหมดแล้ว เราทั้งหลายเป็นผู้รักษาแนวนี้

ถ้าเราไม่ตั้งใจรักษาจริงๆ แล้ว ถ้ามีอันตรายอย่างใดมาถึงพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายจะเป็นผู้ที่ได้รับความอับอายเป็นอันมาก”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๖

๒๕ เมษายน ๒๔๕๘

คำนำ

หนังสือเรื่อง “ข้อข้องใจผู้ไฝ่ธรรม” เล่มนี้ เป็นผลงานประเภทตอบปัญหาศาสนาเล่มที่ ๕ ค่อยจากหนังสือเรื่อง “ตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา เล่ม ๑-๒, กุมาธิบดีปัญหา และ นักศึกษาสงฆ์” แหล่งที่มาของคำถามในหนังสือเล่มนี้ มาจากกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันในด้านต่างๆ ส่วนมากแล้วจะเป็นปัญหาจากครูจริยศึกษาจากจังหวัดต่างๆ จากนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งแก้ว, นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลนักเรียน มศ. ๕ โรงเรียนสตรีวิทยา และ พระภิกษุที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรธรรมทายาท ซึ่งเป็นพระที่มาจากส่วนต่างๆ ของประเทศ

จากที่ได้สังเกตมาเพื่อตอบปัญหาจากกลุ่มคนต่างๆ มาเป็นเวลานานแล้วพบว่า ปัญหาที่คนไทยข้องใจเกี่ยวกับศาสนามักซ้ำๆ กัน ทำให้ปัญหาบางข้อคล้ายคลึงกับคำถามที่เคยตอบมาแล้วในเล่มก่อนๆ บ้าง เพื่อช่วยคลายความข้องใจสงสัยของคนอื่น ที่อาจจะสงสัยในเรื่องทำนองเดียวกัน

หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น ตามปกติแล้วจะไม่ทำให้เล่มโตนัก เพราะมีปัญหาเรื่องทุนในการพิมพ์ ถ้าเล่มโตมาก ทุนน้อย จำนวนหนังสือจะน้อยตามไปด้วย แต่หนังสือแนวปัญหาศาสนา

ตั้งใจจะทำให้เล่มโตกว่าปกติ เพื่อให้สามารถครอบคลุมเนื้อหาของ
คำถามต่าง ๆ ได้มาก แม้ว่าจำนวนหนังสือจะน้อยลงบ้าง หากเลือก
แจกเฉพาะผู้ที่สนใจจริงๆ คงได้รับประโยชน์ตามสมควร

คำถาม คำตอบที่ปรากฏในเล่มนี้ เป็นการตอบกันต่อหน้า
ผู้ถามในขณะที่รับปัญหาอ่านแล้วตอบออกไปเลย ตามความรู้
ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนา ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นๆ ต่อมา
ท่านผู้มีศรัทธาหลายท่าน ที่มาศึกษาปฏิบัติธรรม ณ คัด
สว. ธรรมนิเวศ ได้ช่วยกันลอกออกมาจากเทป นำมาจัดเกลา
สำนวนข้อความบางแห่งแล้วพิมพ์ดีดรักษาต้นฉบับไว้ เมื่อเห็นว่า
มีมากพอสมควรแล้วจึงได้จัดลำดับเรื่องเป็นหมวด เพื่อสะดวกแก่
การอ่านเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ให้ช่วงความเข้าใจในแต่ละเรื่องติดต่อกัน
ท่านที่ช่วยคัดลอกจากเทป พิมพ์ดีด จัดลำดับเรื่อง ปัญหา
จึงมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มขึ้นมา

ผลประโยชน์ที่แท้จริงจากหนังสือคือการอ่าน อันมีผลใน
การขจัดความสงสัย ได้หลักในการปฏิบัติตนตามธรรม สมควร
แก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ดังนั้น ท่านที่ได้รับแจกหนังสือนี้มาโดยทางใดก็ตาม หากว่า
ไม่ได้อ่านแล้ว ขอความกรุณาช่วยมอบให้แก่ท่านผู้สนใจอ่านเพื่อ
ช่วยกันเผยแผ่ธรรม ในรูปของธรรมทานอีกวิธีหนึ่งด้วย

จึงขอขอบคุณ อนุโมทนาในกุศลกรรมที่ทุกท่านได้บริจาคทุน
ในการพิมพ์ ช่วยคัดลอกเทปพิมพ์คัดค้นฉบับ และเข้าร่วมในการ
พิมพ์เผยแพร่ทุกท่าน

ขออำนาจแห่งบุญกุศลที่ท่านผู้มีส่วนให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จ
ด้วยแรงกาย กำลังทรัพย์ ท่านที่ตามปัญหาเหล่านี้มา ตลอดถึง
ท่านผู้ที่ได้รับแจกแล้วได้อ่าน ให้ประสบความสุขความเจริญ
ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย ถึงความมั่งคั่งมโหฬารในธรรม อัน
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศไว้ดีแล้วโดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

ด้วยความปรารถนาดี

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ อิตถาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๖

สารบัญ

๑. ปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	๑
๒. ปัญหาเกี่ยวกับธรรมะ	๑๕
๓. ปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์	๕๓
๔. ปัญหาเกี่ยวกับศาสนา	๑๐๒
๕. ปัญหาเกี่ยวกับกรรม	๑๒๓
๖. ปัญหาเกี่ยวกับสังคม	๑๕๑
๗. ปัญหาเกี่ยวกับทัศนชีวิต	๒๒๕
๘. ปัญหาเกี่ยวกับการเจริญสมาธิภาวนา	๒๔๘
๙. ปัญหาเรื่องสันโดษ	๒๕๒

๑. ปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

๑. การที่พระพุทธเจ้าประสูติออกมาแล้วเดินได้ ๗ ก้าว มีดอกบัวมารองรับ เป็นจริงหรือไม่?

คำถามข้อนี้มักมีการถามกันในที่ทั่ว ๆ ไป จนเป็นเรื่องน่าสังเกตว่า ทำไมเราจึงไปตั้งเงื่อนไขเอาที่พระพุทธเจ้ามากเกินไป ถ้าเราจะยอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นอัจฉริยมนุษย์ ซึ่งน้อยครั้งจะบังเกิดขึ้นในโลก อุบัติการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ จะมีผิดแปลกจากมนุษย์ธรรมดาไปบ้าง ก็ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องสุดวิสัย เพราะถ้าหากว่า การบังเกิดขึ้น การดำรงอยู่ของบุคคลระดับที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเป็นเช่นเดียวกับสามัญชน ก็กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาไป ดังนั้นในเรื่องนี้ เราจะต้องมองในสองแง่ด้วยกัน คือ

เป็นความสำเร็จด้วยบุญญฤทธิ์ของพระองค์ที่เป็นนิมิตหมายให้คนทั้งหลายทราบว่า พระองค์จะเป็นบุคคลพิเศษ ก็จะเป็นศาสดาหรือจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิต่อไป เหตุการณ์เหล่านี้ก็เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในทำนองเดียวกัน

การเสด็จดำเนินไปด้วยพระบาท ๗ ก้าวนั้น เป็นเหตุการณ์ที่มีคนเป็นอันมาก ซึ่งอยู่ในสถานที่ที่พระนางสิริมหามายาประสูติ

พระโพธิสัตว์ได้เห็นกัน แต่เป็นเรื่องแสดงออกถึงปัญญาธิการ
ของพระองค์ท่านนั่นเอง เพราะต่อแต่นั้น พระองค์ก็กลายเป็นทารก
ธรรมดา

ข้อนี้พึงศึกษาในตอนต่อไปที่ว่า เมื่อท่านอสิตดาบสหรือ
กาลเทวีลดาบส ได้มาเฝ้าเยี่ยมฉัน พระเจ้าสุทโธทนะก็นำพระ
กุมารที่นอนอยู่ในเบาะให้ไปไหว้พระดาบส ปราภฏการณที่พิเศษ
มหัศจรรย์ในลักษณะนี้ ไม่ใช่จะมีเฉพาะเจ้าชายสิทธัตถะเท่านั้น

อย่างพระนารายณ์มหาราช เมื่อประสูติมา พระญาติวงศ์ก็เห็น
เป็น ๕ กร จึงถวายพระนามว่า พระนารายณ์ราชกุมาร หรือ
พระเจ้าตากสินประสูติมาใหม่ ๆ ก็มีฟ้าผ่า มีงูมาวงขนครอบ
กระดิ่ง ผิดวิสัยทารกเป็นต้น เป็นบุพพนิมิต กือนิมิตที่เกิดขึ้น
ก่อน เป็นการบ่งบอกให้ทราบว่า บุคคลผู้นั้น ไม่ใช่เป็นคนธรรมดา
สามัญ โอกาสต่อไปจะเป็นคนพิเศษอย่างที่เราทราบกัน

เรื่องเหล่านี้สำหรับผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยความเชื่อมั่น
ในพระพุทธเจ้า ก็ไม่ควรจะไปตั้งข้อรังเกียจสงสัยเคลือบแคลงใจ
ให้บังเกิดขึ้น โดยไม่มีความจำเป็นอะไร เพราะว่ากันไปตามความ
เป็นจริงแล้ว เรานับถือพระพุทธเจ้า ไม่ใช่นับถือเพราะพระองค์
ดำเนินด้วยพระบาท ๗ ก้าว หรือเป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ
แต่เรานับถือในฐานะที่พระองค์ได้บำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้ แล้ว
สั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตาม เราได้
รับผลจากความบริสุทธิ์จากพระปัญญา จากพระมหากรุณาของ

พระองค์ เราจึงประกาศตนนับถือพระองค์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
เรื่องเหล่านี้จึงเป็นประเด็นปลีกย่อยที่ไม่ควรนำมาให้เกิดความ
เคลือบแคลงความลังเลสงสัย เพราะความรู้สึกที่เกิดขึ้นในลักษณะ
นี้ ไม่ได้เป็นผลดีแก่บุคคลแต่ประการใด รังแต่จะทำให้เกิดอาการ
ชะงักงันขึ้นในจิตใจ ไม่พร้อมจะประพฤติปฏิบัติธรรมะ ซึ่งแสดง
โดยพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่เรายังมีความเคลือบแคลงสงสัยใน
ชีวประวัติความเป็นมาของพระองค์อยู่ กล่าวโดยสรุปว่า เรื่องนี้
เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ สำหรับอัจฉริยมนุษย์ เป็นเหตุการณ์ที่คน
เป็นอันมาก ซึ่งประชุมกันอยู่ในสถานที่นั้นพบเห็นด้วยตาของเขา
แล้วก็บอกกล่าวสืบต่อกันมา

๒. เรื่องเกี่ยวกับทศชาติอันเป็นชาดกนั้น จะอธิบายให้
คนทั่วไปเข้าใจในเนื้อเรื่องว่า เป็นความจริงมากน้อยเพียงใด

ก็มากน้อยเท่าที่ท่านแสดงไว้บนแกละ มันเป็นเรื่องประวัติ
ศาสตร์ส่วนตัวของบุคคล พูดัง ๆ ก็คืออดีตชีวประวัติของ
พระโพธิสัตว์ในภพในชาติต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ใช้
บุพเพนิวาสานุสติญาณของพระองค์รำลึกถึงเรื่องเหล่านี้แล้วนำมา
ชี้แจงแสดงประกอบพระธรรมเทศนา ที่จริงแล้วชาดกไม่ใช่มี
เฉพาะทศชาติหรือ ทศชาติเป็นเรื่องใหญ่ ก็เรียกว่าอยู่ในมหานิภาค
มีคาถามาก คูแล้วคล้าย ๆ กันว่า เป็นเรื่องที่ใกล้ ๆ กับพระชาติที่
จะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและจะเป็นพระพุทธเจ้า เรื่องราวเหล่านั้น

ก็เป็นเรื่องจริงเกิดขึ้นในสมัยหนึ่ง แต่ทำไมได้มีจดจารึกเอาไว้เป็นหลักฐาน พระพุทธเจ้าอาศัยพระญาณดั่งที่กล่าวแล้ว ระลึกถึงเรื่องเหล่านั้น แล้วก็นำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงแก่โลก ซึ่งก็ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เพราะว่าประวัติของบุคคลในอดีตกาลเป็นอันมากที่เรานำมาอบรมสั่งสอนแสดงแก่เยาวชนของเรากันอยู่ในปัจจุบันว่าที่จริงเรื่องเหล่านั้นอาจมีการเสริมแต่งมาบ้างก็ได้ หรือว่าบุคคลในเรื่องนั้นอาจจะสร้างขึ้นมาจากจินตนาการก็ได้ แต่ทำไมเรานำมาชี้แจงมาแสดงกันได้ พอถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระโพธิสัตว์เป็นเรื่องของบัณฑิตคนหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ได้ใช้ชีวิตของตนเองทำประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมที่ท่านเป็นสมาชิกอยู่ เมื่อเรานำมาชี้แจงแสดงเปิดเผยแก่คนในยุคหลัง ก็จะได้แบบในการดำเนินชีวิตว่า ธรรมดาคนเป็นบัณฑิตนั้นจะต้องดำเนินชีวิตในลักษณะอย่างนั้น ๆ แบบของชีวิตที่ท่านแสดงไว้ในเรื่องราวเสลาชีวิตของพระโพธิสัตว์แต่ละชาดกนั้น เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลในยุคหลังมากเหลือเกิน เพราะอะไร เพราะว่าเสลาชีวิตของคนทั้งหลายในโลกนี้ ถึงแม้ว่าคนจะมีถึงสี่พันกว่าล้านที่พูดกันในปัจจุบัน แต่ว่าเสลาชีวิตของคนแล้ว ก็มีลักษณะซ้ำซ้อนกับบุคคลทั้งหลายในอดีต พฤติกรรมบางอย่างเป็นพฤติกรรมที่เหมือนกัน เช่น กาม กิณ นอน กลัว ซึ่งเป็นไปตามสัญชาตญาณของสัตว์ทั้งหลายนั้น ก็เหมือนกันทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตจากชีวประวัติของพระโพธิสัตว์ อาจจะเกิดขึ้นแก่คนในยุคหลังอีกก็ได้ แล้วเกิดต่อไปอีกก็ได้ เป็นการซ้ำซ้อนกัน เราก็จะได้แบบในการดำเนินชีวิตว่า การเป็นคนดีที่จะชื่อว่า ดำรงชีวิต

อยู่อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรีมีคุณค่าต่อสังคมนั้น จะดำเนินอย่างไร เราจะได้แนวจากชีวประวัติของพระโพธิสัตว์ดังที่ได้กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นเรื่องนี้จึงต้องแสดงไปตามที่ท่านแสดงเอาไว้ ไม่น่าจะมีปัญหาอะไรให้มากมาย

๓. เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติ ทรงมือกนิหารจริงหรือเปล่า การบรรลุลหกรรมของพระพุทธเจ้าตั้งต้นอย่างไร บรรลุอย่างไร ใช้อะไรเป็นเครื่องวัด ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์หรือไม่ และทำอย่างไรจึงพ้นทุกข์ได้?

ปัญหามีหลายตอนมาก อภินิหารนั้น ต้องเข้าใจคือ คำที่เรามาใช้กันเราไม่เข้าใจว่ามันหมายความว่าอย่างไร อภินิหารนั้นเป็นเรื่องของบุญกุศล ที่บุคคลเหล่านั้นได้กระทำเอาไว้ แล้วมาบันดาลมาสนับสนุนให้เห็นเป็นเรื่องเฉพาะคนนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เรื่องของอภินิหารจึงมีอยู่แก่คนทั่วไป เช่น ในประวัติศาสตร์ของเรา เช่น พระนารายณ์มหาราชเมื่อประสูติมาพระญาติวงศ์เห็นเป็น ๔ กร นี่คืออภินิหาร หรือพระเจ้าคัมภีร์เมื่อประสูติมาก็มีฟ้าผ่าลงมา มีงูเห่าล้อมมาครอบกระดิ่งที่นอนอยู่ นี่คืออภินิหาร แล้วตอนที่อาจารย์ทองดี เอาไปลงโทษไว้ที่ท่าน้ำ พอน้ำขึ้นมาจะถึงคอ ค.ช.สิน สะพานใหญ่ก็หลุดลอย เด็กก็นอนอยู่ข้างบน นี่คืออภินิหาร อภินิหารคือ อำนาจบุญกุศล ที่บุคคลเหล่านั้นได้กระทำเอาไว้ แล้วก็มากุ้มครองมาสนับสนุนบุคคลเหล่านั้น แต่ว่าคนที่ไม่มีอภินิหาร ขึ้นอาจเอื้อมไปในตำแหน่งบางตำแหน่ง อย่างที่เราพูดกันว่า

แข่งเรือแข่งพายนั้นแข่งได้ แต่แข่งบุญแข่งวาสนานั้นแข่งกันไม่ได้ อย่างกับคนบางคนที่มีอภินิหารนั้นไม่ถึงเสวตฉัตร เช่น นายเรือง ก๊กพระยาพิษณุโลก ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ได้ ๗ วันตายเลย นี้เรียกว่าคนไม่มีอภินิหาร เพราะฉะนั้น อภินิหารจึงมีอยู่แก่คนทุกคนที่มีบุญ ปกติจะเรียกเต็ม ๆ ว่า กฤชดาภินิหาโร คือมีอภินิหารอันได้กระทำไว้แล้ว คือหมายถึงว่า คนเหล่านั้นได้สร้างสมอบรมบุญบารมีเอาไว้ การเป็นอะไรในสังคม มนุษย์เรานั้นจะเห็นว่าเราอยากเป็นกันเยอะ แต่เป็นไม่ได้ ทำไมเป็นไม่ได้ เพราะเราไม่มีอภินิหาร คือไม่มีบุญวาสนา พอที่จะเป็นเช่นนั้น เช่นว่าตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ตำแหน่งอะไร คนเขาอยากเป็นใหญ่กัน แต่ก็เป็นไม่ได้ เพราะไม่มีอภินิหาร อภินิหารจึงไม่เป็นเรื่องแปลกอะไรนะ แต่ว่าเราเข้าใจทำไมถูกเองเท่านั้น ถ้ามีปทานุกรมอยู่ใกล้ ๆ มีลองเปิดดู ว่าความหมายไม่ได้ลึกซึ้งวิจิตรพิสดารอะไรเลย เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ทุกยุค ทุกสมัย แก่ใครก็ตามขอให้บุญพอสมควร เราจะเห็นถึงความเป็นผู้มีอภินิหารของคนเหล่านั้น

ช่วงต่อไปที่ถามว่า การบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้าตั้งต้นอย่างไร เอาตั้งต้นเลยหรือ สรุปลงอย่างนี้แล้วกัน คือเมื่อตัดสินพระทัยว่าจะบำเพ็ญเพียรทางจิต เจ้าชายสิทธัตถะก็เริ่มที่อานาปานสติกรรมฐาน คือทำใจให้สงบเป็นสมาธิด้วยการกำหนดควลมหายใจเข้าออก และบำเพ็ญเพียรไปเรื่อย ๆ จนจิตสงบเป็นสมาธิถึงขั้นที่เรียกว่าอัปปนาสมาธิ คือแน่วแน่ ต่อแต่นั้นก็ทรงบรรลุญาณ ๔ ญาณ ๔ ประการ คือ ญาณที่ ๑, ๒, ๓, ๔ จิตก็ได้รับการพัฒนา

๖

ชั้นให้มีความสงบ มีความประณีต มีความสะอาด โดยลำดับ จนถึงขั้นที่ ๔ มีเฉพาะอุเบกขากับสมาธิ ต่อแต่นั้น ก็น้อมพระทัย ไปเพื่อตรวจดูชาติในกาลก่อนของพระองค์ ตรวจดูการที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ คนเป็นต้น เรียกว่าบรรลुพระญาณ ๒ ข้อ จากนั้นก็ทรงพิจารณาขั้นที่ ๕ เห็นจริงตามพระไตรลักษณ์ ถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นในขั้นที่ ๕ ไปได้ เกิดญาณความรู้มุคขันธ์ รุอิริยสังทั้ง ๔ ประการ คือ

รู้ว่านี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับทุกข์

พระญาณเกิดมุคขันธ์ครั้งที่ ๒ โดยไม่เคยรู้เคยเห็นมาเลยใน กาลก่อนว่า ทุกข์นั้นให้กำหนดรู้เอาไว้ สมุทัย ก็ให้ละ นิโรธ ก็ให้ทำให้แจ้ง มรรค ก็ให้ลงมือประพฤติปฏิบัติ

ญาณก็มุคขันธ์เป็นครั้งที่ ๓ ว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ได้กำหนด รู้แล้ว สมุทัยที่ควรละ พระองค์ก็ได้ละแล้ว นิโรธที่ควรทำให้แจ้ง พระองค์ก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรเจริญ พระองค์ก็ได้เจริญแล้ว

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็มีพระญาณ ๓ บังเกิดขึ้นในอริยสัง ๔ ญาณละ ๑ ครั้ง ก็รวมเป็นญาณ ๓ มีอาการ ๑๒ ปราภฏขึ้นเด่นชัด ก็ทำให้พระองค์ทำอาสวกิเลสให้หมด ไปจากจิตใจ แล้วเกิดพระญาณหยั่งรู้ว่า ชาตินี้ของพระองค์ก็เป็น ชาติสุดท้ายแล้ว ภพคือการอุบัติบังเกิดในภพต่าง ๆ จะไม่มีอีก

ต่อไป นี่ก็เรียกว่าใช้ญาณคือความรู้นั้นเป็นเครื่องวัด คือคูกิเลส ไม่มีอะไรเลย แล้วความรู้อะไรที่ไม่เคยรู้ทรงรู้หมด สรุปว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อรินัย ๔ โดยผ่านญาณทั้ง ๓ เกิดขึ้นในอรินัย ๔ ญาณละ ๑ ครั้ง ก็สรุปว่าญาณหนึ่งก็เกิด ๔ ครั้ง มีสามก็เป็น ๑๒ ครั้งด้วยกัน ถ้าต้องการรายละเอียด ก็ลองไปอ่านคูที่ธรรมจักษุ ปวัตตคนสูตร สวคมนต์แปลฉบับหลวง ส่วนจะอธิบายให้ละเอียดโดยการตอบปัญหานี้คงยาก

เมื่อเกิดญาณรู้ก็เหมือนกับเราป่วยเจ็บไข้ไม่สบาย แล้วก็รับประทานยาอะไรเรื่อยเรื่อย อาการทั้งหมดมันหายไป เราก็รู้ของเราเองว่ามันหายแล้ว จะให้คนอื่นรู้ไม่ได้หรอก คือเรารู้ของเราเองว่าหายแล้ว พระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน และพระอรหันต์ทั้งหลายก็มีลักษณะเช่นเดียวกันด้วย

ที่ถามว่าปัจจุบันนี้ยังมีพระอรหันต์อยู่หรือไม่ ถ้าว่ากันตามหลักแล้ว พระอรหันต์มีอยู่ทุกยุคทุกสมัย แต่อย่าลืมว่าความเป็นพระอรหันต์อยู่ที่จิตซึ่งไม่มีกิเลส อาการแสดงออกมาทางกายทางวาจาของท่านก็คือคนทั่วไปไม่มีอะไรพิเศษ ท่านอาจจะใช้โวหารสำนวนภาษาชาวบ้าน บางครั้งลูกศิษย์ทำผิดก็อาจจะดูว่ากล่าวตักเตือนเป็นธรรมดา เพราะต้องใช้ภาษานี้กันให้เกิดความเข้าใจ ทำไมจึงว่าพระอรหันต์มีอยู่ เพราะว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนั้น ท่านสุภัททะได้เข้าไปกราบทูลถามถึงเรื่องพระอรินัยบุคคล ๔ จำพวก พระพุทธเจ้าก็รับสั่งโดยสรุปว่า ในธรรมวินัยใดมีอรินัยมรรค มีองค์ ๘ ประการ ในธรรมวินัยนั้นย่อมมี ๘

สมณะที่ ๑ ๒ ๓ ๔ คือ พระโศคาเป็นต้นไป และทรงเน้นไว้ว่า
ตราบาไดอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการยังมีอยู่ การปฏิบัติชอบตามองค์
อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการยังมีอยู่ ตราบนั้นโลกจะไม่ว่างจาก
พระอริยบุคคล เพราะฉะนั้นในปัจจุบันนี้ทุกอย่างยังเป็นไปเหมือน
เดิม คือการศึกษา การปฏิบัติตามองค์อริยมรรคก็ยังมีอยู่เช่นเดิม
เพราะฉะนั้นโดยนัยนะแห่งพระพุทธภาษิตนี้ ก็บอกให้เราทราบว่า
พระอรหันต์ก็ยังมีอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่อย่าลืมว่าอยู่ที่ใจของท่าน
ท่านไม่ได้ไปบอกใครหมดยกออก สมัยพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน
คือ เรื่องของท่าน

ข้อว่าทำอย่างไรจึงจะทำตัวให้หลุดพ้นทุกข์ได้ โดยที่ยัง
จำเป็นต้องอยู่ในสังคมที่มีสิ่งช่วยกิเลสและการแก่งแย่งชิงกันมาก
สรุปว่าต้องการจะใช้วิธีการทำใจให้พ้นจากความทุกข์ ในขั้นของ
การทำใจนั้น วิธีที่ดีที่สุดก็คือ อย่าไปเอาจริงเอาจังอะไรมากเกินไป
อย่าไปยึดถือ อย่าไปเล็งผลเลิศให้สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้
เป็นอย่างนี้ คนโน้นควรเป็นอย่างนั้น คนนี้ควรเป็นอย่างนี้ อย่าไป
ยึดถือ ทำใจให้รู้จักอิมรู้จักพอ รู้จักยินดีในสิ่งที่เกิดขึ้น ที่มีอยู่
ที่ได้มา อย่าไปพะว้าพะวังถึงเรื่องที่ผ่านมาแล้ว อย่าไปไขว่คว้า
ถึงเรื่องที่ยังไม่มาถึง ทำใจให้สงบอยู่เฉยๆในปัจจุบัน ถ้าทำได้
อย่างนี้ ความสุขใจก็จะบังเกิดขึ้น เพราะว่าสำคัญที่สุดที่พระ-
พุทธเจ้าทรงสรุปก็คงจะเคยได้ยินกันถึงบทสวดที่ว่ากล่าวโดย
สรุปแล้ว การที่จิตของบุคคลไปยึดมั่นถือมั่นเอาไว้ในขั้นทั้ง
๕ ประการ เป็นความทุกข์ ในทำนองตรงกันข้าม ถ้าเราไม่ไป

ยึดมั่นถือมั่นอะไร มีหน้าที่ก็คือหน้าที่ แฉกสลายไปก็คือ
แฉกสลายไป ไม่ไปยึดถือไม่ไปเล็งผลเลิศ ความสุขใจความ
สงบใจก็จะบังเกิดขึ้น อย่างที่ท่านได้กล่าวไว้เป็นคำกลอนว่า

สุขทุกข์อยู่ที่ใจไม่ใช่หรือ ถ้าใจถือก็เป็นทุกข์ไม่สุขใส
ใจไม่ถือก็เป็นสุขไม่ทุกข์ใจ เราอยากได้ความสุขหรือทุกข์มา

ในด้านการแสวงหาอะไรก็เหมือนกัน คือต้องรู้จักอ้อมรู้จักพอ
รู้จักหยุดเสียบ้าง อย่าปล่อยให้ความอยากมันท่วมจิตใจ การปล่อย
ให้จิตใจมีกระสันอยากนั้น โอกาสที่จะให้เต็มจริง ๆ มันเป็นไปได้
ได้หรือ นอกจากรู้สึกว่าคนจะมีสติยับยั้งชั่งใจ รู้จักอ้อมรู้จักพอเสีย
บ้าง ความรู้สึกที่ว่าพอ ว่าเป็นสุข ก็จะบังเกิดขึ้น อย่างที่ท่าน
กล่าวไว้ว่า

ความไม่พอใจจนเป็นคนเข็ญ พอแล้วเป็นเศรษฐีมหาศาล
จนทั้งนอกทั้งในไม่ได้การ จงคิดอ่านแก้จนเป็นคนพอ

นี่ก็เป็นเรื่องของการทำงาน เรียกว่า ทำใจให้อยู่เหนือเหตุการณ์
บางเหตุการณ์ได้ ถ้าเข้าไปคลุกกับเหตุการณ์บางเหตุการณ์ ก็ต้อง
เข้าไปคลุกด้วยปัญญา อย่างมง่าย อย่านปล่อยกายปล่อยใจให้เหิง
ไปในเรื่องเหล่านั้น แล้วจะอยู่ในแคววงของโลกของสังคมที่สับสน
วุ่นวายนี้ โดยไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายอะไรกับเขา คือถึงแม้เขาจะ
เดือดร้อนวุ่นวาย แต่เนื่องจากเราทำใจอยู่เหนือเหตุการณ์เหล่านั้น

ได้ ในบางโอกาสเราก็ไม่ต้องไปวุ่นวายเคียดรื้อนอะไรกับเขา ซึ่งเป็นอุบายวิธีที่จะสร้างความสุขความสงบให้เกิดขึ้นแก่จิตใจ ของคนได้ในชีวิตประจำวัน

๔. พระพุทธเจ้าเสด็จมาเมืองไทยสมัยไหน ถ้าไม่เสด็จมา เมืองไทย ทำไมจึงมีรอยพระพุทธบาท

ตามหลักฐานในทางประวัติศาสตร์จริง ๆ ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้เสด็จออกนอกชมพูทวีปหรอก แม้แต่ในชมพูทวีปเองก็เสด็จอยู่เฉพาะในส่วนที่เป็นมัชฌิมชนบทส่วนกลางของอินเดียเท่านั้นเอง แม้แต่แคว้นอวันตี ซึ่งก็เป็นประจันตชนบทที่ใกล้กับมัชฌิมชนบทก็ไม่เสด็จไป ตามหลักฐานที่ปรากฏในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น ก็เป็นเรื่องความบังดาลใจ ความศรัทธา ความเคารพเทอดทูนพระพุทธเจ้า ต้องการจะให้เห็นว่าประเทศของตนนั้นมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอยู่ตลอด ก็เลยกลายเป็นพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปในประเทศนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นลังกา พม่า มอญ ไทยก็ตาม ลาว เขมร ก็เหมือนกัน ก็มีความคิดอย่างนั้น ประเทศมหายานก็มีความคิดในแนวเดียวกัน ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ควรแก่การอนุโมทนา เมื่อเรามองกันในแง่ประวัติศาสตร์ เราก็ต้องพูดกันในแง่ประวัติศาสตร์ว่าพระรูปกายจริง ๆ นั้น พระพุทธเจ้าไม่เคยเสด็จมาในเมืองไทยหรอก และแม้แต่ในเมืองพม่า ตลอดถึงลังกาก็ตาม แต่การเสด็จโดยธรรม

ก็คือพระพุทธเจ้า นั่น ว่ากันตามความเป็นจริงก็เป็นธรรมกาย
เมื่อนิพพานไปแล้วก็คือรูปของพระธรรมวินัย การที่พระพุทธเจ้า
เป็นพระธรรมกายนั้นก็อย่างที่รับสั่งแสดงแก่พระวัคกัลิวว่า

วัคกัลิวิกขุจถอยออกไป จะมาคูโยร้างกายตถาคตเป็นของ
เปื่อยเน่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่า
เห็นธรรม เราตถาคตชื่อว่า เป็นธรรมกาย

คือหมายความว่า ความเป็นพระพุทธเจ้า นั่น ก็คือ ตัวปัญญา
ความกรุณา และความบริสุทธิ์ ที่มีอยู่ภายในพระทัยของเจ้าชาย
สิทธัตถะนั่นเอง และเมื่อร่างกายของเจ้าชายสิทธัตถะแตกทำลาย
ไปโดยปกติธรรมดา ความเป็นพระพุทธเจ้าก็ดำรงอยู่ในรูปของ
ธรรมวินัย ตามที่รับสั่งแสดงแก่พระอานนท์ไว้ก่อนปรินิพพานว่า

ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติ
แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ
เมื่อล่วงลับไปแล้ว

เพราะฉะนั้นการเสด็จมาเมืองไทยจริง ๆ ของพระพุทธเจ้า
จึงมาในรูปของพระธรรมวินัยที่เผยแพร่โดยพระโสณะกับพระ
อุตตระ ประมาณศตวรรษที่ ๓ คือประมาณ พ.ศ. ๓๐๐

ส่วนที่ว่า มีพระบาทของพระพุทธเจ้า นั่น ก็เป็นเรื่องจำลอง
กันขึ้น ก็สร้างกันขึ้นในยุคในสมัยต่าง ๆ เมื่อเราเรียนตำรา

มหาบุริสลักษณะแล้วก็พยายามที่จะสร้างรอยพระพุทธรูปจำลอง
ขึ้น ตามหลักฐานที่ปรากฏในมหาบุริสลักษณะว่า รอยพระพุทธรูป
มีรูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร เกิดจากการแกะสลักและการหล่อกัน
ขึ้น แกะสลักลงไปในหินบ้าง หรือว่าหล่อด้วยโลหะบ้าง แต่ส่วน
มากก็ทำกันในหินต่าง ๆ เราจะเห็นว่าพระพุทธรูปไม่ว่าในที่ใด
ก็ตามใหญ่เหลือเกิน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะอะไร เพราะว่าถ้ายอย
เท่าใหญ่นั้นจริง ๆ พระพุทธรูปเจ้าก็ดองใหญ่โตมโหฬารเลย
แล้วคนที่พบเห็นพระองค์แทนที่จะเลื่อมใส ก็คงจะวิ่งหนีกัน
เพราะหวาดกลัว แต่ตามหลักฐานนั้น พระพุทธรูปเจ้าไม่ได้โตกว่าคน
สามัญเท่าไรหรอก สูงกว่าพระนันทะพุทธรูปบูชาเพียง ๔ นิ้ว
ซึ่งเราดูกันไม่ค่อยเห็นหรอกสูง ๔ นิ้ว แล้วก็ใช้สังฆาฏิร่วมกับ
พระมหากัสสปะได้ คือสังฆาฏิของพระมหากัสสปะพระพุทธรูป
ก็ใช้ได้ และของพระพุทธรูปเจ้า พระมหากัสสปะก็เอาไปใช้ได้
พระนันทะและพระมหากัจจายนะ สองรูปนี้เวลาท่านไปในที่
บางแห่ง คนก็หลงว่า ท่านเป็นพระพุทธรูปเจ้าก็มี และโดยเฉพาะ
จิวรที่เรียกว่าสุกคประมาณจิวรของพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่ได้ใหญ่โต
คนไทยที่สูงหน่อยก็ห่มได้สบาย ๆ นี่แสดงว่ารูปร่างของพระองค์
ก็คงแบบเผ่าอารยัน คือสูงกว่าคนไทยหน่อย แต่ที่สำคัญที่สุด
ก็คือว่าพระพุทธรูปเจ้าที่ทรงแสดง ทรงแสดงว่า

รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายนั้นรวมลงในรอยเท้าช้าง คือ
หมายความว่า เหยียบลงปิดรอยเท้าช้างไม่มีค รอยเท้าช้างจึงใหญ่
กว่ารอยเท้าสัตว์ทั้งหลาย แต่ถ้าพระพุทธรูปเจ้ามีพระองค์ใหญ่

มีพระบาทใหญ่ขนาดนั้น ขนาดที่เราเห็นกันในที่ต่าง ๆ ก็คงจะรับ
สั่งว่า รอยเท้าแห่งสัตว์ทั้งหลายมารวมลงในรอยเท้าตถาคต
รอยเท้าตถาคตก็เล็กกว่ารอยเท้าของสัตว์ทั้งหลาย แต่พระพุทธเจ้า
ไม่ได้ตรัสอย่างนั้น

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องของรอยพระบาทนั้นเป็นอุเทศิกเจดีย์
คือเจดีย์ที่สร้างขึ้นอุทิศถวายพระพุทธเจ้าเป็นพุทธบูชา และ
เมื่อเราไปไหว้ไปสักการะต่อรอยพระพุทธรูปเหล่านั้น คือเรา
จะมองในแง่ว่าเหยียบไว้ หรือมองในแง่ว่าเป็นอุเทศิกเจดีย์ก็ตาม
คือถ้ามองในแง่ที่ว่าถ้าเหยียบไว้ก็เป็นเจดีย์ประเภทหนึ่งเรียกว่า
บริโภกเจดีย์ ถ้ามองในแง่ของการสร้างขึ้นอุทิศก็กลายเป็นอุเทศิก-
เจดีย์ ซึ่งก็เป็นปุชนียวัตถุในฐานะเดียวกัน ย่อมเป็นบุญเป็นกุศล
แก่ผู้ที่ไหว้ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในรอยพระบาทเหล่านั้น
นี่คือเรื่องของบุญของกุศล แต่ว่าส่วนเรื่องของประวัติศาสตร์
คือเรื่องของประวัติศาสตร์ เราอย่าเอามาปนกัน ประวัติศาสตร์
คือประวัติศาสตร์ ตามหลักฐานในประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้เสด็จมา
แต่ว่ารอยพระบาทก็เป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่คนโบราณ
ท่านสร้างขึ้นโดยจุดประสงค์จะบูชาพระพุทธเจ้า เราไหว้เรา
สักการะด้วยความเคารพก็เป็นการแสดงความเคารพต่อปุชนีย-
วัตถุ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของชาวพุทธจะต้องแสดงอย่างนั้น และ
ก็เป็นบุญเป็นกุศลแก่ผู้ที่ไหว้สถานที่เหล่านั้น

๕. พระพุทธรูปมีมาแต่สมัยพุทธกาล หรือพระพุทธรูปเจ้า
ปรีณิพพานแล้ว ท่านผู้ใดหล่อปั้น แกะสลักก่อน วันเดือนปี
เท่าใด อาศัยอะไรเป็นมูลเหตุ ท่านผู้แกะสลักรูปปั้น รูปหล่อ
ชื่ออะไร เพื่ออะไร?

ถามปัญหาขงกะถามนักเรียนเขียนนะ เรื่องพระพุทธรูปเป็น
เหตุผลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องเข้าใจในเบื้องต้นว่า หลักฐาน
ทางประวัติศาสตร์ที่เราค้นคว้าหาหลักฐานในเรื่องนี้ได้ อาศัยจาก
นักปราชญ์กรีก จีน เป็นหลัก รายละเอียดขนาดวันเดือนปี ชื่อช่าง
แกะสลักนั้น เขาไม่บันทึกกันไว้หรอก อาจจะเป็นเพราะ เป็นการ
บันทึกขึ้นภายหลังเหตุการณ์นั้น ๆ หรือเพราะคนสมัยโบราณ
ท่านมีจิตใจสะอาดไม่ทำอะไรในลักษณะอยากเด่นอยากดังก็ได้
ความเป็นมาของพระพุทธรูปพอสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. อรรถกถาธรรมบท ตอนว่าด้วยเรื่องขมกปาฏิหาริย์
ซึ่งพระพุทธรูปทรงกระทำเมื่อศรีสุแล้วประมาณ ๗ ปี เมื่อ
พระองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่ต้นคันชามพุทธรูปนั้น ท่านบอกว่า
ทรงใช้มนมยิทธิแบ่งภาคพระองค์ออกเป็น ๕ องค์ เมื่อเทศน์
โปรดพระพุทธรูมารดาที่ดาวดึงส์ เวลาเสด็จออกไปบิณฑบาต
ทรงนิรมิตพระพุทธรูปองค์ขึ้นอีกองค์หนึ่ง ทำหน้าที่เทศน์แทน
พระองค์ ทางด้านเมืองสาวัตถี เมื่อพระพุทธรูปเจ้าหายไปหลังจาก
แสดงขมกปาฏิหาริย์เสร็จ ทำให้คนเป็นอันมากไม่ยอมกลับ จะรอ
การเสด็จกลับของพระพุทธรูปเจ้า จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา

ด้วยไม้แก่นจันทน์ขึ้น เพื่อเคารพสักการะแทนพระพุทธรเจ้า เมื่อ
พระพุทธรองค์เสด็จกลับจากดาวดึงส์ ทรงสำแดงพุทธานิหาร
ให้พระพุทธรปฏิมาเสด็จลุกขึ้นต้อนรับพระองค์ได้ อย่างกับมีชีวิต
เป็นที่อัศจรรย์ใจของคนที่มาประชุมกันในคราวนั้น

ถ้าจะถือตามหลักฐานนี้ แสดงว่าพระพุทธรปฏิมาได้มีมาแล้ว
แม้ในพุทธสมัย

๒. มูลเหตุให้มีการสร้างพระพุทธรปฏิมา เจดีย์ สถูป
ในตอนหลังพุทธปรินิพพาน มีความเป็นมาที่เชื่อมโยงกันกับ
พระพุทธรคำรัส ครัสเรื่อง อุปารหุคคส คือบุคคลที่ควรสร้าง
สถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้เพื่อสักการบูชาของคนที่มาจากทิศทั้ง ๔ ไว้
๔ ประเภท คือ

- พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
- พระปัจเจกพุทธเจ้า
- พระอรหันตสาวก หรือ อนุพุทธ
- พระเจ้าจักรพรรดิ

หลังจากพระพุทธรเจ้าปรินิพพานไปแล้ว มีการแจกพระบรม
สารีริกธาตุกัน พระราชา พราหมณ์ เหล่านั้นได้นำไปสร้างพระ
สถูปบรรจุไว้ เพื่อเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกในบ้าน
เมืองของตน ๆ ต่อมา มีการสร้างพระสถูปเพิ่มขึ้น จนกลายเป็น
เจดีย์ ๔ ประเภท คือ

๑. พระธาตุเจดีย์ สร้างบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของ
พระพุทธเจ้า

๒. บริโภคเจดีย์ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุเครื่องใช้ของ
พระพุทธเจ้า เช่น บาตร จีวร เป็นต้น แม้สังเวชนียสถานทั้ง ๔
คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน
ของพระพุทธองค์ ก็สงเคราะห์เข้าในประเภทนี้

๓. ธรรมเจดีย์ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอักษรจารึก
พระธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เช่น คทา เข
ธมมา.... เป็นต้น

๔. อุทเทสิกเจดีย์ คือเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์
แทนพระพุทธเจ้า เริ่มต้นมาแต่รัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช
ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐ โดยสร้างสัญลักษณ์เพียง ๔ ปางเท่านั้น
คือปางประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ยังไม่นิยม
ทำเป็นรูปคน แต่ทำเป็นสัญลักษณ์แทน เช่น ปางปฐมเทศนา
ทำเป็นพระแท่น มีรูปกวางหมอบ เสมาธรรมจักร แต่บนพระแท่น
ไม่มีพระรูปของพระพุทธเจ้า

ต่อมา เมื่อชนชาติกรีกหันมานับถือพระพุทธศาสนา เนื่องจาก
พวกเขา นับถือเทวรูปมาก่อน เมื่อมานับถือพระพุทธศาสนา
ไม่มีรูปเคารพรู้สึกว่าแห้ว จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาขึ้น โดยยึดแนว
ของเทพเจ้าพอลโลสของเขากับเจ้าชาย พระพุทธรูปยุคแรก
จึงเกิดขึ้นที่แคว้นคันธาระ

สำหรับวัตถุประสงค์ในการสร้างนั้น คงยึดถือแนวของ
เจตีย์ประเภทสตูปีในยุคแรก คือ

๑. เพื่อเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจ เพื่อบำรุงขวัญ กำลังใจ
ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ

๒. เพื่อเป็นเครื่องสักการะ บูชา น้อมรำลึกถึงพระพุทธคุณ
โดยอาศัยพระพุทธปฏิมาเป็นสื่อ

๓. เพื่อเป็นที่ตั้งแห่งพุทธานุสสติ เมื่อน้อมรำลึกอยู่ย่อมเกิด
ความสงบ ก่อให้เกิดผลเป็นสมาธิ ญาณ การเจริญวิปัสสนา
ตามลำดับ

๒. ปัญหาเกี่ยวกับธรรมะ

๖. ขอความกรุณาอธิบายคำว่าจิตว่าง เป็นแนวแห่งความเข้าใจ
ด้วย

จิตว่างเป็นภาษาที่ออกจะหวิอหวากันพอสมควร ซึ่งผู้ที่พูด
ขึ้นเป็นคนแรกก็คือท่านพุทธทาส แท้ที่จริงในความหมายของท่าน
นั้น เราไปตีความกันเองว่าจิตไม่มีอะไร และเรียกว่าจิตว่าง คือเรา
อาศัยแนวคิดที่เป็นภาษาไทยว่า ว่างก็คือไม่มีอะไร แท้ที่จริงคำ
ว่างนั้นหมายเพียงว่า อย่าให้เกิดอารมณ์กิเลสขึ้นก่อกวนใจ
มากจนเกินไป เมื่อจะทำอะไร ก็อย่าไปยึดมั่นถือมั่นในเรื่องเหล่านั้น
ให้มากนัก เช่นว่าเราประกอบเหตุเราก็ทำในส่วนเหตุ ไม่ไป
ไขว่คว้าว่าผลจะต้องเป็นอย่างไรอย่างนั้น เพราะเมื่อเราทำเหตุแล้ว
ผลก็ย่อมเกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องสงสัย พยายามทำใจให้สงบจาก
อารมณ์เครื่องขุ่นมัวทั้งหลาย เราอาจจะยังมีความโลภ ความโกรธ
ความหลงอยู่ แต่ก็อย่าให้มันเกินไป คือสรุปว่า กิเลสก็มี แต่อย่า
ให้ถึงกับก่อกวนใจ ก็ถือว่าเป็นความว่างในระดับที่เราปฏิบัติได้ แต่
ที่ว่างอย่างเต็มที่นั้น ก็หมายถึงว่า จิตที่ปราศจากกิเลส เข้าถึง
นิพพานในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความว่างอย่างยิ่ง อย่าง
ที่ตรงแสดงไว้ว่า นิพพานํ ปรมํ สุธมฺมํ นิพพานเป็นความว่างหรือ
ความสูญอย่างยิ่ง ซึ่งก็หมายความว่าในชีวิตปัจจุบันเราเ็น เราก็

สามารถทำได้ คืออย่าไปเก็บไปกอดอารมณ์ไว้มาก อะไรที่ควรปล่อย
ควรวาง ก็ปล่อยวาง โดยเฉพาะคือเรื่องอดีตและอนาคต แล้วก็
กำหนดใจอยู่เฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น เราทำอะไรก็ให้ใจอยู่กับสิ่ง
เหล่านั้น อย่าให้จิตใจฟุ้งซ่านซัดสายไปในเรื่องเหล่านี้ นี่ถือว่าเป็น
เป็นความว่างในระดับหนึ่งที่เราสามารถสัมผัสได้ และก็ประสบ
ได้

๗. ทิฐิ มีโทษ หรือประโยชน์อย่างไร ต่างจากวิริยะหรือไม่

ทิฐิ โดยความหมายจริง ๆ แล้ว เราก็หมายถึงเหมือนกับ
ทฤษฎี ทฤษฎีเป็นภาษาสันสกฤต ทิฐิเป็นภาษาบาลี โดยความหมาย
แล้ว ก็หมายถึงความเห็นเท่านั้นเอง แต่ว่าโดยปกติ ถ้าเรานำมาใช้
คำว่าทิฐิลอย ๆ มักจะถือเป็นลักษณะของความเห็นในทางที่ผิด
หรือความร้น เช่นว่า ทิฐิกาหะ ความยึดถือด้วยอำนาจของทิฐิ
เช่น ยึดถือว่ามีตัวมีตน หรืออย่างผู้หลักผู้ใหญ่ที่เข้าใจว่าตัวสำคัญ
มาก ถ้าตัวเขาตายไปแล้วประเทศชาติจะล่มจม นี่ บางทีก็ต้องโกง
อายุ เพราะกลัวว่า ถ้าตัวไม่ได้เป็น ประเทศชาติจะพังทลายไปเลย
ต้องโกงเสียหน่อย อะไรต่ออะไรนี่ เป็นทิฐิอย่างหนึ่ง ยึดถือ
คล้ายๆกับยึดถืออัตตาอีกอย่างหนึ่ง ทิฐิ คือความเห็นที่ผิดจาก
หลักความเป็นจริง เช่นเห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว จนถึงกับ
มีแต่่งเป็นกลอนเอาไว้

“ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป”

หรือว่าไปแปลงโคลงว่า

“ใด ๆ ในโลกล้วน อนิจจัง

เขาไม่เรียนก็ยัง สอบได้

เราเรียนนอกแทบพัง ยังสอบ ตกนา

เพราะฉะนั้นจำไว้ อย่าได้เรียนมัน” เป็นต้น

ข้อนี้เป็นความเห็นที่ผิด และเป็นลักษณะประชดประชันสังคม
อย่างหนึ่ง

ส่วนวิริยะเป็นความเพียร ไม่ได้เกี่ยวกับทิวะอะไรเลย วิริยะนี้
ท่านอาจจะหมายถึงพวกเกี่ยวกับที่เขาใช้เป็นพวกคบะ คบะนี้ก็เป็น
ลักษณะความเพียรที่แรงเท่านั้นเอง ความเพียรที่แรงไม่ได้เกี่ยวกับ
ทิวะ ทิวะเป็นอกุศลกรรม แต่วิริยะนี้เป็นกุศลกรรม ซึ่งบางทีก็อาจจะ
ใช้ไปในทางอกุศลได้เหมือนกัน แต่ว่าโดยหลักทั่วไปแล้ว ท่านใช้
ไปในด้านกุศลกรรม คือความเพียร ความเพียรพยายามลักษณะ
ของความเพียร เช่น เราตั้งใจทำงานอันใดก็ทำให้สำเร็จ งานที่
แทรกซ้อนขึ้นมาก็ทำให้สำเร็จ ทำงานเหล่านั้นด้วยความเอาจริง
เอาจัง เพราะฉะนั้นท่านจึงมีคำเรียกมาก เช่น

ปรักกมะ แปลว่าความบากบั่น

อุฏฐานะ แปลว่าความเพียร เป็นเหตุให้ลุกขึ้น

เหล่านี้เป็นคำที่เรียกความเพียรทั้งสิ้น ทิวะที่มาโดด ๆ ที่เรา
ใช้กันที่เราคุ้นในปัจจุบัน เป็นความเห็นที่ผิด เช่นเห็นว่าฆ่าสัตว์
ไม่บาป ฆ่าศัตรูไม่บาป หรือว่าลัทธิพญานาคไม่เป็นไรถ้าใครไม่เห็น

หรือความเห็นว่า

ขั้นต้นจิวพร้าวไปดั้นขุนน ผิดเมียบท่านได้บุญ ทั้งลูกขุนนก็ได้
กิน เป็นต้น

เป็นพวกความเห็นที่ผิด ซึ่งคนไทยเราได้สร้างขึ้นมากเหลือ
เกินในปัจจุบันนี้

๘. ขอให้อธิบายความหมายของทิวธิ ๒ ทิวธิ ๓ และ ทิวธิ ๖๒ ว่า
มีการจัดแบ่งกันอย่างไร และมีความหมายว่าอย่างไร

จะเอาถึง ๖๒ คงไม่ไหว จะเอาขนาดสัก ๒ คงพอ
คือทิวธิเหล่านี้ เราถือว่าเป็นมิจฉาทิวธิ มิจฉาทิวธินี้ เราจะพบในปรัชญา
ต่าง ๆ ของอารยัน มี สัสตทิวธิ กับ อัจฉาทิวธิ

สัสตทิวธิ คือถือว่าโลกเที่ยง คำว่าเที่ยงนี้ มีอยู่ 2 ลักษณะ
เช่น นาย ก. ตายไป แล้วก็จะเกิดเป็น นาย ก. สมมติว่า นาย ก.
ตาเหล่แล้วตายไป ก็จะเกิดเป็นนาย ก. ตาเหล่ แถอาจจะชื่อ
นาย ข. ก็ได้ แต่ว่าตาเหล่อีก ก็แสดงว่าโอกาสที่คนจะเปลี่ยน
สภาพนี้ไม่มี ถือว่าโลกนี้เที่ยง คือคนเราจะเกิดมาเป็นอย่างไรก็ต้อง
เป็นอย่างนั้น แล้วก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป นี่สายหนึ่ง

สายหนึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลง เช่น นาย ค. ตายไปแล้ว
อาจจะเกิดเป็น นาย ข. หรืออาจจะเกิดเป็นสุนัขดำ อะไรต่ออะไรก็
ได้ ความเห็นอย่างนี้โดยเฉพาะในข้อที่ ๒ นี้ จะเห็นได้ว่าฟัง
๒๒

คุณคล้าย ๆ กับมติของพระพุทธศาสนาแท้ที่จริงนี้ คือพวกนี้ไปยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน มีปรมาตมัน หรือมหาอัคตา ปรมาตมันนี้ เขาเชื่อว่าคนเราแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งซึ่งแยกมาจากปรมาตมัน คือจิต หรือมโน เขาเรียกกันหลายอย่าง ภาษาไทยเราเรียกว่าจิตใจ จิตใจนี้จะเที่ยงอยู่ตลอดเวลา มันจะเดินของมันสายนี้จนในที่สุดนี้ จะสำรอกความพอใจในโลก หรือเขาเรียกประภต หรือ โลกวัตถุนี้ เขาเรียกว่าสำรอกความคิดในวัตถุออก แล้วจะไปรวมกับปรมาตมัน เหมือนเค็ม จิตดวงนี้ทั้งดวงเลย แต่ว่าของเราจะไม่ใช้ลักษณะอย่างนั้น เราถือว่ามีการจตุมีการปฏิสนธิ แต่ว่าการจตุปฏิสนธินี้ สมมติว่ามีจิตอยู่สองดวง อันนี้เป็นจตุจิต อันนี้เป็นปฏิสนธิจิต จตุจิตนี้หมายความว่าจิตที่ดับ จิตที่ดับนี้ ถ้าเราเปรียบก็เหมือนกับไม้ขีดไฟ เราขีดบ้าง ไปจ่อที่เทียน แล้วไม้ขีดไฟมันก็ดับไป เพราะว่าถูกเผาไหม้ไปหมดแล้ว ต่อไปจะเป็นไฟที่เทียน ซึ่งเป็นฝ่ายที่ปฏิสนธิ เราจะถือว่าไฟดวงนี้มันเป็นไฟที่ไม้ขีด มันก็ไม่เชิงใช่ไหม?

เพราะว่าไม้ขีดนั้นได้ดับเสียแล้ว แต่ว่าเราจะถือว่าไม่เกี่ยวกับไฟที่ไม้ขีดเลยมันก็ไม่ใช่ เพราะว่าครั้งแรกได้จ่อจากไม้ขีด เราถือว่ามันมีการเกิดดับ จิตดวงหนึ่งทำหน้าที่อย่างหนึ่ง แล้วก็ดับไป ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้นำคุณสมบัติเหล่านั้นไปด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงมีพวกกิเลสกรรมติดไปด้วย คือคุณสมบัติที่มีอยู่กับจิตนั้น เราไม่ได้ไปแบบทั้งตัวเลข ไม่ได้แบบยกกะบิกันไปแล้วอย่างพวก

ลัสสคทิจูเชื่อว่า

อุจเฉททิจู คือความเห็นว่าคุณสูญ แบ่งเป็นสองสูญอีกสูญหนึ่งก็บอกว่าคนเราตายไปแล้วทุกอย่างสูญหมด ไม่มีอะไรเหลือเลย นี่เป็นปรัชญาวัตถุนิยมจัด ถ้าได้อ่านปรัชญาของจาร์วากคนที่นิยมปรัชญาของมาร์คเลนิน เหม่าเจอตุง ๋อายเลย เพราะจาร์วากเป็นวัตถุนิยมขั้นยอด ซึ่งอินเดียบรรพ์ไม่ไหวถึงเสียแล้ว เป็นเศษความคิดอันหนึ่ง พวกนี้ไม่มีอะไร ไม่มีบาปไม่มีบุญอะไร ถือเป็นเรื่องบังเอิญทั้งนั้น คือ คนได้ดี ไม่ใช่เรื่องทำดี ทำอะไรทุกอย่างมันสูญหมด เขาบอกว่าเหมือนกับคนกินหมาก คนกินหมากนี้จะบอกว่าดูซิ พลูมันก็เขียวนะ ปูนมันก็ขาว เคี้ยวไปเคี้ยวมาน้ำหมากมันแดงได้ มันเรื่องบังเอิญ ไม่มีคุณสมบัติของความแดงอยู่ในนั้น แต่ว่าเคี้ยวไปเคี้ยวมา มันเกิดบังเอิญขึ้นมา มันก็ออกผลขึ้นมาอย่างนั้น เพราะฉะนั้นพวกนี้ถือว่าบุญบาปไม่มี เมื่อตายไปแล้วสูญ เพราะฉะนั้น ความสุขยอดของมนุษย์ที่พึงแสวงหาก็คือ พยายามดักดวงแสวงหา รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ดี ๆ มีชีวิตอยู่แต่ละวันให้สนุกรื่นเรียงไป ถือว่าหากความสุขไปเฉพาะวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง พรุ่งนี้ช่างมัน เมื่อตายไปแล้ว สูญไม่มีอะไรไปเกิดอีก

อีกพวกหนึ่ง เขาบอกว่า ไม่สูญหมด ยังเหลืออยู่บางสิ่งสิ่งที่ยังเหลืออยู่บางสิ่งนี้ เขาก็ไม่ค่อยจะอธิบายให้ชัดเจน แต่ถ้ามองระบบปรัชญาของเขา ก็หมายถึงจิตนี้ยังเหลืออยู่ เพราะว่าความคิดในเรื่องเหล่านี้ ส่วนมากแล้ว เขากลัวพระเจ้า คือเขาก็นึกกลัวคนดู พระเจ้าบางองค์ท่านดู เพราะฉะนั้นเขาก็จึงไม่กล้า

ไปตลาดบะลั้วอะไร ในความคิดเหล่านี้จึงถือว่ามีเหลืออยู่บางสิ่ง
คือจิตนี้จะไม่ตาย

ตรงนี้บางท่านอาจจะเห็นว่าคล้าย ๆ กับพระอรหันต์ เพราะ
นิพพานเป็นความว่างอย่างถึง ว่างไม่มีอะไร โยงมาจากไม่มีตัวตน
นั่นแหละ ศาสนาตอบเรื่องนิพพานขั้นที่เรียกว่าเอากันสูงสุดจริง
ๆ นี้ เราถือว่ามีทาง แต่ไม่มีผู้เดิน มีการบรรลุ แต่ไม่มีผู้บรรลุ
คือหมายความว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลไปแล้ว ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล
ไปแล้ว พระอรหันต์นั้นก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น
จึงไม่มีการสูญ เพราะไม่มีสิ่งสำหรับสูญ สมมติว่าเราไม่วางกระดาษ
ไว้ เรามาพูดกันตรงนี้ว่า ที่ตรงนี้เป็นที่ ๆ ไม่มีกระดาษ
นิพพานนี้มีลักษณะอย่างนั้น คือไม่มีตัวตนเสียแล้ว เพราะเมื่อไม่มี
ตัวตนก็ต้องไม่มีสิ่งที่สูญ เพราะสูญนี้แสดงว่ามีสิ่งสำหรับสูญ
แต่นิพพานไม่มีตัวตน เมื่อไม่มีตัวตน สิ่งที่จะสูญไปตามอุจเฉททิจู
ก็ไม่มีด้วย คือสิ่งที่จะขาดสูญไปตามความหมายของเขา เหมือน
เราไม่มีสตางค์จะหาย เราจะพูดว่าสตางค์หายได้อย่างไร เมื่อไม่
มีสตางค์มันก็ไม่มีการหาย เพราะไม่มีสตางค์จะหาย เราจะเห็นมัน
ก็ผิดกับความหมายของอุจเฉททิจูในศาสนาพราหมณ์

๕. ปุถุชนควรมีสัมมาทิจูในชั้นใดครับ ?

เรื่องของสัมมาทิจูที่แปลว่า ปัญญาอันเห็นชอบนั้น
สำหรับระดับปุถุชนแล้ว อย่างน้อยที่สุดควรมีสัมมาทิจูในเรื่อง

กรรมสกตาสัมมาทิฐิ คือความเชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมคือ
สิ่งที่บุคคลมีเจตนากระทำลงไป ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็น
กรรมคือการกระทำจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับลักษณะของกรรมนั้น ๆ
แต่ว่ากรรมทั้งดีและชั่วนั้นก็มีอยู่ ต้องเชื่อผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ
ตามหลักที่ได้ยินได้ฟังกันโดยทั่วไปแล้ว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
และต้องเชื่อตามหลักที่ว่า

คนเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม
มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ใครจะทำการมอันใดไว้ก็ตาม เขาจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

เข้าใจในทำนองที่ว่า เราบริโภคอาหารเป็นกรรม ความอิ่มเป็น
ผลของกรรม ความอิมนั้นเป็นของ ๆ เรา เรียกว่า กรรมสกตาสัมมาทิฐิ

ต้องเชื่อในเรื่องของสังสารวัฏ ได้แก่การที่คนยังต้องเวียน
ว่ายตายเกิดอยู่ ตราบใดที่ยังมีเหตุแห่งสังสารวัฏ คือกิเลสกับกรรม
ข้อนี้ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมาก

ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร?

เพราะว่า หากคนเราไม่เชื่อในกฎของกรรม กฎของสังสารวัฏ
แล้ว ก็จะขาดความรับผิดชอบในการกระทำ ไม่รับผิดชอบต่อกฎหมาย
โอกาสที่จะทำผิดศีลธรรมย่อมมีมาก เรื่องของกฎหมายนั้นจะต้อง
มีการจับได้ไล่ทัน พิสูจน์ได้ โดยมีหลักมีฐานว่า คนนั้นได้ทำอย่าง
๒๖

นั่น คนนี้ได้ทำอย่างนี้จริง ๆ แต่ถ้าหากว่าคนเชื่อมั่นในกฎของกรรมแล้ว เขาพร้อมที่จะละเว้นไม่กระทำความชั่ว ทั้งต่อหน้าคนและลับหลังคน พร้อมที่จะกระทำความดีทั้งต่อหน้าคนและลับหลังคน ดังนั้นความเชื่อในทำนองปฏิเสธกรรม เช่นว่า ปฏิเสธว่าบาปไม่มีบุญไม่มีเป็นต้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นมิจฉาทิฐิที่แปลว่าความเห็นผิด ให้สังเกตหลักสำคัญประการหนึ่ง คือ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น พระองค์ได้บรรลุพระญาณ๓ ในยามทั้ง ๓ แห่งราตรี

ยามแรก ทรงบรรลุบุพเพนิวาสานุสติญาณ คือ ทรงระลึกชาติก่อน ๆ ของพระองค์ได้เป็นอันมาก รู้รายละเอียดในชีวิตของพระองค์ในแต่ละชาติว่าเป็นอย่างไร

ข้อนี้หมายความว่าเป็นอย่างไร ?

หมายความว่า พระองค์ได้เคยผ่านการเกิดมาแล้วเป็นอันมาก ถ้าหากว่าพระองค์ไม่เคยผ่านการเกิดมา ก็ไม่มีชาติก่อนให้พระองค์ระลึก นี่คือหลักที่จะต้องกำหนดไว้ พระญาณข้อนี้จะมีไม่ได้เลย ถ้าหากว่าคนเราไม่เคยผ่านการเกิดมาในสังสารวัฏและจะต้องเป็นชาติก่อนด้วย อย่างที่ทรงนำมาเล่า ซึ่งเราเรียกกันว่าชาดก เช่น เวสสันดรชาดก เป็นต้น ที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วไป และเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ได้บรรลุพระญาณข้อนี้แล้ว ก็ได้เปล่งพระพุทธชอุทานอันแสดงถึงความมีอยู่แห่งสังสารวัฏ เป็นใจความโดยสรุปว่า

“เราเมื่อแสวงหาอยู่ซึ่งนายช่าง คือค้นหาผู้กระทำเรือน คืออรรถภาพร่างกายของพระองค์ต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เป็นอันมาก ความเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์รำไป ดูก่อนนายช่างคือ ค้นหาผู้กระทำเรือน วันนี้เราเห็นเจ้าแล้ว เจ้าจะสร้างเรือนคือ อรรถภาพเราไม่ได้อีกต่อไป อุปกรณ์ในการก่อสร้างภพสร้างชาติที่ เรียกว่ากิเลสนั้นเราได้ทำลายหมดสิ้นแล้ว”

ในยามที่สองแห่งราตรีที่เรียกว่ามัชฌิมยาม พระพุทธเจ้า ได้ทรงบรรลुพระญาณอีกข้อหนึ่งที่ว่า จุติรูปปาดญาณ คือพระ ญาณที่ทำให้พระองค์ทรงรู้การจุติ การอุบัติคือการเกิดของคนและ สัตว์ทั้งหลายว่าทำไมจึงแตกต่างกัน ซึ่งเราสามารถพิสูจน์ความจริง ในเรื่องนี้ได้ ในชีวิตปัจจุบันของเรานี้เอง ให้ลองสังเกตดูว่าคนเรา ไม่มีใครเหมือนกัน ไม่ว่ารูปร่าง ผิวพรรณ พื้นฐาน การศึกษา อรรถาศัย ความสนใจ แนวโน้ม ความถนัด ความชื่นชมยินดีในสิ่ง ต่าง ๆ ไม่มีใครเหมือนกัน เรื่องบางเรื่องคล้าย ๆ จะเหมือนกัน แต่ประเด็นปลีกย่อยมีบางจุดที่ไม่เหมือนกัน ถ้าจะถามว่าอะไรเป็น อิทธิพลให้เกิดผลเช่นนี้ขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่คนเรายังไม่ได้ทำกรรมอะไร ตั้งแต่เกิดมา ท่านก็แสดงว่าเป็นอิทธิพลของอดีตกรรมที่มีส่วน ในการปรุงแต่ง รูปร่าง หน้าตา ตระกูลที่จะไปเกิด พื้นเพอรรถาศัย ระดับสติปัญญา ที่แตกต่างกันก็เพราะกรรม ซึ่งคนเราแต่ละคนทำ ไว้ไม่เหมือนกัน ข้อนี้ให้ลองสังเกตดู เช่น

คนเราที่ศึกษาเล่าเรียนมาในชั้นเรียนเดียว ครูสอนคนเดียวกัน เวลาเท่ากัน หนังสือเล่มเดียวกัน แต่ว่าความเข้าใจในเนื้อหาหนังสือ

ตลอดถึงคำตอบ ตอบคำถามเหล่านั้นมาจะไม่ตรงกัน ทั้งหมด อาจจะตรงกันเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ แต่ในชั้นของการใช้งาน คือนำวิชาความรู้เหล่านั้นไปใช้งาน ก็จะใช้ได้ดีไม่เหมือนกัน นักเรียนในแต่ละชั้นที่มีเป็นร้อย อย่างนักเรียนนักศึกษามหาวิทยาลัยนี้ บางปี รับประทานกันเป็นพัน ๆ แต่ว่าคนที่ฝีมือเด่นในแต่ละรุ่นนั้นมีน้อย ทั้ง ๆ ที่เรียนหนังสือมาด้วยกัน นี่เราจะเห็นถึงความแตกต่างของกรรมในปัจจุบันที่คนได้กระทำเอาไว้

เรื่องกรรมกับเรื่องสังสารวัฏ เป็นหลักสำคัญในชั้นของโลกียธรรม คือชั้นที่เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ถ้าละทิ้งปฏิสัทธิแห่งกรรม ไม่ยอมรับความมีอยู่แห่งสังสารวัฏ คือการเกิดอีกในชาติต่อไป เราจะเกิดความสับสนในด้านความคิดมากยิ่งขึ้น นอกจากที่กล่าวแล้ว เช่นอะไร เช่นที่มีการพูดการเผยแพร่กันว่า

การเกิดนั้นเป็นการเกิดของขณะจิตหรือ ไม่ใช่เกิดโดยรูปขันธ์ ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับหลักพระพุทธานุสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงกำเนิดไว้เป็น ๔ ประเภทด้วยกัน คือในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในของสกปรก เกิดโดยมุขฉัน ซึ่งเรียกว่า โอปปาติกะ กำเนิดเหล่านี้เราก็คุ้นกันอยู่ทั้ง ๕ กำเนิด จะเกิดในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในสิ่งสกปรก โอปปาติกะนั้นเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ พระองค์ทรงรู้เห็นด้วยพระญาณของพระองค์ ด้วยทิพยจักขุของพระองค์ แล้วทรงแสดงเอาไว้ ซึ่งแน่นอนบุคคลผู้มีปัญญา มีเหตุมีผลเป็นวิญญูชนจะไม่ด่วนปฏิเสธในเรื่องเหล่านี้

เปรียบเทียบเหมือนคนอยู่ในที่สูง เขามองเห็นไปในด้านต่าง ๆ จากที่สูงที่เขาขึ้นไปอยู่ แล้วก็ลงมาบอกคนซึ่งอยู่ข้างล่าง ว่าเขายืนบนจุดนั้นเขาเห็นอย่างนั้น คนที่อยู่ข้างล่างจะทำได้ ๒ วิธี

วิธีแรกคือขึ้นไปยืนในจุดเดียวกับที่เขาเห็น ถ้าไม่เห็นละค่อยพูดกัน

ยอมรับตามที่เขายก อย่างน้อยที่สุดก็ยอมรับว่า คนนั้นได้บอกว่าเห็นอย่างนั้น ๆ นี่คือหลักของวิญญูชนที่จะต้องจับให้ได้ดังนั้นในสมัยโบราณ ปัญหาเรื่องของศีลธรรมจึงไม่ค่อยมีมาก

เพราะอะไร ?

เพราะว่าคนในสมัยนั้นมีความสนใจในเรื่องกรรมสังสารวัฏมาก หนังสือที่มีเผยแพร่กันอย่างเช่น ไตรภูมิพระร่วงก็เป็นเรื่องของกรรม เรื่องพระเวสสันดรก็เป็นเรื่องของสังสารวัฏ เรื่องของสุบินกุมารก็เป็นเรื่องของกรรม เรื่องของสังสารวัฏ เรื่องกรรมเรื่องสังสารวัฏ จึงมีอิทธิพลเหนือคนรุ่นปู่ย่าตายายของเรา ทำให้ท่านมีหลักในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจทางศาสนา ท่านเหล่านั้นพร้อมที่จะกระทำความดี โดยไม่จำเป็นว่าใครจะเห็นหรือไม่เห็น จะยกย่องหรือไม่ยกย่อง

เพราะความดีไม่ได้อยู่ที่คนยกย่อง แต่ความดีอยู่ที่สิ่งซึ่งบุคคลกระทำนั้น เป็นความดีเท่านั้นเอง

แน่นอน บางคนไม่มีพื้นความรู้ละเอียดอย่างคนในปัจจุบัน

ซึ่งรู้สึกตัวว่ารู้อะไรมากมาย แต่ท่านก็มีหลักคุ้มครองใจของท่านที่
ว่า เวลาท่านกำลังจะทำความชั่วอะไร ก็มีสติยับยั้งชั่งใจ

โดยทำความรู้สึกว่ายายผีสาธเทวดาเขา แล้วก็อย่าทำ โดยไม่
จำเป็นที่ใครจะต้องเห็นจะต้องสั่งต้องบังคับอะไร เวลาท่านจะทำ
ความดี ท่านก็ทำโดยไม่หวังให้ใครมาสรรเสริญเยินยอ เพราะท่าน
มีความรู้สึกว่ายาย

แม้คนไม่เห็น ผีสาธเทวดาก็เห็น ดังนั้นผลงานของปู่ย่าตายาย
ในอดีต บางเรื่องเราจึงไม่รู้ว่าใครทำด้วยซ้ำไป เพราะไม่มีการโฆษณา
ประชาสัมพันธ์ตัวเอง ซึ่งผิดกับลูกหลานในสมัยปัจจุบัน แม้จะ
สร้างเสถถวายวัดสักเสถหนึ่ง ก็ต้องเอาชื่อตัวเองไปติดไว้ในฐานะ
ผู้สร้าง

เราจะเห็นได้ว่า ความเชื่อในกฎของกรรม กฎของสังสารวัฏ
เป็นหลักคุ้มครองใจคนให้คนพร้อมที่จะกระทำความดีละเว้นความ
ชั่ว ด้วยความสำนึกที่ประกอบด้วยหิริ โอตตัปปะเป็นหลักคุ้มครอง
ใจ ปัญญาอันเห็นชอบในกฎของกรรม กฎของสังสารวัฏ ซึ่งพระผู้
มีพระภาคเจ้าทรงรู้ด้วยพระญาณข้อ ๑ ข้อ ๒ ที่พระองค์ได้ตรัสรู้
ก่อนจะเป็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ ดังนั้นเรื่องของพระญาณทั้ง
๓ ข้อนี้

พระญาณข้อแรก ตอบปัญหาเรื่องสังสารวัฏ

พระญาณข้อที่ ๒ ตอบปัญหาเรื่องของกรรม

พระญาณข้อที่ ๓ แสดงถึงสภาพที่หลุดพ้นจากกรรมและ
สังสารวัฏ ทำให้บรรลุนิพพานกลายเป็นพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ทรงบรรลุนิพพานเช่นเดียวกัน ซึ่งก็หมายความว่า ได้รู้เรื่องกรรมและสังสารวัฏ และปฏิบัติไปจนละได้ทั้งกรรมและสังสารวัฏ แต่คราบใดที่คนเรายังมีเหตุแห่งสังสารวัฏ คือกิเลสอยู่ คราบนั้นหลักสัมมาทิฐิในเรื่องกรรมและสังสารวัฏจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

๑๐. ช่วยอธิบายเรื่องอิธปปัจจยตาให้เข้าใจง่าย ๆ ด้วย

เรื่องของอิธปปัจจยตานั้น แปลว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย จึงเกิดสิ่งนี้ขึ้นมา ซึ่งเมื่อกล่าวเป็นแบบง่าย ๆ ก็หมายความว่า ความมีอยู่ของสิ่งและบุคคลทั้งหลายในโลกนี้ก็มีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน คืออิงอาศัยกันอยู่ ยกตัวอย่าง เช่นว่า เพราะมีปู่ทวด จึงมีปู่เพราะมีปู่จึงมีพ่อ เพราะมีพ่อจึงมีเรา เป็นต้น และในขณะที่เดียวกัน ปู่ทวดท่านเป็นปู่ทวดได้ก็เพราะมีเรา ปู่ที่เป็นปู่ได้ก็เพราะมีเรา พ่อที่เป็นพ่อได้ก็เพราะมีเรา และเราที่จะมีได้ก็เพราะมีพ่อ คือแสดงว่าแต่ละฝ่ายนั้นอิงอาศัยกัน ข้อนี้ฟังดูตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า รถที่แล่นไปบนถนนนี้ มันก็เป็นอิธปปัจจยตาประการหนึ่ง หมายความว่า ถ้ารถแล่นไปสะดวก รถทั้งแถวก็เดินได้สะดวก แต่ถ้าในขบวนรถเป็นอันมากนั้น รถคันใดคันหนึ่งเกิดตายหรือเกิดติดไฟแดงขึ้นมา รถคันอื่นก็ติดกันเป็นแถวไปเลย นี่เป็นเพราะอะไร ก็เพราะว่าการเดินนั้นมันก็อิงอาศัยกัน เมื่อคันที่หนึ่งเดิน คันสองเดิน เมื่อคันสองเดิน คันสามเดิน พอหยุดมันก็หยุดด้วยกัน นี่เขาเรียกว่าสิ่งทั้งหลายนั้น มันมีความเกี่ยวข้องผูกพันกันอยู่ แต่ถ้าในยามเป็นปกติ

เราก็ไม่ค่อยรู้ว่า บุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านั้น มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชีวิตเรา ตัวอย่าง เช่นคนที่อยู่ในท้องถิ่นที่เจริญ คนพวกหนึ่งหรือหลายพวกซึ่งเขาทำงานของเขาตามปกติ เราก็ไม่รู้ว่าเขาขาดหรือเขามีความสำคัญอย่างไร แต่ถ้าวันใดเขาเกิดเลิกไม่ทำงานของเขา เราก็รู้สึกเดือดร้อนทันทีเลย นี่แสดงว่าเราอิงอาศัยกันอยู่ และพวกเขาก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าราษฎรทั้งหลายไม่ยอมเสียภาษีให้แก่รัฐเป็นต้น เขาก็เดือดร้อนเหมือนกัน เช่น เจ้าพนักงานของรัฐเป็นอันมาก คนงานกวาดขยะ คนงานไฟฟ้า ประปา โทรศัพท อะไร ๆ นี้ ซึ่งในยามปกติ รู้สึกว่าไม่มีอะไร แต่ถ้าเกิดผิดปกติแล้ว เราจะเห็นว่า เราขาดเขาไม่ได้ การอิงอาศัยซึ่งกันและกันตามกฎหมายของอิฐปัจจยดาณี บางทีดินเหนียวมันอยู่ลึกมาก การวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ถ้ามองกันผิวเผินก็แก้ปัญหามิได้ หลักการของพระพุทธศาสนานั้น จะทำอะไรก็ตาม ก็มุ่งกันไปถึงจุดเดิมที่ตั้งเดิม คือหมายความว่า มูลเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้น ๆ คืออะไร แล้วจัดการแก้ไขที่ตัวปัญหา ยกตัวอย่าง อิฐปัจจยดาในนิทานอีสป

พ่อค้าข้าวซึ่งทำนาไปด้วยนั้น ปรากฏว่าผลิตผลก็เกิดตกต่ำก็สืบสาวราวเรื่องกันไปดูว่าเป็นเพราะเหตุใด คือไปในขั้นตอนของการงานต่าง ๆ ถ้ามดูว่าทำไมข้าวจึงขายได้น้อย ก็บอกว่ามันผลิตได้น้อย ทำไมจึงผลิตได้น้อย เพราะเก็บเกี่ยวได้น้อย ทำไมเก็บเกี่ยวได้น้อย เพราะหว่านข้าวได้น้อย ทำไมจึงหว่านข้าวได้น้อย เพราะไถนาได้น้อย ทำไมไถนาได้น้อย เพราะโคไม่ค่อยมีแรง ทำไมโคจึงไม่ค่อยมีแรง เพราะโคไม่ค่อยได้กินหญ้า ทำไมไม่ได้

กินหญ้า เพราะว่าหมาไปนอนอยู่ในรางหญ้า ตอนกลางคืนโคเลย
ไม่ได้กินหญ้า และมันก็เกี่ยวโยงกันมาเป็นแถวไปเลย จนถึงกับว่า
ข้าวซึ่งส่งขายได้ตามปกติลดลง น้ำมันก็อิงอาศัยกัน ที่นี้สมมติ
ว่าในด้านที่ดี เพื่อหมาไม่ไปนอนอยู่ในรางหญ้า กลางคืนโคก็กิน
หญ้า เมื่อโคกินหญ้า โคนี้ก็มีแรง โคนี้มีแรงก็สามารถไถนาได้มาก
เมื่อไถนาได้มาก ก็หว่านได้มาก เมื่อหว่านได้มาก ก็ดำได้มาก
เมื่อดำได้มาก ผลผลิตมันก็สูงขึ้น เมื่อผลผลิตสูงขึ้น ก็เก็บเกี่ยวได้
มากขึ้น เก็บเกี่ยวได้มากขึ้น ก็สามารถขายข้าวได้เงินมากขึ้น
มันก็โยงกันเป็นแถวอย่างนี้ ก็สรุปว่าสิ่งทั้งหลายนั้น เมื่อสิ่งนี้มี
สิ่งนี้ก็เกิด เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ก็เกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ เกี่ยวโยง
กันอยู่ตลอด แม้ระบบสุริยจักรวาลหรืออะไรก็ตาม น้ำขึ้นน้ำลงมัน
อยู่ในกฎเกณฑ์ของอิฐปิ้งจยดาทั้งนั้นแหละ เกี่ยวโยงถึงกัน
เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน แต่ที่นี้ถ้าหากว่า อีกฝ่ายหนึ่งมัน
เกิดเปลี่ยนแปลงไป ยกตัวอย่างว่า สายสากวงศ์ สายของพระพุทธ
เจ้า เพราะมีพระเจ้าสีหนุ ก็มีพระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งเป็นพระพุทธ
บิดา มีพระเจ้าสุทโธทนะก็มีเจ้าชายสิทธัตถะ มีเจ้าชายสิทธัตถะ
ก็มีพระราहुล แต่พอถึงจุดของพระราहुลนั้น พระราहुลท่านออก
บวชบรรลอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นสากวงศ์สายของ
เจ้าชายสิทธัตถะจึงไม่มีการสืบต่อ ยุติกันเท่านั้น เพราะเมื่อมาดับ
ที่พระราहुล สายนี้ก็ดับ เพราะดับมาตั้งแต่พระพุทธเจ้าแล้ว นี่ก็
แสดงให้เห็นว่า ถ้ามีสิ่งหนึ่งเกิด สิ่งหนึ่งก็ต้องเกิด ถ้อย ๆ กับน้ำ
ไหล มันเป็นอิฐปิ้งจยดา สมมติว่า น้ำข้างหน้าน้ำไหล น้ำข้าง
หลังไม่ไหลตามมา แม่น้ำสายนั้นก็แห้งขาด แต่การที่แม่น้ำไหล

ไฟสว่าง นี่มันเป็นกฎเกณฑ์อิธปปัจจยตา สืบเนื่องกันไป สิ่งนี้มี
สิ่งนี้มี สิ่งนี้เกิด สิ่งนี้เกิด ก็เกิดตามกันไป ฝ่ายดับมันก็ทำนอง
เดียวกัน อิธปปัจจยตาจึงเป็นกฎเกณฑ์สากล ท่านใช้เรียกหลัก
ปฏิจจนุปบาท ปฏิจจนุปบาทนั้น แปลว่าสิ่งที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น
บางครั้งก็เรียกว่า ปัจจัยการ สิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย เมื่อสิ่ง
นี้มี สิ่งนี้ก็ต้องมี เราปลูกต้นไม้ขึ้นมาต้นหนึ่ง พอปลูกเสร็จมันก็ได้
ใบได้กิ่ง ได้ดอกได้ผลก็ขึ้นไปเรื่อย ตามลำดับกาลของสิ่งเหล่านั้น
นี่เป็นกฎเกณฑ์ที่เรียกว่าอิธปปัจจยตา

๑๑. ขอความกรุณาอธิบายว่า ตัวกูของกู อย่างง่าย ๆ พร้อมทั้ง
ตัวอย่างด้วย

สงสัยว่าเจ้าของปัญหานี้ คงอ่านหนังสือท่านพุทธทาสมาก
ถามทั้งสองข้อก็เป็นเรื่องที่ท่านพุทธทาสชอบพูดทั้งนั้น คำว่าตัวกู
ของกูหรือจะพูดให้เรียบ ๆ หน่อยก็ว่าตัวเราของเรา คำว่าตัว
เราก็หมายถึงว่า ยึดถือที่เราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้ เราใหญ่เรา
โต เรารวย เราเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เรียกว่ายึดถือด้วยอำนาจมานะ
ความเป็นเรามีรูปสวย เรารวยทรัพย์ มีความรู้อะไรนี่คือยึดถือแบบ
นั้น เขาเรียกว่า ตัวเราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อมีการยึดถือก็เดือด
ร้อน ไม่ว่าใครก็ตาม คือเป็นอะไรแล้วไปยึดถือเอาจริงเอาจังใน
ความเป็นของคนมากนัก ก็เดือดร้อน เช่นสมมติว่า รู้สึกว่าเรา
เป็นคนใหญ่ แต่ว่าคนอื่นเขาไม่ยอมรับในความใหญ่ของเรา เราไป
โหนเขาก็เฉย ๆ ไม่ให้เกียรติ ไม่ไหว ไม่ต้อนรับอะไร เราก็เสีย

ใจรู้สึกว่าเขาไม่ให้เกียรติยกย่องคน สักคัสรีคน แล้ววุ่นวายอยู่คนเดียว นี่ก็เรียกว่ายึดถือในความเป็นของคน คือในแง่ของสมมติเราได้รับสมมติให้เป็นอะไรแล้วต้องแสดงให้สมบัตภาพเหมือนกับการเล่นละคร คือเคลื่อนไหวไปตามบทตามจังหวะที่เขาให้ แต่ถ้ากลับไปยึดถือเอาจริงเอาจัง ก็เดือดร้อน

ของเรานั้น ก็เป็นความรู้สึกไขว่คว้าของบุคคลที่อยากได้สิ่งต่าง ๆ อยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ สิ่งโน้น ก็หาที่สิ้นสุดไม่ได้ เมื่ออยากได้สิ่งเหล่านั้นมาแล้ว ก็ไปลงทุนแสวงหาสิ่งเหล่านั้นมาครอบครอง เมื่อได้มาก็ยึดถือว่าของเรา ๆ ๆ การยึดถือถ้าในชั้นปกติธรรมดา ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไรหรอก แต่ว่าที่ร้ายมากก็คือว่ายึดถือไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลง เช่นว่าทรัพย์สินสมบัติของเราก็ต้องอยู่อย่างนั้นเรายังหนุ่มยังสาวพอแก่ก็เดือดร้อน ภรรยาลูกเวลาพลัดพรากไปต้องยอมรับในชั้นของการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ยอมรับ ไม่ยอมรับก็ต้องร้องไห้ร้องไห้เสียอกเสียใจ เดือดร้อนวุ่นวายกันไป การยึดถือนั้นต้องรู้ว่าในจุดใดควรยึดถือ ในจุดใดควรปล่อยวาง ในจุดใดควรทำใจให้สบาย เพราะว่ากันไปตามความเป็นจริง ความยึดความถือเป็นเรานั้น ก็เหมือนกับการเล่นละครเราต้องแสดงให้มันสมบัตภาพเท่านั้นเอง แต่ว่าพอเลิกแสดงก็ต้องเลิกแสดง ไม่ใช่ตัวเองรับบทเป็นพระราชาอยู่โรงละครเลิกไปแล้วก็ยังวางมาดพระราชาอยู่ก็ไม่ได้

ในค่านของเราก็เหมือนกัน คนเรามีกิเลส ก็ต้องมียึดถือบ้าง แต่ว่าต้องยอมรับเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงความจริงว่า

ของเขาที่แท้จริงนะมันไม่มีหรอก มีชั้นสมมติ ชั้นบัญญัติกัน
ก็คล้าย ๆ กับว่าสตางค์เมื่ออยู่กับเรา ก็เรียกว่าของเรา พอเราจ่าย
ไปแล้ว ก็กลายเป็นของคนอื่น มีลักษณะอย่างนั้น ความเป็นของ
เราที่แท้จริง จึงไม่มีในที่สุด เมื่อเราจากโลกไป เราก็ต้องทิ้งความ
เป็นเรา ความเป็นของเราทั้งหมด ดังนั้น ตัวกูของกู ที่ท่านใช้คำนี้
จึงไม่มีอยู่จริง แต่เป็นเรื่องของความหลงยึด หลงถือ ของคนที่ยังมี
กิเลสอยู่ คือ

ในขั้นหนึ่งไม่เสียหยาอะไรหรอก แต่ต้องยอมรับถึงความ
จริงว่า นี่เป็นการแสดงเป็นละครโรงใหญ่ เป็นละครโลก เมื่อมีอะไร
จะต้องรับผิดชอบ จะต้องจัดต้องทำก็ทำไป แต่ว่าเมื่อความ
เปลี่ยนแปลงบังเกิดขึ้น ก็อย่าไปเล็งผลเลิศว่า จะต้องเหมือนเดิม
ก็อย่าไปขอรอะไรให้เหมือนเดิมจนเกินไป มันไม่มีอะไรที่จะเป็น
เช่นนั้นได้ ชีวิตของบุคคลเรานั้นก็อย่างที่ท่านพูดเอาไว้

“เมื่อเจ้ามามีอะไรมาด้วยเจ้า
เจ้าจะเอาแต่สุขสนุกใจ
เจ้ามามีมือเปล่าแล้วเจ้าจะเอาอะไร
เจ้าก็ไปมือเปล่าเหมือนเจ้ามา”

นี่คือเรื่องของความจริงแห่งชีวิตที่บุคคลจะต้องยอมรับ
รับรู้ความจริงส่วนนี้ไว้ ถ้าจะยึดจะถือก็พอสัจฐานประมาณ์
ยึดถืออย่างมีเหตุมีผลมีสติปัญญา แล้วปฏิบัติตนไปให้เหมาะให้ควร

กับฐานะความเป็นของตน ถือว่าสิ่งที่ตนมีอยู่เป็นอยู่ เมื่อทำได้เช่นนี้
ก็จะอยู่ในลักษณะที่ว่า โลกก็ไม่ขำ ธรรมก็ไม่เสีย

๑๒. ข้อธรรมคุณคล้าย ๆ ขัดกัน เช่น เรื่องตัวตน บางแห่งให้ฟัง
ตัวตน บางแห่งแสดงว่าเป็นอนัตตา ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

อย่าลืมสมมติสังขะ ปรมัตถสังขะ คืออัตตา หิ อัตตโน นาโถ
นั้น เป็นภาษาโลก เป็นภาษาแบบสมมติสังขะ ในพระพุทธศาสนา
นั้นเรื่องสมมติสังขะมีโลกโวหาร โลกนิรุตติ โลกสมัญญา โลกสมมติ
คือสมมติกันว่าอย่างนี้เขาเรียกว่าอัตตาก็อัตตา เขาเรียกโลกานุวัตติ
คือคล้อยตามโลกไปในชั้นของศีลธรรม จรรยา จึงเป็นอัตตา หิ
อัตตโน นาโถ อนัตตาคือวิปัสสนา ท่านจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่
ใช้หนึ่ง ๆ ก็สอนวิปัสสนา พระปัญจวัคคีย์นั้นทรงสอนวิปัสสนา
เมื่อพระปัญจวัคคีย์บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐี
เป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนไตร-
ลักษณ์เลย เพราะอะไร เพราะอนัตตา ถ้าสอนดีไม่ดีก็คล้าย ๆ กับที่
เขาเล่า พระเถระรูปหนึ่งพูดเรื่องอนัตตากับฝรั่งว่า

อนัตตามันไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเรา ฝรั่งก็บอก

ถ้าอย่างนั้น ผมก็ตะไต้ทำได้นะซิ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของไต้ทำนี้
ท่านบอกว่า

จะเป็นไรไปเล่า อาตมาก็ตะโยมได้เหมือนกัน ตัวอาตมาบังคับ
ไม่ได้

อนัตตามีความหมายหลายความหมาย ฉะนั้น อนัตตาจึงเป็น
เรื่องของวิปัสสนา จะต้องมีปัญหาanyakพอสมควร ดีไม่ดีกลายเป็น
มิจฉาทิฐิเอาคือ ๆ ถ้าใช้ไม่เป็น เข้าใจไม่ตรง อนัตตาออกไปใน
แนวคิ่ง ในปรัชญาภควัตคีตา สงครามมหาภารตยุทธของอารยัน
สาธยายเรื่องอนัตตาแก่คนที่เข้าไม่ถึงจึงฆ่ากันได้หมดเลย เพราะ
อะไร เพราะมันไม่มีตัวตนอะไร ดาบก็เป็นวัตถุ คนก็เป็นวัตถุ ผู้ฆ่าก็
เป็นวัตถุ เป็นธาตุ ผู้ถูกฆ่าก็เป็นธาตุ ดาบก็เป็นธาตุ เพราะฉะนั้น
การฆ่าก็คือการแทรกวัตถุเข้าไปในวัตถุ ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีการฆ่า
และไม่มีสิ่งที่ถูกฆ่า บาปจึงไม่มี เป็นมิจฉาทิฐิ อุจเฉททิฐิไป
เรียบร้อย

ที่นี่จะต้องมีพื้น พุทธธรรมะเหล่านี้ต้องควบวิธีท พระพุทธเจ้า
เทศน์เมื่อพระปัญจวัคคีย์เป็นพระโสดาบันแล้ว ให้ลองสังเกต
แล้วท่านไปเช็คดูในพระสูตรว่า คนทั่วไป พระพุทธเจ้าไม่พูด
หรือกัรบเรื่องนี้ พูดแบบสมมติ โลกสมมติเสียมากกว่า

๑๓. คำว่าสักกายทิฐิ หมายความว่าอย่างไร ถ้าจะละ ละที่ไหนครบ

ถ้าจะละก็ละที่ใจ สักกายทิฐิ คือความเห็นเป็นเหตุ ถือตัว
ถือตน ถือเราถือเขา แบ่งเป็นพวกเราพวกเขา จนถึงกับมองเห็นขั้น
๕ ว่าเป็นรูป รูปเป็นเรา เรามีในรูป รูปมีในเรา เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณก็เช่นเดียวกัน สักกายทิฐิ แยกไปแล้วเป็น ๒๐
อย่าง ราย ละเอียดเป็นระบอบปรัชญา ว่าไป เราเป็นรูป รูปเป็นเรา

เรามีในรูป ถ้าต้องการทราบพิสดารต้องดูที่ปรัชญาสาขชยะ เป็น
แนวคิดทางปรมาคมัน...ของพราหมณ์ กระจายความเข้าใจนาม
รูปออกมาในรูป กลายเป็นสั๊กกายทิฐิดังกล่าว

๑๔. อวิชชา กับ สมุทัย ตัวไหนเป็นเหตุแห่งความทุกข์

อวิชชาเป็นรากเหง้า สมุทัยเป็นตัวอาการของอวิชชา เป็น
ปัจจัยของกันและกัน อวิชชาเป็นเหตุใหญ่ จะเห็นว่ามุลมี ๒ มุล
อดีตนั้นมีอวิชชาเป็นมุลในสายปัจจัยการ อดีตมีอวิชชาเป็นมุล
ปัจจุบันมีตัณหาเป็นมุล เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองกันในแง่ปัจจุบัน
ก็ตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ แต่ว่ามองในแง่ของสังสาระแล้ว อวิชชา
กลับเป็นมุลของความทุกข์ทั้งมวล

๑๕. อนัตตา มีความหมายอย่างไร จะอธิบายให้เด็กเข้าใจได้ง่าย ๆ อย่างไร ได้โปรดยกตัวอย่างวิธีสอนด้วย

จะสอนขนาดอนัตตาแก่เด็กเขี้ยวหรือ ? อนัตตา มีความ
หมายหลายนัยะเช่น เราบังคับบัญชาไม่ได้ คือเราสั่งให้เป็นไปตามที่
เราต้องการไม่ได้ นี่เป็นเรื่องของความจริงอย่างแท้จริง และไม่ได้
หมายความว่าบังคับไม่ได้ตลอด บางอย่างก็คุมได้ แต่ก็ต้องพยายาม
ฝึกปรือกันไปกว่าจะคุมกันได้ และโอกาสหนึ่งบางที่เราก็บังคับไม่
ได้ ยกตัวอย่างเช่นว่า เมื่อมันมีเหตุปัจจัยจะต้องเจ็บ เราจะบังคับไม่

ให้เจ็บมันก็ไม่ได้ ถึงคราวจะต้องเจ็บ คราวจะต้องตาย จะต้องอะไร ก็ตาม เราก็บังคับไม่ได้ คนที่เรารัก เราจะบังคับให้อยู่กับ เราตลอดไปก็บังคับไม่ได้ ทรัพย์สินสมบัติเราจะบังคับให้อยู่กับ เราตลอดไปก็บังคับไม่ได้ และในที่สุดเราก็ต้องทิ้งสิ่งเหล่านั้นไป เราไม่ได้เป็นเจ้าของสิ่งเหล่านั้น เรื่องการเป็นเจ้าของจึงเป็นการสมมติกัน เช่น เงิน เมื่ออยู่ที่เรา เราก็มองว่าของเรา พอเราซื้อของ ก็กลายเป็นของเขาไป แสดงว่าเราไม่ได้เป็นเจ้าของสิ่งเหล่านั้น อย่างแท้จริง แต่เป็นเรื่องกำหนดกัน เป็นเรื่องสมมติกันเท่านั้นเอง เรื่องอย่างอื่นก็ทำนองเดียวกันแหละ ไม่ว่าจะอะไรใหญ่โตแค่ไหน ก็สรุปว่า เราไม่ใช่เจ้าของอย่างแท้จริง เป็นการสมมติกันชั่ว ครึ่งชั่วคราวเท่านั้น พอบทจะตายเข้าจริง ของเราทั้งหมดมันก็ไม่ เป็นของเราแล้วก็ไปเป็นของคนอื่นไป

อีกอย่างหนึ่งคือเมื่อย่อยออกไปแล้ว ก็เป็นของสูญไม่มีอะไร ข้อนี้นี้ไม่รู้จะสอนเด็กขนาดไหน เอาเด็กขนาดพอจะพูดกันรู้เรื่อง ดีเสียว่าขนาด ม.๒ - ม.๓ ก็หมายถึงเราชี้ให้เด็กแก่เข้าใจว่า สิ่ง เหล่านี้เราบังคับแก่ไม่ได้ เราบังคับแก่ให้เป็นไปตามที่เราต้องการ ทุกอย่างนั้นไม่ได้ อย่างที่ยกตัวอย่างเรื่องชีวิตมาแล้ว หรือเอาอะไร ก็ตาม เช่นว่า เพื่อนที่เขาดี ๆ กันนี้ เราจะให้แกติดกับเราตลอด มันก็ไม่ได้ บางคราวแกอาจจะโกรธเราก็ได้ เราบังคับไม่ได้ แล้ว ของอะไรก็เหมือนกัน ที่เราถือว่าเป็นของเรา ๆ เมื่อเป็นของเราก็ ใช่ว่าไปในฐานะของเรา ถ้ามันสูญหายไป เราก็ต้องปล่อยวางสิ่งเหล่านั้น จะไปร้องไห้ร้องไห้ให้เสียอกเสียใจก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา

ญาติพี่น้องที่เกตหายไป เราจะขอให้แกอยู่แก่พื้นชั้นมากก็เป็นไปไม่ได้
นี่เราก็ดูเห็น ๆ กันอยู่ คือเอากันธรรมดา ๆ อย่าไปเอาลึกซึ้งถึง
กับมรรคผลนิพพานอะไรเลย พุคกับเด็กนั้นเราต้องอาศัยตัวอย่าง
ธรรมดา ๆ แต่ว่าแกตั้งปัญหาขึ้นมาถามนี้ เราบอกว่าบังคับเราได้
ไหม เช่นสมมติให้ตัวเรานั่งตรง ๆ ตลอดนี้ได้ไหม ก็บังคับไม่ได้
มันได้อยู่ชั่วคราวเท่านั้น คือเมื่อเหตุปัจจัยร่างกายเรายังแข็งแรง
ไม่ปวดไม่เมื่อย เราก็นั่งตรง ๆ ได้ แต่เอาเข้าจริง ก็ต้องเปลี่ยน
ต้องพลิก ต้องนั่งตะแคง ไปอะไรไปตามสมควร มันเป็นการชั่วคราว
ครั้งชั่วคราวเท่านั้นเอง ถึงจะบังคับได้ ไม่มีอะไรที่เราจะบังคับ
ได้ตลอดไป เรื่องความเป็นเจ้าของหรือเรื่องความเป็นของสูญนั้น
ให้เห็นในเชิงวิทยาศาสตร์ หมายความว่า พวกพลังงานทั้งหลาย
เช่น พลังงานปรมาณู มันก็แปลงมาจากวัตถุ แล้วก็ย่อย ๆ ออกไป
เป็นรูปพลังงาน ฉะนั้นวัตถุนั้น จึงเป็นการเกาะกลุ่มของสารวัตถุ
ทั้งหลาย มันเกาะกลุ่มกันเมื่อย่อยไปก็กลายเป็นพลังงาน ไม่มีเป็น
ชิ้นเป็นอันอะไรแล้ว ยกตัวอย่างเช่นบ้านเรือนจะเป็นบ้านเป็นเรือน
ขึ้นมาได้ ก็ต้องเอาอย่างนั้น ๆ มาประกอบกัน เครื่องไม้สัมภาระ
มาประกอบกัน เมื่อมันย่อยไปแล้ว ก็ไม่เป็นบ้านเป็นเรือนอะไร
นี่ก็แสดงว่าความเป็นบ้านเป็นเรือน เกิดขึ้นมาจากปัจจัยที่เข้า
มาประกอบ พอมันหมดความเป็นบ้านเป็นเรือนก็หมดตามไป
นี่เรียกว่าสูญ ก็ว่าต้องอาศัยวัตถุเข้าช่วยเป็นสื่อในการเรียนรู้ทำ
ความเข้าใจ การสอนนี้มันอยู่ที่เราต้องเข้าใจตัวเนื้อหาของถ้อยคำ
เหล่านั้น ส่วนรูปวัตถุนั้น จะยกมาก็ต้องยกมาในลักษณะที่เด็กอาจ

เข้าใจได้ ไม่ใช่เข้าไปยืนเป็นเดรตรงอยู่ ยกตัวอย่างในภามิตทาง
ศาสนาที่บอกว่า

บาปกรรมที่คนทำเอาไว้มัน จะติดตามบุคคลไปเหมือนกับล้อ
เกวียนที่ติดตามรอยเท้าโคไปฉะนั้น

มันมีดเลข เพราะเด็กสมัยนี้ แกไม่เห็นโคเห็นเกวียนอะไรทั้ง
หมด และบ้านเราก็ไม่ค่อยมีเกวียนด้วย นอกจากบ้านใดมีเกวียน
สักก็ยกได้ ในท้องถื่นบางแห่ง เด็กไม่เคยเห็นทั้งโคทั้งเกวียนด้วย
เข้าไป เขาก็ยกขึ้นมาไม่ได้ ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า เราต้องเข้าใจเนื้อหา
ข้อธรรมะ ว่าเนื้อหามันเป็นอย่างไร และรูปวัตถุที่เราจะยกมานั้น
เด็กจะต้องมีพื้นเข้าใจอยู่แล้ว จึงยกขึ้นมาให้เห็นกันง่าย ๆ
แถวใกล้ตัวเด็กนั่นแหละ ซึ่งก็สรุปว่าเราต้องเข้าใจตัวเนื้อหา
อย่างที่ว่ามาแล้ว เอา ๓ ข้อ ส่วนที่ข้อที่เรียกว่าตรงข้ามกับอรรถา
นั้นยาก อธิบายยาก ขนาดเด็กก็ไม่ควรรู้ในประเด็นนี้หรอก ค่อย
สอนแก่เมื่อโตกว่านี้หน่อย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวแก่ระบบความคิด
ระบบทางปรัชญา ซึ่งมีอยู่ในศาสนาพราหมณ์ด้วย

๑๖. มรดาวาสมีทางถึงนิพพานได้หรือไม่?

ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร นิพพานไม่ได้เป็นทางปิดสำหรับใคร
ใครก็ตามที่ปฏิบัติไปตามองค์อริยมรรคทั้ง ๘ ประการให้สมบูรณ์
แล้ว ก็บรรลุนิพพานได้ สมัยพุทธกาลเอง มีพระอริยสาวกเป็นอัน
มากที่บรรลุนิพพานคือบรรลุเป็นพระอรหันต์เลย ที่เป็นผู้หญิงก็มี

ที่เป็นผู้ชายก็มี อย่างพระเขมาเถรี ท่านก็เป็นพระอรหันต์ก่อนบวช หรือพระทัพพมัลลบุตร ก็เป็นพระอรหันต์ก่อนบวช เรื่องมรรคผล นิพพานนั้นไม่ได้อยู่ที่เพศคน อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติ ใครก็ตาม ที่ประพฤติปฏิบัติตามองค์อริยมรรคทั้ง ๘ ประการสมบูรณ์แล้วบุคคล ผู้นั้นก็จะบรรลุนิพพานไม่ต้องสงสัย และไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาลและ เวลาด้วย ต้องเป็นสมัยพุทธกาล สมัยนี้บรรลุไม่ได้ ไม่จริงหรือก พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก่อนจะปรินิพพานเป็นใจความว่า ครอบ โดที่องค์อริยมรรคทั้ง ๘ ประการยังมีอยู่ ครอบนั้นโลกจะไม่ว่าง จากพระอริยบุคคล ก็จะไม่ว่างจากผู้ที่ยังบรรลุมรรคผลนิพพานใน ทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นให้วางใจได้ อย่าไปตีโพยตีพายไปเดือด ร้อนอะไร เคยได้ยินสุภาพสตรีบางท่านบ่นกันในเรื่องนี้ว่า เป็น ผู้หญิงโอกาสไม่มี ไม่จริงหรือก โอกาสมีเท่า ๆ กันแหละ ปัญหาว่า เราจะใช้โอกาสนั้นหรือไม่เท่านั้นเอง ไม่ได้ผูกขาด ผลในทางพระ พุทธศาสนาทุกอย่างไม่ได้ผูกขาดไว้สำหรับใครโดยเฉพาะ ถ้าจะ พูดว่าผูกขาดก็ผูกขาดไว้สำหรับคนที่ประพฤติปฏิบัติไปตามเงื่อนไข ที่ทางศาสนาได้กำหนดไว้ คือใครก็ตาม ชาติใดก็ตาม เพศใดก็ ตาม ยุคใดก็ตาม ที่ปฏิบัติไปตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการแล้ว บุคคลผู้นั้นจะได้สัมผัสผลที่ตนต้องการ ตามสมควรแก่การ ประพฤติปฏิบัติ เรื่องนี้จึงวางใจได้ แม้ในปัจจุบันนี้ก็ทำนอง เดียวกัน

๑๗. นิพพานมีสภาพอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะจงใจเด็กให้สนใจ
ในวิชาศีลธรรมได้?

นิพพานมีสภาพอย่างไร นิพพานได้แก่สภาพจิตที่ไม่มีกิเลส
ไม่มีความทุกข์ ที่จริงเอาเฉพาะไม่มีกิเลสก็พอแล้ว เมื่อไม่มีกิเลส
มันก็ไม่มีความทุกข์หรือที่เรากล่าวว่าทุกข์เพราะเรามีกิเลส ยกตัวอย่าง
เช่นว่า คนตายแล้วเราร้องไห้ การที่เราร้องไห้เพราะเราไปยึดว่าคน
นั้นญาติเราพ่อแม่เราเท่านั้นเอง แต่แท้ที่จริงแล้ว คนก็ตายกัน
ทุกวัน บางทีตายที่ ๒๐๐-๓๐๐ ทำไมเราไม่ไปร้องไห้ เพราะเราไม่
ไปยึดว่าคนนั้นเป็นญาติเราเป็นพี่เราเป็นน้องเรา อะไรเป็นตัวยึด ก็
คือกิเลสที่มีอยู่ภายในใจ นี้เรียกว่านิพพาน นิพพานก็คือความดับ
กิเลส เช่น ยกตัวอย่างว่า เราเกิดโกรธขึ้นมา มีเรื่องกระทบให้โกรธ
แต่เราก็ไม่โกรธ เห็นโทษของความโกรธ เห็นโทษของการทะเลาะ
วิวาท เราก็ไม่โกรธ อย่างนี้ถือว่าเป็นนิพพานอย่างหนึ่ง นี้เราก็เห็น
กันได้อย่างไฟไหม้ลูกกลมจะไหม้บ้านไหม้ช่อง ไหม้เสื้อผ้าอาภรณ์
เราดับเสียได้ก็เป็นอาการของนิพพาน คือ ถ้าปล่อยไฟไหม้ไป
ความเสื่อมเสียต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าดับเสียได้ ความสวัสดิก็
เกิดขึ้น การจะปลูกเร้าใจเด็กให้เกิดความสนใจในทางศีลธรรมนั้น

เราต้องชี้ให้เด็กแก่เห็นว่าศีลธรรมนั้นเป็นตัวชีวิต เป็นเรื่อง
ของเรา ที่อยู่กับเรา ศีลธรรมนั้นมีอยู่แล้วในเราทุกคนเลย จะมีมาก
หรือมีน้อยเท่านั้นเอง เรื่องของศีลธรรม การเรียนรู้การปฏิบัติ
ศีลธรรม จึงเป็นเหมือนการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้
เป็นประโยชน์ แทนที่จะฝังดินอยู่เฉย ๆ ก็เอามาใช้ให้เป็น

ประโยชน์ แล้วให้เด็กยอมรับว่า วิชาศีลธรรมเป็นวิชาที่จำเป็น
นอกจากเกี่ยวข้องกับชีวิตตามที่ว่ามาแล้ว เรากับศีลธรรมไม่อาจ
แยกกันได้ เราคือศีลธรรม ศีลธรรมก็คือเรา ข้อที่ ๒ นั้น วิชา
ศีลธรรมเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องอยู่กับคนอื่นด้วย คือหมายความว่า
วิชาด้านอื่นนั้น เราจะตอบได้ดีหรือไม่ดี คนอื่นเขามีสิทธิให้และ
หักคะแนนจริง เฉพาะครูที่ออกข้อสอบ ตรวจสอบข้อสอบเท่านั้น

แต่วิชาศีลธรรมเป็นวิชาที่ทุกคนมีสิทธิให้ และก็มีสิทธิหัก
คะแนนทางศีลธรรมของเรา

ยิ่งไปกว่านั้นก็ถือว่า เรื่องของศีลธรรมได้เกี่ยวโยงไปถึงบุคคล
อื่น ถ้าเราทำดีญาติพี่น้องพลอยได้คะแนนด้วย ทำไม่ดี ญาติพี่
น้องพลอยถูกหักคะแนนไปด้วย ที่เราพูดกันว่า ชั่วทาญาติ ดีทาญาติ
เราอาจจะเล่าให้เด็กฟังถึงในสมัยก่อนที่เขาเรียกว่าฆ่าเจ็ดชั่วโคตร
หรืออย่างจีนก็เอา ๘ ชั่วโคตร หมายความว่าคนในตระกูลเช่นนี้ทำ
ความผิด แล้วก็นำคนเช่นนี้กวาดมาตั้งแต่เด็ก ๆ เอามาฆ่าเลย
ทั้งนี้เพราะอะไร เพราะว่าถูกหักคะแนนทางศีลธรรม มีความ
บกพร่องทางศีลธรรม มันไปกระทบกระเทือนถึงคนอื่นด้วย
ทีนี้ถ้าหากว่าคืออย่างในสมัยก่อน คือตระกูลนี้มีคนทำดี สมัยนี้ก็
เหมือน ๆ กัน ก็ว่าเมื่อมีคนๆ หนึ่งทำดี ญาติพี่น้องคนร่วมสกุล
กัน ก็พลอยได้หน้าได้ตา ได้ชื่อได้เสียงได้มีเกียรติในสังคม เรื่อง
ของศีลธรรมเป็นคะแนนที่แปลก เป็นผลที่แปลก

เด็กต้องพูดเรื่องกะแนนกับแก เพราะเด็กส่วนมากจะต้อง
การกะแนน ให้กะแนนมาก ๆ ไว้ก็แล้วกัน ปัจจุบันเขาเรียกเกรด
มันก็ครีอกัน เอามาก ๆ เข้าไว้ เด็กก็จะคิดในแวนนี้ เพราะฉะนั้น
เราก็ต้องชี้ประเด็นนี้ให้เด็กเข้าใจว่าวิชาศีลธรรมนี้ เป็นกะแนนที่
แปลก แม้แต่ตายไปแล้ว เราก็เล่าประวัติศาสตร์ให้แกฟัง บุคคลที่
เรานำมาสักการะบูชากัน วันปียมหาราช อะไร ๆ นี้ เราบูชาอะไร
ท่าน เราบูชาความดีของท่าน เราไม่เคยเห็นท่านหรือก ยิ่งพระพุทธ
เจ้ายิ่งแล้วใหญ่เลย นิพพานไปตั้ง ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว แต่ว่าเมื่อถึง
วันสำคัญที่เกี่ยวกับพระองค์

เราก็มีการสักการะบูชา บูชาอะไร
บูชาความดี

ความดีคืออะไร คือการมีศีลธรรม บรรพบุรุษทั้งหลายนี้ประวัติ
มีมาก เล่าประวัติศาสตร์ให้ฟังได้

ในด้านคนไม่ดีก็เหมือนกัน ยกตัวอย่างเมื่อเราพูดถึงคนใน
ประวัติศาสตร์ คนไม่ดีบางคนจะถูกยกเป็นตัวอย่างขึ้นมา เช่น พระยา
จักรีสมัยพระมหินท์เป็นคนกบฏทรยศต่อชาติ เป็นไส้ศึกของพม่า
นำประเทศชาติให้ล่มจม แล้วตัวเองก็ไม่ได้รับการยกย่องอะไร
ก็ถูกพม่าประหารชีวิตไป ยกตัวอย่างให้แกเห็น ที่จริงพระยา
จักรีคนนี้เราก็ไม่รู้จัก แต่ว่าเมื่อพูดถึงก็ถูกหักกะแนนทางศีลธรรม
กะแนนทางศีลธรรมจึงเป็นกะแนนที่เราเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา
ตลอดระยะเวลาเลย เราหาตัวอย่างอื่นได้ เราหาตต่างก็ได้ แต่เรา

ขาดสติไม่ได้ สมมติว่าเราออกจากบ้าน จะไปไหน เราเดินเขาก็ได้ คือถ้าไม่มีสตางค์เดินไป แต่ในขณะที่เดินเราขาดสติไม่ได้ ถึงจะมีสตางค์ก็จะขาดสติไม่ได้ นี่ก็คือเรื่องของศีลธรรม เป็นความเกี่ยวข้องของชีวิตผูกพันกับชีวิตเหลือเกิน แล้วก็พยายามหาประเด็นต่าง ๆ มาชี้แจงให้แกเข้าใจ แกจะเกิดความกระตือรือร้น ใจแกก็จะยอมรับนับถือ พร้อมทั้งจะเชื่อฟังพร้อมที่จะปฏิบัติตาม นี่ก็เป็นเทคนิค แต่ครูผู้สอนนั้นจะต้องรู้ค่าทางศีลธรรมที่จะบรรยายให้เด็ก แกเกิดความเข้าใจและก็ยอมรับได้ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๑๘. ชาวพุทธส่วนมากสนใจในเรื่องทานที่สุด ส่วนเรื่องการรักษา
ศีล การเจริญภาวนา มีผู้สนใจน้อย ท่านจะมีทางแก้ไขอย่างไร

ไม่ต้องไปแก้ไขอะไรหรอก มันเป็นเรื่องธรรมดา ธรรมดาดี แต่ไหนแต่ไรมาเหมือนกันแหละ เพราะว่าเรื่องทานเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย ข้อสำคัญว่าเรามีทรัพย์ มีศรัทธาที่จะบริจาคก็บริจาคได้ แต่ว่าศีลมีหลายข้อ รักษายาก คนก็กลัวศีลเหมือนกัน ยิ่งภาวนายิ่งไปใหญ่ ถ้าเรามองคุณลักษณะทางสังคม ไม่ว่าในหน้าที่การงานอะไรก็ตาม คนเรายังสูงยิ่งน้อยลง มีลักษณะเป็นเจดีย์หรือพีรามิด ไม่ว่าอะไรก็ตาม อย่างในสมัยพุทธกาล ปุณฺณแยะเป็นฐานเจดีย์อยู่ข้างล่างก็ลดขานปุณฺณก็สอบขึ้นไป ๆ พระโศดาบันก็สอบขึ้นไป พระสกทาคาก็สอบขึ้นไป พระอนาคาก็สอบขึ้นไป พระอรหันต์ก็อยู่ที่ยอด พระอรหันต์จึงมีจำนวนน้อยเป็นธรรมดาเหลือเกิน แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ทางศาสนาเอง แม้แต่ทางรัฐบาลก็พยายาม

จะให้การศึกษาแก่ประชาชนให้มีการเรียนรู้ เช่นว่า จัดให้มีการบรรยายธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง โดยถ่ายทอดทั่วประเทศเป็นต้น มีการออกรายการธรรมะทางโทรทัศน์ มีการเผยแพร่ทางเอกสาร นิตยสารธรรมะมากมายก่ายกอง ที่จริงเขาก็ทำกันมากเหมือนกัน แต่ละอย่างเป็นปัจจัยที่จะเสริมส่งให้คนพยายามรักษาศีล ๕ กัน คนบางคนมีความรู้สึกว่า ตั้ง ๕ ข้อ มันรักษาไม่คอยไหว ซึ่งว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว ศีล ๕ ข้อนี้ ถ้าเรามีเมตตา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อคนอื่น เรียกว่ารักคนอื่นเหมือนรักตัวเรา มันก็ไม่มีปัญหาอะไร ก็กลายเป็นศีลไปมากกว่า ๕ ข้อเสียด้วยซ้ำไป

๑๕. คำว่าภพชาติในปฏิจลสมุปบาท ตามความคิดเห็นของพระพุทธเจ้า น่าจะหมายถึงการเกิดสิ่งนั้น ๆ ในชาติหน้า (คือเมื่อเราตายไปแล้ว) หรือหมายถึงการเกิดและสิ้นไปของกิเลสในชาตินี้ (คือดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้)

สรุปว่าภพชาติที่พูดถึงกันนั้น ท่านผู้ถามต้องการทราบว่า เป็นเรื่องการเกิดของรูปร่างกายในภพในชาติต่าง ๆ หรือว่าเป็นการเกิดของกิเลสในชีวิตปัจจุบัน เรื่องนี้ก็คงจะได้อ่านหนังสือที่กำลังแพร่หลายกันอยู่ในปัจจุบัน การจะแสดงความเห็นนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมาหรอก คือต่างคนต่างก็ว่าไปตามความเห็นของตน เราอย่าลืมว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา เมื่อมี

ปัญหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ก็คือกราบทูลถามพระพุทธเจ้า
ซึ่งปรากฏพระองค์อยู่ในรูปของพระธรรมวินัยว่า

คำว่าชาตินั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าอย่างไร

คำว่าภพทรงแสดงไว้ว่าอย่างไร คำว่าภพนั้น ทรงจำแนกเป็น

กามภพ คือภพเป็นที่อยู่ที่บังเกิดของสัตว์ ซึ่งยังต้องเกี่ยว
ข้องอยู่ด้วยกามคุณ

รูปภพ เป็นสถานที่บังเกิดของท่านที่ได้บรรลุฌานมาแล้ว

อรุภพ เป็นสถานที่บังเกิดของท่านที่บรรลุอรุฌานมาแล้ว

คำว่า ชาติ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเอง จะทรงไขความออกไปว่า
ชาติคือความเกิด ความเกิดพร้อม การได้อายตนะ ความ
ปรากฏแห่งชั้นของสัตว์เหล่านั้น ในหมู่สัตว์เหล่านั้น อันใด
คุณกร ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าความเกิด

เพราะฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่าชาติที่แปลว่าความ
เกิด จะต้องหมายถึงการเกิดในกำเนิด ๔ อย่าง ไม่อย่างใดก็อย่าง
หนึ่งคือเกิดในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในของสกปรก เกิดโดยโอปปาติกะ
คือผุดขึ้นมาเป็นวิญญูชนเลย ซึ่งได้แก่พวกอมนุษย์ทั้งหลาย ยก
เว้นสัตว์เดียรัจฉาน ที่นี้อย่างที่มีการเผยแพร่ มีการแสดงกันว่า
เป็นการเกิดของกิเลส เป็นความเกิดของอหังการ เขาพูดได้ แต่เขา
ไม่ใช้ความเกิดหรอก ใช้คำว่าชาติไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ใช้ เราก็คงไม่
มีสิทธิไปบิดเบือนพระพุทธดำรัสของพระองค์ ถ้าพูดโดยสมมติเรา
จะเห็นว่าขัดแย้งกับพุทธวจนะที่เป็นหลัก เช่นถือว่าความเกิด

ของกิเลสคือความเกิดของอหังการ มหังการเป็นเราเป็นของเรา พวกเราพวกเขานี้ก็มาถึงปัญหาที่เราจะต้องขบคิด พิจารณาเทียบเคียงกับหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้ พระพุทธเจ้ารับสั่งว่าชาติปี ทุกขา ชาติความเกิดเป็นทุกข์ ชราปี ทุกขา ความแก่เป็นทุกข์ มรณัมปี ทุกขัง มรณะความตายเป็นทุกข์ แสดงว่าเมื่อเกิดมาแล้วก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์ ถ้าเกิดคือกิเลส เราก็ตั้งสมมติฐานขึ้นว่า เกิดก็คือการเกิดของกิเลสอย่างที่เราเข้าใจกัน และอธิบายกันแพร่กันไปพอสมควรนั้น มีปัญหาที่เราจะต้องวิเคราะห์ว่า ชาติปี ทุกขา ชาติความเกิดเป็นทุกข์ กิเลสเกิดขึ้นเป็นทุกข์นั้นฟังได้ เพราะเป็นเรื่องจริงอย่างนั้น แต่ว่าเวลา ชราปี ทุกขา คือเวลากิเลส มันเสื่อมไป เป็นทุกข์ก็ยังฟังได้อยู่ เป็นทุกข์น้อยลงก็ตามเถอะก็เป็นทุกข์อยู่ แต่ มรณัมปี ทุกขัง ซิเป็นปัญหา

เพราะอะไร ?

เพราะว่า ถ้าเป็นความเกิดของกิเลส มรณะคือกิเลสมันดับดับไปหมด คือตายนั่นเอง แล้วเป็นทุกข์อีกหรือกิเลสดับก็เป็นทุกข์ด้วยหรือ

การปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ เพื่อดับกิเลสถามว่าดับทำไม ก็เพื่อให้บุคคลสามารถดับความทุกข์ เสวยความสุขที่ถาวร นี่คือนิยาม ปัญหา ดังนั้น เรื่องจะไปวินิจฉัยตัดสินอะไรก็ตาม จึงต้องนึกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้ ศัพท์แสงต่าง ๆ นั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อย่างไรก็ใช้ตามที่ทรงใช้ ไม่ใช่เราจะบัญญัติศัพท์เอาเอง พระพุทธศาสนามีสังฆธรรมเราก็

บัญญัติคำว่าธรรมสังจะขึ้นมา แล้วก็อธิบายกัน แสดงภูมิกันใหญ่โต ในที่สุดเพื่อนก็ไม่รับ เพราะอะไร เพราะพูดกับคนอื่นเขาไม่รู้เรื่อง ศัพท์แสงเหล่านั้น เราบัญญัติขึ้นในแวดวงพวกเราเอง ว่ากันเองก็ว่าไปซิ ใครเขาจะรับล่ะ พูดกับเขาไม่รู้เรื่อง ความหมายมันคนละความหมายกันสังจะธรรมนั้นแน่นอน เป็นคำที่มีอยู่ในภาษาบาลีทั่วโลกเขารู้กัน แต่ธรรมสังจะที่เกิดนิยามกันขึ้นมาเองว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วใครเขาจะรับล่ะ คนอื่นเขาไม่รับก็พูดกันในหมู่พวกตัวเอง มันไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า สมมติสังจะ ปรมัตถสังจะ โลกโวหาร โลกนิรุตติ โลกสมัญญา ทรงใช้อย่างนั้น เราก็อใช้อย่างนั้น ประเทศอื่นเขาก็ใช้อย่างนั้น ไปอังกฤษ ไปลังกา ไปพม่า เขาก็ใช้อย่างนั้น เวลาพูดกัน เขาก็รู้เรื่องกัน พอมาถึงชาติ ก็มีลักษณะอย่างนั้น ชาติคือความเกิด หมายถึงต้องเกิดในกำเนิดทั้ง ๔ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ไม่ได้หมายความว่าความถึงการเกิดของกิเลส ถ้าเกิดของกิเลสจะไม่ใช้คำว่าชาติ กิเลสมันเกิดเหมือนกัน แต่ไม่ใช่คำว่า ชาติ แต่ใช้คำว่า อุปปชชติ อุปปชชติ อุปาทะบัง ซึ่งเป็นคำที่เราใช้กัน อย่าลืมว่าพระพุทธวงนะนั้นอย่างที่สวยงาม พระพุทธเจ้าทรงประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธึ บริบูรณสันเขิง สมบูรณด้วยอรรณะและพยัญชนะ ทรงแสดงไว้ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว เราไม่ต้องไปเพิ่มเติม ไปตัดต่ออะไร ให้พระองค์หรือออก ข้อสำคัญว่าให้ยึดถืออธิบาย ศึกษาเล่าเรียนทำความเข้าใจตามนัยะที่พระองค์ทรงประทานเอาไว้ ผลประโยชน์จากการนับถือพระพุทธศาสนาก็จะบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น

๓. ปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์

๒๐. การที่สำนักสงฆ์เกิดขึ้นมาก และมีหลักการปฏิบัติต่าง ๆ กันออกไป บางแห่งเกิดความขัดแย้งกัน ตั้งตัวเป็นพระอาจารย์มากมายนั้น เป็นมูลเหตุให้เกิดความเสื่อมทางศาสนาหรือไม่ จะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร และพิจารณาตัดสินได้อย่างไรว่า การกระทำนั้น ๆ อะไรถูก อะไรผิด?

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่น่าคิด แล้วก็มีหลายนัยยะด้วยกันคือ

สำนักสงฆ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ว่ากันตามความเป็นจริง เป็นความคลี่คลายขยายตัวของสังคม คือเมื่อประชาชนเขาเคลื่อนย้ายจากถิ่นที่อยู่เข้าไปแสวงหาที่ทำมาหากิน เขาก็เกาะกลุ่มรวมกลุ่มกันได้ เขาก็ต้องการให้มีวัด เพื่อต้องการเป็นสถานที่ทำบุญ ประชุมกัน เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของลูก และคนที่อยู่ในท้องถิ่นเหล่านั้น จะได้บวชเรียนในวัดนั้น ๆ อย่างนี้ก็เป็นการจำเป็นที่เราไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร แก้ไขยาก เราจะให้คนซึ่งอยู่ระยะหนทางตั้ง ๒๐-๓๐ กิโลเมตร มาทำบุญที่วัดซึ่งห่างไกลขนาดนั้นก็เกินกำลังที่เขาจะทำได้ เรื่องบุญเป็นเรื่องของการปลีกเวลาไประยะใดระยะหนึ่ง ไม่ใช่จะต้องเสียเวลาไปกันเป็นวัน ๆ ในปัจจุบันเราก็มีปัญหาทางเศรษฐกิจมาก จะเดินทางไปให้ทานรักษาศีล เป็นระยะทางตั้งหลายสิบกิโล ก็คงไม่มีใครไปทำกัน จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น

ประเด็นที่มีการกล่าวว่า การสั่งสอนอบรมกันจนถึงกับ
ขัดแย้งกัน ว่ากันตามความเป็นจริง การที่จะขัดแย้งกันมีน้อย นอก
จากคนมันนอกรีดไปจริง ๆ คือหลงตัวเอง ลืมตัวเองโดยอาศัย
ลาภสักการะ มีคนอื่นมายกย่องนับถือก็หลงตัวเหิมเกริม ทำ
อะไรออกไปนอกรีดนอกรอยได้ แต่โดยทั่ว ๆ ไป จะไม่ออกไป
นอกรีดนอกรอยหรอก เพราะว่าพระเหล่านั้นท่านต้องศึกษาเล่า
เรียนพุทธทศวรรษ เมื่อเล่าเรียน ถ้าเกิดความเข้าใจ ความรู้ซาบซึ้งก็
พูดก็แสดงออกไปได้ แต่เราก็ต้องยอมรับความจริงเหมือนกันว่า
ขีดความสามารถในการเรียนรู้ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น
ไม่ใช่คนจะทำได้เสมอเหมือนกันทุกคน บางคนเรียนเท่าไรก็ไม่
อาจจะถ่ายทอดออกมาได้ หรือไม่อาจขยายความเข้าใจของคนออก
ไปได้ ถึงคราวจะขยายความเข้าใจออกไป ก็อาจจะผิดจากหลัก
ธรรมซึ่งก็เป็นเรื่องปกติธรรมดา เรื่องเหล่านี้ทางคณะสงฆ์ไม่ได้ละ
เลยหรอก พยายามเปิดการอบรมขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ เป็นประจำ
และก็ทำกันมาหลายปีแล้ว แต่ว่ากิจกรรมของพระเรานั้น มีจุดที่จะ
ดำเนินหรือจะยกย่องก็แล้วแต่คนจะคิดเอา คือพระมักจะไม่ค่อย
ประชาสัมพันธ์งานของตัวเอง ถ้าเราจะเล่นประชาสัมพันธ์กัน
พระบางองค์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน สั่งสอนภิกษุสามเณร
คือถ้าเราคิดเป็นชั่วโมง เอาชั่วโมงราชการมาเทียบไม่ได้เลย ทั้ง
กลางคืนกลางวัน ทั้งเช้าทั้งเย็น ทำงานแบบพระนั้น ก็ผิดสูตรแบบ
ชาวบ้าน คือพระเราไม่ได้นับชั่วโมง ทำไปเรื่อย คิคคินที่ขงคินคิ
หนึ่งคิสองก็ทำงานไปเรื่อย แต่ไม่มีการประชาสัมพันธ์ตัวเองและ
ผลงานต่าง ๆ ก็ทำไปแบบพระ เรื่องของพระห้ามไม่ให้อวดก็

ไม่เอาคไปหมดเลย ซึ่งในแง่ของคนบางพวกอาจจะรู้สึกว่าจะไม่ถูกต้อง แต่ก็ยังเป็นจารีตประเพณีนิยมทำกันมาอย่างนี้ และก็ทำกันไปอย่างนั้น งานอบรมสั่งสอนชี้แจงแนะนำพระนั้นทำกันมาเป็นประจำแล้วเป็นโครงการระดับกรม เจ้าหน้าที่ของกรมประสานงานกับทางคณะสงฆ์ทำงานกัน ระดับเจ้าคณะต่าง ๆ นี้ท่านก็มีการประชุมอบรมชี้แจงกัน ในวัดก็มีอบรมชี้แจงกัน ไม่ได้หมายความว่าละเลยไม่ได้กระทำ ก็กระทำกันเป็นปกติวิสัย ฉะนั้นเรื่องนี้จึงไม่ควรเป็นห่วงมาตรฐานในการเทียบเคียงนั้นไม่ใช่เรื่องยากเย็นอะไร คือถ้าเราจะยึดถือหลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานเอาไว้ หลักของมหาประเทศ ๔ มหาประเทศนั้นแปลว่าข้ออ้างขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ เป็นอันมากเอาไว้ก็สามารถตัดสินได้ในกรณีของคำสอนก็ไปเทียบเคียงกับหลักตัดสินพระธรรมวินัย เช่น คำสอนอันใดที่ก่อให้เกิดความเป็นผู้เลี้ยงง่าย ยินดีในที่สงบ เป็นคนมักน้อย เป็นคนสันโดษ ปราศจากความเพียร ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ด้วยคณะ ถือว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา แม้ใครจะมีนัยะ มีโวหารปฏิภาณ แสดงไปอย่างไร แต่เมื่อคนปฏิบัติไปแล้วเกิดผลในลักษณะดังกล่าวเช่น คลายกำหนดได้ ก่อให้เกิดความสงบทางกาย ทางวาจา ทางใจขึ้นมา จิตใจมีความยินดีตามมีตามได้ รู้สึกมักน้อยไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ เป็นคนว่านอนสอนง่าย เป็นคนยินดีในที่สงัด ก็ถือว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่พระผู้แสดงนั้น ท่านก็มีโวหารปฏิภาณที่ท่านจะพูดออกไป เพราะว่าในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น พื้นฐานของคนในการเรียนรู้ธรรมะไม่เหมือนกัน เราจะเล่นเทศน์แบบฟอร์มเต็มรูป

ก็เทศน์ไม่ได้ บางครั้งเราอยู่ต่างจังหวัดต้องอาศัยพวกชาดกเทศน์ เป็นนิทานทำเหมือนละครพูด ก็เพื่อให้คนสนุกสนาน มีพระเอกมี ตัวโกงมีนางเอก มีเรื่องอะไร ๆ ที่เราเอามาจากชาดก แล้วก็บางทีก็ เสริมแต่งขึ้นมา เพื่อให้คนเพลิน แต่ในขณะที่เดียวกัน พระก็ต้อง พยายามสอดแทรกธรรมะเข้าไปเรื่อย ๆ สอดธรรมะเข้าไปโดยผู้ ฟังไม่รู้ตัว แล้วในที่สุด เนื้อหาเรื่องราวที่เล่าจะสั้นลง แล้วธรรมะ จะเพิ่มขึ้น บางทีเนื้อหาของชาดกเพียง ๔-๕ บรรทัด ก็เทศน์ได้ กัณฑ์หนึ่งแล้ว พอหนักเข้าจริงก็ทิ้งชาดก ทิ้งนิทานต่าง ๆ ได้ ซึ่งก็ทำได้ในบางท้องถิ่น ไม่ใช่ทำได้ทุกหนทุกแห่งอย่างในสมัยก่อน ตามรายงานของเจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (อั่วน ติสุส เถระ) ท่านเล่าว่า พระทางภาคอีสานบางวัด ท่านเทศน์เรื่องราม เกียรติ เรื่องพระอภัยมณี อย่างนั้นเรื่องในพระพุทธศาสนาตั้งเยอะ แยะทำไมไม่เทศน์ ก็เพราะคนฟังแก่ไม่รู้เนื้อหา คนฟังมีพื้นฐานการ ศึกษาอ่อน จะเล่นเทศน์ธรรมะเทศน์ชาดกก็เทศน์ไม่ได้ แต่ว่าใน รามเกียรติ์ก็ดี พระอภัยมณีก็ดี ลักษณะวงศ์ก็ดี มีธรรมะอยู่เยอะ ขึ้นอยู่กับว่าจะดึงออกมาให้เห็นธรรมะอยู่ในรูปตัวบุคคลหรือไม่ เท่านั้นเอง แต่ถ้าเราจะไปเปรียบเทียบอย่างที่ว่านี้ เราก็จับหลักของ ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัยดังกล่าวเข้าไปจับได้ในกรณีที่เป็นคำ สอน ทั้งนี้ถ้าเป็นกรณีข้อประพฤติกฎปฏิบัติหรือเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดใหม่ ๆ เราก็เทียบเคียงกับหลักมहाประเทศ ๔ ประการนั้น ก็จะสามารถ วินิจฉัยตัดสินลงไปได้อย่างนี้ถูกต้องตามพุทธวจนะหรือ ไม่ถูกต้อง

๒๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรที่พระสงฆ์บางรูปขับมอเตอร์ไซด์ ไปไหนก็ขับรถมอเตอร์ไซด์จนจิวรปลิว ?

ต่างจังหวัดรู้สึกว่าการปั่นเที่ยงไปหน่อย เรื่องนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดลำปางเข้าใจว่าผู้ถามอาจจะมียกติไปหน่อยก็อาจจะเพียงนั่งซ้อนท้ายจักรยานนะ ขนาดขับจักรยานยนต์เองก็เกินไป เพราะพระขับจักรยานไม่ได้ มีปัญหาทางกฎหมาย พระไม่มีใบขับขี่ และเขาก็ไม่ให้ใบขับขี่ด้วย ขึ้นขับไปก็ผิดกฎหมายแต่อย่างไรก็ตาม เราก็คงนึกถึงความจริงว่าเรื่องเหล่านี้มันเป็นเหตุผลทางภูมิศาสตร์ คือลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นเหล่านี้เห็นประพฤติกรรมบางอย่าง ก็อาจจะมีความรู้สึกว่ามันไม่เหมาะสมไม่สวยงาม แต่ถ้าเราจะมาตั้งปัญหาถามกันว่า พระที่ซ้อนมอเตอร์ไซด์นี่ผิดไหม เราก็ตอบว่าไม่ผิด แต่ถ้าถามว่าสวยงามไหม ไม่สวยงาม แต่เมื่อเรามองถึงความจำเป็น ท่านก็จำเป็นของท่านในท้องถิ่นของท่าน แต่ถ้ามาซ้อนท้ายจักรยานอยู่ในกรุงเทพฯ อย่างนี้ไม่ได้ อามิตี๋นั้นไม่มีปรับแต่ว่าพระเราไม่ได้อยู่ที่อามิตี๋หรือไม่อามิตี๋ อยู่ที่มณฑลสัตตยา นึกว่าอะไรควรไหม อะไรไม่ควรเป็นเรื่องที่ท่านจะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจแต่ละปัญหา ในสมัยก่อนนี้พระบางแห่งในต่างจังหวัดที่อยู่ลึกเข้าไปเวลาไปเทศน์ไปสั่งสอนประชาชน ท่านขี่ม้า ขี่ช้างไป ถ้าถามว่าถูกต้องไหม มันไม่สวยงาม และก็เป็นการทรมานสัตว์ด้วย แต่ถ้าพูดถึงว่าเราจะเอาประเด็นของการทรมานสัตว์มาใช้ มันก็รื้อกันแหละ นั่งสามล้อก็ทรมานสัตว์ นั่งแท็กซี่ก็ทรมานสัตว์ รถเมล์ก็ทรมานสัตว์ เพราะฉะนั้น

ประเด็นมันไม่ได้อยู่ตรงนั้น มันอยู่ที่ควรไม่ควร มีความจำเป็น
ใหม่ ในท้องถิ่นเหล่านั้น ท่านจำเป็นของท่าน ท่านก็ทำไป แต่ว่า
ปัจจุบันปรากฏว่าได้เลิกกันไป ทำไมจึงเลิกเพราะความจำเป็นเช่นนั้น
ไม่มีอีก เรื่องเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความเคยชินของคนเรา ลองสังเกต
อย่างพระพายเรือนี้ที่จริงพระพายเรือไม่ค่อยสวยนะ ท่านไม่ได้ห้าม
จิวรหรือท่านสวมอังสะกัน ดูแล้วไม่งามเลย แต่ทำไมเราไม่รู้สึก
ผิดปกติ เพราะว่าเราชินกับภาพเหล่านี้ เราเห็นมาตั้งแต่เด็ก ๆ
เลยไม่รู้สึกว่าผิดปกติอะไร แต่เรื่องรถนั้นเป็นเรื่องใหม่ ตาเรายังไม่
ชินและใจเรายังไม่ยอมรับ เรื่องเรือนี้เอง ต่อมาพระท่านก้าวหน้าจน
ถึงกับขับเรือหางยาว แต่เนื่องจากเราเห็นพระท่านพายเรือ เห็นพระ
แจวเรือ เห็นพระถือเรือ พอพระขับเรือกลับเป็นภาพที่เปลี่ยนแปลง
เพียงนิดหน่อย ใจเรายอมรับอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่รู้สึกว่ามันขวาง
หูขวางตาอะไร และก็ยอมรับกันอยู่ แม้ในปัจจุบันนี้ เราก็พบเห็น
ภาพเหล่านี้

เพราะฉะนั้นเรื่องเหล่านี้จะต้องมองกันด้วยความเข้าใจ
มองกันในแง่ของเหตุผล ไม่ใช่ว่าเรื่องอาชญากรรมเลวร้ายอะไร
และความเหมาะสมความควรเท่านั้นเอง จะพูดว่าพระท่านขับมอเตอร์
ไซค์จิวรปลิว ออกจะพูดเกินไปหน่อย เป็นไปไม่ได้แต่ว่าซ้อน
มอเตอร์ไซค์นั้น แน่นอนมันเป็นไปได้ในท้องถิ่นทุรกันดารห่าง
ไกล จะเกณฑ์ให้เดินกันเรื่อยก็ต้องนึกถึงเวลาเหมือนกัน

เวลาของเรานั้นมีเวลาจำกัด แต่ว่างานของเรานั้นไม่มีจ้
กัถ ถ้าเราใช้เวลาที่จำกัดให้สูญเสียโดยไม่คุ้มค่าเช่น ต้องการทำ

งานสักอย่างหนึ่ง สมมติว่าจะไปเทศน์ระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร
แล้วก็เดินไป เราต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง เวลาที่ใช้ไปที่เดิน
ไป มันสูญเสียไปโดยไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา เพียงแต่ได้บริหาร
ร่างกายเท่านั้นเอง แต่ถ้าเราอาศัยยานพาหนะให้ไปเร็ว ๆ
ไปถึงให้ทำงานเสร็จ เราอาจจะใช้เวลาเดินทาง ๓๐ นาที แล้วก็
ไปพูดไปเทศน์ไปอะไรสักชั่วโมง ก็ใช้เวลาเพียงชั่วโมงครึ่ง เวลาที่
เหลือจากนั้น เราก็เอาไปทำอย่างอื่นได้ เราต้องมองปัญหาในมุมที่
มันกว้าง ๆ ก้นหน้อย ไม่ใช่ว่า ขาดเมตตาจิต มองในลักษณะนี้
เป็นการมองในลักษณะที่เรียกว่าขาดเมตตาจิตเกินไป และละเลย
ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเรื่องนี้พระพุทธเจ้าเอง
ก็ทรงทราบดี เวลาที่แสดงหน้าที่ของชาวบ้านทำต่อพระนั้น ก็ให้มี
เมตตาทางกาย กายวาจา เมตตาทางใจ ก็จะคิดจะพูดจะทำอะไรก็
ตาม ขอให้ทำกันด้วยเมตตา อย่าไปอคติรุนแรงกันนักเลย

๒๒. ทราบว่าพระสงฆ์ในเมืองไทยปัจจุบัน มีความรู้ความ
สามารถก็มาก ในขณะที่บ้านเมืองก็ต้องการพระจำนวนนี้มา
ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชน (ตามความเข้าใจของกระผมนะ
ครับ) ทางคณะสงฆ์ได้มีความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้อย่างไร?

เป็นปัญหาที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า ชาวบ้านถามปัญหาแทนที่
จะวิเคราะห์ตัวเองหาวิธีที่จะแก้ไขปัญหารับปรุงเปลี่ยนแปลงตัว
เอง ไม่ถามหรืออก จะมีปัญหาทำนองคำหนี ทำนองวิพากษ์วิจารณ์
พระอย่างนั้นอย่างนี้ทุกหนทุกแห่ง ซึ่งบางที่เจ้าหน้าที่ในสถานที่

นั่นได้ขอร้องแล้วว่า อย่าไปตามปัญหาในทำนองคำพระ ถามปัญหา เพื่อจะนำไปใช้ชีวิตของท่านทั้งหลาย ว่าจะสอนเรื่องนั้นเรื่องนี้ อย่างไร ปัญหาเหล่านี้จะต้องเกิดขึ้นทุกแห่ง จึงเป็นเรื่องที่น่าสังเกต ทั้งนี้อาจจะเกิดมาจากระบบการศึกษาของเราในปัจจุบัน อันเป็นการศึกษา ให้อัศวินรู้คนอื่น เข้าใจคนอื่น รู้ถึง โน้น ดวงจันทร์ ดาวอังคาร ยานโซยุส ยานอพอลโล ยานโคลัมเบีย ยานอะไร ๆ รู้เข้าไปละเอียด แต่เอาเข้าจริง ทวดของตัวเองชื่ออะไรยังไม่รู้เลย ปากน้ำมีอะไรสำคัญยังไม่รู้เลย อย่างเด็กในปัจจุบัน แกดอบคำถามทางวิทยุก็ดี ทางโทรทัศน์ก็ดี ตามรายงานหลักฐาน ปรากฏว่า เด็กจะตกในเรื่องที่เป็นของไทย ประเพณีไทย วัฒนธรรมไทย เพลงไทย ปุชนิยมวัตถุของไทย สถานที่สำคัญของไทยเราไม่ค่อยรู้จักกัน ระบบการศึกษาในลักษณะนี้ เรียบ ๆ ไปคนเราห่างตัวเองออกไปทุกที่ไม่รู้จักตัวเอง ไปรู้จักโน้น ดาวพฤหัสบดี ดาวพระเสาร์โน้น รู้จักถึงโคตรเงาของประธานาธิบดีวอชิงตัน ลินคอล์น ไปรู้อย่างโน้น ซึ่งว่าที่จริงไม่ได้เป็นผลอะไรในทางพัฒนาชีวิตอะไรของเราเพราะเป็นเรื่องของคนอื่น แต่เรื่องของเรา ๆ กลับไม่ค่อยจะรู้จักกัน อะไรเป็นความบกพร่อง อะไรเป็นความดีงามที่ควรปรับปรุง แก้ไขเสริมแต่งขึ้นมา ก็ไม่ได้วิเคราะห์พิจารณา กัน ปัญหาในลักษณะนี้จึงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ มีคนบางคนเคยแสดงความเห็นว่า ไม่ควรตอบปัญหาในลักษณะนี้ ถ้าไม่ตอบมันก็ไม่รู้กัน ถามมาอะไรก็ตอบ เพื่อจะได้เกิดความรู้ความเข้าใจไม่ว่าประเด็นนั้นจะสำคัญหรือไม่สำคัญก็ตาม เพราะการที่มีคนหนึ่งสงสัยนั้น ก็แสดงว่ามีคนอื่นอีกจำนวนหนึ่งต้องสงสัยเช่นเดียวกัน ดังนั้น

ปัญหาประเด็นนี้ก็มีลักษณะอย่างที่ว่ามาแล้วคือถามเรื่องของพระ
เรอบ

พระสงฆ์ในปัจจุบันมีความรู้ความสามารถมากก็จริง มีความ
รู้ความสามารถมาก แต่เป็นเรื่องที่ท่านช่วยตัวของท่านขึ้นมา
ท่านพยายามศึกษาเล่าเรียนในเมืองไทยจนกระทั่งได้ปริญญา
แล้วก็ไปต่อเมืองนอก เพื่อจะยกฐานะของตนเองขึ้นมา บางคนก็
ได้ปริญญาตรี บางคนก็ได้ปริญญาโท บางคนได้ปริญญาเอก จบมา
แล้วทางบ้านเมืองเขาต้องการมากลึงไปเสียหมด บางทีเล่นมา
นิมนต์ลึงไปคือ ๆ อย่างนี้ไม่ใช่ทางบ้านเมืองมาเองหรือก พระรค
พวกเพื่อนฝูงเขามาชักชวนกันไป นี่ก็เป็นปัญหาเหมือนกัน เอาไป
เอามาเราก็ขาดแคลน คือระดับของพระเรานี้ เราสอนคนไม่รู้อยู่
เรอบเลย ในพรรษาคงก็มาบวช ๒๐ - ๓๐ อย่างที่วัดบวรฯนี้
ปีนี้ 119 บวชมาแล้วก็สอน พอเกิดจะรู้ขึ้นมาก็ลึง แล้วมานั่งสอน
คนใหม่ สอนกันหมุนกัน กลับพรรษาเอากันอีก หมุนกันอยู่อย่าง
นี้จะเหลืออยู่น้อย บางทีไม่เหลือเลย บางทีเหลือก็ไม่ค่อยสนใจธรรมะ
จริง ๆ นี่คือนปัญหา

ถ้าหากว่าจะขอให้พระอบรมสั่งสอนประชาชนก็ไม่มีปัญหา
อะไรหรือก เรามีคนให้ แต่ว่าทางราชการนั้นพูดกันตรง ๆ ก็คิด
กันพระมาตั้งแต่ไหนแต่ไร นอกจากสมัยจอมพล ป. ที่ตั้ง
หน่วยอบรมประชาชนขึ้นมาราวนั้น ก็เรียกว่าทำกันเป็นล่ำเป็น
สันกราวเดียว ต่อแต่นั้นมาพระจะเข้าไปมีบทบาทอะไรไม่
ได้ มีคนเคยเสนอให้พระเข้าไปสั่งสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก็มีคน

ค้าน หว่าพระเจ้าจะไปยุ่งกับสึกอะไร ๆ นี้จะเห็นว่าไม่ทราบว่าจะ
แนวคิดอย่างไรพอพระไม่ได้ทำเข้า ก็ดำ่ว่าพระอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำ
ประโยชน์แก่สังคม พอพระจะทำก็ดำ่อีกแหละ ดำ่ไปอีกแบบ
หนึ่ง นี่คืือเรื่องที่เราจะต้องมองกันในเรื่องของข้อเท็จจริง ถ้าเราจะ
ให้พระไปช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนนั้นพระพร้อม ปัจจุบันเรามี
ธรรมจาริก ธรรมทูต ธรรมยาตรา ธรรมวิทยากร ครูสอนนักธรรม
ในโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งได้ทำงานกระจายกัน ถือว่าหน่วยบริหาร
จิต หน่วยพัฒนาการทางจิต พระเป็นพัน ๆ ทำงานอยู่ทั่วประเทศ
เวลานี้ อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ในป่าในเขา ในหมู่ชาว
ป่า ชาวดอยมีทั้งนั้น ท่านก็เคลื่อนไหว อย่างหน่วยพวกธรรมจาริก
ก็ได้รับการสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ หน่วยธรรมทูต
ก็ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิบ้าง กรมการศาสนาบ้าง คณะสงฆ์
บ้างทำงานกันไปเต็มตามสติกำลัง เนื่องจากว่าคนเราจำนวน
น้อย แล้วกระจายออกไปมาก ก็จะทำให้เป็นที่ฮือฮาเป็นคราว ๆ กัน
ไป ก็เป็นไปไม่ได้ ข่าวดพระไม่ค่อยจะตื่นเต้น ใครก็ไม่ลง
ให้หรอก ต้องข่าวฆ่ากันยิ่งกัน คือเขาเล่นข่าวในลักษณะนั้น ข่าว
อย่างนี้เขาไม่ไปเผยแพร่ให้หรอก แม้พระจะทำอย่างนี้อยู่แล้ว
แต่ว่าทางราชการจะอาราธนาให้พระช่วยอบรมสั่งสอนประชาชน
ในปัจจุบันก็มีทำอยู่นะ หน่วยทหาร หน่วยราชการต่าง ๆ ยังได้
เคยปรารภเลยว่า ทหารเขาก็มีการอบรมประจำ ราชการกรม
ราชทัณฑ์ก็อบรมประจำ แต่ส่วนมากอบรมนักโทษ ไม่ค่อยได้อบรม
ข้าราชการหรอก แต่ว่าพวกกรมกองอื่นมีน้อย ปัจจุบันก็มีแนวโน้มดี
ขึ้นว่าความสนใจสูงขึ้น ต่อไปก็คงมีโอกาสนึ่งที่พระจะเข้า

ไป แต่ว่าไม่ใช่ทางราชการอาราธนาหรือ คือข้าราชการในที่นั้น
เขาจะเกาะกลุ่มกันขึ้นมาเอง แล้วเขาก็อาราธนาพระไปให้แสดง
ธรรม ให้สอนธรรมะให้เขาได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ถ้าทางราชการ
จัดสร้างขึ้นเป็นองค์กรอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เช่นว่าสมัช
จอมพล ป. การจัดพระไปเป็นหน่วยพร้อมกับการเผยแพร่
วัฒนธรรมก็ทำกันได้ พระเรานั้นสามารถที่จะทำงานตามจุดต่าง ๆ
ได้ ตามสายงานที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนมา ถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคล
ที่ใช้ประโยชน์ได้มากเหมือนกัน ในสายตาของท่านไม่ได้หมายความว่า
ความว่าจะใช้ในสายอื่น สำคัญที่ว่าเราพร้อมจะใช้ทรัพยากรบุคคล
ส่วนนี้หรือไม่ ถ้าเราพร้อมที่จะใช้ มีการเสนอ ศาสนาก็พร้อมที่จะ
สนอง ปัญหาที่อยู่ที่ไม่มีการเสนอ พระจะวิ่งเต้นไปสนองไม่ได้
เหมือนกัน เนื่องจากระบบในเมืองไทยเรา จะทำอะไรจะต้อง
อาราธนา จะต้องนิมนต์ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นราชการก็ยิ่งต้องมี
ระเบียบแบบแผน มีการนิมนต์ ต้องมีอะไร ๆ มากมาย พระจึงต้อง
สร้างงานเป็นงานระดับกลุ่มคนที่เขาเกิดศรัทธา เขาจัดเขาทำขึ้น
มา หวังว่าในโอกาสต่อไปสมมติว่าทางราชการจะจัดขึ้น ทางพระ
เองคงไม่มีปัญหาอะไร ตามที่กล่าวมาแล้ว เพราะเราพร้อมที่จะช่วย
เหลือประชาชน เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงของพระอยู่แล้ว ตามข้อ
ที่ว่าสั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้าด้วยนั้น
เอง

๒๓. ปัจจุบันมีพระจำนวนหนึ่งได้ออกเผยแพร่พระธรรมคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้าในชนบทหลายระดับ เช่นในระดับเด็ก ๆ

แต่ปรากฏว่าท่านบางรูปแสดงธรรมจนผู้ฟังอ่อนศรัทธา อาจเป็นเพราะท่านขาดจิตวิทยาในการสอนหรืออะไรไม่ทราบได้ เรื่องนี้ทางคณะสงฆ์ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้อย่างไร หรือจะให้ทางบ้านเมืองช่วยอย่างไร ?

เรื่องเหล่านี้เราต้องอนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านนะ ที่กระทำเช่นนั้น แต่ว่าขีดความสามารถในการอธิบายธรรมะนั้น เราต้องยอมรับว่าเป็นเรื่องคุณสมบัติพิเศษ เป็นพรสวรรค์สำหรับคนบางคนเท่านั้น ไม่ใช่ทำได้ทุกคนหรอก เราไม่ต้องดูอื่นไกล ในสมัยพุทธกาลเองพระเถระที่มีชื่อเสียง ก็พระอรหันต์ที่มีชื่อเสียงในการเทศน์จนชาวบ้านติด มีความซาบซึ้งมากนั้นมีประมาณ ๑๒ องค์เท่านั้นเองที่เป็นภิกษุ ที่เป็นภิกษุณีก็เด่นอยู่ ๒ - ๓ องค์เท่านั้นเอง อุบาสิกาก็มีอยู่คนหนึ่ง อุบาสกก็มีอยู่คนหนึ่ง ี่ระดับยอด ๆ เพราะฉะนั้นเราต้องยอมรับความจริงในเรื่องนี้ อย่างคนที่เรียนครุมา ครุนั้นเรียนมาเพื่อสอนโดยเฉพาะ แต่ว่าที่จริงบางคนนี่ไม่ไหวเลย ถ่ายทอดไม่เป็น ไม่สามารถจะนำความรู้ ออกมาได้ทั้ง ๆ ที่มีความรู้ ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า

“ถึงเป็นครุรู้วิชาปัญญามาก ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน
เหมือนเต่าผึ่งหนังชื่ออี้อร่าคาญ วิชาชาญมากเปล่าไม่เข้าที่”

นี่คือความจริงที่เราปฏิเสธไม่ได้มันมีอยู่อย่างนั้นจริง ๆ แต่ที่นี้การที่พระภิกษุท่านเที่ยวจาริก เที่ยวสั่งสอนประชาชนนั้น แสดงว่าท่านใช้ความพยายาม ซึ่งเราก็ต้องอนุโมทนาในส่วน

นี้ เรียกว่าทั้ง ๆ ที่ตัวมีของน้อย ก็พยายามให้ตามน้อย อย่างไรก็ตาม ก็ยังดีกว่าคนที่ไม่มีของน้อยแต่ไม่ให้เลย คนที่มีของมากแต่ให้น้อย เป็นต้น แต่ว่าความสามารถในการถ่ายทอดนั้นเราต้องมองท่านด้วยความเห็นใจ คือเราจะไปกะเกณฑ์ให้ท่านทำแก่งกาจปราดเปรื่องกันทุกคน เป็นไปไม่ได้หรอก

คณะสงฆ์เองไม่ได้ละเลยอะไร พยายามอบรมฝึกปรือตั้งกลุ่มวาทศิลป์ขึ้นในส่วนต่าง ๆ มหาวิทยาลัยมาอบรม แต่ก็แน่นอน ละ พอท่านเก่งเข้าไป โลกก็ดูดเอาไปหมดเลย แล้วก็ต้องตั้งป้อมอบรมกันใหม่ ก็ได้บ้างไม่ได้บ้าง ซึ่งจะหวังอะไรตั้ง ๑๐๐% นั้นเป็นไปไม่ได้ ขอซัก ๔๐ - ๕๐% ก็เป็นบุญแล้ว

อีกประการหนึ่งนั้น การที่จะให้ทางบ้านเมืองเข้าไปช่วยเหลือ นั่น คือพูดภาษาดอกไม้กันมันก็ได้หรอก พูดให้ไพเราะ ๆ แต่เอาเข้าจริงนั้น บ้านเมืองไม่ค่อยให้ความสนใจหรอกในเรื่องที่จะสนับสนุนกิจกรรมของพระภิกษุสามเณร ถ้าเราไปใกล้ชิดคิดในวงราชการแล้ว จะเห็นได้ว่าการศึกษาการอบรม การสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับภิกษุสามเณรนั้นดูมองผ่านไปไม่รู้มาสักกี่สิบปีมาแล้ว คือคล้าย ๆ ท่านเหล่านั้นเป็นพลเมืองชั้น ๒ ชั้น ๕ ชั้น ๖ อะไรก็ไม่รู้ ไปไกลเหลือเกิน ดังนั้น ถ้าเราพูดภาษาดอกไม้กับคนที่มีหน้าที่บริหารแล้ว ก็เรียกว่าภาษาดอกไม้หวาน ๆ ไปอย่างนั้นเอง จึงมุ่งหมายผลอะไรไม่ได้ เรื่องนี้พระจะต้องช่วยตนเอง และอาศัยศรัทธาสนับสนุนจากญาติโยมสาธุชนที่เห็นประโยชน์ในเรื่องนี้ โดยจัดกิจกรรมขึ้น ให้การศึกษา ให้การอบรมสั่งสอน จะ

ไปหวังพึ่งทางบ้านเมืองก็อย่างว่าแหละ พุดหวาน ๆ ไปประชุม
สัมมนาไป เสร็จแล้วก็กินเบียร์ประชุมไป แล้วก็กลับไปทิ้งเอกสาร
ไว้ให้ปลวกมันกินเท่านั้นเอง ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา

๒๔. พระเกจิอาจารย์ที่สีกัดวัตถุมงคลทั้งหลาย ปฏิบัติถูกต้อง
ตามหลักธรรมหรือไม่ ควรทำอย่างไร ?

คำว่า "สีกัด" น่าจะหมายถึงการปลุกเสกหรือการแกะ
สลัก วัตถุมงคลชนิดใดชนิดหนึ่งก็ตาม ข้อนี้เราต้องมองในสอง
ด้านคือ

พื้นฐานของบุคคลภายในสังคมที่มีความเชื่อถือ มีความมั่น
ใจ และก็ปักใจวัตถุมงคลเหล่านั้นว่า สามารถบำรุงขวัญบำรุงกำลังใจ
แก้ตน คือก่อให้เกิดผลเป็นการสวัสดิ ปราศจากอันตราย มี
เมตตามหานิยมเกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกัน จิตใจ
ของเขาก็ยังไม่พร้อมที่จะพัฒนาขึ้นไป เพื่อให้ทาน เพื่อรักษา
ศีล เพื่อปฏิบัติธรรมะ อย่างมีระบบ มีกฎเกณฑ์อย่างแท้จริง ไม่
อาจถึงคนเหล่านี้ได้ เพราะเขาเป็นญาติพี่น้องเรา เป็นชาวพุทธเช่น
เดียวกัน เป็นเพื่อนร่วมโลกเช่นเดียวกับเรา การที่ให้เขามีวัตถุมงคล
ซึ่งเขาเชื่อถือ เขามีความมั่นใจว่าเมื่อมีสิ่งเหล่านี้ ความ
อบอุ่น ความปลอดภัย ก็จะบังเกิดขึ้นภายในจิตใจของเขา เพราะสิ่ง
เหล่านี้เป็นสื่อ เพื่อเป็นหลักไว้ในเบื้องต้น ก็ยังมีความจำเป็น
และจะต้องจำเป็นอยู่เรื่อย ๆ ไป

เหมือนกับอะไร มันเหมือนกับว่า การที่มีตุ๊กตาและของ
สำหรับเด็กเล่นต่าง ๆ ครอบงำที่โลกมีเด็กสิ่งเหล่านี้ก็ขาดไม่ได้
แน่นอนคนบางพวกโตเป็นผู้ใหญ่แล้วไม่เล่นตุ๊กตาเหล่านั้น แต่โลก
ก็ขาดตุ๊กตาไม่ได้ เพราะโลกมีเด็ก

มาตรฐานทางใจของบุคคลในสังคมก็มีลักษณะเช่นเดียว
กัน แตกต่างกันเหมือนดอกบัวสีเหล่าที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ไว้

คนพวกหนึ่งไม่จำเป็นหรือกเรื่องเหล่านี้ แต่คนอื่นเป็นอันมาก
เขามีความจำเป็น เราก็ต้องยอมรับนับถือบุคคลเหล่านั้น ไม่ควรมอง
เขาด้วยความรู้สึกสับสนประมาทดูถูกดูหมิ่น แต่พร้อมที่จะรอคอยเห็น
ใจและก็ให้อภัยเขา เมื่อความเจริญเติบโตทางด้านจิตใจของเขาสูง
ขึ้น วันหลังเขาเลิกเอง มันเหมือนอะไร เหมือนกับเด็กเลิกเล่นตุ๊กตา
นั่นเอง เราก็เห็นกันอยู่ ในปัจจุบันไม่มีผู้ใหญ่เล่นตุ๊กตา เพราะ
ผู้ใหญ่แยกได้ว่าอะไรเป็นอะไร แต่ตุ๊กตาก็ยังมีประโยชน์สำหรับ
เด็กอยู่นั่นเอง

เพราะฉะนั้นการที่เกจิอาจารย์ทั้งหลายทำอย่างนั้น ไม่ว่าจะใน
รูปของการปลุกเสก การแกะ การทำอะไรก็ตาม วิธีเขามากมาย
หลายอย่าง เราก็ต้องมองท่านด้วยความเข้าใจเหมือนกัน ถ้าจะให้
ถูกต้องมันไม่ถูกหรือ แต่ที่จริงการดำรงชีวิตแบบปลุกเสกทั้ง
หลาย ไม่มีใครถูกธรรมะทุกข้อมันต้องมีผิดจนได้ เพราะคนที่ปฏิบัติ
ธรรมะได้สมบูรณ์ มีพระอรหันต์เท่านั้น แม้แต่พระอนาคามี

รองจากพระอรหันต์ ท่านก็ทำไม่ได้ นี่คือความจริงที่เรามองข้าม
ไปไม่ได้ แม้แต่ตัวเราเองที่ตั้งปัญหาเหล่านี้ เราก็กทำไม่ได้ เราปฏิบัติ
ธรรมะในฐานะเป็นครู เป็นพ่อเป็นแม่ เป็นเพื่อน เป็นพี่
เป็นน้อง ก็ทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ไม่ได้

นี่เป็นความจริงที่ไม่ควรปฏิเสธ

เมื่อการกระทำของท่านไม่ได้มีคำว่า เป็นการหลอกลวงปลิ้น
ปล้อนหรือน้อโก่งเบียดบัง ทรัพย์สินสมบัติของบุคคลอื่นก็ยังเป็นเรื่อง
ที่สาธุชนยังต้องมองว่า ท่านมีความรู้ความสามารถในเรื่องนี้ เรื่อง
อื่นท่านทำไม่ได้ แต่เรื่องนี้ท่านทำได้ ท่านก็ช่วยเหลือคนไว้กลุ่ม
หนึ่ง ในการให้กำลังใจ เพื่อให้มีหลักเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไว้เป็น
เบื้องต้น ท่านรู้ว่ามันเป็นความผิด แต่ว่าเป็นเรื่องที่จะต้องเสี่ยง
เพื่อช่วยคนบางพวกเอาไว้คล้าย ๆ กับว่า พ่อแม่รู้ว่าการฆ่าสัตว์นั้น
เป็นบาปแต่ว่าลูกหิวโหยร้องไห้ อยากกินปลา กินไข่ พ่อแม่ก็ต้อง
ฆ่าปลา ต้องตีไข่ เพื่อทำอาหารให้ลูกกิน ถึงทางแยกเหล่านี้ เราจะ
เอาสองอย่างไม่ได้ จะต้องเลือกเอาอย่างเดียว ที่นี้ควรจะอย่างไร
ในเรื่องนี้ เราจะต้องมองเขาด้วยเหตุผลอย่างที่ว่ามาแล้ว การไปชี้
หน้าค่าประจานคนอื่นเขาอย่างนั้นอย่างนี้ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้น
มา เพราะคนที่ไปชี้หน้าค่าคนอื่นนั้นเป็นวิจิตจริต ผิดกุศล
กรรมบถ สิ้นห้าอยู่โด่ง ๆ อย่างไม่มีอะไรก็เพิ่มคนทำผิดศีลธรรม
ขึ้นคนหนึ่งกุศลผลดีจึงไม่เกิดขึ้น แต่แน่นอนว่าคนเราทำงานกันคน
ละหน้าที่ ท่านมีความสามารถในจุดนั้น ท่านก็ทำไปคนที่จะเผยแพร่
อบรมศีลธรรมก็ทำกันไป ซึ่งเมื่อมีการทำงานเหมาะสมแก่ฐานะ

แก่บุคคลแก่พื้นฐาน ระดับสติปัญญาของบุคคลเหล่านั้น ผลประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นในฐานะนั้น ๆ การมองโลกชีวิตจึงมืดวงไว้แคบ ๆ ไม่ได้ ความจริงในสังคมเป็นอย่างไร เราจะต้องมองโลกในแง่ที่ให้เห็นความจริงมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จึงจะอยู่ในโลกอย่างเข้าใจให้อภัย และมีเมตตาเป็นปุเรจาริกคือเมตตานำไปข้างหน้าได้

๒๕. ทำไมระเบียบการปกครองคณะสงฆ์จึงไม่ใช่ระบบคัดเลือกบ้างเพราะตามที่ผมสังเกตพระผู้ใหญ่เจ้าคณะจังหวัด อำเภอ ตำบล บางแห่งอายุมากเกินไปคือ ๘๐ ขึ้นไป ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ จะให้เลื่อนเป็นเจ้าคณะจังหวัด อำเภอหรือตำบลบ้าง เลื่อนขึ้นเป็นชั้นพิเศษ เสียไม่ได้หรือ อธิบายด้วย

นี่คือระบบที่เราเอามาใช้ผิด เพราะหลงประเด็นตั้งแต่ต้น เราเข้าใจประเด็นศาสนาผิด เราคิดว่าพระผู้ใหญ่คืออายุพรรษาต้องมาก จะต้องยกย่องพระผู้ใหญ่ แต่ถ้าท่านลองสังเกตดูย้ายยกย่องพระผู้ใหญ่จริง ๆ โดยไม่อาศัยคุณสมบัตื คือความรู้ความสามารถแล้ว ต้องเอาพระโกณฑัญญะเป็นอัครสาวกนะ พระพุทธเจ้าเอาพระสารีบุตร พระสารีบุตรบวชเมื่อไหร่อย่างน้อยที่สุด มีพระที่แก่กว่าท่านไม่น้อยกว่า ๑,๐๕๐ รูป ลองนึกดูพวกชุดแรกที่เมืองพาราณสี ๖๐ ภัททวัคคีย์ ๓๐ ชฎิลอีก ๑,๐๐๐ รูป แต่ทำไมพระสารีบุตรจึงเป็นอัครสาวกท่านดูที่ความรู้ความสามารถ พระโมคคัลลานะยังอ่อนพรรษาใหญ่เลย แต่เราเอามาใช้สับสนตั้งแต่ต้น

ระบบที่เคารพนับถือกัน สมัยก่อนนั้น เราอยู่กับแบบครอบครัว ไม่ใช่ระบบบริหาร คือทำงานในวงแคบไม่แปลกอะไร อยู่กันได้ แต่พอมาจัดระบบบริหาร การบริหารต้องคล่องตัว ต้องถึงลูกถึงคน ทันเกมของปัญหาต่าง ๆ ได้ แล้วคนแก่ท่านเฉื่อย

เฉื่อยจะเอาออกหรือ?

สอนคนอื่นให้เห็นไตรลักษณ์ได้ อนิจจังไม่เที่ยงแน่นอน แต่ไม่เที่ยงเท่านั้นคือยศสูง ท่านก็ไม่ว่าอะไรหรอกครับ ไม่เที่ยงแท้จะลดยศท่านไม่ได้หรอกนี่คือปัญหาสอนไตรลักษณ์ได้ แต่ท่านไม่เห็นไตรลักษณ์

บอกความเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงในแนวที่ต่ำลง บางองค์นอนเป็นอัมพาตอยู่ยังรักษาการตำแหน่ง นี่คือปัญหาที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์

ฉะนั้น พระเราที่เข้าไปอยู่ในงานบริหารนั้น ๖๐ ปีชาวโลกเขาเกษียณ พระเราเพิ่งยกขึ้นมาทำงาน ตอนนั้นสมองมันเริ่มคิดถอยหลังแล้วครับ มีแต่เล่าสมัยเป็นเถรโน้น หนุ่ม ๆ นั้นไม่ยอมพูดเรื่องปัจจุบัน เรื่องข้างหน้า เพราะไม่ค่อยยอมเผชิญหน้าปัญหา

นี่คือความล่าช้าในระบบการบริหาร ปัญหาว่าเราจะทำอย่างไร เรื่องนี้ผมเคยเรียนผู้ใหญ่ระดับสมเด็จพระราชาคณะว่า

ทำไมไม่ลาออกเสียบ้าง

ทำไมเป็นกันเยอะแยะกันหมดเลย

ทำไมสมเด็จพระราชาคณะบางองค์ พอท่านมรณภาพลง
ตำแหน่งกระจายไปที่พระเถระรูปอื่นตั้ง ๑๐ รูป ท่านบอกว่ำนั่นนะซิ
เมื่อก่อน ท่านจะเห็นว่าเจ้าคุณธรรมวโรดม (เซ่ง) วัดราชาธิวาส
ลาออก เจ้าคุณรัตนัชฌมณี (ม่วง) ลาออก

พระผู้ใหญ่สมัยก่อนพอ ๖๐ ปีกว่า เตรียมหาทายาท
แล้ว เตรียมพระทายาทมาช่วยรับผิดชอบงาน ท่านมีวิถีลาของ
ท่าน คือค่อย ๆ มอบให้ทำงาน ท่านคอยดูห่าง ๆ เมื่อเห็นว่าองค์นี้
บินได้ ปล่อยเลยท่านลาพักขอเสนอแต่งตั้งให้ ท่านสร้างคนขึ้นมา
ในขณะที่เดียวกันก่อนจะตั้ง ท่านนั่งมองดูเสียก่อน แต่ปัจจุบัน
ไม่ยอมให้รู้อะไร รอให้มันตายเสียก่อน คนอื่นจึงได้ผุดได้เกิด
ปัญหาที่จะต้องทำมีอีกมาก ทำอย่างไรให้ยุคสมัยนี้ผ่านไปก่อน
พอยุคสมัยของเราอย่าไปเป็นอย่างนั้นก็แล้วกัน กลัวว่าถึงยุคสมัย
เรา ๆ ลืมหมด

มันเป็นมรดกบาปอย่างหนึ่งในสังคม

คือสมัยเราเป็นเด็ก เราจะค่าผู้ใหญ่ พอเราเป็นผู้ใหญ่เรามัก
จะมองผู้น้อยเป็นเด็กหมดเลย "ไม่มีความสามารถเลย

เลยไม่กล้ามอบหมายงานให้ทำ ถ้ามันตายศาสนาจะแย
ทำยังไงนะ เป็นห่วง นึกว่าฉันคือศาสนา ศาสนาคือฉัน เราสอน
ใครลักษณะทุกวัน

ว่าสังขารไม่ใช่ตัว ไม่ใช่คน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา เป็นของไม่
เที่ยง เป็นทุกข์นะโยมนะ ย่อมแปรปรวนไปตามธรรมดา อย่าเศร้า

โศกเสียใจเลย แต่ให้ลาพัก ยอมไม่ได้ นี่คือเรื่องภาวะขัดแย้ง ก็คงต้องรออีกนานว่าถึงยุคสมัยที่เราเป็น อย่าไปเกาะติดอย่างนั้น มองดูที่ความรู้ความสามารถ แล้วก็เสริมสร้างคนทำงาน แต่อย่าลืมระบบอีกอย่างหนึ่ง

หลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดหนึ่ง ท่านเป็นอัมพาตอ่อน ๆ
ท่านบอกว่า

ผมทำงานไม่ไหว จะขอลาออก ไม่ยอมให้ลา
ผลสุดท้ายท่านลาสิก พอลงไปสักพักก็บวชต่อ เป็นหลวงคานั่งกรรมฐานสบายเลย คนบางคน ท่านต้องการจะลาออก แต่ผู้ใหญ่ไม่ให้ออก อย่าไปโทษท่านฝ่ายเดียว นี้อยู่ที่ระบบไม่ให้ออก จะให้ท่านได้โอกาสบ้าง อะไร ๆ ยุ่งไปสารพัด

๒๖. ประเทศไทยเป็นพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ใจนจึงไม่เอาวันพระแทนวันอาทิตย์ ทำไมจึงเอาวันอาทิตย์เป็นวันสำคัญ และเป็นวันหยุดราชการทั่วไป พระเดชพระคุณมีความเห็นอย่างไร ?

เรื่องความเห็นเรามีความเห็นได้ แต่อย่าลืมว่า ถึงแม้เราจะหยุดวันพระ ผลประโยชน์มันไม่ได้เท่าไร อีกอย่างหนึ่ง งานราชการบางอย่างต้องติดต่อกับต่างประเทศ แต่เราเกิดไปหยุดวันโกนวันพระ เขาหยุดวันเสาร์อาทิตย์ เพราะฉะนั้นสัปดาห์หนึ่งจะมีวันหยุดถึง ๔ วัน ก็ตอนที่เราหยุด ๒ วัน เขาติดต่อกับเราไม่ได้

วันเสาร์ วันอาทิตย์ เขาหยุด เราไม่หยุด เราติดต่อกับเขาไม่ได้
เลขสัปดาห์หนึ่งมีวันทำงาน ๓ วัน เรื่องนี้อย่าไปคิดในแง่ที่
ควรมองในแง่ที่ว่า ชาติบ้านเมืองมีองค์ประกอบอีกมาก ก่อนจะทำ
อะไรต้องคิดถึงประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ด้วย ไม่ใช่มุ่งแต่เรื่องจะ
ให้คนเข้าวัดฟังธรรมเพียงอย่างเดียว ที่จริงจะหยุดวันไหน คนเข้า
วัดน้อยมากไม่สำคัญหรอก ที่สำคัญคือทำอะไรให้คนของเรามี
สุขภาพกายจิตดี เป็นประชากรศาสตร์ที่มีคุณภาพสูงก็เป็นการดี
แล้ว

๒๗. อยากถามว่าท่านอาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับพวก
สันตือโศก ในด้านการเผยแพร่พระศาสนาของเราและศาสนาของ
เขาถูกต้องหรือแตกต่างกันอย่างไรกับพระพุทธศาสนา

เรื่องนี้ก็มีอยู่สองประเด็น ประเด็นแรกคือการก่อตัวขึ้น
ของคณะบุคคลกลุ่มนี้ เป็นการละเมิดพระวินัยบัญญัติ คือตั้งตัวขึ้น
เป็นอุปัชฌาย์ บวชบุคคลอื่นเองโดยไม่ตรงตามหลักวินัยที่พระพุทธ
เจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ การเข้าสู่พระธรรมวินัยในทางศาสนานั้น
เหมือนกับการเข้ารับราชการการทำงานในบริษัทห้างร้านต่าง ๆ
มีกฎเกณฑ์ระเบียบเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ได้กำหนดเอาไว้ ใครปฏิบัติ
ตามกฎเกณฑ์ระเบียบเงื่อนไขเหล่านั้นได้ ก็ผ่านไปก็ถือว่า
สังกัดในหน่วยราชการ และบริษัทห้างร้านนั้นได้ แต่ถ้าเริ่มตรงนี้ผิด
เสียแล้วก็ถือว่าเป็นความไม่ถูกต้อง เพราะขาดคุณสมบัติของความ

เป็นข้าราชการ และพนักงานในบริษัทห้างร้านเหล่านั้น ถึงแม้จะหลุดไปเช่นว่า ใช้ใบสุทธิปลอมเข้าไปโดยใครจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ในตอนแรก ต่อจากนั้นก็ทำงานดีเหลือเกิน แต่เมื่อสืบสาวราวเรื่อง ไปปรากฏว่าใช้ใบสุทธิปลอมเข้ามาก็ดูว่าเป็นโมฆะไป จะต้องไล่ออกจากราชการดังที่มีข่าวให้ได้ยินได้ฟังกัน

ส่วนการประพฤติปฏิบัติของเขานั้นว่ากันตามความเป็นจริง ในด้านของพระวินัย ดูเขาก็ไม่ได้ใส่ใจในเรื่องวินัยของศาสนาพุทธ แต่ก็ไปตั้งเงื่อนไขวินัยกันขึ้นเองมากมาย ซึ่งเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร เพราะเมื่อเขาไม่ได้บวชมาตามวิธีของพระพุทธศาสนา เขาก็ไม่ได้เชื่อว่าเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ส่วนคำสั่งสอนที่สั่งสอนไปนั้น ส่วนมากแล้วก็ถูกต้องสมกันลงกัน เพราะนำธรรมในพระพุทธศาสนาไปสั่งสอน มีบางข้อบางเรื่องซึ่งดีความไม่ตรงกับที่ท่านแสดงเอาไว้ เข้าใจเอาเองตีความหมายเอาเอง อธิบายเอาเองก็มีแต่ไม่ใช่มากหรอก ส่วนมากแล้วก็ตรงกัน ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าบวชมาไม่ถูกต้อง นี่คือหลัก ถ้าหากว่าจะผ่อนคลายพิธีมานะลงเสียบ้างจัดการบวชเรียนเสียให้ถูกต้องตามหลักพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ และแม้จะเข้มงวดกวาดขันในหมู่คณะตน ปฏิบัติเคร่งครัดอย่างไรก็เป็นเรื่องที่ควรอนุโมทนา

แต่ถ้าเริ่มจากการบวชไม่ถูกต้อง มันเหมือนกับคนใช้ใบสุทธิปลอมเข้าไปเป็นผู้แทนหรือรับราชการนั่นเอง ก็ต้องกลายเป็นโมฆะไป คือเราต้องแยกว่าประเด็นของวินัยคือเงื่อนไขทางวินัยที่เราละเมิดไม่ได้ ส่วนเงื่อนไขในด้านธรรมะนั้นเป็นเพียงแต่คำสอน

แสดงความจริงในฐานะนั้น ๆ ใครปฏิบัติได้ก็ปฏิบัติไปให้เต็มตาม
สติกำลังความสามารถ แต่ละคนจะปฏิบัติธรรมะได้สมบูรณ์นั้น
มีเฉพาะพระอรหันต์พวกเดียว ส่วนวินัยอันที่จริงก็เหมือนกัน
คือคนจะปฏิบัติได้สมบูรณ์จะต้องเป็นพระโสดาบันขึ้นไป แต่ว่าใน
ขั้นตอนของความ เป็นพระพุทธรบัตยัญญัติที่ทรงวางระเบียบแบบแผน
เอาไว้ เหมือนกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ อย่างที่ว่ามาแล้ว
ตอนนี้บกร่องผิดพลาดไปก็ไม่ได้ ถ้าบกร่องผิดพลาดไปก็ถือว่า
ไม่เป็นภิกษุโดยชอบในด้านพระวินัย และเมื่อกระทำผิดอะไรออก
ไปคือผิดบตบัตยัญญัติของพระวินัยก็ต้องถือว่าไม่ผิดบตบัตยัญญัติของ
พระวินัย เพราะวินัยนี้เขาใช้บังคับพระในพุทธศาสนาเท่านั้น
ถ้าบวชมาไม่ถูกต้องตามแบบบวชพระในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ได้
ผูกพันกับวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ นี่คือหลักที่ให้
กำหนดกัน

ว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว คณะบุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้ที่ควร
แก่การสรรเสริญ ในด้านมีความตั้งใจจริงมีพลังมีเจตนาดี ในการ
ทำงานเผยแผ่ธรรมะในทางศาสนา แต่ขณะเดียวกันข้อที่ควร
ตำหนิก็คือไม่ยอมรับกฎหมายที่ควบคุมซึ่งรัฐได้ตราขึ้น สำหรับ
ปกครองสถาบันสงฆ์และไม่ยอมรับเงื่อนไขของพระวินัยในด้านการ
เข้าบวชในพระพุทธศาสนา เรื่องนี้จึงมีข้อที่ควรแก่การสรรเสริญ
และข้อที่ควรแก่การตำหนิ ตามสมควรแก่การกระทำของคณะบุคคล
กลุ่มนี้ ซึ่งแน่นอนว่า ถ้าหากเขาหันหน้าเข้าหาความถูกต้อง
ดังกล่าว คือบวชเรียนเสียให้ถูกต้องก็จะกลายเป็นคณะบุคคลที่
สามารถทำประโยชน์ได้มากทีเดียว

๒๘. กระผมได้พบสตรีที่ถือบวช โดยใช้ผ้าที่ห่มที่มีลักษณะเหมือนพระสงฆ์ (จีวรย้อมฝาด) การห่มก็เหมือนกับพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าแม่เณรบ้าง ภิกษุณีบ้าง อยากทราบว่าสตรีที่แต่งกายลักษณะนี้ เรียกว่าอะไรกันแน่ และปัจจุบันนี้มีภิกษุณีหรือไม่

เรื่องการแต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ถ้าหากว่าผู้แต่งกายไม่มีสิทธิโดยชอบธรรมแล้ว ก็ถือว่าเป็นการแต่งกายลอกเลียนผิดกฎหมายอาญามาตรา ๒๐๘ ซึ่งท่านได้บัญญัติเอาไว้ แต่ในกรณีนี้เข้าใจว่าคงไม่แต่งเหมือนกันทีเดียว ส่วนสีนั้นว่ากันตามหลักความเป็นจริง ท่านก็บอกว่าเป็นสีย้อมฝาด พระเองก็ใช้สีไม่ก่อยตรง ยิ่งในปัจจุบันแล้ว สีก็ขึ้นอยู่กับคนจีนที่ผสมสีขึ้นมาขายพระ และแม้ในสมัยโบราณเอง สีของจีวรก็คงจะไม่เหมือนกันหรอก เพราะท่านบอกว่าย้อมด้วยแก่นไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ ดอกไม้ ซึ่งสีของต้นไม้แต่ละอย่างนั้นไม่เหมือนกัน เมื่อย้อมมาแล้ว สีก็คงจะไม่เหมือนกัน ดังนั้นในเรื่องนี้ เราจะถือว่าเป็นการแต่งกายลอกเลียนเสียเลยที่เดียวก็ได้ ส่วนชื่อจะบัญญัติเรียกว่าอย่างไรนั้นก็แล้วแต่ใครจะเรียกกัน จะเรียกว่าแม่เณรก็ได้ แต่ว่าแม่เณรในความหมายของพระวินัยนี้ไม่ได้ เพราะว่าในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ทรงพระนามว่า “โคดม” ภิกษุณีและสามเณรีได้ขาดคอนไปแล้ว รวมทั้งนางสิกขมานาคด้วย แม่เณรหรือสามเณรี ถ้าแม่เณรมีความหมายเดียวกับสามเณร การใช้ชื่อเรียกอย่างนี้ก็ไม่ถูก ถ้าแม่เณรเป็นชื่อที่เขากำหนดกันในกลุ่มของเขาก็ไม่เกี่ยวอะไรกับหลักในพระบาลี

ปัญหาที่ว่าภิกษุณีในปัจจุบันมีหรือไม่ ก็ตอบว่าไม่มี และจะไม่มีอีกตลอดไป เพราะอะไร เพราะว่ากรบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธบัญญัติกำหนดให้บวชในอุทฺตองสงฆ์คือบวชเบื้องต้นมาในสำนักของภิกษุณีสงฆ์ก่อน มีการถามอันตราสิกขธรรมต่าง ๆ เป็นต้น ในสำนักของภิกษุณีสงฆ์ เสร็จแล้วจะมาสวดอุทฺตองสงฆ์ในสำนักของพระภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นภิกษุณีในปัจจุบันนั้นขาดไปโดยสิ้นเชิง คือ ภิกษุณีสงฆ์นั้นไม่มีปวัตตินี คือผู้ที่จะเป็นอุปัชฌายะของภิกษุณีก็ไม่มี ภิกษุณีจึงบวชไม่ได้ในสายของเถรวาท ถึงแม้ใครจะคิดบวช ประชวรกันอย่างไร ประกาศกันอย่างไรก็ตาม ถ้าจะตั้งเป็นศาสนาใหม่ขึ้นมาอีกศาสนาหนึ่งก็ว่ากันไป แต่สำหรับพระพุทธศาสนาแล้ว จะเป็นภิกษุณีที่ถูกต้องตามพระวินัยพุทธธานุญาติไม่ได้ ทั้งนี้จะต้องเข้าใจว่าที่พูดนี้เป็นแต่เพียงพูดตามหลักของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและทรงประทานพุทธธานุญาติเอาไว้ ส่วนใครจะตั้งชื่อขึ้นมาใหม่ เรียกร้องกันอย่างไรในศาสนาอื่น ในลัทธิอื่น ๆ นั้น ก็เป็นเรื่องของเขา ถือว่ามีก็ต้องว่ามี เพราะเขาสมมติกันในหมู่เขา แต่สำหรับในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “โคดม” แล้ว ภิกษุณีจะมีอีกไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายของเถรวาท ส่วนฝ่ายมหายานนั้นทราบว่ามี การสืบต่อกันมาได้ ปัจจุบันจึงมีภิกษุณีอยู่ในนิกายมหายาน ดังนั้น ถ้าหากใครต้องการจะบวชเป็นภิกษุณี จึงจะไปบวชในนิกายมหายาน ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหายอะไร เป็นพุทธศาสนาด้วยกัน แต่ถ้าหากว่าบวชถูกต้องตามเงื่อนไขที่

ท่านแสดงเอาไว้แล้วในนิยายมหายานนั้นมีปวัตตินี คือมีอุปชฌายะ
อยู่ที่เข้าไปบวช เขาก็เป็นภิกษุณีโดยชอบด้วยพระวินัยของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ตามที่ทรงบัญญัติเอาไว้

๒๕. ปัจจุบันเถรสมาคมมีแผนงานอะไรที่จะทำเพื่อนำสู่ภาคต่าง ๆ
บ้าง

แนวความคิด เช่น มีหรือไม่เป็นเรื่องของท่าน แต่ถ้าเรา
มีความรู้สึกที่ศาสนาไม่ใช่ของมหาเถรสมาคม เราเป็นผู้รับใช้พระ
พุทธเจ้าด้วยกัน ท่านไม่ทำ เราทำ บุคเบิกขึ้นไปก็ไม่มีปัญหาอะไร
มหาเถรสมาคมคือคณะบุคคลที่น่าเห็นใจ ในแง่โครงสร้างการ
บริหารงานแล้วขาดความคล่องตัวอย่างแรง ทำงานยากมาก ประสิทธิภาพ
จึงต่ำ ระบบโครงสร้างต่าง ๆ สำคัญมาก ถ้าระบบมันบีบแล้ว
งานจะเกิดชะงักงันหมด และอีกอย่างหนึ่ง การกำหนดลักษณะบุคคล
ไว้บางที่ท่านแก่เกินแกง คือสมองมันไม่เล่นแล้ว คืออยู่ในแนว
ที่ระลึกถึงอดีต คนเราถ้าพูดอะไรแล้วอดีตอะไรก็สมเด็จพระ
มหาสมณนั้น สมเด็จพระวันรัต ยังโน่น ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วก็ไม่
เท่าไรหรอกครับ ตามปกติคนวัยนี้มักชอบฝันหวานถึงอดีต
๗๐-๘๐ ปีมาแล้ว ท่านไม่คิดปรับปรุงข้างหน้า เพราะ
ท่านถือว่าดีแล้ว บาลีก็เลยบาลีอย่างทุกวัน นักธรรมก็นัก
ธรรมอย่างทุกวัน เพราะท่านเห็นว่าดีแล้ว นี่ถือเป็นปัญหาอย่างหนึ่ง
ไม่ใช่เกี่ยวกับมหาเถรสมาคมอะไร ท่านจะเห็นว่าพัฒนาการด้าน
ต่าง ๆ มันจะมีอย่างหนึ่งคือ ความคิดในรูปแบบ เป็นอุปสรรค

ของพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ความเชื่อถือขนบธรรมเนียมประเพณี
ที่เราติดอยู่นี้ จะเป็นอุปสรรคของการพัฒนา

๓๐. เรื่องพระโพธิรักษ์ตั้งตัวเป็นอุปัชฌาย์ โดยไม่ถูกต้อง
ตามกฎหมาย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ?

ก็ไม่คิดเห็นอย่างไร โพธิรักษ์นี่แกบวช พุทธจิกายน ๒๕๑๓
ฉะนั้นเดือนพุทธจิกายนก็คือออกพรรษาแล้ว พรรษา ๑๓ ไม่มี มี
แต่พรรษา ๑๔ แต่เมื่อก่อน พ.ศ. ๒๕๒๐ แก่ตั้งตัวเป็นอุปัชฌาย์
ซึ่งพรรษาเพิ่งไป ๕-๖ พรรษาเท่านั้นเอง นี่ก็ผิดในด้านอุปัชฌาย์
แล้ว ไม่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ ไม่ได้ถูกต้องตามพระวินัย นี่ก็จารีต
แน่นอน จารีตไม่มีบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกโดยตรงว่าจะต้อง
ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ แต่ว่าเป็นพระบรมราชโองการให้มีการแต่งตั้ง
ตั้งพระเป็นอุปัชฌาย์ ซึ่งพระเราต้องอยู่ในกฎหมายของบ้านเมือง
แต่พระโพธิรักษ์ไม่ได้รับการแต่งตั้งตามกฎหมาย ผิดทั้งราชบัญญัติ
คณะสงฆ์และผิดทั้งประเพณีนิยม ไม่บวชในสีมา คณะปุรณะ
มาจากไหนไม่รู้ จึงเป็นปัญหาสารพัด เรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญ
แต่เนื่องจากพวกนี้อิงอาศัยอิทธิพลทางบ้านเมืองช่วย จึงทำอะไร
ไม่ค่อยถนัด และที่ร้ายที่สุดให้สังเกตว่า มหาเถรสมาคมเองนั้น
มีความรู้สึกเป็นเราเป็นเขาอยู่มาก คือเป็นมหานิกาย เป็นธรรมยุต
อยู่มาก เพราะอะไร เพราะพระโพธิรักษ์ ปราภฏโดยเปิดเผยนั้น
บวชที่วัดคอโศการาม เป็นธรรมยุต

บวช ๓ ปี ถูกตำหนิ อุปัชฌาย์ยังเรียกไปประณาม น้อยใจ
แสบอกคืนอุปัชฌายะ แล้วไปบวชเป็นมหานิกายที่กำแพงแสน
ความประพฤติเหมือนเดิม ทางมหานิกายตำหนิจนแยกตนออกไป
อยู่อย่างปัจจุบัน เมื่อให้โยนแหมาที่วัดอโศการาม ท่านก็นั่งตั้ง
แ่งกัน ผู้ใหญ่้น้อยอย่างที่จะโยนให้กลองมันตกอยู่ตรงกลาง หมายถึง
ความว่าปัจจุบันเรื่องนี้กลายเป็นภาวะ โยนกลองขึ้น โดยมุ่งจะให้
เกิดความเสื่อมเสียในนิกายใดนิกายหนึ่ง ท่านนี่ก็ออกใหม่เรื่อง
เด็กนวดชากัน ๒ ขา เด็กคนหนึ่งไปนวดผิวดาของเพื่อน แล้ว
ไปทำขาลหวงฟ้อหัก คนโน้นมาโกรธ เลยหักขาลหวงฟ้อเสียอีก
ข้างหนึ่ง เลยหวงฟ้อขาหักทั้ง ๒ ข้าง อันนี้แนวความคิดนี้ยัง
มีความรู้สึกเป็นเราเป็นเขามาก แล้วทำให้การโยนกลองเกิดขึ้น
ไม่มีใครรับผิดชอบ

อีกอย่างหนึ่ง มหาเถรสมาคมอยู่ในระดับที่คิดว่าตัวเองเป็น
ปุชฌิยบุคคลหมดแล้ว มีหน้าที่รับเฉพาะดอกกุหลาบเท่านั้น ก่อน
อิฐไม่เอา การทำงานในลักษณะนี้ต้องพร้อมที่จะรับทั้งก้อนอิฐและ
ดอกกุหลาบ เมื่อมุ่งที่จะรับดอกกุหลาบก็เลยแตะงานที่เสี่ยงไม่ได้
งานที่เสี่ยงต่าง ๆ จึงต้องการกาชังกลืนไม่เข้าคายไม่ออกอยู่มาก

๓๑. พระนวกะหมายถึงอะไร คือมีสุภาษิตว่า ทำดีได้ แต่อย่า
เด่นจะเป็นภัย ควรใช้เป็นข้อพิจารณาในการทำดีหรือไม่
และจะทำให้คนที่ทำความดีรู้สึกท้อหรือไม่ เมื่อทำเสร็จแล้วทำให้
จิตใจของผู้อื่น ไม่เป็นสุข

ประเด็นของปัญหานี้มีหลายประเด็น ประเด็นแรกที่ถามว่า พระนวกะหมายถึงอะไร นวกะ แปลว่า ผู้ใหม่ เพราะฉะนั้นพระนวกะก็หมายถึงพระที่บวชเข้ามาใหม่ ๆ ตามปกติประเภทของพระนวกะเราก็ถือว่าพรรษาเดียวเป็นพระนวกะ นี้โวหารชาวบ้านนะ แต่ถ้าหากว่าในโวหารของพระวินัยแล้ว พวกที่ยังต้องถือนิสสัยคือพรรษา ๑-๕ ก็ยังอยู่ในขอบข่ายของความเป็นนวกะก็เป็นผู้ใหม่อยู่

ภษิตที่นักเรียนยกขึ้นมา นั้น เป็นงานประพันธ์ของคุณหลวง วิจิตรวาทการ เริ่มต้นมาด้วยข้อความว่า

อันที่จริงคนเขาอยากให้เราดี
แต่ถ้าเด่นขึ้นทุกทีเขาหมั่นไส้
จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย
ไม่มีใครอยากเห็นเราเด่นเกิน

ที่จริงในลักษณะนี้ก็ฟังในฐานะหนึ่งในโอกาสหนึ่งเท่านั้นเอง เราจะถือว่าเป็นข้อยุติที่สมบูรณ์ พิสูจน์ได้ย่อมเป็นไปไม่ได้

ประเด็นแรกที่ว่า ทุกคนเขาอยากให้เราดี ไม่จริงหรอก ที่จะทุกคนเขาอยากให้เราดี เป็นไปไม่ได้ เพราะโลกของมนุษย์มันก็เป็นอย่างนี้ ไม่มีใครอยากให้เราดีหรอก โดยส่วนมากแล้วก็เป็นอย่างนั้น ฉะนั้นในการใช้คำว่าทุกคนในเชิงความเป็นจริงแล้วเป็นไปไม่ได้

แต่ถ้าเด่นขึ้นทุกทีเขาหมั่นไส้ อันนี้แน่นอน ใครก็ตามที่เด่นขึ้นมา จะมีคนกลุ่มหนึ่งเขาอิจฉาริษยา เพราะอะไร เพราะว่าตาม

ปกติแล้วจิตใจของคนเรานี้ อยากได้ อยากดี อยากเด่น อยากดัง
ในฐานะต่าง ๆ เพราะฉะนั้นคนที่ถูกคนอื่นเขาหมั่นไส้ ก็คือคน
เหล่านี้ได้เป็นในฐานะที่คนอื่นเขาอยากเป็น มีในสิ่งที่คนอื่นเขา
อยากมี ได้ในสิ่งที่คนอื่นเขาอยากได้ เมื่อคนอื่นไม่ได้ เขาก็ถูกคน
อื่นอิจฉาริษยา หรือเราเรียกกันว่าหมั่นไส้

จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย จะว่ากันตามเป็นจริง มันเป็น
ของมันอย่างนั้นแหละ มันไม่มีใครหรอกที่ทำดีแล้วเพื่อนจะยกย่อง
เชิดชูบูชากันหมด แม้แต่พระพุทธเจ้าท่านก็ทำดีสมบูรณ์ แล้วก็
เด่นขึ้นมาในท่ามกลางสิ่งเหล่านั้น แต่จะถามว่าเป็นภัยไหม ก็มีภัย
มีคนอิจฉาริษยาเยอะเยอะไป แต่เป็นเรื่องของเราที่เราจะทำความดี
จะไปวอแวไปใส่ใจคนอื่นว่าคนนั้นเขาจะเดือดร้อนนะ ถ้าเราทำ
ความดีเข้ามันไม่ได้เกี่ยวอะไรกันนี้ ให้ทุกคนทำความดี เขาอยาก
จะแข่งก็แข่งดีกันซิ อยากจะทำก็ทำขึ้นมาแล้วไปห่วงจิตใจคนอื่นอยู่
ไม่ได้เกี่ยวกันนะ การทำความดีไม่ต้องไปห่วงจิตใจใคร ข้อสำคัญว่า

ทำดีให้ถูกดี ทำดีให้ถึงดี อย่าทำดีให้เกินดี

ถ้าให้ถูกดี แล้วให้ทำไปเลย ไม่ต้องไปใส่ใจจิตใจใคร ช่างเขา
เพราะอะไร เพราะว่า คนเราที่เขามีความริษยา เขาพร้อมที่จะริษยา
พร้อมที่จะด่า พร้อมที่จะก่อนแคะใครก็ได้ โบราณเขามีบทกล่อม
เด็ก ด่าคนเดิน ด่าหมดเลย เดินปากปิดก็ด่า ปากเผยก็ด่า คอ
ตะเคงซ้ายก็ด่า ตะเคงขวาก็ด่า ไกวแขนก็ด่า ด่าหมด แล้วสมมติว่า
เราจะทำตามเขา ทำอย่างไร หยุคหรือ หยุคก็ด่าอีก นอนเขาก็ด่า ทำ
อย่างไรเขาก็ด่า

เพราะฉะนั้นเรื่องเหล่านี้ทางพุทธศาสนาจึงถือว่าอย่าใส่ใจคำ
ของคนพาล หรือว่าคำที่เสงขณ คำที่ไม่มีเหตุมีผลมาคำ แต่ให้ใส่
ใจถึงเรื่องของเราว่าเรื่องอะไรที่ทำแล้ว เรื่องอะไรที่ยังไม่ได้ทำ
เรื่องอะไรควรจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้นเป็นต้น

ส่วนที่ว่า ไม่มีใครเขาอยากเห็นเราเด่นเกิน นี้แน่ แน่นอน
อย่าเจาะทุกคนนะ แต่จะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่อยากเห็นเราเด่นเกิน
บางคนก็ยอมรับนับถือได้ คนที่มีเหตุผล มีสติปัญญา ที่เป็น
วิญญูชนก็ใคร่ครวญพิจารณาแล้วเขาก็อยากจะทำให้เราเด่นขึ้นมาก็
มีการสนับสนุนอุ้มชู ยกตัวอย่างเช่น พวกนักการเมืองที่เด่น ๆ
ขึ้นมา ก็มีคนเป็นแสนเป็นล้านขึ้นมาสนับสนุนยกย่องขึ้น ก็เพื่อ
ให้คนเหล่านี้ใช้คุณสมบัติพิเศษของตนทำงานแก่ชาติบ้านเมือง แต่
ข้อสำคัญว่า เราจะไปสรุปหมดไม่ได้ กล้าย ๆ กับอะไรนะ ลอง
นึกดูซิ ที่ท่านว่า

ฝูงชนกำเนิดคล้าย คลึงกัน อันนี้ถูกต้อง

ใหญ่ย่อมต้องเพศผิวพรรณ แผกบ้าง ถูกต้อง

ความรู้อาจเรียนกัน กันหมด เป็นไปไม่ได้ ไม่ว่าจะยุคใดสมัย
ใด ไม่มีใครสามารถเรียนกันกันได้หมด ทั้งเรียนทั้งประพฤติทั้ง
ปฏิบัติ เพราะปัจจัยต่าง ๆ ในการเรียนไม่เท่ากัน เหมือนพูดว่าคน
สามารถรวยเสมอกันหมด เป็นไปไม่ได้ แม้สังคมบางสังคม
บอกว่าทุกคนเสมอกัน สหายประธานกับสหายกรรมกรไม่
เสมอกันหรอก เป็นไปไม่ได้

เว้นแต่ชีวิตที่กระด้าง อ่อนแอ ฤาไหว ที่จริงพวกนี้มันก็แก้ได้ บ้างแก้ไม่ได้บ้าง ฉะนั้นคำเหล่านี้ปรารภกรณีบางกรณีเท่านั้นเอง เมื่อกรณีเหล่านั้นผ่านพ้นไป เอาไปใช้กับกรณีอื่นมันก็ใช้ไม่ได้ ไปทุกกรณี เป็นยุคเป็นสมัยเป็นความเหมาะสมบางอย่าง ไม่เหมือนกับพระพุทธรศาสนาสุภายิต พระพุทธรศาสนาสุภายิตเป็นการกล่าวถึงองค์ธรรมะ ถึงความจริง แต่ในบางโอกาส บางกรณี ก็มีเหมือนกันนะ ถ้าเราเกิดใช้สับสนขึ้นก็เสีย

อย่างมีพวกหนังสือพิมพ์ฝรั่งเคยนำไปลงข่าวก่อนแคะคนไทยว่า มีเด็กตกน้ำที่ตลาดน้ำวัดไทร คนไทยยื่นมุ้งคูกันเฉย ไม่มีใครไปช่วยเลย

เขาถามว่า ทำไมถึงไม่ช่วย

คนไทยบอกว่า เป็นกรรมของสัตว์

แสดงว่าฝรั่งนั้นแก็กโมเม ยกเมฆ หลักการปฏิบัติธรรมะในแนวนี้ไม่มีในพระพุทธรศาสนา เพราะอะไร

เพราะในกรณีเช่นนั้นเขาไม่ใช่อุเบกขา แต่เขาใช้ความกรุณา คือคนประสบอันตรายนี้ เขาใช้กรุณา ต้องการช่วยเหลือให้หลุดพ้นมาจากอันตรายเหล่านั้น

ถ้าหากว่าเขาตกลงไปแล้ว เราช่วยเขาไม่ได้ สุคติวิสัยจริง ๆ ตอนนี้เราใช้อุเบกขา ใช้คนละจังหวัด คนละช่วงกัน

ฉะนั้นเรื่องกตธรรม แนวคิด คำคม ก็เหมือนกัน บางทีใช้ได้ ในโอกาสหนึ่ง ฐานะหนึ่ง บุคคลหนึ่ง เท่านั้นเอง

ที่ถามต่อไปว่าควรใช้ข้อพิจารณาในการกระทำความดีหรือไม่ และจะทำให้คนที่ทำความดีท้อหรือไม่เมื่อทำเสร็จ

ที่จริงคนเราถ้าทำความดีเป็นไม่ต้องไปทำอะไร เราจะพบว่าคนที่เข้าขั้นนะ เราไม่ต้องถึงพระพุทธเจ้าหรือ พระพุทธเจ้าท่านไม่มีกิเลสแล้ว เอาที่คนซึ่งทำความดีเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ประชาชน ถูกค่อนข้าง ถูกใส่ร้าย ถูกกล่าวหาอันอยู่เรื่อยแหละ ไม่ต้องห่วงหรือ คนเหล่านี้จะทำอะไรไม่ได้ ทำไม่ได้ทีเดียว ยิ่งคำยิ่งว่ายิ่งบุกไปข้างหน้าเลย ไม่ต้องไปใส่ใจคำเหล่านี้ ถ้าเราใส่ใจของคนพาลแล้ว จบสิ้นกันไม่ต้องทำอะไรเลย เพราะเขาจะหาเรื่องคำเราได้ตลอด ข้อสำคัญว่าให้ทำดีจริง ทำถูกความดี ทำถึงความดี ทำให้เกิดผลดี แล้วก็ให้ทำไป ไม่ต้องไปใส่ใจกับปัญหาเหล่านี้

๓๒. พระที่ชอบเสกน้ำมัน พ่นน้ำหมาก เสกอิฐ เสกทองเหลือง พระจำพวกนี้เขาทำตามอำนาจของกรรมที่เขาสร้างทำมาแต่อดีตชาติหรือเปล่าครับ และมีมาในพระไตรปิฎกหรือเปล่า?

ในการเสกทำนองนี้ เรามองในแง่ที่ว่า ข้อห้ามทางพระไตรปิฎกมีในศีลชั้นธรรคที่หมิกาย วงเล็บที่ ๕ ตั้งแต่พรหมชาลสูตร เป็นต้นไป พวกนี้มีทั้งหมด ถือว่าเป็นเดียรถยานวิชา เดียรยานวิชา ไม่ใช่เป็นวิชาของสัตว์เดียรถยาน เป็นวิชาของคนที่เจริญราบไปกับโลก หมายความว่า ทำให้คนสยบติดอยู่กับโลก ก็คงจะมีส่วนของอดีตกรรมอยู่บ้าง คือโมหะ แต่ถ้าเรามองโลกในมุมกว้าง ต้องมองโลกด้วยความเข้าใจในความจริงว่าสถานะที่แท้จริงของโลกเป็นอย่างไร คนเรานั้นแบบดอกบัว ๔ เหล่า คนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นไม่อาจแม้แต่จะให้ทาน รักษาศีล อะไรได้ แต่ในขณะที่เดียวกัน

เขาก็เป็นพุทธศาสนิก ต้องมองเขาด้วยเมตตาธรรม แต่ไม่ใช่เสก
คะกรุดขาย พูดถึงเขาเป็นสื่อถึงเขาเข้าหาศาสนานั้นยังมีความจำเป็น
ครบโดที่โลกยังเป็นอย่างนี้อยู่ แต่อย่าลืมว่าอย่าให้ติดอยู่ในเรื่อง
นั้น ถ้าในสมัยก่อนนั้น ท่านใช้เป็นอุปกรณ์ในการดึงคนเข้าหา
ศาสนา หลวงพ่อให้พระพุทธรูปเขาไปองค์หนึ่ง บอกว่า

แกค่าเขาไม่ได้นะ ได้ศีลข้อหนึ่ง

ฆ่าเขาไม่ได้ ได้ศีลข้อหนึ่ง

ผิดลูกเมียเขาไม่ได้ ได้ศีลข้อหนึ่ง

ได้พระ ๕ องค์ได้ศีล ๕ ข้อ เป็นอุบายวิธีที่อาศัยอามิสเป็น
เหยื่อ แต่ดึงเข้าหาธรรมะ เราอย่าทิ้งคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งยังมีความ
จำเป็นที่ต้องโอบอุ้มเขาขึ้นมา พระเหล่านั้นถ้าท่านไม่มุ่งลาภสักการะ
เกินไป ท่านก็สามารถทำประโยชน์ได้ อย่าลืมว่า การเสกพ่นนี้
มีมานานพอสมควร ในพระไตรปิฎกก็มี แล้วอย่างน้อย พวก
ประพรมน้ำมนต์นี้ พังคูปฐุมเหตุของรัตนสูตร พระพุทธเจ้าเสด็จ
ไปกรุงไพสาลี ถ้าเรื่องนี้ปรากฏเพราะอรรถกถาก็มีมาแล้วไม่
น้อยกว่า ๑,๕๐๐ ปี เสกน้ำมนต์ พ่นน้ำหมาก พ่นน้ำหมากคงไม่
เกี่ยวเป็นคำคล้องจองของกันเฉย ๆ ทำน้ำมนต์มีมาแล้วไม่น้อยกว่า
๑,๕๐๐ ปี ในศาสนานี้ มีผลในด้านขวัญกำลังใจ เราอย่าลืมว่าบาง
สิ่งบางอย่าง ถึงแม้ไม่เป็นประโยชน์สำหรับเรา แต่เป็นประโยชน์
สำหรับบุคคลอื่น เราต้องมองเขาด้วยความเมตตา เข้าใจ เห็นใจ
ให้อภัย พร้อมทั้งจะรอคอยพัฒนาการทางจิตของเขา ซึ่งควรจะมี
เหตุผลในการนับถือศาสนามากขึ้น เมื่อเหตุปัจจัยอำนวยให้ ใน
โอกาสใดโอกาสหนึ่ง

๓๓. ผมขอกราบเรียนถามว่า การบรรยายของฝ่ายอาจารย์บางท่าน ท่านวิจัยว่า พระพุทธโฆษาจารย์นั้น แต่งตำราผิดในเรื่องธรรมะในข้อที่ว่า ตัวคนเกิดจากพ่อจากแม่นั้นผิด อาจารย์ผู้นั้นกล่าวว่าพระพุทธโฆษาจารย์เป็นสัตสสตทิจิ ไม่ใช่สัมมาทิจิ เพราะส่วนใหญ่คณะสงฆ์ไทยเราก็เรียนตำราจากพระพุทธโฆษาจารย์เป็นส่วนใหญ่ ขอท่านเจ้าคุณวิเคราะห์ด้วย

นี่ก็แล้วแต่ใครจะเอาจะใหญ่ขึ้นขนาดไหน ถ้าเอาใหญ่ก็ค่าพระพุทธเจ้าก็ได้ไม่แปลกอะไร แต่ว่าท่านอย่าลืมว่า ถ้าความเกิดในมหาสติปัญญาสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอธิบายคำว่าชาติไว้ว่า คู่ก่อนภิกขุทั้งหลาย ชาติความเกิดเป็นใจ ความเกิด การเกิดพร้อม การได้อายตนะ ความปรากฏแห่งขั้นธของสัตว์นั้น ๆ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ อันใด คู่ก่อนภิกขุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าความเกิด

นี่พระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้ว่าพระไตรปิฎกในมหาสติปัญญาสูตรเลย แล้วมีเยอะแยะไปหมด ถ้าพระพุทธเจ้าไขความเกิดจะต้องไขอย่างนี้ทุกครั้งไป ไม่ว่าจะพระสูตรอะไรก็ตาม พระพุทธโฆษาจารย์นั้นเป็นสัมมาทิจิแท้ ๆ นะไม่ต้องห่วง เพราะว่ามีชั้นนั้นแล้ว ท่านทำงานมาใหญ่โตมโหฬาร ศึกษาแตกฉาน ท่านละใครเภทเวททางศาสตร์มาได้ มาบวชในศาสนา รัชใช้ศาสนาทำงานนาน ส่วนใครจะชื่ออย่างไรมันไม่แน่หรอก มิจฉาทิจิของพราหมณ์นั้น ก็คือสัมมาทิจิของพุทธสัมมาทิจิของพุทธอาจเป็นมิจฉาทิจิของพราหมณ์ก็ได้ในบางกรณี

ฉะนั้น ในความถูกกฎหมายของไทย อาจผิดกฎหมายของ
จีนแดง ถูกกฎหมายของจีนแดง ก็อาจผิดกฎหมายของไทย แล้ว
แต่ว่าใครจะเป็นใคร เป็นเรื่องสมมติ เอาใครก็ได้ แต่สัมมาทิฐิใน
พระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธโฆษาจารย์เป็นสัมมาทิฐิในพระพุทธ
ศาสนา แต่อาจจะเป็นมิจฉาทิฐิของสมุนรับใช้จีนคอมมิวนิสต์
หรือโซเวียตก็ได้เหมือนกัน

๓๔. ปัจจุบันมีข่าวไม่ค่อยดีเกี่ยวกับพระสงฆ์บางท่าน จะมีวิธี
ป้องกันและแก้ไขอย่างไร ?

ข่าวมันก็คือข่าว หนังสือพิมพ์บางที่พาดหัวเสียเสียไว้เลย
อ่านแล้วไม่เห็นมีเรื่องอะไร วันก่อนหนังสือพิมพ์พาดหัวพระทำ
ผู้หญิงท้อง พออ่านข่าวไปไม่มีอะไรเลย มีแต่ว่าเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง
ถูกพ่อแม่บังคับจะให้แต่งงานกับผู้ชาย แก่ก็หนีเข้าไปอยู่ในวัด
แม่เขาโกรธเลยไปคำพระก็เท่านั้น นี่บางที่ข่าวคราวไม่เป็นเรื่องอะไร
เลย เพราะฉะนั้นข่าวก็คือข่าว ข่าวก็เรียกว่าข่าวสาร ถ้าข่าวสารนี้
เราเอาเปอร์เซ็นต์จริงได้น้อยมาก ต้องข่าวกรอง บางที่กรองก็เหลว
เป็นน้ำเหมือนกัน

เรื่องความบกพร่องของพระสงฆ์ในศาสนานั้น เราต้องยอมรับ
ความจริงว่า พระคือลูกชาวบ้านทั่ว ๆ ไปนี่แหละ เข้ามาบวช
ในศาสนา บางรูปมีอชยาศัยดี มีพื้นฐานดี ก็ฝึกปรืออบรมกันง่าย
หน่อย บางคนเรียกว่ามาทั้งซุงมาแล้ว พ่อแม่ก็เอามาโยนแหมะไว้ที่
วัด ต้องเสียเวลาเยะ ต้องฝึกปรืออบรมกัน จะใช้ได้หรือไม่ได้ก็ไม่

รู้ ปัจจุบันนี้ยิ่งร้ายไปกว่านั้น พ่อแม่บางคนลูกศรัทธาเสพติด พา
มาหลอกให้บวชในวัด พระนั้นจะไปรู้ได้อย่างไรเรื่องเสพติดไม่
เสพติด คนเสพติดมันก็ครีอกัน แล้วไปพาดหัวลงข่าวพระติด
เฮโรอีน ไม่ใช่ติดเฮโรอีนหรือ มันทิดมาก่อนบวช โอกาสที่พระ
จะไปสูบเฮโรอีนเรียกว่าเกือบจะไม่มีเลย นอกจากว่าแกจะติดมา
ก่อน ความผิดพลาดบกพร่องในหมู่สงฆ์นั้นมีมาตั้งแต่สมัยพระ
พุทธเจ้า การที่พระพุทธเจ้าต้องบัญญัติวินัยขึ้นมาก็เพราะพระสมัยนั้น
ท่านทำไม่เหมาะสมไม่ควรไว้มาก จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้นมา และทุก
ยุคทุกสมัยก็เป็นอย่างนั้น มีดีบ้าง ไม่ดีบ้างธรรมดา เราจะต้อง
พร้อมที่จะรอคอยความเจริญก้าวหน้าพัฒนาการทางจิตของท่าน
เหล่านั้น ท่านจะไปได้มากน้อยแค่ไหน เพียงไรนั้น คนเราจะต้อง
มองกันด้วยความเห็นใจเข้าใจ อย่าไปคิดว่าศาสนาเหมือนกับ
บ่อทองที่เอาพระสังข์ลงชุบไปถึงก็เป็นทองเลย อย่างนั้นมันเป็น
นิทาน ความจริงมันก็คือความจริง ความจริงไม่มีใครที่จะดี
สำเร็จรูปหรือ เป็นเรื่องที่ค่อย ๆ ฝึกปรือกันไป หกล้มหกลุกกัน
ไปผิด ๆ พลาด ๆ เรียกว่าชั่ว ๗ ที ดี ๗ หนกัน จนกว่าจะถูก
ต้องสมบุรณ์ แต่จะสมบุรณ์มากน้อยแค่ไหนเพียงไร ก็กำหนดตาย
ตัวลงไปไม่ได้ จึงเป็นเรื่องของคนที่มีความตั้งใจ มีกุศลเจตนาที่จะ
บวชมาเพื่อศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย
สมมติว่าหลุดออกมาไปมากจริง ๆ ก็มีความผิดพลาดบกพร่อง
จริง ๆ ประจักษ์พยานหลักฐานมีเหตุมีผลที่จะลงโทษได้ คณะสงฆ์
ก็ลงโทษอยู่เป็นประจำ จับสึกไปอะไร ๆ ลงโทษไปตามพระธรรม
วินัย โทษนั้นทำได้ตามกฎหมายกับพระธรรมวินัยเท่านั้น ไม่ใช่ว่า

นี่ก็จะจับใครมาตัดหัวแก้วแก้วทำได้ ไม่ใช่อย่างนั้น คือความผิดนั้น ต้องเป็นความผิดตามพระธรรมวินัยกฎหมาย ผิดกฎหมายพระสงฆ์เองก็ทำไม่ได้ บ้านเมืองก็ต้องเอาไปทำ ต้องผิดพระธรรมวินัยเท่านั้นพระเจ้าทำได้ แต่ว่าเมื่อเขาหลงโทษนั้นให้สังเกตว่า เหมือนกับคดีอาชญากรรมต่าง ๆ ตอนเกิดเรื่องนั้น เขาหลงข่าวพาดหัวตัวใหญ่โต แต่อีต่อนศาลตัดสินคดีคุก ใครไม่ลงข่าวให้ห rokok บางที่ข่าวตัวนิดหนึ่งใครก็ไม่ได้อ่าน เลยกล้าย ๆ คนทำชั่วไม่ได้รับผลกระทบ ต้องเข้าไปดูในคุกบางขวางเต็มไปหมดเลย เดียวนี้นักโทษในเมืองไทยมี ๖๐,๐๐๐ กว่าคน ที่อยู่ในคุกทั่วประเทศ นี่เรียกว่าประสบผลกรรมด้วยกัน เรื่องพระที่ทำผิดพลาดบกพร่องนั้น เมื่อเทียบกับจำนวนแล้ว มันมีเรียกว่าไม่ถึง ๑% ของจำนวนที่ท่านยังประพฤติปฏิบัติดีตามสมควรแก่ฐานะของท่าน สมมติว่าพลาดไปจริง ๆ ก็จัดการแก้ไขกันอยู่ เรื่องนี้อย่าไปเล็งผลเลิศว่าให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีใครที่ทำอะไรไม่บกพร่องเลย สังคมของคนก็คือคน พระก็คือคน ตราบใดที่ท่านยังไม่เป็นพระอรหันต์ ความผิดพลาดบกพร่องก็ต้องมีอยู่ตราบนั้น ซึ่งต้องทำใจให้ยอมรับเอาไว้ แล้วจะไม่ไปเดือดร้อนว่าวุ่นเพราะปัญหาเหล่านี้

๓๕. การทำเสน่ห์ การไปห่วย การเข้าทรง ผิดวินัยธรรมหรือไม่
ทำไมจึงยังปล่อยให้มีอยู่ ไม่แก้ไขปัญหานี้

คำถามที่ถามมาทั้งหมดก็คือ ทำเสน่ห์ การไปห่วย และการเข้าทรงนั้น ถ้าหากว่าพระไปทำเข้าก็ผิดวินัย ในกรณีของเสน่ห์กับ

การเข้าทรงนั้นมีโทษไม่มากนัก แต่การไปห่วยออกจะมีโทษมาก เพราะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเล่นการพนันของชาวบ้าน มีการได้ การเสีย ในชั้นของวินัยนั้น ท่านก็ไม่ปรับแรงหรอก แต่มีพระบรม ราชโองการในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่สั่งลงโทษไว้มาก แต่ว่าปัญหานี้ เราจะต้องมองกันด้วยการยอมรับความจริงว่า ในกรณีของการทำ เสน่ห์กับการเข้าทรงนั้น เข้าใจว่า พระจะไม่ได้ทำกัน หรือว่าถ้าทำ ก็คงจะน้อย ทีนี้ปัญหาสมมติว่าท่านทำ คือเรื่องของสังคม ก็คือ เรื่องของสังคมที่เราจะต้องมองในแง่ข้อเท็จจริงทางด้านสังคม คือบางครั้งท่านอาจจะทำไปเพราะความจำเป็น เพื่ออนุเคราะห์ให้ กำลังใจในด้านขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้าน ซึ่งบางครั้งบางคราว เขาประสบความสำเร็จมาพึ่งพาอาศัยท่าน ท่านก็ไม่มีความรู้ความ สามารถพิเศษอะไรนอกจากที่ท่านมีอยู่ ท่านก็ช่วยไป ถ้าทำไปด้วย จิตคิดอนุเคราะห์ก็เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจ ส่วนการผิดวินัยนั้น มันมี ปัญหาที่เราจะต้องมองกันในแง่ของสังคมเหมือนกัน คือว่าบางครั้ง บางคราวนั้น คนเราจำเป็นจะต้องเสี่ยงทำบาปทำผิดบางอย่าง เพื่อ ประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่น อย่างเช่น ทหารไปฆ่าอริราช ศัตรูของบ้านเมือง ว่าที่จริงเขาก็ยอมรับว่ามันเป็นบาป แต่ว่าเพื่อ ปกป้องอธิปไตยของประเทศชาติ ก็จำเป็นจะต้องทำ งานของ สังคมนั้นจะมีลักษณะเสี่ยง ๆ กันอยู่อย่างนี้ ก็จะต้องเลือกอยู่บ่อย ๆ ส่วนใครจะเลือกเอาด้านไหนนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจใน เมื่อมีปัญหาบังเกิดขึ้น แต่ถ้าการทำเสน่ห์และก็ทรงเจ้าเข้าผีเพื่อหวัง ลาภสักการะ หรือเป็นอาชีพในการสร้างฐานะตำแหน่งของตนเอง ถ้ามีจริงก็เป็นเรื่องที่คุณะสงฆ์ผู้ปกครองจะต้องรับผิดชอบ แล้วก็

จัดการให้เลิกไป หรือให้เลิกไปตามสมควรแก่กรณี ในเรื่องเหล่านี้
ได้โปรดเข้าใจว่าคณะสงฆ์ไม่ได้ทะเลาะยังเอาใจใส่อยู่แต่เราก็ต้องว่า
กันเป็นราย ๆ บางครั้งมันไปกระทบกระเทือนความรู้สึกของชาว
บ้าน คนเป็นอันมาก เขาเห็นประโยชน์ของเขา เขาปกป้องของเขาไว้
จึงไปกระทบกระทั่งเข้า คนเราบางพวกเหมือนกับตกอยู่กลางทะเล
คือไม่มีอะไรจะเกาะจะยึดเหนี่ยวอะไร บางครั้งไปเจอแม่แต่
ซากศพก็เกาะเอาไว้ก่อน ดีกว่าไม่เกาะอะไรเสียเลย เรื่องเหล่านี้ใน
บางคราวก็เป็นไปเช่นเดียวกัน ดังนั้นการมองปัญหาอะไรต้องมอง
ด้วยใจกว้างหน่อย คือไม่ใช่จะไปตั้งมาตรฐานไว้อย่างเดียวว่าจะ
เป็นอย่างนี้เท่านั้น อย่างอื่นไม่ได้ เพราะปัจจัยทางสังคมไม่ได้มี
เพียงปัจจัยเดียว มีเหตุผลองค์ประกอบอะไรอีกเป็นอันมาก ซึ่งเรา
จะต้องมองกันด้วยความเข้าใจ เห็นใจ และให้อภัย ที่นี้ในเรื่องของ
การโบ้ยหอยก็เหมือนกัน เข้าใจว่าพระนั้นท่านจะไม่บอกหรือ
เพราะว่าอาตมาเองก็เคยเจอในเรื่องเหล่านี้ คือบางครั้งบางคราวเรา
ไปเทศน์ และเพื่อนฝูงอีกเยอะที่เจอกับเรื่องเหล่านี้ คือเราเทศน์
เราแสดงธรรม ธรรมดาเราไม่ได้คิดถึงเรื่องหอยเรื่องเบอร์อะไร
แต่ว่าคนก็ไปจับเอาแล้วก็ไปแทง คือต่างคนต่างคิดแล้วก็ไปถูกเข้า
ในที่สุดก็ลือกันฮือฮากันเป็นการใหญ่ เรื่องเหล่านี้ พอสืบสวน
สอบสวนเข้า ปรากฏว่าเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไปจับเอา แล้วไปพูดกัน
จากปากสู่ปาก ก็ว่ากันไปเรื่อยไป คณะสงฆ์จะไปทำอะไร จะ
ไปจับท่านสึกหรือ ท่านผิดอะไร คือคนถ่าลองชาวบ้านคิดว่าท่าน
ขลังแล้ว ท่านขยับอะไรไม่ได้เลย เขาจะมองเป็นหอยเป็นเบอร์
ไปหมด หยิบอะไรก็ไม่ได้ ฉันทอะไรไม่ได้ เคนก็ไม่ได้ เขามองไป

อย่างนั้น นี่ในกรณีทั่ว ๆ ไป และก็ส่วนมากเป็นอย่างนี้

แต่ถ้าบอกจริง ๆ แน่นอน คณะสงฆ์จะต้องเอาเรื่องแล้วก็จัดการให้สึกไป แต่ปัญหาเท่าที่เคยพบมานั้น เรียกว่าเป็นสิบ ๆ ปีแล้วไม่เคยเจอว่าท่านบอกจริง แต่เป็นเรื่องที่ชาวบ้านคอยจับเอา บางครั้งบางคราวอย่างเพื่อนรูปหนึ่งท่านบอกจำนวนเงินที่ได้จากทอดกฐินเท่านั้นเอง ปรากฏว่ามันไปตรงกับเลขหวย และคนก็ไปคิดเป็นเลขหวยแล้วก็ถูกกัน แล้วก็คิดว่าท่านบอก ทั้ง ๆ ที่คิดเอาเอง เพราะฉะนั้น เวลาจะตัดสิน ก็ต้องสืบสวนสอบสวนมีหลักมีฐาน มีเหตุมีผล ไม่ใช่จะจับใครสักได้ง่าย ๆ ข่าวลือเล่าอ้างกันนั้นก็ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่บทจะลงโทษนั้น จะต้อง มีหลักมีฐาน มีความผิดที่ชัดแจ้ง ไม่ใช่จะถือข่าวลือ หรือข่าวหนังสือพิมพ์มาตัดสินคนไม่ได้ คือเราคิดอะไร ต้องมองให้ดี สมมติว่าเราไปอยู่ในฐานะอย่างนี้ คนเกิดถือว่าเราลงขึ้นมา พุคะอะไรคนก็ไปตีเป็นหวยเป็นเบอร์แล้ว นาน ๆ เขาก็ถูกสักคราวหนึ่ง ก็ถือกันสนุกสนานไป แล้วคณะสงฆ์จะมาจับเราสึกนี่ เราลองนึกดู สมมติว่าเราอยู่ในสภาพนั้นแล้วจะทำอย่างไร เพราะฉะนั้น ปัญหานั้น ไม่ใช่ที่เราคิดเอาแล้วเราจะทำอะไรได้ จะต้อง มีเหตุมีผล มีหลักมีฐาน ในภาษาของกฎหมายนั้น ถือว่าเราปล่อยคนผิดไป ๑๐ คน คือว่าจะตัดสินจำคุกคนซึ่งไม่มีความผิดเพียงคนเดียว เรื่องเหล่านี้จึงเป็นเรื่องของเหตุผล ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ใครจะใช้อารมณ์ แล้วก็มาวินิจฉัยมาตัดสินเอง บ้านเมืองมีข้อมีแป ศาสนาก็มีพระธรรมวินัยเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ในการที่จะไปตัดสินคนหรือลงโทษคนเพียงแต่ข่าวลือหรือข่าวว่า

เท่านั้น เรามาตัดสินอะไรไม่ได้หรอก คือเพียงแต่รับฟังไว้ให้ได้
นำมาตัดสินลงโทษคนไม่ได้ เพราะว่าเหตุผลยังไม่เพียงพอ

๓๖. การที่พระสงฆ์บางรูปส่งเสริมความเชื่อถือและรับทำศีลสิ่ง
ให้แก่ประชาชน ถ้ามองว่าผิดเป้าหมายตามหลักพระพุทธศาสนา
หรือไม่อย่างไร พระสงฆ์ที่เป็นพระผู้ใหญ่ หรือเถรสมาคม
ทำไมจึงไม่จัดการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป เพื่อเป็นเกียรยุดิวิธิการ
อันไม่เหมาะสมนั้นเสีย

ข้อนี้ก็เหมือนกับปัญหาข้อที่ผ่านมา คือการมองปัญหาแบบ
ตั้งหลักเอาไว้ว่าต้องเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เป็นการมอง
แบบละเลยข้อเท็จจริงซึ่งมีอยู่เป็นอยู่ในสังคม การพูดถึงศีลสิ่ง
แน่นอน ย่อมไม่ใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนา และว่าที่จริง
ศีลสิ่งก็เกิดหลังพระพุทธศาสนาด้วย อิทธิพลของพระศิวะกับพระ
อุมานี้เป็นเทพเจ้ายุคหลังพุทธกาล คือคนยกย่องเชิดชูขึ้นมาในยุค
หลังพุทธกาล แต่ว่าตำนานความเป็นมาของท่านก็มีมาแล้วก่อน
พุทธกาล ประเทศไทยเรานับถือเกี่ยวกับพวกศีลสิ่งอะไรมาก
ส่วนมากจะอยู่แถบทะเลตะวันออก ซึ่งทำให้น่าคิดว่าเครื่องรางใน
ลักษณะนี้ก็คงจะเป็นการรับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เพราะติดต่อ
ไปมาค้าขายกันกับพวกฮินดู แล้วก็รับอิทธิพลความเชื่อถือเหล่านี้
ซึ่งส่วนมากจะออกมาในรูปของการสะเดาะเคราะห์ ก็เป็นเครื่อง
รางของขลังที่จะป้องกันอันตรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือด้าน
ขวัญและกำลังใจที่คนเหล่านั้นเขาเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถให้ความ

ปลอดภัยป้องกันภัยอันตรายแก่เขาได้เขาก็นับถือ และเมื่อพระ
ท่านไปอยู่ในที่นั้น ท่านก็เติบโตมาในแคว้นนั้น ท่านก็ต้องช่วย
ประชาชนแน่นอน เราคิดถึงรูปลักษณะ คือเราอย่ามองในแง่ที่ว่าของ
สกปรกจนน่าใจ แต่มองในแง่ที่ว่าศรัทธาของคน ความเคารพนับถือ
ของคนที่เขาไว้และเมื่อได้สิ่งเหล่านั้นมา ขวัญและกำลังใจเขาก็ดีขึ้น
พระก็อาศัยสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการที่จะช่วยเหลือคน
แล้วก็สอดแทรกธรรมะเข้าไป เช่นเรื่องที่หิวหิวกันเมื่อสืบถาม
ดูปรากฏว่าท่านรูปนี้ท่านไม่ต้องการทำหรือ แต่ชาวบ้านมาขอเรื่อง
แล้วก็เรื่องก็ไม่ได้เสียหายร้ายแรงอะไร ไม่เป็นอาชญากรรมอะไร
ท่านก็ทำด้วยจิตคิดอนุเคราะห์แก่ชาวบ้านเขา คนเล่าให้ฟังว่าท่าน
อุตสาห์หนีเข้าไปอยู่ในวัดในป่า แต่คนก็ยังตามท่านไป เพราะฉะนั้น
คนเราว่าเหว่เดียวตาย ใจคอจะผลัดให้ตกทะเลไปเลยหรือไง
เรามีความสามารถอย่างไร เราก็ช่วยกันไปแน่นอนคนเราบางครั้ง
เหมือนกับว่าว่ายน้ำอยู่ในทะเลไม่สามารถจะจับเกาะอะไรได้ ถึงแม้จะ
เป็นซากศพ แม้จะเป็นอะไรก็ให้เกาะไปก่อน เพื่อรักษาชีวิตเอาไว้
ในโอกาสหนึ่งค่อยหยิบยื่นสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่เขา
มากกว่าเกาะซากศพหรือท่อนไม้เหล่านั้น

เรื่องเหล่านี้ก็เหมือนกัน เราต้องมองโลกในแง่ที่ใจกว้าง
พอสมควรทีเดียว ถ้าไปตั้งหลักตั้งเกณฑ์ขึ้นมาว่าจะต้องเป็นอย่าง
นั้นจะต้องเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้นี่มองแบบใจแคบ แล้ว
ทะเลาะข้อเท็จจริงในสังคม ด้วยเหตุนี้เองทางคณะสงฆ์ พวกท่านรู้ว่า
มันเรื่องของสังคม ท้องถิ่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทางสังคม

ทางจิตวิทยา ซึ่งการมองปัญหาเรามองมุมเดียวไม่ได้หรอก มี
เหตุผลทางด้านอื่นอยู่ด้วย เมื่อสามารถที่จะช่วยเหลือคนได้ใน
ระดับใดระดับหนึ่ง เรื่องนั้นไม่ได้เป็นอาชญากรรมหรือเป็นเรื่องเสีย
หายอะไรมากมายนัก เพราะว่าคนที่นับถือเรื่องนี้ก็มีหลายร้อยล้าน
ในโลกนี้ โดยเฉพาะพวกฮินดู เขาก็นับถือของเขา เขาก็ไม่ได้เป็น
คนเสียหายอะไร ซาดีบ้านเมืองเขาก็เจริญใหญ่โต เราต้องมองเขา
ในแง่นี้ด้วย แล้วเมื่อคนไทยเราจะมานับถือกันบ้าง สำหรับคนที่ยัง
ไม่ได้หลักอย่างอื่น เขาก็ได้เรื่องนี้บำรุงขวัญกำลังใจ ทำให้เกิด
อบอุ่นใจขึ้นมา ก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องมองด้วยความเห็นใจ คณะสงฆ์
จึงไม่ไปจัดการอะไรเรื่องนี้ เพราะมีเรื่องสำคัญกว่านี้ที่ควรจัดการ
เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าหาว่าเราให้การศึกษาแนะนำ
ประชาชนให้เข้าใจเหตุผล นานไปเขาก็เลิกของเขาเอง ไม่ต้อง
ไปสร้างคนเป็นศัตรูขึ้นมา หรือสร้างความแตกแยกขึ้นมา เพราะ
เหตุเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

๓๗. ทำไมพระสงฆ์ปัจจุบันจึงส่งเสริมการสร้างวัตถุมงคลซึ่งขัด
กับคำสอนของพระพุทธองค์

เราจะพบว่ามันไม่ใช่ปัจจุบันหรอก สิ่งที่เรียกว่าวัตถุมงคลที่
ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน คำนี้เกิดขึ้นใหม่จริง แต่สิ่งซึ่งนำมาทำนี้มันก็ไม่
ใช่เรื่องปัจจุบันก็มีตั้งแต่โบราณ แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว การใช้เพียง
ว่าปัจจุบันจึงไม่ถูก แต่เราอย่าลืมนะว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเพียงพัฒนา
การทางความคิดของมนุษย์ที่มีระบบ มีเหตุ มีผล ต้องการจะช่วย

คนบางจำพวก ซึ่งไม่อาจจะปฏิบัติธรรมะเบื้องสูงขึ้นไปได้ ก็ควรจะ
มีจุดยึดเหนี่ยวอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ก็ในด้านจิตใจ คำว่า
วัตถุมงคลที่ใช้ออกไปนั้น ก็หมายถึงพระพุทธรูปด้วย พระพุทธร
ปฏิมาองค์เล็ก ๆ ด้วย แต่เราจะเห็นว่าเรื่องของพระพุทธรูปปฏิมานั้น
เป็นความเปลี่ยนแปลงทางความคิดโดยอาศัยเรื่องของเจดีย์ที่ทรง
แสดงเอาไว้ว่า อนุสาวรีย์บุคคล ๔ จำพวกเมื่อตายไปแล้วก็ให้สร้าง
เจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่านเหล่านั้นเอาไว้ ก็พระอรหันต์สัมมา
สัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้า
จักรพรรดิ ต่อมาการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระ
พุทธเจ้าก็บังเกิดขึ้น แล้วพระธาตุก็มีจำนวนจำกัดสร้างไปไม่เท่าไรก็
หมด ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นเครื่องใช้พระพุทธรูป เครื่องใช้ก็หมดไปอีก
ต่อมาก็เอาอักษรจารึกพระธรรมไปสร้าง แล้วก็เปลี่ยนออกมาเป็น
สร้างสัญลักษณ์ ประมาณ พ.ศ. ๖๐๐ ก็สร้างขึ้นมาเป็นรูปเพราะ
คนกรีกมานับถือพระพุทธศาสนา กรีกมีเทวรูปอยู่พอนับถือพระ
พุทธเจ้า เขาก็สร้างพระพุทธรูปมาเป็นรูป แล้วต่อมาก็ออกมาใน
รูปที่ว่า พระพุทธรูป นิยมสร้างกันแพร่หลาย เหตุผลก็คือว่า
การลงทุนนั้นไม่สูงเหมือนเจดีย์ อย่างหนึ่งสามารถสร้างเป็นองค์
เล็ก ๆ นำไปในที่ต่าง ๆ ได้ เพื่อรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย มีความมั่น
ใจ มีความเชื่อมั่น ข้อนี้เราจะพบว่าอย่างพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตอนทำศึกสงครามกู้ชาติบ้านเมืองใน
รัชสมัยของพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ท่านก็มีพระชัยหลัง
ช้าง นำไปในทุกหนทุกแห่งในราชการสงคราม ก็ปรากฏหลักฐาน
ว่าไม่เคยแพ้สงครามถ้ามีพระชัยไปด้วย นี่ก็คือตัวบำรุงขวัญ

บำรุงกำลังใจ เสริมสร้างความเชื่อมั่น รู้สึกว่ามีอำนาจของพระ
ชัยท่านคุ้มครองอยู่ ซึ่งก็กลายเป็นพระประจำพระองค์มาจนถึง
ปัจจุบัน จะเห็นว่านี่ก็คือเรื่องวัตถุมงคลชนิดหนึ่ง การมองโลกมอง
สังคมต้องมองในมุมกว้าง ๆ แน่่อนเราอาจไม่ต้องมีเครื่องรางของ
ขลัง แต่ทุกคนเป็นเหมือนเราหรือเปล่า ก็เปล่า เมื่อคนอื่นเขาจำเป็นต้องมี
เราจะไปทำลายเขาทำไม คล้าย ๆ กับเราไม่เล่นตุ๊กตาแต่ว่า
เรามีเด็ก ๆ แกล่นตุ๊กตา นี่คือความจริงของโลกมันเป็นอย่างนั้น
ส่วนที่ว่าพระสงฆ์เสริมนี้ พระที่ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ที่จริงมีอาจจะไม่
ถึง ๕% ของพระทั่วประเทศด้วยซ้ำไป พระจำนวนน้อยท่าน
มีความรอบรู้ และท่านก็เห็นผลประโยชน์จากเรื่องเหล่านี้ และ
ท่านก็นำประชาชนไปในเรื่องเหล่านี้ แต่อย่าลืมว่าหลวงพ่หลวง
ปู่ประเภทนี้แหละ ยับยั้งคนไว้ได้เยอะแยะไป คนประเภทที่สี่
ก็ไม่เอา ท่านก็ไม่ไหว เรียกว่า “บุญก็ไม่ทำ กรรมก็ไม่สร้าง วัดก็
ไม่เข้า เหล้าก็ไม่กิน” จำนวนที่เราพูดกัน หลวงพ่อพวกนี้แหละที่
ดึงคนพวกนี้เอาไว้ได้ ไม่ถึงกับเป็นพิษเป็นภัยเป็นอันตรายต่อสังคม
มากนัก ฉะนั้นการมองโลก เราต้องมองในแง่ของความจริง
แต่ว่าจุดเสียมันก็มีมาก จุดเสียก็มีไม่ใช่มีเฉพาะจุดดี เพราะอะไร
เพราะถ้ามากเกินไปแล้ว มันจะกลายเป็นของเล่นไป ไปประกวด
ประชันกันไป คนก็จะคิดเฉพาะรูปแบบเครื่องรางของขลัง ก็มุ่ง
จะให้พระช่วยอยู่เรื่อยไป ก็กลายเป็นเด็กเลี้ยงไม่รู้จักโต ขาดการ
พัฒนาการในด้านความคิด ซึ่งเรื่องเหล่านี้ว่ากันตามความเป็น
จริงก็เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับกาล เมื่อคนเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่

ฉันก็ปรับตัวของเขาได้เอง เขาก็รู้ว่าเขามีพระเครื่องกลางของขลังไป
ในระดับใด ที่นี้วัตถุมงคลบางอย่างนั้น แน่นอนมันก็ขัดกับหลักคำ
สอนของพระพุทธเจ้า ก็เป็นข้อที่ทรงดำหนิเอาไว้ แต่จากที่
ไปอ่านดูไปศึกษาดูว่าที่ทรงหมายนั้นทรงหมายถึงอะไร มันก็ไม่ได้
เป็นเหมือนอย่างที่เป็นในปัจจุบัน เพราะแนวการสร้างรูปแบบนี้มัน
มีหลังพุทธกาลมาตั้ง ๖๐๐ กว่าปีอย่างที่ว่า ทางเราจะถือว่าขัดแย้ง
โดยตรง ขัดกับคำสอน มันก็ไม่ได้ขัดอะไรตรง ๆ อย่างนั้นหรือ
อย่างที่ทรงแสดงวิธีต่าง ๆ ที่เขาทำในสมัยนั้นไม่ใช่ลักษณะอย่างนี้
มันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบอย่างที่ว่ามาแล้ว แต่อย่าลืมว่า
สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อที่จะให้ความอบอุ่นปลอดภัย ให้ความเชื่อมั่นแก่
บุคคลผู้เชื่อถือได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเป็นตัวที่จะดึงคนเข้าหา
ศาสนาในขั้นต้น เพราะว่าเราจะไปเอาคนจับมาถึงรักษาศีลฟังธรรม
ไม่ได้หรอก บางทีครูที่ถามปัญหานี้จะทำไม่ได้ด้วยซ้ำ นี่คือเรื่อง
เราจะต้องยอมรับ บางทีในบ้านในเมืองเรานี้ มีแต่คนพูดเก่ง ๆ
แสดงอะไรเก่ง ๆ บางทีเมาเหล้าพูดได้เก่งใหญ่เลย แต่ประพฤติก
ปฏิบัติไม่ได้ ทำไม่ได้ ฉะนั้นเรื่องการมองโลกของสังคมจะต้อง
มองในมุมที่กว้าง แล้วก็อย่าไปคิดว่า ต้องเป็นอย่างนั้นเท่านั้น
เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะว่าในสมัยโบราณนี้ หลวงพ่อหลวงปู่ทั้ง
หลายท่านเอาพระเครื่องนี้แหละเป็นตัวนำให้คนประพฤติกปฏิบัติ
ธรรมะ แจกพระเครื่องไปองค์หนึ่งค่าเขาไม่ได้นะ แจกอีกองค์หนึ่ง
คิดลูกเมียเขาไม่ได้นะ แจกไปองค์หนึ่งโกหกไม่ได้นะ แจก
ไปอีกองค์หนึ่งดื่มสุราไม่ได้ ประเดี๋ยวก็หมด ได้เป็นศีลเป็นสื่อที่
ให้คนรู้สึกว่ามีจุดยึดเหนี่ยวทางใจ ฉะนั้น การจะให้ชัดจริง ๆ มัน

ไม่ชัดเจน เป็นเรื่องเกิดขึ้นทีหลัง แต่ถ้าสงเคราะห์เราจะเห็นว่า มันสงเคราะห์เข้าในรูปเจตีย์ ถ้าเป็นพระพุทธรูปก็สงเคราะห์เข้าในรูปของอุทเทสิกเจตีย์ เป็นเหตุผลตามประวัติศาสตร์ด้วย แต่ถ้าเราถือว่าผิดชัดเราต้องยืนยันได้ว่าชัดเจนไหน เหตุการณ์มันเกิดขึ้นห่างกันตั้ง ๖๐๐ กว่าปี

๓๘. ทำไมพระสงฆ์ไม่นำหลักธรรมที่แท้จริงแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนปัจจุบันนี้เอาแต่เปลือกนอก มันไม่ใช่หลักธรรมของพระพุทธองค์มาพูดกัน

เรื่องนี้เราจะเห็นว่าเป็นคำถามที่มองกันในแง่ร้าย คงไม่ได้ฟังธรรมะ พระเราจะเอาที่ไหนมาเทศน์ ว่ากันตามความเป็นจริงหลักธรรมที่เราพูดสมมติว่าที่ท่านเอาจากนวโกวาท ในเมืองไทยนี้ส่วนมากเราจะพูดธรรมะในระดับนวโกวาทกัน นวโกวาทคือโอวาทของพระใหม่ที่พระศึกษาแนวธรรมะชั้นตรีนะ แต่เราต้องดูว่า นวโกวาทเอามาจากอะไร เอามาจากพระไตรปิฎกทั้งหมดเลยนั่นแหละคือตัวสังฆธรรมละ สติสัมปชัญญะ หิริโอตตัมปะ ขันติ โสรัจจะ กตัญญูกตเวทิตบุพการี อยู่ในพระไตรปิฎกเป็นสังฆธรรมทั้งหมด อริยสัจ ๔ นี้อะไร อะไรที่พระเอามาสอนเป็นเปลือก? เป็นที่น่าสังเกตมากคือพวกครูสอนจริยศึกษา เวลาถามปัญหา แทนที่จะถามเรื่องของตนเอง เรื่องธรรมะควรจะอธิบายอย่างไรนี้ แต่จะมุ่งไปคำพระ คำพระไม่ใช่ออย่างนั้นไม่ใช่ออย่างนี้อยู่เรื่อย แม้ครั้งประชุมสมาคมพุทธ เช่นพุทธสมาคมที่เคยไปฟังเขาประชุมที่นครสวรรค์

ฟังอยู่ครึ่งวัน แต่ละคนขึ้นมาต้องให้พระทำอย่างนั้น พระไม่ดี
อย่างนี้ พระจะต้องประพฤติอย่างนั้น จะต้องปฏิบัติอย่างนี้ จะต้อง
แก้ไขอย่างนั้น ทำยังกับเป็นผู้ปกครองพระอย่างนั้น แล้วก็ตั้งพุทธ
สมาคมขึ้นมาทำไมก็ไม่รู้ เพราะงานเหล่านั้นเป็นงานของผู้บังคับ
บัญชาพระ ที่มีลดหลั่นกันลงไปตามพระราชบัญญัติแล้ว ที่ท่านจะ
ชี้แจงที่ท่านจะแนะนำสั่งสอน ส่วนการสั่งนั้นมันมีหน้าที่มีคนสั่ง
อยู่แล้ว แล้วก็มีคนสั่งซ้ำซ้อนกันมามากมายกายกอง ทั้ง ๆ ที่พระ
เป็นจำนวนประชากรเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น พระในเมืองไทย
มีอยู่สัก ๕ พรรษาขึ้นไปมันมีจริง ๆ มีอย่างมากที่สุด ๑๕๐,๐๐๐
องค์ แต่ที่จริงไม่ถึง พระที่เราได้ยอดสถิติเป็นพระหมุนเวียน
หมุนเวียนบวชกันเรื่อยไป ๑๕ วัน ๓ เดือน ๑ เดือน ๗ วัน หมุน
กัน เราเกิดไปสำรวจตอนไหนก็คิดกันเป็นแถบ ก็เลยคิดว่าพระมาก
มายกายกอง พระที่จริงแล้วมันไม่ถึง ๑% ของจำนวนประชากร
เพราะฉะนั้น การที่เราจะเอาอะไรมาโยนให้พระไปหมดทุกเรื่อง
แล้วก็มองกันในแง่ร้ายอย่างที่ตามปัญหามา นี้ จึงไม่ใช่เป็นวิธีการที่
เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา เพราะอย่างไร ๆ พระต้องนำธรรมะใน
พระศาสนาและเป็นตัวแก่นแท้แหละมาสอน แต่จะเอาแก่นตรง
ไหนมาสอนมันก็ขึ้นอยู่กับคนฟังเป็นประการสำคัญ

๔. ปัญหาเกี่ยวกับศาสนา

๓๕. ศาสนาทุก ๆ ศาสนา ต่างก็มุ่งที่จะสอนให้คนเป็นคนดี และทุก ๆ ศาสนาต่างก็มีจริยธรรม จริยศึกษาในตัวแล้ว เป็นความจริงหรือไม่อย่างไร ?

นี่ก็เป็นความจริง อย่าลืมนะว่า เรื่องความจริงก็เป็นความจริง ความจริงชั้นศีลธรรมจรรยา เป็นความจริงที่ใคร ๆ ในส่วนใดของโลกก็ตามมีสติปัญญาพอสมควรก็สามารถจะคิดได้ เพราะชั้นของศีลธรรมจรรยาหรือจริยศึกษานั้นเป็นชั้นของความคิดแบบเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือพยายามทำตัวเองเป็นอุปมาเป็นเครื่องเปรียบเทียบว่าการกระทำอย่างไร การพูดอย่างไร ที่เราไม่ต้องการให้คนอื่นทำต่อเราพูดต่อเรา เวลาเราไปทำคนอื่นเขาก็ไม่ต้องการเหมือนกัน นี่ก็คือเรื่องของชั้นศีลธรรมจรรยา ความคิดในระดับนี้ในส่วนใดของโลกเขาก็สามารถคิดกันได้ ดังนั้นคำสอนในชั้นจริยศึกษาจึงมีปรากฏในศาสนาต่าง ๆ และแม้แต่ลัทธินิยมต่าง ๆ ส่วนใครจะมีมากมีน้อยสมบูรณ์แค่ไหนนั้น ก็เป็นเรื่องของรายละเอียด และเราต้องยอมรับว่าทุกแห่งมีคำสอนระดับนี้อยู่ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วคนอยู่ร่วมกันไม่ได้หรอก ฆ่ากันตายหมด ตัวอย่าง คำสอนระดับศีล ๕ หรือเบญจธรรม ๕ กัลยาณธรรม ๕ ก็เป็นคำสอนที่ใคร ๆ ก็สามารถคิดได้ แต่พระพุทธศาสนาได้นำมาเสริมเพิ่ม

ขึ้น ให้มีความกระชับรัดกุม มีผลในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิต
ให้มีความสงบ มีความประณีตสูงขึ้น ดังนั้นเรื่องของศาสนา
ชั้นจริยธรรมจึงไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก จะว่าไม่แตกต่างกันเลย
นั่นเป็นไปได้หรือไม่ได้หรอก แต่จุดหมายปลายทาง ศาสนาแต่ละศาสนา
นั้นก็แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือขอบข่ายความรู้
ของศาสดาเหล่านั้น ว่าท่านรู้ของท่านมากน้อยขนาดไหน อย่าง
พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ท่านหมดอาสวกิเลส
ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป ก็ถือว่าจุดหมาย
สูงสุดอยู่ตรงนั้น แนวความคิดที่จะยุติการเกิดเวียนว่ายในสังสาร
วัฏจึงมีอยู่เฉพาะพระพุทธศาสนากับศาสนาเซนเท่านั้นเอง ส่วน
ศาสนาเทวนิยมในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นพราหมณ์ อิสลาม คริสต์
หรือเป็นอะไรก็ตาม ก็จุดหมายสูงสุดอยู่ที่การอยู่ร่วมกับพระเจ้า
จะร่วมในลักษณะรูปแบบอย่างไรก็ตามจุดหมายสูงสุดก็อยู่ตรงนั้น
จุดหมายสูงสุดจึงไม่เหมือนกัน การจะพูดว่าใครสูงกว่ากันไม่
ดีหรอก เอาเพียงจุดหมายสูงสุดนั้นไม่เหมือนกัน

พระพุทธศาสนาต้องการยุติความเกิดไปเลย

ศาสนาประเภทเทวนิยมนั้นให้มีการเกิด แต่อยู่ร่วมกับ
พระเจ้าโดยถือว่าเป็นความสุขชั่ววันนั้น

พระพุทธศาสนาบอกว่าคนเราถ้าลงเกิดมันก็ต้องแก่ แก่ก็
ต้องเจ็บ เจ็บก็ต้องตาย ส่วนจะนานแก่ นานเจ็บ นานตาย ก็ตาม
ก็คล้าย ๆ กันว่า อายุของใครกับอายุของใคร มันก็แตกต่างกัน

และทั้งโกทั้งไถ่นั้นเกิดมาแล้วแก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน จะช้าหรือเร็ว นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง พระพุทธศาสนาจึงมีจุดมุ่งอยู่ที่ว่าไม่ต้องเกิด เพราะถ้าไม่ต้องเกิด ก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย นี่คือจุดหมายปลายทางแตกต่างกัน

๕๐. เมืองไทยของเราเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา แต่พระสงฆ์ยังปฏิบัติแตกต่างกันไปตามหลักธรรมของแต่ละฝ่าย หรือตามผู้เป็นเจ้าลัทธิ เจ้าสำนัก จะแก้ไขได้ในรูปใดบ้าง

เรื่องการปฏิบัติของพระสงฆ์นั้น เราจะต้องพูดใน ๒ ประเด็นด้วยกัน

ประเด็นแรกเป็นเรื่องของพระวินัย การปฏิบัติตามพระวินัยนั้น ก็คล้าย ๆ กับกฎหมาย คือ อยู่ที่การตีความพระวินัยว่าปฏิบัติเช่นไร เป็นการถูกต้อง แล้วยอมรับนับถือกันก็ปฏิบัติไปเช่นนั้น ความผิดแผกแตกต่างกันออกไปในด้านของวินัยจึงมีอยู่น้อยมาก ส่วนที่แตกต่างกันก็เป็นเรื่องอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ฝ่ายที่เป็นอาบัติใหญ่ ๆ แล้ว ก็ยังคงปฏิบัติเหมือนกัน ในด้านของจารีตประเพณีที่บูรพาจารย์ได้ถือประพฤติปฏิบัติกันมานั้น ส่วนมากแล้วก็เหมือน ๆ กัน จะแตกต่างกันก็ในประเด็นที่ปลีกย่อยในด้านของพระวินัยจึงไม่มีปัญหา และว่ากันตามหลักความเป็นจริงก็มีการศึกษา มีการทบทวน มีการอบรมกันอยู่เป็นประจำ เมื่อมีข้อขัดข้องหรือว่ามีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องวินัยก็จะมีการ

แสดงหลักฐานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับนับถือกัน ในปัจจุบัน
นื่องค์การบริหารสูงสุดก็คือมหาเถรสมาคม ท่านจะออกมาในรูป
ของคำสั่ง

มหาเถรสมาคมนั้นมีเถรทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายธรรมยุตและ
ฝ่ายมหานิกาย ได้มีมติเห็นร่วมกันในเรื่องการปฏิบัตินั้น ๆ เพราะ
ฉะนั้นปัญญวเหล่านี้ถ้าหากว่ามีปัญหา ก็จะได้รับแก้ไขไปใน
ทางที่ถูกที่ควร

ในด้านของธรรมะ โอกาสที่เราจะเข้าใจคลาดเคลื่อนกัน
จริง ๆ มีน้อย แต่ที่แตกต่างกัน เพราะว่าแต่ละคนนั้นพูดกัน
คนละประเด็น ที่ใช้คำวั้นยะหนึ่ง ๆ คือธรรมะนั้นมีอเนกปริยาย
การพูดในคราวหนึ่งจะนำทุกปริยายมาพูดก็ได้ ผู้พูดก็ต้องดู
ผู้ฟังเป็นสำคัญ ว่าผู้ฟังในระดับอย่างไร ควรจะพูดในประเด็นไหน
ก็พูดในประเด็นนั้น ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าเป็นการปฏิเสธใน
ประเด็นอื่น ๆ แต่ไม่นำมาพูดเท่านั้นเอง เพราะหลักการแสดง
ธรรมะนั้นต้องยึดหลักที่พระพุทธเจ้าทรงถือเป็นแนวในการแสดง
คือ

มุ่งแสดงให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่เขาควรรู้ควรเห็นได้
อาจจะรู้อะไรก็ได้

ส่วนในปัญหานั้นเข้าใจว่าผู้ถามจะมุ่งถึงพวกที่ออกไปเป็น
กลุ่ม ๆ ซึ่งรู้จักกันในปัจจุบันมีอยู่หลายกลุ่ม ถ้าเรามองกันในแง่

ธรรมดาจริง ๆ ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้ออกไปนอกกลุ่มนอกทางอะไร
มากมายนักหรอก แต่ว่าปัญหาในด้านวินัยคือการเกิดขึ้นของกลุ่ม
นั้น ๆ ถูกต้องตามวินัยหรือไม่ ถ้าหากว่าไปขัดกับกฎหมาย
ทางบ้านเมือง คณะสงฆ์เองก็ไม่มีอำนาจอะไรจะไปควบคุมบังคับ
บัญชาบุคคลเหล่านั้น เป็นเรื่องของทางราชการจะต้องจัดตั้งทำ
ไปตามที่เห็นเหมาะสมเห็นควร โดยการปรับดำเนินการประพฤติกฎปฏิบัติ
และทฤษฎีคือความคิดเห็นในด้านธรรมะ ก็ให้อยู่ในแนวเดียวกัน
ได้โปรดเข้าใจว่างานบางอย่างเป็นเรื่องของจิตวิทยามวลชนด้วย
ถ้าทำไปเกิดความกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของชุมชน
ก็จำเป็นจะต้องพิจารณาทบทวนกันให้ดี คือสรุปว่าหักห้ามพร้า
ด้วยเข้านั้น ก็ต้องดูเหมือนกัน ไม่ใช่ว่านี่จะทำอะไรก็ทำลงไปได้
เรื่องศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่กับศรัทธา ความรู้สึกนึกคิด
การยอมรับนับถือของชุมชนเหล่านั้น ถ้าหากว่าความเชื่อถือ
การปฏิบัติของเขาเหล่านั้น ไม่ถึงกับเป็นอันตรายต่อความสงบ
เรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว ก็เป็นเรื่องสิทธิ
ของมนุษยชนและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรองรับเอาไว้
เราจะไปยุ่งอะไรมากนักก็ได้ แต่ถ้ามีปัญหาที่อยู่ในขอบข่าย
ของพระธรรมวินัย คือหมายความว่า เจ้าคณะในคณะต่าง ๆ
ทางคณะสงฆ์ตั้งแต่มหาเถรสมาคมลงมา มีอำนาจในการสั่งการ
ได้ ก็มีการประพฤติกฎปฏิบัติกระทำกันอยู่เป็นประจำ แต่ว่าในวงการ
ชาวบ้านอาจไม่รู้เรื่องเหล่านี้ เพราะว่างานของคณะสงฆ์เป็นงานที่
อยู่ในแวดวงของคณะสงฆ์ เราไม่มีหน่วยงานประชาสัมพันธ
อะไรที่จะชี้แจง และไม่จำเป็นที่จะต้องชี้แจงอะไรด้วย เรียกว่า

เป็นเรื่องภายใน

การจะมองปัญหาอะไรนั้น เราจะต้องมองในมุมที่กว้าง ๆ คือ ถ้าจะมองในจุดเดียวกัน เห็นพระองค์หนึ่งทำไม่ตรงกับอีกองค์หนึ่งแล้ว ก็ถือว่าเป็นความเสื่อมเสีย ทั้งหมดทั้งขณะนั้น ก็ออกจะขาดเหตุผลไป ในปัจจุบันนี้เราจะต้องทำความรู้สึกในการทะนุถนอมหวงแหนศาสนาเอาไว้ เพราะว่า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น ที่ตั้งหลักมั่นคงพอจะมั่นใจได้ ก็คือในประเทศไทย ศาสนาพุทธฝ่ายเถรวาทนั้นมีที่ลังกา ไทย พม่า ลาว เขมร ซึ่งเราจะเห็นว่าเพื่อนบ้านของเราบางประเทศก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เราไม่อาจจะหวังอะไรได้ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยจึงยังตั้งหลักมั่นคงอยู่ การแก้ไขต่าง ๆ ก็เป็นงานของผู้บริหาร ซึ่งท่านรับผิดชอบอยู่ในส่วนนั้น ๆ ในระดับของท่านปัญหาเหล่านี้จึงยังไม่ค่อยน่าห่วงอะไรเท่าไรหรอก ข้อสำคัญว่า คนเราจะไปวินิจฉัยตัดสินอะไร ให้พยายามใช้เหตุผล เรียกว่าโยนิโสมนสิการ คือ ทำไว้ในใจด้วยอุบายอันแยบคาย อย่างมีเหตุมีผลให้มาก เรื่องทั้งหมดก็ไม่ถึงกับเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ และเราต้องยอมรับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีอยู่ปรากฏอยู่ด้วย ไม่ใช่ว่ามันจะทำอะไรก็ทำไปได้อย่าง

๔๑. ปัจจุบันทุกศาสนาควรจะร่วมมือกันแก้ปัญหาทางโลก ไม่ใช่ต่างกลุ่มต่างก็สอนกันไป โดยเผยแพร่อิทธิพลของศาสนานั้น ๆ ไปโดยไม่รับผิดชอบ ใช้หรือไม่ ขอพึงเหตุผล

ว่าที่จริงโดยหลักการแล้วก็ถูกต้อง คือหมายความว่า ทุกศาสนาต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของโลก แต่อย่าลืมว่าในแต่ละศาสนาเขาก็ทำงานกันไปเพื่อเป้าหมายอันนี้อยู่ทุกศาสนา ที่นี้ในด้านศาสนานั้น ต้องอาศัยศรัทธาคือความเชื่อในหลักการและวิธีการของตนอยู่ ศาสนาคริสต์เขาก็เชื่อว่าศาสนาของเขาสามารถที่จะสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในโลกได้ พุทธ อิสลาม ฮินดู ขงจื้อ ศาสนาเต๋า ก็เชื่อของเขาอย่างนั้น เพราะฉะนั้นต่างคนต่างก็แสดงไป แต่จะเห็นได้ว่าถ้าทุกคนทุกศาสนาได้ทำงานไปตามหลักการแล้ว ถ้าในชั้นของโลกไม่ใช่ชั้นของโลกุตระ ชั้นของความสงบในโลก ถึงแม้ว่าเราจะทำงานกันคนละด้าน คนละหลักการ คนละวิธีการ แต่ว่าเป้าหมายที่เราจะบรรลุถึงนั้นก็เหมือนกัน คือความสงบสุขของประชาชนอันเป็นส่วนรวม ที่น่าเป็นห่วงจึงไม่ได้อยู่ที่ว่า แต่ละศาสนาได้ทำหน้าที่ของตน แต่ว่าการที่นักศาสนาบางคนหรือในศาสนาใดก็ตาม ได้แสดงออกไปนอกกลุ่มนอกทาง กล่าวคำสอนบิดเบือนจากหลักการที่ศาสดาของตนได้แสดงไว้ หรือไม่อย่างนั้นก็มุ่งที่จะยกย่องเชิดชูศาสนาตนเกินไป จนกลายเป็นเหยียบย่ำทัณฑ์ศาสนาอื่น นี่ถือว่าเป็นจุดบอดที่ควรแก่การแก้ไข อันที่จริงนักการศาสนาที่ดีนั้น จะต้องทำหน้าที่ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมสันต์ ไปตามหลักการของศาสนาแห่งตน เมื่อจะพูดถึงศาสนาอื่น ก็ต้องพูดถึงด้วยการยอมรับนับถือกัน ไม่ใช่ไปกล่าวหักล้าง กล่าวโจมตีกัน เพราะถ้าไม่อย่างนั้นแล้วความสับสนจะเกิดขึ้นภายในจิตใจของประชาชน คือไม่ทราบว่าจะเชื่อใครดี ท่านผู้นี้ก็ว่าอย่างนี้ ท่านผู้นั้นก็ว่าอย่างนั้น

อีกประการหนึ่ง ในหมู่ศาสนาเดียวกัน คือนักเผยแผ่ศาสนาเดียวกันนั้น เช่นในพระพุทธศาสนาเรา ทุกคนจะต้องยึดมั่นในหลักการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ ธรรมะข้อนี้ทรงอธิบายไว้อย่างไรในปริยายต่าง ๆ การจะพูดจะแสดงอะไรออกไปก็ต้องยึดหลักตามที่ทรงแสดงเอาไว้ ไม่ใช่ด้นกลอนสดเอาเองหรือว่าเอาเองโดยขาดหลักในการอ้างอิงหรือบางครั้งอาจเป็นการขัดแย้งกับหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ปัญหาที่ควรแก้จึงอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ใช่แก้ที่ศาสนา ศาสนาทุกศาสนาเขาทำงานไปตามหน้าที่ ข้อนั้นเป็นความดีแล้ว ระหว่างศาสนาต่อศาสนาอย่าไปหักล้างโจมตีกัน แล้วแต่ละศาสนาคือบุคลากรของศาสนาแต่ละศาสนานั้น ให้ทำงานยึดมั่นในหลักการของศาสนาของตน อย่าไปสร้างความสับสนให้เกิดขึ้น หรือความขัดแย้งให้เกิดขึ้น ในระหว่างนักเผยแผ่ศาสนาเดียวกัน คืออย่าพูดเรื่องเดียวกัน แต่กลายเป็นคนละเรื่อง อย่างนี้แหละเป็นอันตราย เพราะฉะนั้นผู้ที่รับผิดชอบในความดำรงอยู่มั่นคงของศาสนาแห่งตน จึงต้องยึดหลักที่เรียกว่า อนุปวาโท คือไม่กล่าวร้าย อนุปมาโต คือไม่ทำลายซึ่งกันและกัน เมื่อทำไว้อย่างนี้ผลที่ทุกศาสนาต้องการก็จะบังเกิดขึ้น

๔๒. มีคนพูดว่าปัจจุบันเป็นยุคทองแห่งพุทธศาสนา เพราะประชาชนหันมาสนใจในธรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะการนั่งสมาธิ พระคุณท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

ก็จะถือว่ายุคทองจริง ๆ ไม่ได้หรอก มันเป็นยุคที่อะไร
มันตัดกัน เพราะอะไร เพราะว่าในขณะที่คนกลุ่มหนึ่งหรือหลาย
กลุ่มก็ตาม แต่ถ้าเรามองในแง่เปอร์เซ็นต์ก็จำนวนอย่างน้อย
หันมาสนใจในศาสนากัน โดยเฉพาะคือในด้านการศึกษา ในด้าน
หลักธรรม การประพฤติปฏิบัติ ไม่ใช่ว่าไปงานวัดเพื่อดูดนตรี
ลูกทุ่ง ฟังเพลง อะไรต่ออะไรไปนั่นอีกเรื่องหนึ่ง เราจะถือว่าเป็น
ยุคทองก็ไม่เชิง เพราะอีกฟากหนึ่ง อาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคม
ปัจจุบันของเรานั้นแรง แรงจนออกจะผิดปกติไป ดังนั้นถ้าจะให้
เป็นยุคทองจริง ๆ อาชญากรรมนั้นจะต้องลดลง ทั้งนี้ทั้งนั้น
ก็ต้องอาศัยการอบรมการสั่งสอนการชี้แจง การสร้างความ
สำนึกถึงบาปบุญคุณโทษให้บังเกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเหล่านั้น
และเราก็จะถึงยุคทองของศาสนาจริง ๆ คำว่ายุคทองนั้น ต้อง
หมายถึงว่า พระศาสนาเข้าไปมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของ
คนจนสามารถแสดงออกมาได้ในทางสุจริตทั้งกายทั้งวาจา นี่จึงจะ
ชื่อว่าเป็นยุคทองได้ ปัจจุบันเราถือว่ายังมีความหวังเท่านั้นเอง
ว่าโอกาสหนึ่งพระศาสนาจะมีอิทธิพลสูงขึ้นในจิตใจของคน
สังคมเรา บ้านเราเมืองเรา จะอยู่ร่วมกันปกติสุขกว่าเดิมก็ได้
ข้อนี้ก็ขอให้เป็นเรื่องของความหวัง และความปรารถนาที่จะเห็น
อย่างนั้น ส่วนจะเกิดขึ้นมาได้หรือไม่ได้นั้นยังมีเหตุปัจจัยอีก
เป็นอันมากด้วยกัน แต่ที่น่ายินดีอีกอย่างหนึ่งคือ เมืองไทยเรา
มีอะไรดี ๆ อยู่อีกหลายอย่าง ที่พอเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นมา เราก็
แก้ไขกันได้ จัดการกันภายในได้ ข้อสำคัญอย่าแตกแยกกันให้
มากก็แล้วกัน ความเป็นเราเป็นเขาที่มีอยู่กันในสังคมก็ให้เบา ๆ

กันหน่อย ก็คงจะมีอะไรน่ายินดีเกิดขึ้นได้

๔๔. สาเหตุที่ต้องมีนิกายนั้น ไม่ทราบว่าเป็นมาอย่างไรครับ

คือนิกายนี้ ท่านอย่าคิดเฉพาะในเมืองไทย นิกายมีมาก่อน เราจะถือว่าเป็นมรดกบาปหรือมรดกบุญก็ตาม มันเป็นมรดกอย่างหนึ่งในทางศาสนา ศาสนาพุทธเราเคยแตกออกเป็นนิกายถึง ๑๘ นิกาย ที่จริงมันมี ๒๐ นิกายครานั้น แนวความคิดนี้เริ่มมาตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๑ ตั้งแต่พระมหากัสสปเถระทำสังคายนาเสร็จก่อนสังคายนามีประกาศไม่ให้พระสงฆ์ นอกจากสังคีติกาจารย์เข้าจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ พอสังคายนาเสร็จ ๗ เดือนผ่านไป พวกพระปุราณะยกขบวนมา ๕๐๐ ก็กลายเป็นพระฝ่ายละ ๕๐๐ พระมหากัสสปะไปแจ้งมติให้ทราบว่าพระสงฆ์สังคายนาแล้ว ท่านก็ว่าสังคายนาที่ดี แต่ผมฟังมาจากพระพุทธเจ้าอย่างไรจะถือปฏิบัติอย่างนั้น อย่างนี้ก็ตีตัวรวนซี้ ในที่สุดท่านยอมรับหมด แต่วันนี้อีก ๘ ข้อไม่ยอมรับ ก็เริ่มแตกในด้านศีล สีสสามัญญาตาปฏิบัติไม่เสมอกันในด้านศีล ถ้าเรามองในด้านประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าพระภิกษุวัชชีบุตรในคราวสังคายนาครั้งที่ ๒ อาจจะเป็นเชื้อสายของท่านปุราณะก็ได้ ท่านถือด้วยความบริสุทธิ์ในของท่าน ว่านั่นคือความถูกต้อง แต่พระอรชกกาจารย์ของเรา ท่านปากคอเราะราน ท่านค้าเพื่อนเก่ง เจ้ากูผู้ลัทธิ อย่างนี้ว่าเพื่อนลัทธิหมดเลย พอมาถึงสังคายนาครั้งที่ ๒ ก็แตก

เป็นเถรวาท กับเป็นสังฆิกวาท สังฆิกวาทเองนั้นแตกเป็น ๘
นิกาย เถรวาทเองแตกเป็น ๑๐ นิกาย รวมเป็น ๑๘ นิกาย ก็แตก
กันมาตลอดอย่างนี้ เมืองพม่าเคยใช้อำนาจที่หนึ่ง สมัยพระเจ้า
ศรีธรรมมาปิฎก รวมนิกายสงฆ์ จับพระสีกแล้วไปบวชที่ประเทศ
ลังกา สมัยท่าน ๆ ทำได้ พอท่านสวรรคต นิกายของท่านก็
สวรรคตด้วย ก็แตกกันกระเจิง อย่าไปคิดหวังให้ไกลขนาดนั้น
นิกายนั้นเป็นเรื่องพัฒนาการอย่างหนึ่งของศาสนา จะเป็นมรดก
บาป มรดกบุญนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ทุกศาสนาที่เจริญแพร่
หลายไป จะต้องมินิกาย เพราะปัจจัยที่ทำให้เกิดศาสนาไม่ใช่คำสอน
เพียง ๆ อย่างเดียว แต่มีลัทธิธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม
ต่าง ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าปนอยู่ด้วย เมื่อความเห็นออกมาเป็น
๒ ฝ่าย สรุปคือ ปฏิบัติ วินัย ไม่ตรงกัน ความคิดเห็นในด้าน
ธรรมะไม่ตรงกัน ถึงจุดหนึ่ง ถ้าขาดการประนีประนอมกัน ก็ต้อง
แตกเป็นนิกาย

๔๕. อยากทราบความหมายของศาสนานิกายหินยาน มหายน

เขาไม่เรียกว่าศาสนาหรือ เขาเรียกว่านิกาย คือคำว่า
หินยานนั้นเป็นคำที่มหายนเขาเรียกนิกายเถรวาท เป็นคำเรียก
แบบลบหลู่ดูหมิ่น หินะ แปลว่า ต่ำ เลว เล็ก แคบ ซึ่งโดยความ
หมายก็ไม่ดีทั้งนั้น คำนี้เกิดเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ประมาณ
๖๐๐ กว่าปี มีชาวพุทธกลุ่มหนึ่ง พยายามประสมประสานความคิด

ทางพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ และมีความคิดแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เรียกตัวเองว่ามหายาน คือเหมือนกับว่ายานพาหนะขนาดใหญ่ ๆ มีเรือลำใหญ่ ๆ มันก็ช่วยคนข้ามมหาสมุทรได้มาก พวกนี้จึงแบ่งยานเป็น ๓ ยาน ที่จะช่วยคนอื่น เขาเรียกว่า

พุทธยาน หรือ โพธิสัตถยาน ก็หมายถึงมหายานนี้แหละ สามารถช่วยเรือชนคนข้ามมหาสมุทรได้มาก

ปัจเจกโพธิยาน เป็นเรื่องของพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่บำเพ็ญเพียรมาลำพังตัวท่าน และท่านก็ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าไป

สาวกยาน หรือ อรหัตถยาน เขาว่าเถรวาทนี้ เขาว่าพระเถรวาทว่าเป็นพวกตัดช่องน้อยแต่พอตัว คือมุ่งประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน แล้วไม่ได้ช่วยคนอื่น ก็แล้วแต่เขาจะว่าเอา จึงเรียกเถรวาทว่า หินยาน แปลว่า ยานแคบ ยานเล็ก ยานดำ ช่วยคนได้น้อย

ต่อมาเมื่อมีองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น นิกายทั้งสองก็มาร่วมมือประสานงานเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนากัน และในที่สุดก็ตกลงกันว่า ให้เลิกใช้คำว่าหินยานอีกต่อไป แต่ให้เรียกเถรวาท คำว่าเถรวาทนั้นก็คือวาทะของพระเถระ ซึ่งหมายความว่าพระสาขานี้ถือปฏิบัติตามที่พระเถระอรหันต์มีพระมหา กัสสปะเป็นหัวหน้า และทำปฐมสังคายนาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน คือจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัย แสดงไว้

อย่างไร ลงมติไว้อย่างไร ถือปฏิบัติตามนั้น ไม่ยอมเพิกถอน
สิกขาบท และไม่ยอมมีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด เพราะฉะนั้น
คำว่าพระเถรวาท จึงเป็นวาทะของพระอรหันต์ ซึ่งว่ากันตามความ
เป็นจริงแล้วเป็นการยืนยันหลักทั้งหมดที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาลไว้
ทั้งในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม พระพุทธเจ้า พระ
อรหันต์ทั้งหลายแสดงไว้อย่างไรก็ให้ถือประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น
การตีความการอธิบายธรรมะทรงอธิบายไว้อย่างไรก็ว่าอย่างนั้น
ไม่ใช่ว่าใครจะนึกตั้งตัวเป็นศาสดาขึ้นก็มาอธิบายกันเองไม่ได้
สายนี้เคารพมติที่พระเถระอรหันต์ท่านว่าไว้อย่างไรก็อธิบาย
ปฏิบัติไปอย่างนั้น

๔๖. ไม่มีทางใดเลยหรือครับ ที่จะทำให้เถรสมาคมยุตินิกาย
ทั้งสองนี้ให้เข้ากันได้

รวมไม่ดีหรอก เพราะจะไม่มีการแข่งขันทำดี คนเราที่มีกิเลส
จะต้องมีคู่แข่ง เราแข่งขันทำความดี ไม่มีปัญหาอะไร เราร่วม
ความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมกันในส่วนนี้ รวมกันเป็นนิกายเดียว
ไม่ค่อยดี เพราะนิกายแสดงถึงความเจริญศาสนาที่เจริญส่วนมาก
จะแตกเป็นนิกายมา และแต่ละฝ่ายนั้น จะพยายามทำความดี
แข่งขัน ซึ่งก็ช่วยกันประคับประคอง ผมเองไม่คิดถึงกับว่า ให้เอา
นิกายมารวม แต่ผมอยากให้ร่วมความคิด ร่วมกิจกรรม และ
อย่ารังเกียจกัน สามารถพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีแล้ว
เรื่องจะเอารวม รวมไม่ได้ เพราะถ้ารวมจะแตกเป็น ๓ นิกาย

๔ นิิกาย ท่านลองรวมดูนะครับ สมมติว่าเอาธรรมยุต มหานิกาย มารวมกัน จะมีมหานิกายพวกหนึ่งไม่ยอมรวม ออกเป็นนิกายหนึ่ง และมีธรรมยุตอีกพวกหนึ่งไม่ยอมรวม ตอนนี้จะได้ ๓ นิกาย คือ

นิกายธรรมยุตกับมหานิกายรวมกัน
มหานิกายที่ไม่ยอมรวม
ธรรมยุตที่ไม่ยอมรวม

ถ้ารวมอีกที ท่านจะแตกเป็น ๕ เพราะฉะนั้น แนวการร่วม อย่าไปคิดถึงขนาดนั้น รวมไม่ได้หรือครับ ขนาดจะเวนคืน วัดสักวัด ยังต่อสู้กันแหลกเลย ไม่ใช่ทำได้ง่ายนะครับ ทิฐิพระมานะเจ้า เราก็ต้องเอาแต่เพียงว่าอะไรที่พอทำได้ ร่วมความคิด ร่วมกิจกรรม ทำงานด้วยกัน อย่ามีความรู้สึกแบ่งแยกเป็นเรา เป็นเขา โดยมีจุดนัดพบกันที่พระศาสนา อะไรที่เป็นประโยชน์ แก่พระศาสนา ประชาชนเราาร่วมกัน แล้วปัญหาเรื่องนิกายจะไม่มีอะไร

๔๗. ตามหนังสือของกรมการศาสนา จริยธรรมอิสลาม หน้า ๖ ข้อ ๔ กล่าวถึงหน้าที่ของผู้รู้และครูไว้ว่า “๔ เว้นการแสดงคำพูด อันทรนงเย่อหยิ่งจองหองทับถมผู้อื่น ยกเว้นบุคคลนั้นจ้อฉลและ เลวร้ายเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม ก็ให้แสดงท่าทีแข็งกร้าวให้ เพื่อลดความเลวร้ายของเขาให้เบาบางลง” ข้อความนี้ครูคงไม่ต้อง

สอนให้ศิษย์เป็นคนแข็งแกร่งกล้าของผลาญของเวรของกรรมอันเป็นการขัดกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหรือ

ขัดก็ขัดซิ เพราะเป็นหลักธรรมในศาสนาอิสลาม เขาก็บอกไว้แล้วว่า เป็นหลักธรรมในศาสนาอิสลาม เป็นเรื่องของศาสนาหนึ่งซึ่งสอนในชุมชนหนึ่ง ในสถานการณ์อย่างหนึ่ง ในยุคในสมัยอย่างหนึ่ง ซึ่งในแง่ของโลก ๆ ก็เหมือนกับภาพิตของสุนทรภู่หรือภาพิตของดาษีในเรื่องของพระอภัยมณีที่ใช้คำว่า

“แม้ใครรักรักมั่งซังซังตอบ ให้รอบคอบคิดอ่านนะ หลานหนา”

คือนี้เรียกว่าเป็นภาษาโลก ๆ ใช้กันได้มีโอกาสหนึ่งในสมัยหนึ่ง แต่ครูไม่จำเป็นจะต้องไปสร้างเด็กให้เป็นคนมีลักษณะอย่างนั้น เพราะว่าในแง่ของพระพุทธศาสนาแล้ว การแก้ด้วยวิธีนี้จะไม่ได้อะไร เพราะเหมือนกับเรานำโคลนไปล้างโคลน ซึ่งทำให้เปื้อนโคลนมากยิ่งขึ้น หลักการของพระพุทธศาสนานั้น

ให้ชนะความไม่ดีด้วยความดี ชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธ ชนะความตระหนี่ด้วยการให้ ชนะคนเหลวไหลด้วยการกล่าวคำสัตย์คำจริง เป็นต้น

ซึ่งเป็นหลักการในทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่ว่าต่างกันนั้นแน่นอน เพราะเป็นหลักการคนละศาสนา กัน ซึ่งจะให้เหมือนกันในทุกกรณีนั้นไม่ได้ แต่ได้โปรดเข้าใจว่า เรื่องเหล่านี้ในสถานการณ์

อย่างหนึ่ง ในชุมชนหนึ่ง อาจจะใช้ได้ เช่นว่าผู้คุมใช้กับ
นักโทษบางคนที่มีลักษณะอย่างนี้ เขาอาจจะแก้ของเขาได้ แต่ว่าเอา
ไปใช้กับคนทั่วไปไม่ได้ สรุปล้าย ๆ กับว่าท่อนไม้ ถ้ามันตะปุ่ม
ตะป่ำมาก ก็ต้องใช้ขวาน แต่ถ้าหากว่าไม้เรียบลงแล้วก็ใช้เลื่อย
ใช้กับ ใช้กระดาษทรายไปตามสมควรแก่กรณี คือไม่ใช่แบบเดียว
อยู่ตลอด

๔๘. กระผมมีปัญหาอยู่ในปัจจุบันนี้ มีแต่กฎระเบียบของมหาเถร
สมาคมบังคับมากขึ้น แต่ทำไมส่วนกลางพระผู้ใหญ่ไม่คิดแก้ไข
บ้าง มีแต่คำสั่งออกเท่านั้น อีกอย่างพระชนบทอยู่กันอย่างลำบาก
การเผยแพร่สำหรับผู้เฒ่าทำงานแค่นั้น ผู้ใหญ่ไม่ทำงานบ้างหรือ

เราจะมองกันในแง่ที่ว่าไม่ทำไม่ได้ คือเราต้องมองในมุม
กว้าง ปัญหาไม่ใช่เราทำคนเดียว มองซ้ายมองขวา ไม่เห็น
ใครแล้ว เรานึกว่าเราทำคนเดียว คือศาสนาไม่ได้อยู่ตรงนั้น
แห่งเดียว มันอยู่ทั่วทุกส่วนของประเทศ ว่ากันตามความเป็นจริง
เราทำงานกันตามขอบข่ายของตนเอง อย่าลืมนะครับ พระที่ทำงาน
เผยแพร่ แม้แต่สมัยพระพุทธเจ้า ยุคพระอรหันต์ พระนักเผยแพร่นี้
มีประมาณ ๑๒ องค์กรเท่านั้น นอกนั้นก็ไปของท่านด้านอื่น
บางองค์กรก็เดิน บางองค์กรก็ทรงธุดงค์ คนก็นับถือไปเลย บางองค์กร
ก็คุยเล่นนิทานให้ฟัง ก็สายของท่าน ใครมีความสามารถอย่างไร
ตั้งศาสนาสู่ประชาชนก็พอแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมาเทศน์ด้วยกัน
เดียวจะแย่งงานเทศน์กัน เราทำอะไรในเรื่องเดียวกันไม่ได้ ใคร

มีความสามารถอย่างไร ทำไปอย่างมีความรับผิดชอบในส่วนนั้น ๆ
นี่คือความเจริญก้าวหน้าทางสังคม

ส่วนคำสั่งนั้น ขอให้เราปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเท่านั้น
กฎมันมากก็มากไปซี สั่งมาเถอะ กฎที่เขาคืนมา ๓๘ ข้อ ไม่ใช่
เถรสมาคมสั่งนะครั้บ เขาลอกมาจากคำสั่งต่าง ๆ ไม่ใช่ก็ครั้ง
มารวมในที่แห่งเดียว เขาไม่เอาเผยแพร่แต่เอาลงในหนังสือวัด
พัฒนา พวกหนังสือแกล้งเล่นงานกรมการศาสนา เลยลยกออก
เผยแพร่ พระธื้อฮากันใหญ่ ก็สั่งจนพระธืหมดแล้ว สั่งมาแต่
คราวไหนไม่รู้ ผมยังไม่บวชเลยครั้บบางข้อ แต่คำสั่งห้ามพระขับ
เครื่องบินเพิ่งสั่งเมื่อมีเครื่องบิน คำสั่งบางอย่างก็ตลก มันชย ๆ
ชอบกล อย่าไปติดใจเรื่องคำสั่งมาก ๆ เลยครั้บ ไม่ได้น่ากลัวอะไร
หรอก ขอให้ยึดถือพระธรรมวินัยไว้ให้ดีก็พอแล้ว

๔๕. ตามปกติวัดในประเทศไทยนั้นมีมากมาย และแต่ละวัดต้อง
ลงทุนปลูกสร้างด้วยปัจจัยมาก แต่ประโยชน์ที่สังคมได้รับจากวัด
นั้นน้อยมาก อยากทราบว่าทางศาสนาจะมีส่วนช่วยเหลือความสูญ
เปล่าข้อนี้ได้อย่างไร

ปัญหาข้อนี้รู้ลึกว่าจะมองโลกแง่ร้ายเกินไป ได้โปรดเข้าใจ
ว่า วัดในประเทศไทยนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่สร้างกันมาวันสองวัน
บรรพบุรุษของไทยเราได้สร้างกันมา บางวัดใช้เวลาสร้างตั้งสอง
สามร้อยปี สี่ร้อยปีก็ยังคงมีการสร้างเพิ่มเติมกันอยู่เรื่อย ๆ

แล้วงานที่วัดให้แก่สังคมนั้น ให้มากในด้านการศึกษา ในด้าน
การพำนักอาศัย ด้านที่เข้าไปบวชศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย
เข้าไปรับการอบรม การฟังธรรมะ ประกอบพิธีบุญต่าง ๆ ที่สำคัญ
อย่างยิ่งก็คือว่า คนที่อยู่ภายในวัดนั้น ก็คือคนในสังคมนั้นเอง
เป็นคนไทยลูกไทยหลานไทย พี่น้องไทยทุกคน มีสิทธิที่จะเข้าไป
ใช้สถานที่เหล่านั้น ไม่ได้เป็นความสูญเปล่าอะไรหรอก เป็นสิ่งที่
เป็นสมบัติส่วนรวม เขาเรียกว่าเป็นศาสนสถาน สมภารเจ้าวัด
ไม่ว่าในวัดใดก็ตาม ท่านก็ไม่ได้เป็นเจ้าของสถานที่นั้น ท่านก็เป็น
คนอาศัยคนหนึ่งเท่านั้นเอง แต่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ดูแล
รักษาวัด ท่านก็ปฏิบัติหน้าที่ไป ถ้าเราเทียบกับการสร้างบ้าน
ใหญ่ ๆ ของชาวบ้าน เขาก็อยู่กันกับครอบครัวของเขาลูกหลาน
ของเขา เราจะเห็นว่าบ้านของชาวบ้านเป็นอันมากนั้น มีประโยชน์
ต่อสังคมน้อยกว่าวัดตั้งไหน ๆ ทำไมจึงไม่ได้พูดกัน วัดนั้น
เป็นสมบัติกลาง ไม่ได้เป็นสมบัติของใคร และอย่างอาคารที่สร้าง
ขึ้นมาใหญ่ ๆ แม้ในปัจจุบันนี้ มีเสียงค่อนข้างอดกั้นมากเหลือเกิน
ว่าเป็นการทำลายเศรษฐกิจเป็นความสูญเปล่า บางทีก็ยิ่งหนักไป
เป็นการเอารัศเอาเปรียบประชาชนเป็นต้น เราไม่ได้นึกถึงเบื้องหลัง
ในการก่อสร้างสิ่งเหล่านั้น ว่าคนที่เขาบริจาค เขาศรัทธาก่อสร้าง
สิ่งเหล่านี้ คือคนที่เขามีศรัทธาของเขาจริง ๆ บางคนบอกทำไม
ไม่สร้างโรงเรียน ก็เจ้าของไม่สร้างนี่นา แล้วจะอย่างไร เป็น
เรื่องศรัทธาของเขา เงินทองของเขา ใช้ริ้วแรงความพยายาม
ของเขา เขาหาเงินทองได้มาแล้ว เขาคို့องการจะทำอะไรมันเป็น
สิทธิของเขา เราจะไปก้าวก่ายเขาไม่ได้ เมื่อเขาศรัทธาจะทำ

เขาก็ทำ อย่างบางคนต้องการจะสร้างโบสถ์ บอกเขาว่าสร้างโรงเรียนเถิดโยม เขาบอกว่าผมไม่ศรัทธา ผมไม่ให้แล้วจะว่าอย่างไร จะปล้นเอาหรือ นี่จะต้องเข้าใจให้ลึกซึ้งนะ เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่อาศัยความคิดความเห็นของเราคนเดียว พุดออกไป ไม่ได้นึกถึงพื้นฐานต่าง ๆ ที่มันมีอยู่ภายในจิตใจของคนอื่น เป็นเรื่องเฉพาของเขา เขาเกิดศรัทธาของเขาอย่างนั้น อย่างโบสถ์วิหาร การเปรียญบางแห่งนี้ สร้างด้วยคนเป็นเจ้าของทุนเพียง ๔-๕ คนเท่านั้นเอง บางทีคนเดียวเท่านั้นเองสร้างกุฏิหลังหนึ่ง ก็เขาอยากทำของเขาอย่างนั้น เราจะถือว่าเอาโรคเอาเปรียบอะไร เป็นความสมัครใจของเขาเอง เขาพอใจที่จะสร้างสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งเขาเชื่อว่าเมื่อทำไปแล้ว จะเป็นประโยชน์ทางศาสนาและแก่ตัวเขา

เราขำมองในแง่ของความสูญเปล่า ควรมองในแง่อื่นบ้าง เช่น คนที่มาจากต่างประเทศมาเมืองไทย มาเพื่ออะไร สิ่งที่ดีงคุณคนให้ดูนั่น ก็อ วิ่งกับวัด เป็นเรื่องใหญ่ เขาไม่ต้องการมาคูติก ๒๓ ชั้น ๓๐ ชั้นหรือ เพราะเขามีเป็น ๑๑๐ ชั้น ไม่มีความจำเป็นอะไร เขามาเพราะต้องการคูวัดและคูวัง วัดกับวังจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม ที่คนทั้งหลายใช้ร่วมกัน และโดยเฉพาว่าวัดนั้นเด่นชัดกว่าวัง เหมือนกับสถานที่ราชการนั้นแหละ เราต้องสร้างกันทรู ๆ แข็งแรง เพราะเป็นสมบัติส่วนรวม ข้าราชการแต่ละคนอย่างศาลากลาง ผู้ว่าราชการ ก็ไม่ได้เป็นเจ้าของ ปลัดจังหวัด ไม่ได้เป็นเจ้าของ ใครก็ไม่ได้เป็นเจ้าของ แต่เป็นสมบัติกลาง

เป็นสมบัติของแผ่นดิน ใครมีหน้าที่ให้ไปทำงาน ให้ไปอยู่ ให้ไป
ดูแลรักษา เขาก็ทำหน้าที่ไป ไม่ได้เหมือนกับทรัพย์สินสมบัติแบบ
บ้านเรือนของชาวบ้าน สิ่งเหล่านั้นเมื่อพ่อแม่ตายไป ลูกหลาน
ก็ได้รับ แต่สิ่งนี้ไม่ได้เป็นอย่างนั้น เมื่อสมภารตายไป ก็เป็นเรื่อง
ของส่วนรวมที่จะตั้งใครขึ้นมารับผิดชอบในวัดนั้นอีกต่อไป
แล้วองค์นั้นตบไปอีกเข้าทำนองเดิม เราจะต้องมองในแง่ของ
ความเป็นจริงว่า

การก่อสร้างนั้นสร้างกันมาเป็นเวลานานแล้ว
คนที่สร้างเขาศรัทธาจะสร้างสิ่งนี้ เขาไม่ศรัทธาจะสร้าง
สิ่งอื่น

กรณีที่บางแห่งมีการเรียไรกัน บางเรื่องก็ออกจะวุ่นวาย
มากไป ซึ่งเป็นการกระทำที่ควรตำหนิ คณะสงฆ์เองก็พยายาม
ที่จะห้ามปรามอยู่ กรมการศาสนาก็ได้นำกฎเกณฑ์ระเบียบแบบ
แผนต่าง ๆ คำสั่งมหาเถรสมาคมไปประกาศ เพื่อท่านเหล่านั้น
ได้ละเว้น แต่เมื่อเราไปประสพกับบุคคลเหล่านั้น มันไม่ใช่เรื่องของ
เขา แต่เป็นเรื่องของเรา เราไม่ศรัทธาที่จะทำ เราไม่เห็นด้วยกับ
พฤติกรรมเช่นนั้น เราไม่ทำ และไม่มีใครว่าอะไรเราเลย นี่ก็คือ
เป็นปัญหาที่จะต้องเข้าใจเอาไว้ว่า เรื่องของวัด เรื่องของศาสนานั้น
มันไม่ใช่เรื่องของใคร แต่เป็นเรื่องของคนทุกคน ที่ปฏิบัติตน
เป็นพุทธมามกะ พุทธมามิกา จะต้องถือว่านั่นเป็นสมบัติรวมของ
เรา เราจะไปเทียบกับหลังคาชาวบ้านไม่ได้หรอก หลังคาชาวบ้าน

ที่ยากจนก็เป็นเรื่องครอบครัวเดียว อย่างดีก็มีอยู่ ๔-๕ คน แต่วัด
นั้นมีคนอุปถัมภ์เป็นพัน ๆ สิ่งก่อสร้างนั้นก็ต้องใหญ่โตขึ้นเป็น
ธรรมดา เวลาคนเข้าไปใช้ก็ไปใช้กันเป็นพัน ๆ เป็นร้อย ๆ
ส่วนบ้านนั้นเขาใช้กันเพียงไม่กี่คน นี่คือข้อที่เราจะเห็นความ
แตกต่างกัน

ศาสนธรรม คำสอน ศาสนา คุณพาทนะ นำคน ดลสุขสันต์
เสริมความคิด วิทยา สารพัน ให้สร้างสรรค์ พัฒนา ประชาชน
รู้ซึ่งธรรม แล้วนำมา ปฏิบัติ เพื่อฝึกหัด กายใจ ฝึกุศล
ทุจริต คิดให้เห็น เป็นโทษตน ยังทำคน อื่นให้ ได้ทุกขภัย
สุจริต คุณเกาะ ที่ปกป้อง กันภัยผอง ใจกาย ได้สุขใส
ให้พระธรรม นำโลก เป็นโชคชัย โกรธกันไย รักกัน นั้นแหละดี
อันเมตตา เป็นธรรม คำจุนโลก ระวังโทษ ไร้ภัย เจริญศรี
หากโลกขาด ศาสนา จะราศี มิตรไมตรี พังทะลาย ไร้สุขเอย.

๕. ปัญหาเกี่ยวกับกรรม

๕๐. ในกรณีที่คนตัดมือลิ่งนั้น คนบาปในกรณีเช่นนั้นไม่นึกว่าเป็นกรรมของลิ่งบ้างหรือครับ?

แน่นอนเป็นกรรมของลิ่ง เป็นกรรมใหม่หรือกรรมเก่าก็ตาม ก็เป็นกรรมที่จะต้องจองกัน คือในสังสารวัฏพระพุทธเจ้าแสดงว่าคนเรานี้ไม่มีใครที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกันมาเลย เพราะอุปมาว่าเราเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ อุปมาว่า น้ำตาที่เราร้องให้ไป เพราะญาติพี่น้องตาย ถ้าไม่แห้งไปมากกว่าน้ำในมหาสมุทรเสียอีก เฉพาะน้ำตา กระจกสูงกว่าภูเขาทั้งหลาย กระจกที่กองทับถมอยู่ในโลกนี้ เพราะฉะนั้นเราต้องเคยเกี่ยวข้องเคยสร้างกรรมอะไร ๆ กัน มากับสัตว์เหล่านั้น มันอาจจะเคยตัดมือเรามาก่อนก็ได้ ว่าง ๆ เราก็ตัดมือมันบ้าง

๕๑. กรรมสามารถสืบทอดได้หรือไม่ เช่น พ่อแม่ทำกรรมไว้ จะมาได้รับผลกรรมที่ลูกหรือไม่ ?

ในแง่ของข้อเท็จจริงแล้วไม่ได้ เพราะคนเรามีกรรมเป็นของ ๆ คน แต่มีข้อแม้สมมติว่าพ่อไปตัดมือลิ่ง แล้วเกิดลูกนามือขาด ที่เขาเล่ากันเยอะเยาะไปหมดเลยทำไมจึงเป็นเช่นนั้น จะต้องคิด

ในแง่นี้ คล้าย ๆ ในคุกตารางคนโทษเหมือนกันอยู่แดนเดียวกัน เพราะทำกรรมมาเหมือนกัน พวกเหล่านี้ก็เหมือนกัน เพราะเด็กที่มา เกิดความจริงเพราะกรรมของแก แกเคยตัดมือถึงมืออะไรมา เหมือนกัน เขาเรียกว่าสหกรรม คือกรรมระดับเดียวกัน คล้าย ๆ กับติดคุก เลยต้องมาเกิดร่วมกัน ไม่ได้เกี่ยวกันในแง่รับกรรมแทน กัน แต่ว่าเพราะคนนั้นทำกรรมในลักษณะเดียวกันจึงต้องมาอยู่ในที่ เดียวกัน ลักษณะชีวิตเราดูง่าย ๆ อย่างนี้ก็แล้วกัน เช่นสิ่งที่มันฝัง อยู่ภายในใจของเรา เมื่อได้ปัจจัยหนุนย้อมพร้อมที่จะแสดงตัว ออกมา สมมติว่าเอาคนมาไว้ในที่หนึ่ง ๕ คน แต่พื้นจิตของคนไม่ เหมือนกัน พอเราปล่อยให้ออกสมมติว่าคนหนึ่งชอบเกล้า คนหนึ่ง เป็นอุบาสกวัด คนหนึ่งชอบการพนัน คนหนึ่งชอบดูมหรสพ เป็นต้น คนที่เราเอาไปไว้ในที่เดียวกัน แล้วปล่อยให้เดินไปบน ถนนสายเดียวกัน บนถนนนั้นมีทั้งวัด มีทั้งโรงเหล้า มีทั้งโรงอาหาร มีทั้งโรงมหรสพด้วย คนเหล่านั้นจะแยกกันไปเอง แยกตามอะไร แยกตามพื้นจิตที่ฝังไว้ จะไม่เข้าวัดหมด จะไม่เข้าวิกหมด ไม่เข้า โรงอาหารหมด สังสารวัฏนี้มีลักษณะอย่างนี้

๕๒. ชีวิตที่เกิดมาพระคุณเจ้าว่ามีกรรม เพราะกรรม ดังนั้น คนที่เกิดมาต้องใช้กรรมที่ทำไว้แต่เด็กยังไม่ได้เกิดมีการทำแท้ง เสีย ตายก่อนโต ดังนี้เขาเหล่านี้มีกรรมน้อยใช้หรือไม่ ?

ในกรณีนี้ ถ้าทำแท้งต้องเป็นบังเอิญ สมมติว่าเราต้องตาย

อย่างนี้จริง ๆ ก็แสดงว่าเราต้องเคยทำกรรมมา ตัวกรรมไป กระตุ้น จิตสำนึกของแม่หรือบ่งมาให้เกิดในครรภ์ของแม่ที่จะต้องออกมาเป็นอย่างนั้นกรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นพลันตาย เพราะเราเคยทำลายชีวิตสัตว์มา เราจึงมาเกิดในครรภ์ของแม่ในลักษณะนี้ ถ้าเราคิดในแง่กรรมนะ จะเห็นว่าในแง่ของกรรมแล้ว ไม่ใช่ผลจะเกิดขึ้นลอย ๆ นะ แสดงว่าเราต้องมีกรรม ที่ทำให้เราต้อง ประสบผลเช่นนั้น บางที่เขาไม่ได้ทำแต่แม่หกล้มปลั่งพลาดตายในครรภ์มีเยอะเยอะไป แสดงว่ากรรมมันส่งผลให้เกิดเป็นมนุษย์ แต่มันน้อยนิดเดียวเท่านั้นเอง แล้วเกิดมาได้ไม่เท่าไร ก็ต้องตายไปภายในครรภ์

๕๓. ขอเรียนถามว่า ท่านมีความเห็นอย่างไรในเรื่องการทำแท้ง?

อย่าขอความเห็นของอาตมาเลย เพราะเรื่องความเห็นนั้นจะเป็นของใครก็ตาม ถือว่าเป็นข้อคิดเห็นของปัจเจกชน ไม่มีน้ำหนัก ในการตัดสินใจต่าง ๆ หรือ ในฐานะที่ประเทศไทยเราเป็น เมืองพุทธ รัฐธรรมนูญกำหนดให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ประจำชาติ ถ้าจะถามความเห็นจึงควรเป็นความเห็นของพระ พุทธเจ้า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า ทรงแสดงเรื่องนี้ไว้ อย่างไร น่าจะมีน้ำหนักในการพิจารณาศึกษาได้มากกว่า

๕๔. อย่างนั้นก็ดีครับ ถ้าอย่างนั้นพระพุทธศาสนาแสดงเรื่องนี้ไว้ อย่างไรบ้างครับ?

ก่อนอื่นเราควรทำความเข้าใจเรื่องคำว่าทำแท้งเสียก่อน การทำแท้งนั้นหมายถึงทำให้ครรภ์ตกไป ซึ่งหมายความว่าในขณะที่นั้นมีทารกอยู่ในครรภ์แล้ว แต่ไม่ต้องการให้แกเกิดมา จึงจัดการทำแท้งเสีย จะทำเพราะปรารถนาเหตุอะไรก็ตาม ถือว่าเป็นการทำแท้งได้ทั้งนั้น ต่อมาก็มาถึงปัญหาว่า ชีวิตของคนเรานั้นเริ่มนับกันจากไหนถึงไหน?

ข้อนี้ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า เมื่อมารดามีระดู มารดากับบิดาร่วมกัน คนครรภ์คือกลุ่มของกิเลส กรรม วิญญาณถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา ถือว่ามีชีวิตแล้ว แสดงว่าโดยส่วนรูปร่างความมีชีวิตเริ่มจากความเป็นกลละ คือรูปเป็นเพียงหยาดน้ำใส ๆ แล้ว แม้การนับอายุครบบรรพชาท่านก็ให้เริ่มนับจากปฐมจิต ปฐมวิญญาณ คือการถือปฏิสนธิในครรภ์คราวแรก แสดงว่าพระพุทธศาสนายอมรับว่า สัตว์เริ่มมีชีวิตมาจากจุดนี้

๕๕. ถ้าอย่างนั้น ไม่หมายความว่า การทำแท้งเป็นการฆ่าคนให้ตายหรือครับ?

แน่นอน เป็นปาณาติบาตที่สมบูรณ์เต็มที เพราะการฆ่าสัตว์นั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดองค์ประกอบไว้ ๕ อย่าง คือ

สัตว์นั้นมีชีวิต เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ตั้งจิตคิดจะฆ่า ทำความพยายามเพื่อจะฆ่า และสัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

๕๖. ครั้น ในเรื่องนี้ถือว่าใครเป็นผู้ทำบาปครับ หมอผู้ทำแท้ง
หรือว่าคนที่จ้างให้ทำแท้ง ?

ข้อนี้เหมือนกับความคิดทางกฎหมาย คือในกรณีจ้างวานให้
ฆ่า มีความผิดทั้งผู้ฆ่าและผู้จ้างวาน พุทธศาสนาแสดงโทษของ
การละเมิดศีลข้อนี้ไว้เช่นเดียวกัน คือบาปทั้งผู้ทำ และผู้จ้างให้
ทำ ทั้งการฆ่าในกรณีนี้เป็นการฆ่ามนุษย์ จึงบาปกว่าฆ่าสัตว์
เดรัจฉานทั่วไป

๕๗. แต่เรื่องการอนุญาตให้ทำแท้งได้นี้ ทางสภาผู้แทนราษฎร
ได้ผ่านวาระ ๓ ไปแล้ว รอสั่งให้วุฒิสมาชิกรับรองก็ประกาศใช้เป็น
กฎหมายได้แล้วนะครับ ?

อย่างนั้น ก็มาถึงปัญหาที่เราจะต้องทำความเข้าใจ ๒ ประเด็น
ใหญ่ คือ เรื่องสภา กับ กฎหมาย ในทางพระพุทธศาสนานั้น
พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของสภาไว้ว่า

ที่ประชุมใดไม่มีสัตบุรุษ ที่ประชุมนั้นไม่ชื่อว่าสภา ผู้ใด
พูดไม่เป็นธรรม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ

ลักษณะของคนที่เรียกว่าสัตบุรุษคือ ต้องทำ พูด คิด เป็นธรรม
ไม่ทำพูดคิดในลักษณะที่เบียดเบียนตนเอง หรือเบียดเบียนบุคคล
อื่นให้เดือดร้อน แต่การทำแท้งไม่ใช่เดือดร้อนธรรมดา แต่เป็นการ
ฆ่าลูกในไส้ของคนทีเดียว มติที่ลงไปในลักษณะนี้ จึงทำให้เกิด

ปัญหา่าคิดว่า ท่านเหล่านั้นมีความสำนึกเยี่ยงสัตบุรุษกันมากน้อย
แค่ไหน?

อีกประการหนึ่งคือเรื่องกฎหมาย เป็นกติกาสที่สมมติกัน
ในสังคมหนึ่ง ๆ ที่รัฐได้ตราขึ้นเพื่อบังคับความประพฤติของ
ประชาชน หากใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม จะต้องถูกตัดสินลงโทษ
กฎหมายจึงไม่ใช่เป็นเรื่องสากล แม้กฎหมายรัฐธรรมนูญเอง
ของไทยนำไปใช้กับจีนแดงไม่ได้ ของจีนแดงนำมาใช้กับไทย
ไม่ได้ แต่การฆ่าคนตายนั้นเป็นบาป ซึ่งเป็นสิ่งสากลคือใครจะฆ่า
ใคร เพื่ออะไร ที่ไหนก็ตามเป็นบาปทั้งนั้น แม้อื่อว่าเป็นการ
กระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม แต่บาปและผลบาปเป็นเรื่องที่
ใครไม่สามารถปฏิเสธได้ เมื่อถึงคราวที่บาปจะให้ผล ไม่มีใคร
สามารถอ้างเงื่อนไขอะไรก็ตาม มาบรรเทาผลแห่งบาปได้หรือ
เรื่องนี้เริ่มต้นมาจากความหมกมุ่นในกาม ก็บันดาลมาเป็นการ
ฆ่าคน จึงเป็นการกระทำบาปซ้ำซ้อน อย่างที่พระปัจเจกพุทธเจ้า
ตรัสไว้ว่า

‘นรชนผู้กำหนดในกาม ยินดีในกาม หมกมุ่นวุ่นวายอยู่
ด้วยกามคุณ ทำบาปทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงทุกคติ’

๕๘. ปัญหาเกี่ยวกับการทำแท้ง มีหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธ
ศาสนาบ้างหรือไม่ครับ?

มีเหมือนกัน แต่เป็นเรื่องของบาปกรรม เวรภัยทั้งนั้น จะ

ยกตัวอย่างจากคัมภีร์บางเรื่องมาให้ฟัง เพื่อเป็นหลักในการพิจารณาว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องนี้ไว้อย่างไร ดังนี้

๑. ในวินัยวัตถุแห่งปฐมปาราชิก เล่าว่าพระรูปหนึ่งทำยาให้สตรีเป็นหมัน ทรงทราบเรื่องเข้าจึงทรงดำหนิ และปรับอาบัติแก่ท่านรูปนั้น

๒. ในอัคคีวัตถุแห่งพระธรรมบท เล่าเรื่องคนสองคนที่จองเวรกัน โดยเริ่มต้นมาจากฝ่ายหนึ่งหลอกให้อีกฝ่ายหนึ่งกินยาเพื่อให้แท้งลูก จนลูกตายไปหลายคน คราวสุดท้ายตายทั้งแม่และเด็ก คนที่ปรุงยาให้เพื่อนกิน ตายไปเกิดเป็นไก่ จองเวรกันจนถึงสมัยพุทธกาลหลายภพหลายชาติ

๓. ในแง่ของสังสารวัฏ การที่คนเรามาเกิดเกี่ยวข้องกันด้วยการเป็นแม่ลูกกันนั้น ท่านแสดงว่า เพราะผลแห่งกรรมที่ทำไว้ในระดับใกล้เคียงกัน หรือเสมอกันในชาติก่อน การทำแท้งจึงเป็นการตัดกุศลกรรมที่นำมาเกิดเป็นมนุษย์ของคนอื่นเพิ่มจากการทำลายชีวิต จึงกลายเป็นการเพิ่มบาปให้มากขึ้นอีก

ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น การแก้ปัญหายุ่งยากทุกอย่างจะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนของอริยสัจ ๔ สำหรับในกรณีนี้ การเกิดเป็นเพียงตัวปัญหาถือเป็นทุกขสัจ ซึ่งจะต้องค้นหาตัวสมุทัยอันเป็นเหตุ หากจะแก้ต้องแก้ที่ตัวสมุทัย คือการปล่อยกายใจให้หมุนไปตามอำนาจของกิเลสตัณหาหากมีการศึกษาจนเข้าใจโทษของกิเลสทั้งหลายแล้ว รู้จักยับยั้ง บรรเทาให้เบาบางลง

เสียบ้าง ปัญหาเหล่านี้ก็จะเบาลงไปเอง การแก้ปัญหาคือตัวของ
ปัญหา แทนที่จะแก้ที่สาเหตุของปัญหา จึงเป็นเหมือนรักษาโรค
ที่อาการของโรค แทนที่จะรักษาที่สมุฏฐานของโรค รังแต่จะเพิ่ม
ปัญหาและความรุนแรงของโรคให้เกิดขึ้นเท่านั้นเอง

๕๕. แสดงว่า เรื่องนี้พระพุทธศาสนาไม่เปิดโอกาสให้ทำได้เลย
หรือครับ?

เรื่องกฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติ ไม่ได้อยู่ที่ใครเปิด
โอกาสให้แก่ใคร แต่เป็นเรื่องที่แต่ละคน จะต้องรับผิดชอบต่อผลที่
เกิดขึ้นจากการกระทำของตนด้วยตนเอง อย่างที่ทรงแสดงไว้ว่า

“ตนทำบาปเองย่อมเศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปเอง ย่อม
หมดจดเอง ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน
คนหนึ่งจะทำอีกคนหนึ่งให้หมดจดไม่ได้”

หากว่าเป็นเรื่องของวินัย ที่เป็นพระพุทธรบัญญัติ ในส่วนที่ไม่
เกี่ยวกับบาปกรรมสากล มีข้อยกเว้นให้บ้างในบางกรณี แต่เป็นเรื่อง
ของกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ ไม่มีใครสามารถ
เปลี่ยนแปลงผลให้ขัดแย้งกับเหตุได้ แม้ว่าคนบางพวกจะไม่เชื่อ
เรื่องสังสารวัฏ แต่เรื่องสังสารวัฏไม่ได้ขึ้นอยู่กับใครเชื่อหรือ
ไม่เชื่อ แต่ขึ้นอยู่กับมีหรือไม่มี เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า
เรื่องนี้ มี กรรมในลักษณะดังกล่าวให้ผลเป็นทุกข์ทั้งในปัจจุบัน

และกายภาคน้ำ เรื่องนี้จึงเป็นปัญหน่าห่วงสำหรับศีลธรรม
จรรยา ศาสนา สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผู้มีส่วนในการทำ
กรรมเช่นนี้

๖๐. การที่บางคนกล่าวว่าการทำแท้งในระยะ ๑-๒ เดือน หรือ
ช่วงที่เด็กยังไม่เป็นตัวไม่เป็นบาป จริงหรือไม่?

ไม่จริงหรอก ในแง่ของศาสนาชีวิตมันเริ่มมาจากปฐมจิต
ปฐมวิญญาณแล้ว มารดาตั้งครรภ์ ไข่สุข มารดาบิดาร่วมกัน ก็คือ
การผสมระหว่างเชื้อสเปิร์มกับโอวัมผสมกัน แต่ตรงนี้ไม่ใช่ชีวิต
มันจะมีสิ่งหนึ่ง เขาเรียกว่าคันธัพโพหรือปฏิสนธิวิญญาณมาถือ
กำเนิด เพราะฉะนั้นถือว่ามีชีวิตตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว เมื่อเรานับคนบวช
อายุครบ ๒๐ ปี ภิกษุเคยกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่านับตอนไหน
พระพุทธเจ้ารับสั่งให้นับตั้งแต่ปฐมจิต ปฐมวิญญาณเลย ตาม
โบราณให้นับ ๘ เดือน แต่ปัจจุบันเขาบอกว่า ๘ เดือนยังเป็นน้ำใส ๆ
อยู่ เป็นอันว่านับสัก ๖ เดือน เพราะ ๖ เดือนออกมาเป็นสาขา
เป็นปัญจสาขา เคยพบในอินทกสูตร กับตำราทางแพทย์ มานั่งเช็ก
กันดูตรงกันกับวิชาแพทย์ที่ค้นได้ในปัจจุบัน แต่แพทย์ค้นได้ ๕๕
วัน พระพุทธเจ้าบอกรูปลักษณะของสิ่งที่มาผสมกับคราวแรกตั้ง
แต่ ๗ วันเลย เพราะฉะนั้นบาปตั้งแต่นั้นแล้ว เพราะเป็นชีวิตแล้ว

๖๑. พระเทวทัตถูกธรณีสูบนั้น พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า ตกนรกอเวจีแล้วจะตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้าในอนาคต กาลนั้น กระผมเรียนถามความเห็นของท่าน ?

เรื่องความเห็นถ้าหากว่า เป็นความเห็นของปัจเจกชน แต่ละคนแล้วก็ไม่มีความค่าอะไรมากมายนักหรอก เพราะฉะนั้น จะแสดงในหลักฐานที่ท่านได้แสดงเอาไว้ การที่พระเทวทัตถูกธรณีสูบนั้น เพราะทำกรรมหนักที่เรียกว่าอนันตริยกรรมถึงสอง อย่างด้วยกัน คือ

โลหิตตูปาท ทำการกลิ้งหินลงมาสะกิดหินถูกพระพุทธเจ้า จนห้อพระโลหิต

สังฆเภท คือทำสงฆ์ให้แตกจากกัน

เป็นกรรมหนักเพราะเป็นการประทุษร้ายต่อพระพุทธเจ้า ผู้มีความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ ประทุษร้ายต่อสถาบันสงฆ์ซึ่งมีพระอรหันต์อยู่เป็นอันมาก อนันตริยกรรมนี้เป็นกรรมที่หนักที่สุดฝ่ายอกุศล เพราะฉะนั้นเมื่อตายไปแล้ว จะต้องตกนรกอเวจี โดยส่วนเดียว แต่เรื่องของกรรมนั้นมีเวลาสิ้นสุดได้ คล้ายกับคนที่ ถูกตัดสินให้ติดคุกติดตะราง โอกาสหนึ่งก็พ้นโทษได้ และเมื่อพ้นโทษก็กลายเป็นอิสระชน ในขณะที่เดียวกันคนเหล่านั้นก็มีความดี มีความรู้ความสามารถมีทรัพย์สินสมบัติอยู่ ต่อแต่นั้นเขาก็อาศัย ความรู้ความสามารถ ทรัพย์สินสมบัติที่เขา มีก่อนจะติดคุก สร้างฐานะของเขาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา

พระเทวทัตเองก็อยู่ในลักษณะอย่างนั้นในสังสารวัฏอันยาวนานนั้นท่านก็ทำความดีไว้เป็นอันมาก ถ้าเราอ่านชาดกใน ๕๘ เรื่องที่พระพุทธเจ้าเกิดร่วมกับพระเทวทัต ปรากฏว่าบางชาติพระเทวทัตอยู่ในฐานะที่สูงกว่าพระโพธิสัตว์ด้วยซ้ำไป และแต่ละชาติท่านก็ได้กระทำความดีนานาประการเอาไว้ แต่ความดีของท่านไม่ถึงขั้นที่จะทำให้เป็นกรรมฝ่ายกุศล ซึ่งจะส่งผลให้ท่านไปเกิดในรูปพรหมเท่านั้นเอง ความดีเหล่านั้นก็เป็นบารมีธรรมที่ได้เก็บได้สะสมข้ามภพ ข้ามชาติมาเป็นอันมาก พร้อมทั้งจะอำนวยผลให้แก่ท่าน เมื่อท่านได้ชดใช้ วิกัลกรรมที่เกิดขึ้นจากทำอนันตริยกรรมทั้งสองประการดังกล่าวแล้ว

ที่สำคัญ คือเราจะเห็นว่าแม้ในชาติที่ท่านอุกธรณีสุบนั้นเอง ท่านได้แสดงให้เห็นความสำนึกคุณของพระพุทธเจ้า ได้ละความอาฆาตพยาบาทบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยกระดูกงาของตน ในขณะที่เดียวกันที่ธรณีสุบลงไป เป็นการตายอย่างมีจิตใจสงบอยู่ คือ จิตใจที่มีความสะอาด เฉพาะในขณะนั้น เพราะฉะนั้นส่วนนี้ก็เป็นกุศลอีกประการหนึ่ง ที่จะสนับสนุนให้ท่านเกิดในภพชาติในอนาคตอันไกลมาก ได้สร้างบารมีเพิ่มเติมขึ้น บารมีเหล่านั้นก็จะสูงขึ้น จนถึงขั้นบรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ตามที่ทรงพยากรณ์ไว้ได้ มันเป็นเหตุผลของกรรมและสังสารวัฏที่บุคคลกระทำความดีอันใดไว้ ก็จะได้รับผลของกรรมนั้น กรรมแรงก็ให้ผลไปก่อน แต่กรรมอย่างอื่นก็ต้องให้ผลอยู่นั่นเอง จึงเป็นเหตุผลปกติธรรมดาไม่มีเรื่องอะไรพิเศษ มีอีกประเด็นหนึ่งก็คือ

คนที่ถูกธรณีสูบ ตามหลักศาสนานั้นท่านแสดงคนไว้ ๕ คนเท่านั้น
คือ

พระเทวทัตเพราะทำบาปกรรมดังกล่าวแล้ว

นางจิณฺจมาณวิกา เพราะกล่าวใส่ร้ายพระพุทธเจ้า ว่าร่วม
หลับนอนกับนางจนมีท้องขึ้นมา

นันทมาณพ เพราะข่มขืนพระภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์
คือ พระอุบลวรรณาเถรี

สุปปพุทธะ รุกรานคูกคามพระพุทธเจ้า ปิดทางไม่ให้เสด็จ
พุทธดำเนิน

นันทกยัถย์ ซึ่งตีพระสารีบุตรที่ศีรษะในขณะที่นั่งเข้าสมาบัติ

ซึ่งความผิดทั้งห้าลักษณะที่กล่าวมานี้ ในปัจจุบันถึงแม้คน
จะทำความผิดก็ไม่แรงขนาดนั้น ดังนั้นปัจจุบันเราจึงไม่รู้ว่ามีคนถูก
ธรณีสูบ เพราะกรรมไม่แรงจนถึงขั้นธรณีจะสูบ เรื่องเหล่านี้จึงเป็น
เรื่องธรณีสูบจริง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องเป็นประชาตที่คนไม่ต้องการ
คบค้าสมาคมหรือถูกประชาทัณฑ์อย่างที่ชอบบอกกัน เพราะเรื่อง
ของประชาทัณฑ์ท่านก็บอกประชาทัณฑ์เอาไว้เป็นอันมาก ธรณี
สูบท่านก็บอกว่าถูกธรณีสูบ ซึ่งกรรมเป็นเหตุที่ต้องให้ประชาทัณฑ์
กับถูกธรณีสูบนั้นมีความรุนแรงผิดกัน คนที่ธรณีสูบก็ไม่มากมาย
อย่างที่เข้าใจกันแต่มีอยู่เพียง ๕ คนเท่านั้น จึงเป็นหลักที่ควรยอมรับ
นับถือว่า กรรมที่รุนแรงจะอำนวยผลให้รุนแรงกับผู้กระทำ
กรรมเหล่านั้น อย่างน้อยที่สุดก็จะเกิดความระมัดระวังสำรวม
ไม่กระทำความผิดในลักษณะที่รุนแรง เพราะผลคือความทุกข์
๑๓๔

ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากการกระทำเช่นนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบด้วยตัวเอง

๖๒. ท่านว่าผู้ให้ชีวิตคือผู้มีบุญคุณสูงสุดถ้าเช่นนั้น ผู้ที่เป็นพ่อแม่ก็ได้ทำบุญหรือใครมีลูกมากก็ถือว่าได้ทำบุญมากหรือเปล่า แล้วผู้ที่ทำให้เด็กเกิดเพราะความสนุก และไม่รับผิดชอบจะบาปหรือไม่ ?

นี่คนละประเด็นนะ เราพูดกันระหว่างเรากับผู้ให้กำเนิดของเรา นี่ช่วงหนึ่ง ตอนนั้นในฐานะท่านให้ชีวิตก็ต้องถือว่าสูงสุด พ่อแม่เชื่อว่าได้ทำบุญหรือ แน่نون ถ้าแก่ทำแท้งก็บาปแน่ ช่วงนี้ก็แสดงว่าทำบุญ เพราะสัตว์มันจะเกิด ยังชอบใจอาจารย์อุบลหาญชนะ อาจารย์อุบลแกมีลูกหลายคน ถามว่าอาจารย์ทำไมไม่คุมเสียบ้าง มันมีปัญหาทางเศรษฐกิจ

เออสัตว์มันจะเกิดนะ อย่าไปขัดขวางมันไม่ให้มันเกิด

ลูกหลายคน ปัจจุบันแกก็เลี้ยงลูกอย่างกระเบียดกระเสียนมาก ลูกกตัญญูหมดเลยคุณพ่อสบายแล้ว นี่จะเห็นว่าจิตใจแก่บริสุทธิ์เพราะสัตว์มันจะเกิดอย่าไปขัดขวางมัน

ทีนี้ใครมีลูกมากถือว่าได้ทำบุญมากหรือเปล่า เรื่องนี้ในแง่ของสังสารวัฏก็หมายความว่า เราเคยทำบุญร่วมกัน คนเกิดมาเป็นพ่อเป็นแม่กันมันมีปัจจัย พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่ามันมี

ปัจจัย ๔ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ระดับใกล้เคียงกัน
ก็มาเกิดร่วมกันแล้วก็เห็นว่าการได้บุญนะ อย่างอาจารย์อุบลที่ว่ามา
แล้ว ก็ได้บุญทุกวันแกก็อยู่ดีมีสุข ทั้ง ๆ ที่ว่าทุกข์ทรมาน แต่
ถูกกตัญญูดีมีมาก

ผู้ที่ทำให้เด็กเกิดเพราะความสนุก แล้วไม่รับผิดชอบจะบาป
ไหมนี้แน่นอนเราจะเห็นว่าเป็น ๓ ช่วงของคำถามด้วยกัน ซึ่งคน
ละประเด็นกัน ถ้าการกระทำในลักษณะนี้ไม่มีความรับผิดชอบ
มันก็เป็นบาป บาปมากเสียด้วย ไม่ใช่บาปเล็ก ๆ

๖๓. อยากทราบวิธีการตอบปัญหาที่เขาเถียงกันอยู่ว่า ตายแล้วไป
เกิดในโลกอื่นเขาจะไม่ว่าเป็นสัตสสททิฐิหรือ ?

ประเด็นของปัญหาข้อนี้จะต้องทำความเข้าใจอยู่สองประเด็น
คือ

สัตสสททิฐินั้นหมายถึงอะไร สัตสสททิฐิแปลว่าความเห็นที่
เที่ยง คือคนเรานั้นตายจากอะไรก็จะไปเกิดเป็นอย่างนั้น ตายจาก
คนก็จะไปเกิดเป็นคน ตายจากเทวดาก็จะไปเกิดเป็นเทวดา ตาย
จากสัตว์เดรัจฉานก็จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานพวกนั้น ๆ ชนิด
นั้น ๆ นี้พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งถือว่ามีเปลี่ยนแปลงได้เหมือน
กัน เช่นเกิดจากมนุษย์เป็นเทวดาเป็นต้น แต่ว่าในหลักการทาง
ศาสนานั้นเราไม่ได้บอกว่าเที่ยงอย่างนั้น คือมีการเปลี่ยนแปลง

ตามอำนาจของกรรมในการไปเกิดนั้นไม่ใช่ว่าตัวไปเกิดทั้งตัว แต่ส่วนที่เป็นนามธรรม ส่วนร่างกายที่ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ มันก็ดับไป ดินก็เป็นดินไป น้ำก็เป็นน้ำไป ลมก็เป็นลมไป ไฟก็เป็นไฟไป อากาศก็เป็นอากาศไป ตัวที่จะไปเกิดนั้น คือวิญญาณธาตุหรือวิญญาณขันธ์ ซึ่งทำหน้าที่เก็บรวบรวม บาป บุญ เอาไว้ แล้วมีกิเลสอยู่ภายในนั้นเป็นตัวไปเกิด แรงที่ผลักดัน ก็คือแรงกรรม ที่เก็บสะสมไว้ภายในจิตใจของบุคคลสามารถ เปลี่ยนแปลงภพคติที่ตนอุบัติได้ ตามแรงส่งของกรรม เพราะ ฉะนั้นการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตามหลักของพระพุทธ ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้จึงไม่ใช่แนวของัสสสตทิจู แต่อยู่ตรงกลางเป็นมัชฌิมาปฏิทา คือทางสายกลางระหว่าง ัสสสตทิจูกับอุจเฉททิจู ความเห็นว่าเที่ยงกับความเห็นว่าขาดสูญ การบังเกิดในความหมายของพระพุทธศาสนา คือการบังเกิดใน กำเนิดทั้งสี่ ได้แก่ในครรภ์ในไข่ในของสกปรก และโดยผุดขึ้น ที่เรียกว่า โอปปาดิกะ แต่ว่าไม่ใช่ว่าตัวคนทั้งคนไปเกิด ไปเกิด เฉพาะสิ่งที่เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณเท่านั้นเอง ในตัวปฏิสนธิ วิญญาณนั้นมีกรรม มีกิเลส เหมือนกับเมล็ดพืชที่ประกอบด้วย ยางเหนียว หน่อ มาได้อุณหภูมิจึงอำนวยให้ก็แตกหน่อออกเป็น ลำต้นขึ้นเจริญเติบโตไป บุคคลเราทั้งหลายก็มีลักษณะเช่น เดียวกัน ตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่กามทั้งหลายก็ละไม่ได้ และยัง ถูกแรงผลักดันของกรรมให้ไปอุบัติบังเกิดในคติในภพด้วย นี่คือการแตกต่างระหว่างัสสสตทิจูกับกฏสังสารวัฏในพระพุทธ ศาสนา คือก่อนจะว่าอะไรเป็นอะไรนั้นจะต้องนึกถึงแนวัสสสต-

ทิวของพราหมณ์ให้ได้เสียก่อน แต่ของเราไปอยู่ตรงกลางคือ
ไม่ขวาไม่ซ้าย แต่เป็นสายกลาง มีปัจจัยบางอย่างที่ทรงแสดงไว้ใน
อุจเจททิวเข้าผสมด้วย คือหมายความว่าถ้ากิเลสหมดการบังเกิด
ก็มีไม่ได้ แต่เราก็ไม่ถือว่าขาดสูญ เพราะอะไร เพราะในขณะนั้น
ไม่มีสิ่งอะไรที่จะให้ขาดสูญการพูดถึงสิ่งที่ขาดและสิ่งที่สูญเสีย
นั้นแสดงว่า มีสิ่งที่จะต้องขาดและมีสิ่งที่จะต้องสูญ พระเหล่านั้น
ท่านไม่ยึดติดในขั้นนี้ทั้งห้า ว่าเป็นตัวของเราเป็นของเรา เป็นตัว
เป็นตนเป็นของเราเป็นต้น จึงไม่มีอะไรของท่านให้สูญ แต่
ในขณะเดียวกันก็ไม่เป็นรูปสัสตทิวตามที่ได้กล่าวมาในตอนต้น

๖๔. ถ้าทำความดีกับผู้อื่นอยู่เสมอ แต่ผู้นั้นไม่เคยเห็นความดี
เราเลย กลับทำความร้ายความไม่ดี และไม่มี การตอบสนองในทาง
ที่ดีมาให้เราสักครั้งเลย ทำให้เราท้อถอยที่จะทำดีกับเขาต่อไป
ในแง่นี้ท่านว่าควรปฏิบัติอย่างไร ต่อไปจึงจะถูกต้อง ?

ในเรื่องนี้ให้ลองสังเกตว่า มีคนอยู่สองคน คนหนึ่งทำความดี
ต่อคนอื่นอยู่เสมอ อีกคนหนึ่งนั้นไม่กระทำความดี และยิ่งไป
กว่านั้น คือยังทำสิ่งที่เลวร้ายตอบด้วย ปัญหาที่ถามมาจึงอยู่ที่ว่า
ควรจะปฏิบัติตนอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติตนไปตามเดิม คือถ้าคนที่ทำ
ความดีเห็นว่าไม่ได้ผลตอบสนอง เลิกละไม่ยอมทำต่อไป มันก็เพิ่ม
คนไม่ดีขึ้นอีกคนหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนมีคนดีคนหนึ่ง คนไม่ดี

อยู่คนหนึ่ง จะต้องเข้าใจว่าคนเรานั้นมีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมดีก็ได้ดี ใครทำกรรมชั่วก็ได้ชั่ว คือเป็นเรื่องของควายใครเข้าคอกคนนั้น เมื่อเราได้ใช้เวลาทำความดีมาเป็นเวลานาน เรื่องอะไรจะเลิก ไม่ยอมทำความดีต่อไป แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นก็เป็นการทำลายตัวเอง แทนที่จะเป็นการทำลายบุคคลอื่น คนเราทุกคนนั้นจะต้องรับผิดชอบพฤติกรรมทั้งหมดของเรา คือตัวของเราเอง คนอื่นเขาจะทำตอบหรือไม่นั้นก็เป็นเรื่องของเขา แต่ว่าเราได้ทำความดีแล้ว ผลของความดีที่เราทำนั้นก็จักเกิดขึ้นแก่เรา แม้เขาจะทำตอบหรือไม่ทำตอบก็ตาม ความดีที่เราทำนั้นไม่ได้สูญหายไปไหน ก็คล้าย ๆ กับว่านักเรียนศึกษาค้นคว้าตำรับตำราเป็นจำนวนมาก แต่ว่าครูก็ไม่ออกสอบตอนนั้น ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร เพราะอย่างไร ๆ วิชาความรู้ที่เราเรียนไว้ มันก็มีอยู่ภายในจิตใจของเรา ถึงคราวถึงโอกาสที่จะใช้ก็สามารถใช้ได้ แต่ถ้าเห็นว่า ตรงนี้ครูคงไม่ออกหรือออกแล้วก็เลิก ไม่ยอมอ่านไม่ยอมศึกษา ในที่สุดถ้าไปเจอปัญหาที่ต้องใช้วิชาความรู้เหล่านั้นเข้า และจะทำอย่างไร ดังนั้นประเด็นนี้จึงขอให้รักษาความดีของตนไว้ให้เสมอดันเสมอปลายแล้วเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไป โอกาสหนึ่ง บุคคลผู้นั้นจะกลับตัวได้เอง อย่างที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า

อันเสาศินแปดศอกตอกเป็นหลัก

มีคนผลักบ่อยเข้าเสายังไหว

นับประสาอะไรกับจิตใจของคน ที่จะไม่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านดีและไม่ดี โดยเฉพาะในกรณีนี้ เขาก็ต้องเปลี่ยนไปในด้านดี ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ถึงแม้เขาจะไม่เปลี่ยน เราก็มียแต่ได้กำไรเท่านั้น ฉะนั้นขออย่าได้เลิกความดีที่เคยกระทำสืบต่อกันมา เสียเลย

๖๕. การที่เราเผยแพร่ส่วนบุญให้แก่ผู้ตาย ผู้ตายได้รับหรือเปล่าครับ ?

นี่ต้องลองสังเกต มองในแง่วิชาการ คือความเป็นไปได้ในแง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในแง่ของการรับผลตนเป็นรูปอาหาร คือคนบางคนที่อาศัยอาหารจากการอุทิศให้ของบุคคลอื่น นั้น เขาได้รับ นี่พูดเฉพาะเปรตประเภทที่เป็นปรทัตตูปชีวีเปรตเท่านั้น แต่ในแง่บุญกุศล มันอาศัยปัจจัย ๓ อย่าง คือ

๑. คนเราทำบุญกุศลอย่างไรอย่างหนึ่งให้เป็นทานมัย เป็นต้น
 ๒. เราอุทิศกุศลไปให้ที่เรียกว่า ปัตติทานมัย
 ๓. เขารับทราบและอนุโมทนา ที่เรียกว่า ปัตตานุโมทนามัย
- มีตัวอย่างคนที่ประสบผลการอุทิศในชีวิตปัจจุบัน ๒ ท่าน คือ สมัยหนึ่ง คนที่ปากพูนเรืออวนแตกตนเองลอยไปติดที่ฝั่งฉนวน โดยไม่เป็นอันตราย แยกกลับมาแล้วว่าเวลาตอนเที่ยงแก่รู้สึก

อิมทุกที ๓-๔ วันติดกัน เพราะฉะนั้นแกจึงมีแรงไปถึงฝั่งญวนได้
เมื่อกลับมาเมืองไทย สอบถามดูปรากฏว่าเป็นเวลาที่พระยาศรีพิพัฒน์
แสดงว่าบุญกุศลบางอย่างออกมาในรูปของอายุ วรรณะ สุขะ พละ
ไม่ใช่ออกมาในรูปอาหารนะ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นนามธรรม
เป็นเจตจำนงที่ส่งถึงกันได้

เมื่อคราวแหลมตะลุมพุก มีบุคคล ๆ หนึ่งที่เกาะไม้แผ่นกระ
ดานไปขึ้นที่สงขลา คน ๆ นี้ก็เหมือนกันพอตอนเที่ยงจะรู้สึกว่ามี
อิมและมีเรี่ยวแรงไปสงขลาได้ โดยไม่มีอันตรายอะไรเลย ก็ตรงกับ
คนที่ไปขึ้นที่ฝั่งญวน นี่แสดงว่าในรูปของอาหารก็ออกมาในลักษณะ
ที่ไม่ต้องอนุโมทนาที่อิม แต่ในรูปของ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
เป็นกระแสที่ส่งถึงกันได้ ดังนั้นการอุทิศกุศลส่งให้ จึงต้องอาศัย
เงื่อนไขบุญ ๓ ข้ออย่างที่กล่าว เมื่อองค์ประกอบนี้พร้อมกัน
การได้ส่วนบุญที่อุทิศให้กันก็มีได้

๖๖. ทำดีไม่ได้ดี คนทำชั่วกลับได้ดี มีตัวอย่างถมไป เช่น ค้าขาย
ของผิดกฎหมายแต่กลับร่ำรวย มีคนนับหน้าถือตา เมื่อเป็นเช่นนี้
คนทำดีจะทำไปทำไม และความดีก็กินไม่ได้อีกด้วย ขอให้อธิบาย
ให้กระจ่างด้วย ?

ความคิดเรื่องนี้ ก็ถือว่าเป็นความคิดที่กระจุกกระจิกน่าเอ็นดู
พอสมควร เพราะว่า คนชั่วมักจะมีแนวความคิดแบบนี้มากขึ้น จนถึง
ผูกขึ้นมาเป็นคำกลอนว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป

ปัญหาจึงมีอยู่ที่ว่า ทำไมคนจึงคิดเช่นนั้น ก็ตอบได้ว่า เพราะคนไม่รู้ ว่าดีคืออะไร ไม่ดีคืออะไร ขอให้สังเกตว่า เงินทองที่มันสร้างความ ร่ำรวยให้แก่คนนั้น เป็นผลจากกิริยา ก็อาจจะปล้นเขาก็ได้ ขายผืน ก็ได้ ค้าเฮโรอื่นก็ได้ ก็รวยได้ รวยเร็วเสียด้วย แต่ว่าการกระทำนั้น เป็นการกระทำชั่ว การวินิจฉัยว่าชั่วหรือไม่ช่วนั้นก็อยู่ที่ว่าการ กระทำนั้นสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนและบุคคลอื่นหรือไม่ ดูกันง่าย ๆ ตัวกรรมคือเจตนาที่จะทำลงไปเป็นเจตนาชั่ว เจตนาที่เป็นบาป เป็นอกุศล ประกอบด้วยความโลภอย่างรุนแรง ไม่มีความ รับผิดชอบต่อสุขภาพของประชาชนภายในชาติของตน มุ่งแต่จะร่ำ รวย มุ่งแต่ผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ไม่ได้คิดว่าค้าเฮโรอื่น ไปแล้ว ญาติพี่น้องร่วมชาติร่วมโลกของเราจะต้องล้มตายเพราะสิ่ง เหล่านั้นไปมากน้อยแค่ไหนเพียงไร เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มันเกิด ขึ้นได้ เพราะเป็นผลของกิริยา ทำนองเดียวกันกับเงินที่คนขยันทำ มาหากินด้วยความซื่อสัตย์สุจริตก็เกิดได้รวยได้ ตรงนี้ไม่ใช่ตัว กรรมหรือ เพราะอาจจะเป็นผลจากการทำมาหากินก็ได้ คือผล ของความดีก็ได้ และผลของการกระทำชั่วก็ได้

อันที่จริงถ้าจะเอารววยเงินแบบนี้ ผลของการกระทำชั่วมัน เร็วกว่า อย่างพวกค้าเฮโรอื่นอย่างนี้ ไม่ทำไรก็รวยแล้ว แต่รวย ขึ้นมาได้อะไร ความสุขใจความสงบใจไม่มีหรือ ผลบาปที่ตนจะ ต้องประสบนั้น เราหลบเลี่ยงไม่ได้ บางคนก็เห็นกันจะ ๆ ใน ปัจจุบัน บางคนตายไปแล้ว ถึงจะหลบอย่างไรก็ต้องประสบผล อย่างนั้น ถึงแม้จะไปพูดว่า ให้ชั่วเมืองผี ดีเมืองคน ก็ตามใจ

แต่คนนั้นจะต้องเดือดร้อนแน่นอน

การกระทำดีนั้นก็คือกุศลเจตนาที่เกิดขึ้น แล้วบุคคลกระทำลงไป สิ่งทีกระทำนั้นไม่เบียดเบียนตนเองและเบียดเบียนผู้อื่น ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น คือความสุข ความสงบ ความระงับ ดับเวรภัย แน่แน่นอนคนที่กระทำความดีอาจจะนอนในกระต๊อบก็ได้ แต่นอนแบบไม่ต้องหวาดกลัวอะไรเลย ตรงกันข้ามกับคนที่ได้เงินมา ร่ำรวยมาด้วยการฉ้อโกงทุจริตต่าง ๆ อาจจะอยู่ในบ้านที่มีเครื่องปรับอากาศ แต่ใจมันไม่สงบ จะไปไหน จะต้องมีคนคุ้มกัน มีปืนคุ้มกัน มีคนอารักขา มีความหวาดผวาอยู่ตลอดเวลา นี่เราเห็นกันได้ง่าย

เรื่องความดีความชั่วเป็นกฎธรรมชาติ ไม่ได้หมายความว่า พระพุทธเจ้าสร้างกฎนี้ขึ้นมา ใครก็ตามในยุคใดสมัยใดก็ตาม ทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เหมือนเราปลูกต้นมะพร้าวจะต้องได้ลูกมาเป็นมะพร้าว จะเป็นหมากไม่ได้ ปลูกดอกกุหลาบแล้วจะกลายเป็นดอกอุตุพิดไม่ได้ จะต้องออกดอกมาเป็นกุหลาบ นี่เป็นความจริง อย่าลืมนะเรื่องเหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติ

ประการที่สำคัญที่สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นในชีวิตของคนที่คือ แยกไม่ออกว่าผลของกรรมกับผลของกิริยา ผลของกรรมนั้น ออกมาในด้านของจิตใจเป็นครั้งแรก ผลของกิริยาจะออกมาในรูปของวัตถุ ซึ่งผลนั้น เป็นกิริยาของกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ อีก

ประการหนึ่งก็คือ คนไม่รู้ว่าความดีคืออะไร จึงทำดีไม่ถูกดีบ้าง ทำดีไม่ถึงดีบ้าง ทำดีไม่พอดีบ้าง ทำดีเกินดีไปบ้าง ซึ่งจะเห็นว่าทำ ทุกครั้งนั้นไม่ได้ทำความดีเลย ในขณะที่เดียวกันก็เรียกร้องต่อ การความดี เป็นไปไม่ได้ คล้าย ๆ กับว่า คนที่ไม่เคยปลูกต้นหมาก เลย แต่ต้องการให้ต้นไม้ของตนออกผลมาเป็นหมาก มันออกไม่ได้ เพราะไม่ได้ปลูก เรื่องเหล่านี้เราต้องมองในแง่ของธรรมชาติ ธรรมชาติเหมือนกับเราปลูกพืช ชนิดใดชนิดหนึ่งลงไปในดินแล้ว ผลของพืชจะต้องออกมาตามชนิดของมัน ส่วนจะออกเมื่อไร เวลาใด มันเป็นชนิดของพืช ไม่อยู่ที่เราต้องการให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ซึ่งบุคคลจะต้องแยกให้ได้ว่า

การกระทำเป็นหน้าที่ของคน แต่การให้ผลเป็นหน้าที่ของ กรรม

เป็นคนละช่วงกัน เหมือนกับคนเราปลูกมะพร้าว เราต้องการ ผลเร็ว เหมือนกับปลูกผักกาดไม่ได้ มันเป็นเผ่าพันธุ์เป็นชนิด ของมัน บางอย่างให้ผลช้า บางอย่างให้ผลเร็ว แต่ให้ลองสังเกตว่า เหมือนกับการปลูกพืชอย่างใดแล้ว พืชที่เราลงแรงลงทุนน้อย ให้ผลเร็ว แต่ก็ให้น้อย แต่พืชที่เราลงทุนลงแรงมาก ให้ผลช้า แต่พอให้แล้ว มันให้สืบต่อกันไปได้ อย่างมะพร้าวนี้ อาจจะใช้เวลา ถึง ๗ ปี ลงทุนลงแรงก็มาก เสียเวลาก็มาก รอคอยก็มาก แต่พอถึง คราวจะให้ผล ให้ผลแบบหมุนเวียนได้เลย

ที่นี้เงื่อนไขของกรรม ยังมีประเด็นที่เราจะต้องกำหนดอยู่อีก

เรื่องหนึ่งก็คือ

คติ สถานที่ที่เราเกิด หรือชาติสกุลที่เราเกิด แต่บางทีคนเราก็ไปเกิดเสียไกลเหลือเกินในสกุลที่ยากจน โอกาสมันก็เสียไปมากพอสมควร

อุปธิ สุขภาพ พละนามัย รูปร่าง หน้าตาของเรา มีส่วนคือถ้าสุขภาพ พละนามัยดี บุคลิกมีสง่าราศรี รูปร่างหน้าตาดีอย่างนี้มันก็ไปได้เร็ว

กาละ กาลเวลาที่อำนวยให้ มันก็คล้าย ๆ กับว่า คนเรามีวิชาความรู้อยู่อย่างหนึ่ง แต่ว่าในยุคในสมัยนั้น เขาไม่ได้ใช้วิชาความรู้ นั้น ความรู้นั้นก็ไม่ได้ไปไหนหรอก เมื่อถึงคราวเกิดคนให้ความสำคัญแก่วิชาความรู้ มันก็ออกให้ได้ แต่บางกาละไม่ให้ ก็คล้าย ๆ กับเราผลิตสินค้าขึ้นมา ตลาดเกิดไม่ต้องการ ก็หมายความว่าสินค้านั้นไม่มีคุณค่าอะไร วันหลังตลาดเกิดต้องการขึ้นมาก็ขายได้

ปโยคะ คือการประกอบการกระทำของเราในขณะนั้น ๆ ไม่ใช่ว่ารอคอยบุญวาสนารอราชมารดา เกษทำงานเล็กน้อย แล้วก็ต้องการผลมาก ลงทุนดื่กบาตรชั้นเดียวต้องการถูกสลากกินแบ่งรางวัลที่ ๑ อะไรทำนองนี้ก็ได้ ต้องประกอบเหตุให้สมควรกับผลที่เราต้องการ ซึ่งในประเด็นเหล่านี้จะไม่มี ความสับสนเกิดขึ้นเลย ข้อสำคัญว่าอย่าใจร้อน รู้จักรอคอย นึกถึงกฎของเหตุของผลว่าผลกับเหตุมันจะต้องไม่ขัดแย้งกัน แต่ไม่ใช่ว่า ทำงานในลักษณะ

ตกเบ็ด คือ ให้เหยื่อเพียงเล็กน้อย แต่ต้องการปลาตัวโต ๆ อะไรนี้ การทำบุญหรือว่าทำดีได้ชั่วได้ชั่ว เป็นกฎของธรรมชาติ ไม่ใช่ใครสร้างกฎนี้ขึ้นมา พระพุทธเจ้าเพียงแค่เปิดเผย แสดงให้คนเข้าใจ ในกฎเหล่านั้นเท่านั้นเอง และใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ มันก็ไม่สามารถทำลายกฎเหล่านั้นให้เปลี่ยนแปลงไปได้หรอก หากว่าคนเชื่อแล้วก็ดำเนินไปตามกฎของการกระทำดี ผลดีก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าหากว่าไม่เชื่อ ทำอะไรสับสนไป ความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะบังเกิดขึ้น ตัวอย่างบุคคลเหล่านี้ก็มีให้ดูให้พบเห็นกันในปัจจุบัน

๖๗. การพูดโกหกเพื่อช่วยชีวิตหรือช่วยเหลือผู้อื่น บาปไหม ท่านมีความคิดอย่างไร ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป?

ประเด็นแรกคือการโกหก โกหกเราจะต้องยอมรับว่าโกหกนี้เป็นบาปสากล ไม่ได้อยู่ที่ศาสนาไหนสอนว่าอย่างไร โกหกก็เป็นบาปอย่างนั้น ทั้งพุทธ ทั้งคริสต์ ทั้งอิสลาม พราหมณ์ทั้งฮินดู ทั้งซิกข์ ก็เป็นบาป แต่ประเด็นสำคัญมันอยู่ที่ผล ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการโกหก เป็นตัวกำหนดว่าบาปมากหรือบาปน้อย ซึ่งการตัดสินในกรณีนี้ ท่านก็แสดงไว้ว่า

วัตถุประสงค์แก่บุคคลที่เราโกหก มีคุณมากหรือมีคุณน้อย
เจตนา ความตั้งใจที่จะโกหกนั้นมุ่งในทางทำลายล้างหรือว่า
มุ่งในทางอะไร ซึ่งในกรณีนี้มันไม่ได้มุ่งในการทำลายล้าง
ความพยายาม ไม่ได้มากอะไร

เพราะฉะนั้น บาปก็คือบาป แต่ว่าบาปน้อย เวลาเราต้อง
รับผลกรรมก็รับผลกรรมแบบเดียวกันก็คือแบบที่เราโกหกเขา
ด้วยเจตนาดี เช่น หลอกเขาให้รับประทานยา อะไรต่ออะไรนี้
จำต้องใช้บ้างเหมือนกัน เราก็ปฏิเสธเต็มปากไม่ได้ ถึงจุดหนึ่งจะ
พูดกับคนป่วยหรือว่าคนสติไม่ดี คนเมาเหล้าก็ต้องใช้กลเม็ดเด็ด
พรายไปอย่างนั้น ก็อย่าลืมนะว่าบาปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เราปฏิเสธ
บาปไม่ได้ บาปก็คือบาป แต่เมื่อถึงคราวจะต้องเลือกนั้น เราก็ต้อง
เลือก คือชีวิตจริง ๆ เป็นแบบนี้ อย่างมักจะมีปัญหาถามในกรณี
ของทหารฆ่าคน ฆ่าคนมันก็บาป แต่อย่าลืมนะว่างานของทหารเป็น
งานปรมาตบารมี คือสละชีวิตเพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ บุญกัมมหาศาล บาปที่ว่าที่จริงไม่ค่อยเท่าไรหรือ
เพราะไม่ได้โกรธเคืองอะไร เจตนาที่ไม่รุนแรงอะไร ต้องการรักษา
เอกราชอธิปไตยของประเทศบ้านเมืองเท่านั้น แต่เราจะปฏิเสธว่า
ไม่บาปเลยไม่ได้ มีสิ่งมีชีวิตต้องตายไป แต่ถึงคราวเลือกเราก็ต้อง
เลือก นี่คือชีวิต นี่คือโลก ความจริงเป็นอย่างใดเราต้องยอมรับ
อย่างน้อยที่สุดบางครั้งบางคราวไม่จำเป็นจะต้องหลอก เรามีวิธี
ที่จะพูดโดยไม่ต้องหลอกไม่ต้องโกหกมันก็ได้ จะอ้างโกหก
เพื่อช่วยเหลือแบบนี้บ่อย ๆ ก็เสียนิสัยเหมือนกัน

ข้อต่อไปที่ท่านบอกว่าท่านมีความคิดอย่างไรที่ว่า
ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป
ภายิตในแนวนี้เกิดแยะ คงจะเคยได้ยินที่เขาแปลงโคลงภายิต
ต่าง ๆ ในสมัยโบราณว่า

โศกโศกในโลกล้วน	อนิจจัง
เขาไม่เรียนก็ยัง	สอบได้
เราเรียนนอกแทบพัง	ยังสอบ ตกนา
เพราะฉะนั้นจำไว้	อย่าได้เรียนมัน

นี่เป็นทฤษฎี คือคำพูดที่ผิด ไม่มีกฎไม่มีเกณฑ์ เป็นไปได้
อย่างไร คนไม่เรียนหนังสือจะสอบได้อย่างไร มันขัดแย้งกันในเชิง
หลักเหตุผล แต่ว่าเราพูดเพราะไปรียาคนอื่น ให้ความสำคัญของ
ตัวเองว่า

เราเรียนนอกแทบพัง แต่สอบตก

โอ้โน่นไม่เห็นเรียนอะไรเลย แต่มันสอบได้ ก็ตอนเราไปพูด
เป็นตอนที่เขาไม่ได้เรียนนี่นา คนบางคนเขามีความอดสาหะ
มีความพยายาม มีสติดี มีปัญญา มีสมาธิดี อย่างปัจจุบัน อุปกรณ์
การศึกษามากมายกายกอง ไข่เทพฟังไปบ้าง เป็นต้น แต่มันเป็นไปได้
ไม่ได้หรอก คนที่ไม่เรียนจะสอบได้ ความข้อนี่เป็นทฤษฎี
ก็พอ ๆ กับที่ว่า

ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป

อะไรคือชั่ว อะไรคือดี นี่เราจะต้องเข้าใจนะ แต่ที่เราเกิด
สับสนกันเพราะอะไร เพราะว่า เราไปคิดว่า รถคันใหญ่ ๆ
เงินทองในแบงก์เยอะ อะไรนี่ คือความดี อันนั้นเขาเรียกว่าเงิน
บ้าน รถ เขาไม่เรียกความดีหรอก เงินนะมันโกงเขาได้ คอรัปชั่น

เขาก็ได้ ลักเขาก็ได้ ปล้นเขาก็ได้ เงินเป็นตัวกลางเฉย ๆ เงินเป็นผลของกิริยาเท่านั้น มันไม่ใช่ความดีหรือความชั่ว เป็นเงิน เป็นบ้าน เป็นรถ เป็นเรือน เป็นอะไรก็ว่าไป แต่ไม่ใช่ความดี อาจจะ
เป็นผลของความดีก็ได้ อาจจะเป็นผลของความชั่วก็ได้ พวกโกงบ้านโกงเมืองทั้งหลาย แต่ก่อนมันก็ธรรมดา ๆ นี่แหละ ต่อมากลับร่ำรวยมหาศาล อันนี้เป็นผลของความชั่ว แต่ก็ออกมาเป็นบ้าน เป็นอาคาร เป็นที่ดิน เป็นอะไรมากมายก่ายกอง แล้วคนยากคนจนที่ช่วยตนเองมาด้วยเหนื่อยยากลำบาก อุตสาหะพยายาม เก็บสะสมเงินทอง จนกลายเป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี อันนี้ก็คือผลของความดี มันก็ออกมาเป็นเงิน เป็นบ้าน เป็นรถก็เหมือนกัน แต่ว่าเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรี ความสุขใจที่เราได้ จากการเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นผิดกัน เพราะตัวความดีนี้จะต้องเข้าใจว่า

ความดีก็คือสิ่งที่จัดความชั่วออกไปจากจิตใจ กระทำไปแล้ว ไม่เบียดเบียนตน เบียดเบียนคนอื่นให้เดือดร้อน ไม่ว่าจะทางกายหรือทางวาจาก็ตาม อำนวยผลออกมาเป็นความสุข

พวกโกงบ้านโกงเมือง คอร์ปชั่นโกงกิน เบียดบังอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ไม่ได้ยุติมีสุขอะไร ไปไหนก็ต้องเคลียร์พื้นที่ จะต้องระมัดระวัง ใครพูดเรื่องคอร์ปชั่นสะดุ้งทุกที นี่คือความไม่ปกติในด้านจิตใจของคนเรานั้น

ทำดีได้ดีก็คือทำดีได้ดีไม่มีปัญหาอะไร เหมือนปลูกมะพร้าว

ได้ค้นมะพร้าว ได้กิ่งมะพร้าว ทางมะพร้าว ยอดมะพร้าว ดอกมะพร้าว ผลมะพร้าว อะไรต่ออะไร มันไม่เป็นอื่น ทำดีก็คือได้ทำดี คราวแรกได้ทำดี แล้วในที่สุดก็ได้เป็นคนดี และได้ผลของความดี ได้มาตามลำดับ ไม่มีการเป็นอื่น แต่ว่าทำไมเกิดสับสนความคิดในด้านนี้ มันมีองค์ประกอบหลายอย่าง

ประการแรกก็คือขบวนการของความสลับซับซ้อน ในขณะที่เราทำกรรมคืออยู่ในปัจจุบัน ไม่แน่อดีตกรรมมันมารออยู่หน้าบ้านก็ว่าได้แก่ก็มาให้ผลของแก่ก่อน สร้างความเดือดร้อนให้แก่เรา แต่ว่าผลที่ปรากฏไม่ใช่ผลของการทำความดีในปัจจุบัน เป็นผลของความชั่ว ความดีหายไปไหน ความดียังไม่มีถึงเวลา ยังไม่ถึงเวลาให้ผล ก็คล้าย ๆ กับว่าชาวนาที่ยากจน ยากจนทำนา ขายข้าวหมด เสร็จแล้วเขาก็เริ่มขยัน ไถนา หว่านข้าว ดำกล้า ข้าวก็เต็มอยู่ในนา เขียวพริ้ว แต่ในขณะที่เดียวกันต้องไปหยิบยืม ข้าวเขา ต้องไปซื้อเชื้อเขาเอามากิน เราอาจจะตั้งปัญหาว่าเอ๊ะ ทำนามากมันควรร่ำรวย ทำไมต้องไปกู้หนี้ยืมสิน มันไม่ใช่ ข้าวกล้าในนามันยังไม่แตกรวง ต้องรอคอยวันหลัง วันนี้ลำบาก ไปก่อน ชีวิตเราก็มีลักษณะอย่างนั้น บางคราวคนเราทำชั่วแต่ ในขณะเดียวกัน ในสังสารวัฏอันยาวนาน เราก็ทำความดีไว้เยอะ เหมือนกัน ความดีมารออยู่ที่ประตูก็ได้เหมือนกัน แก่ก็ผลิตผลิตไป ร่ำรวยได้ผลบุญทำมาค้าขึ้นไป นั่นก็คล่อง นี่ก็คล่อง นั่นคือ เรื่องของคนที่เราเห็นแล้วคล้าย ๆ กับมันขัดแย้งกัน แต่อย่าลืมนะว่า

เป็นไปได้ ที่คนเราทำความชั่วแล้ว จะได้รับความสุขความ
เจริญเพราะความชั่วของตน

เป็นไปได้ที่คนซึ่งทำความดีแล้วจะได้รับความทุกข์
ความเดือดร้อนเพราะการกระทำดี

แต่แน่นอนความสับสนต่าง ๆ อาจเกิดขึ้นต่อบุคคลเหล่านี้ได้
เพราะอะไร?

เพราะอดีตกรรมนั้นเรารู้ไม่ได้ อะไรมันตามมาก็ไม่รู้ แต่บาง
ครั้งมันก็ตามมาในรูปของบวกัน ประเภทที่เราพูดว่า

เคราะห์ร้ายใช้ร่มผีซ้ำดำพลอย นั่นหมายความว่า
ชั่วบอกชั่วเลยแยะเลย แต่บางทีก็เรียกว่า
บุญมาวาสนาส่ง บุญมาวาสนาช่วย

อันนี้คือตีบวคดี ดีในอดีตบวคดีในปัจจุบัน คนก็รุ่งเรืองก้าว
หน้ากัน ส่วนทำดีได้คืออย่าลืมว่าเป็นกฎธรรมชาติไม่ใช่พระพุทธเจ้า
บัญญัติขึ้น นั่นคือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ปลุกหมากได้หมาก ปลุก
มะพร้าวได้มะพร้าวนี้ คือกฎธรรมชาติ ทุกายิตในลักษณะนี้
ใคร ๆ ก็พูดได้ แต่เขามีความรับผิดชอบต่อถ้อยคำตัวเองมากน้อย
แค่ไหน สามารถพิสูจน์ได้เพียงไร ประเด็นที่สำคัญ เราต้องเข้าใจว่า
อะไรคือความดี อะไรคือความสุข อะไรคือบุญ มันไม่ใช่ตัว
เงิน รถ บ้าน นั่นเป็นผลของกิริยา ที่จะเกิดมาจากอะไรก็ได้ คนน้อย
คนโกงต่าง ๆ ก็มีเรื่องเหล่านี้อย่างที่ว่ามาแล้ว ปัจจุบันนี้ความคิด

เห็นที่มีวิปริตออกไป วันก่อนพบคน ๆ หนึ่งมีการศึกษาดี ไม่น่า
เชื่อว่าจะได้ยื่นประโยชน์เขว เขาบอกมาตรง ๆ เลยว่า

ไม่โกงไม่รวยหรืออาจารย์

นี่ก็ไม่จริง คนไม่มากหรอกที่โกงแล้วรวย แต่คนเป็นอันมาก
ในสังคมที่ใช้ความเพียรพยายามทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต
จริง ๆ มีความหมั่นขยันแล้วก็ร่ำรวยได้ แต่คนเราที่ไม่ค่อยจะ
ร่ำรวยกัน เพราะอะไร ลองสังเกตพวกเด็กที่มาจากต่างจังหวัด
พ่อแม่เป็นชาวนา ยากจน กระเบียดกระเสียน ส่งลูกมาให้เรียน
เดือนละห้าร้อย ก็สาหัสสากรรจ์ แต่ว่าในขณะที่เดียวกัน เงินห้าร้อย
ในปัจจุบันแกก็อยู่ไม่ค่อยได้เหมือนกัน ถ้าหากว่าเด็กแกจะปรับตัว
หน่อย อดทนเอาหน่อย ขอมหิวเอาหน่อย ละลดความสนุกสนาน
ความรื่นเริงต่าง ๆ มันก็พอจะช่วยเหลืออะไรได้แยะ แต่ว่าเด็กบาง
คนโน้นไปซื้อกรงทองสูบ ของอะไรต่ออะไร ทั้ง ๆ ที่พ่ออยู่ที่
บ้าน ไบจากยังไม่ค่อยมีสูบ

คนทำงานหาเงินกันตัวเป็นเกลียวเพื่อส่งให้ตนเล่าเรียนไม่
ค่อยมีไบจากสูบ

แต่ลูกเอาเงินซึ่งพ่ออาบเหงื่อต่างน้ำไปซื้อกรงทองสูบไว้กันนี้
คือแบบฉบับของคนไทยเรา ที่ไม่ค่อยร่ำรวยกันเพราะอย่างนี้
สบาย เพลิน ๆ สนุกสนานไปทำงานกันแทบล้มแทบตาย กว่าจะ
ขายข้าวมาได้ทีละถังทีละลิตร เสร็จแล้วมาซื้อสุราแม่โขงขวดละตั้ง

๖๐ กว่าบาท มันหมดข้าวสาร ข้าวเปลือกไปก็ถึงก็ไม่รู้ ถ้าเรา
ยอมอดกลิ่น เรายอมอดทน พยายามมุมานะในการทำงานไป
ก็ประสบความสำเร็จก้าวหน้า การกระทำที่ดีความชั่วพิสูจน์ตัว
เองมาทุกยุคทุกสมัย แต่ที่เราไม่ค่อยจะมั่นใจในเรื่องนี้ จนออก
ทฤษฎีอย่างที่เข้ามา เพราะส่วนมากแล้ว

เราไม่ค่อยติดตามการกระทำดีทำชั่วของคนให้ตลอดสาย
เราไม่รู้ว่าอะไรคือความดี ไปกำหนดเอาที่ตึก ที่รถ ที่บ้าน
ที่อะไรต่ออะไรว่าเป็นความดี อันนั้นเป็นวัตถุ ไม่ใช่ความดี
ความดีในส่วนเหตุ จะต้องขจัดกิเลสได้
ในส่วนผลก็คือความสุขกายสบายใจ ความเจริญก้าวหน้า
ในด้านต่าง ๆ

แก่นอนทรัพย์สมบัติเหล่านั้นต้องมี แต่สิ่งนั้นคือปัจจัยที่
อำนวยความสะดวกให้ ไม่ใช่ตัวความดี หลักนี้เป็นหลักที่เป็นพระพุท
ทฺธนะ ซึ่งทรงแสดงเอาไว้ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

นี่เป็นสูตรสำเร็จรูป เป็นกฎธรรมชาติ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ
ก็ตาม หากสามารถเปลี่ยนแปลงกฎธรรมชาติได้ไม่

๖๘. ได้รู้เห็นว่า เป็นคนที่ชอบโกงสารพัด แต่แล้วผลในชาติ
นี้กลับสุขสบาย เป็นเพราะอะไร ?

ความสุขสบายกับเงินทองนี้เราจะต้องแยกกันให้ออก เป็น

การหลงประเด็นอย่างหนึ่ง คนเราไปคิดว่าทำดีไม่ได้ดี เพราะจน
คือเราไปคิดว่าผลความดีจะต้องเป็นเงินเป็นทอง ที่จริงไม่ใช่อย่าง
นั้น เงินทองนั้นเป็นตัวกลาง คือคนขายผีคนขายเฮโรอีน ก็ได้เงิน
ได้ทอง ทำงานด้วยความหมั่นขยันซื่อสัตย์สุจริตก็ได้เงินได้ทอง
บางที่ซื่อสลาकिनแบ่งยังได้เงินได้ทองเลย เพราะเงินทองนั้นอาจ
จะได้เพราะการกระทำดีก็ได้ อาจจะได้เพราะการกระทำไม่ดีก็ได้
เงินทองจึงไม่ใช่เป็นตัวความดี แต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกิริยาอันบุคคล
ได้กระทำลงไป ซึ่งอาจจะดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือว่า
ถ้ามือโก่งสารพัดแล้วนั้น คนเหล่านี้อยู่ไม่เป็นสุขหรือ ก็เรา
ไปคิดว่าเขาอยู่เป็นสุข ลองไปอยู่ใกล้ชิดกับคนเหล่านี้ดู จะไปที่
ไหนต้องเคลียร์พื้นที่ ต้องมีคนคุ้มกัน ต้องคอยหวาดระแวง
เรียกว่าหาความสงบใจ ความสุขใจไม่ได้หรือ ยิ่งคนโก่งชาติบ้าน
เมือง รีดนาทาเร้น สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรด้วยแล้ว
ก็ไม่ต้องไปดูให้มันไกล ๆ นั่งหลับตาลงนึกดูเหตุการณ์บ้านเมือง
ที่ผ่านมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ บุคคลบางคนที่
มีประจักษ์พยานหลักฐานว่าได้กระทำเช่นนั้นจริง ๆ ก็ปรากฏว่า
ไม่เห็นใครมีความเจริญก้าวหน้ากัน ไม่มีความสุขหรือ กระเซอะ
กระเซิง หลบ ๆ ซ่อน ๆ มีอันตราย ประสบความพิบัติเห็นกันอยู่
ชัด ๆ ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ดูกันได้ที่คือ เรื่อย ๆ ไปคิดว่าต้องเป็น
เงินเป็นทองซิ ความสุขมันอยู่ที่ใจ คนเราถ้าใจเป็นสุข ไม่มีความ
หวาดระแวง ไม่มีความวิตกกังวลแล้ว เงินทองไม่ได้สำคัญ
อะไรหรือ เงินทองบางที่สร้างความเดือดร้อนให้ด้วยซ้ำไป เช่น
สมมติว่าเราเดินไปไหนโดยไม่มีเงินไม่มีทอง กับเดินไปอย่างมีเงิน

มีทอง ความรู้สึกมันผิดกันแยะ ในขณะที่พกเงินทองไปมาก ๆ มี
แต่ใจเต็มไม่เป็นจังหวะ หากความสงบใจไม่ได้ เพราะฉะนั้น เงิน
ทองทางศาสนาท่านจึงเรียกว่าเป็นอสรพิษด้วยซ้ำไป เพราะความ
เป็นอสรพิษจะแว้งกัดเราเมื่อไหร่ไม่รู้ อย่างที่สำนวนคนจีนเขาพูด
กันว่า

คนมันไม่ผิดหรอก แต่มันผิดที่มีหยกติดตัว

ดังนั้น เรื่องคนที่ทำชั่วทำทุจริต จะเป็นอย่างไรก็ตาม อย่าคิด
ว่าเขาได้สุข และอย่าไปคิดลอกเลียนวิธีการเหล่านั้น ชีวิตที่เริ่มต้น
ด้วยวิธีเช่นนั้นจะประสบความวิบัติโดยส่วนเดียวทั้งโลกนี้และ
โลกหน้า เขาอยู่ไม่เป็นสุขหรอก มันคนรกตั้งแต่ยังไม่ตายแล้ว
อย่าไปชื่นชมยินดีกับพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นของใคร
โดยใคร เมื่อไร ที่ไหน ก็ตาม

๖๕. ทหารที่ไปรบฆ่าศึก ฆ่าข้าศึกนั้น บาปหรือเปล่า ?

เรื่องบาปนั้นมันบาปธรรมดา ไม่มีการฆ่าอะไรที่ไม่บาป
นอกจากฆ่ากิเลส ถ้าเป็นการฆ่าสิ่งที่มีชีวิต ก็ต้องบาปด้วยกันทั้งนั้น
แต่ว่าในแง่ของใจของทหารนั้นเป็นเรื่องของสังคม เป็นแง่ของใจทาง
การเมือง ถึงแม้ว่าบาปจะมี แต่ก็น้อย ทำไมจึงน้อย เพราะว่าการ
ฆ่าคนหรือฆ่าสัตว์นั้น, ท่านแสดงองค์ประกอบที่สำคัญไว้ ๓ อย่าง
คือว่า

๑. วัตถุ ได้แก่คนที่เราฆ่าหรือสัตว์ที่เราฆ่า

๒. เจตนา คือความตั้งใจที่จะฆ่า เช่น ฆ่าด้วยความโลภจัด ความโกรธจัด

๓. กิริยาที่ฆ่าหรือความพยายาม สำหรับทหารนั้นจะเห็นได้ว่า มิได้มีความรู้สึกโกรธเคืองอะไรใคร วัตถุที่ฆ่าก็เป็นศัตรูของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เจตนาไม่ได้โกรธเคืองอะไร ไม่ได้โกรธจัด ไม่ได้โลภจัด ไม่ได้หลงจัดอะไร เป็นการทำหน้าที่ความพยายามก็ไม่รุนแรงอะไร แล้วสมมติว่าทหารเรือไปยังเรือข้าศึกจม พอยิงจมแล้ว เขาไม่ยิงแล้ว เขาช่วยแล้ว เพราะฉะนั้นถึงแม้จะบาปก็บาปน้อย แต่ที่นี้มันมีหลักอยู่อีกอย่างหนึ่ง อย่างที่ท่านได้แสดงเอาไว้ว่า

บุคคลพึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะเอาไว้ ให้สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตเอาไว้ แต่เมื่อระลึกถึงธรรมเพื่อพิทักษ์ธรรมเอาไว้ ให้บุคคลสละทั้งทรัพย์ทั้งอวัยวะ แม้กระทั่งชีวิตเพื่อพิทักษ์ธรรมไว้

คำว่า ธรรมนี้ ท่านบอกไว้ตรง ๆ เลย คือ สัจปฎิญาณ ทหารนั้นเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้ทำสัจปฎิญาณสาบานตนต่อธงชัยเฉลิมพล ที่จะพลีชีพเพื่อชาติ ปกป้องปฐพีเอาไว้ เพราะฉะนั้นในชั้นของการกระทำ จึงเป็นปรมัตถบารมีท่าน เป็นการให้ท่านด้วยชีวิต แต่ในขณะเดียวกัน การฆ่าก็มีบาปเพียงเล็กน้อย เพราะฉะนั้นในเรื่องของทหารแล้ว บาลีจริง ๆ ไม่เคยพบที่กล่าวไว้ตรง ๆ ว่า บาปกรรมจะต้องไปตกนรกหมกไหม้ เพราะมีลักษณะที่เป็นกุศลชั้นปรมัตถบารมีท่าน ส่วนการฆ่าก็เป็นบาปกันไป ซึ่งชีวิตของคน

เรานั้นต้องถึงจุดที่เลือกได้อย่างเดียวอยู่เสมอ ถ้าเราจะกลัวบาป
ปล่อยให้ข้าศึกกระทำอำยี่เบียดเบียนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
พังไปเลยอย่างนั้นหรือ ก็ต้องเลือกเอาคือในสังคมนั้น จะต้อง
มีคนกลุ่มหนึ่งที่ยอมเสี่ยง เพื่อพิทักษ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
เอาไว้ บาปก็คงบาป ก็ไม่ได้ปฏิเสธอะไรก็บาปไป แต่ว่าบวกลบ
คูณหารกันแล้ว การกระทำนั้นมีผลมีประโยชน์กว้างใหญ่ไพศาล
ท่านจึงเรียกการกระทำเหล่านั้นว่าเป็นวีรกรรม เขาไม่ได้ไปพูด
เรื่องบาปเรื่องบุญอะไรกันมากหรอก เนื่องจากมีสภาพที่ขัดแย้งกัน
อย่างที่ว่ามาแล้ว คือเป็นธรรมชาติของทหาร เป็นการปฏิบัติธรรม
อย่างหนึ่ง ได้แก่น้ำที่ทำตามสังฆปฏิญญาสถานตอนที่ได้ให้ไว้ต่อ
ต้นสังกัดและต่อธงชัยเฉลิมพล

๗๐. การทำบุญถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วมีจุดประสงค์อย่างไร

จุดประสงค์ก็คือ ต้องการจะอุทิศกุศลซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำ
นั้นให้กับผู้วายชนม์ไปแล้ว ข้อนี้ออกจะเป็นปัญหาที่ว่าคือเราเอง
เราก็ไม่รู้ โดยพื้นฐานสติปัญญาของเรา เราก็ไม่รู้ว่ามันจริงหรือ
ไม่จริง ได้รับหรือไม่ได้รับ แต่ปัญหาสำคัญที่เราเชื่อพระพุทธเจ้า
หรือเปล่า ถ้าเราเชื่อก็ไม่มีปัญหาอะไรเลย เพราะอะไร เพราะพระ
พุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้ชัดเจนมาก ว่าการทำบุญอุทิศกุศลไปให้
แก่ผู้ที่ยายชนม์นั้น ผู้วายชนม์จะได้รับผลตามสมควรแก่ฐานะ
ไม่ต้องคอยไถลหรือกบทยถา พระอนุโมทนาให้ศีลอวยพรแก่ญาติ

โยม ถ้าเอาไปแปลเป็นใจความแล้ว ก็ได้ว่าห้วงน้ำอันเต็มสามารถ
ที่จะไหลไปทำให้แม่น้ำมหาสมุทรเต็มได้ฉันใด ทานที่ท่านบริจาค
แล้วจากโลกนี้ย่อมถึงแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วเช่นเดียวกัน
ฉันนั้น นี่ว่าโดยเงื่อนใยทางศาสนาที่ท่านแสดงเอาไว้ การบำเพ็ญบุญ
ในลักษณะนี้ขอให้สังเกตว่ามีทุกศาสนา ไม่ได้มีอยู่เฉพาะศาสนา
ใดศาสนาหนึ่ง ตัวอย่างที่เราเห็นได้โดยง่าย ๆ สมมติว่าไม่ได้รับก็
แสดงให้เห็นว่าลูกหลานนั้นมีความกตัญญูรู้คุณ สำนึกถึงบุญคุณ
ของพ่อแม่ ปู่ย่าตายายแห่งคนที่ท่านล่วงลับไปแล้ว แสดงให้เห็นว่า
เราแสดงความเป็นคนดีออกมา เพราะอะไร เพราะความกตัญญูกต
เวทที่เป็นเครื่องหมายหรือเป็นยี่ห่อของคนดี คนเราถ้าไม่มีความ
กตัญญูกตเวทีกี่ไม่มีอะไร ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดรัจฉานมากมายนัก

เป็นการรักษาจารีตแบบแผนที่ดีเอาไว้ คือทำให้คนเราได้
รำลึกถึงความดีแห่งบุพการีแห่งตน แล้วก็น้อมนำเอาความดีของท่าน
มาประพฤติปฏิบัติตาม นี่สมมติว่าไม่ถึงแต่ทางศาสนาแสดงเอาไว้
ในรูปเขาเรียกพวกพลีกรรม พวกพลีกรรมมี ๕ อย่าง ข้อหนึ่ง
แสดงว่า บุพเพตพลี เวลาทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ผู้ที่วายชนม์ไป
แล้ว ซึ่งก็หมายความว่าผู้ที่วายชนม์ได้รับ อีกประการหนึ่งก็เมื่อ
มารดาบิดาทำกาลกิรียาตายไป ก็ทรงสอนให้บุตรธิดาทำบุญอุทิศ
ส่วนกุศลไปให้ท่าน ซึ่งก็หมายความว่าท่านสามารถได้รับตาม
สมควรแก่ฐานะ บางคนนั้นอาจจะได้รับในรูปของอาหาร ก็มันอ่อม
ขึ้นมา ไม่ใช่ไปกินข้าวอ่อมขึ้น เรียกว่าสำเร็จโดยฐานะ บางคนก็ออก
มาในรูปของอายุ วรรณะ สุขะ พละ เรียกว่าพร ๔ ประการเกิดขึ้น

โดยมีเงื่อนไข เป็นเงื่อนไขที่ทางศาสนาแสดงเอาไว้ก็คือ

๑. เราจะต้องทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งมีการให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนาเป็นต้น ก็ไม่จำเป็นจะต้องให้ทานเสมอไป

๒. การอุทิศกุศลไปให้แก่ผู้ที่วายชนม์เรียกว่า **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ

๓. ญาติพี่น้องเรารับทราบด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็นุโมทนาในส่วนบุญเหล่านั้น เรียกว่า **ปัตตานุโมทนา** มัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ

องค์ประกอบแห่งการอุทิศกุศลมีลักษณะอย่างนี้ ก็ย่อมสำเร็จทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ ได้โปรดเข้าใจว่าการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้วายชนม์นั้น ไม่ได้หมายความว่าบุญเราจะหมด ก็เหมือนกับเราให้เพื่อนเขาต่อเทียน เทียนเราก็สว่างเหมือนเดิม แต่ว่าแสงสว่างนั้นเพิ่มขึ้น เพราะว่าต่างคนต่างก็จุดเทียนไขขึ้น ยังคงอยู่ในสูตรของคนเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรมนั่นเอง เพราะว่าปู่ย่าตายายญาติพี่น้องที่ท่านตายไปแล้ว ท่านก็ได้อนุโมทนาส่วนบุญ คือท่านบำเพ็ญบุญส่วนที่เรียกว่าปัตติทานมัย และปัตตานุโมทนา มัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ แต่เนื่องจากท่านอาศัยเรา เป็นสื่อ คือการอุทิศของเราเป็นสื่อในการทำบุญของท่าน ก็พูดว่าท่านรับบุญจากเราก็ไม่ได้รับแบบผัสสุไปรษณีย์อย่างที่คิดอย่าง ที่เข้าใจกัน แต่เรื่องนี้อาตมามีตัวอย่างบุคคลอยู่ ๒ คนซึ่งยังมีชีวิตอยู่ แต่ปัจจุบันอาจตายไปแล้วก็ได้เพราะนานแล้ว แก่ไม่ได้

ตาย เรือแตกในทะเล นานแล้วคนหนึ่งก็แตกเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕
คราววาทภัยที่แหลมตะลุมพุก เวลาแก่กลับมา เกบอกว่าเกลอย
อยู่ในทะเลพอถึงเที่ยงวัน มันจะรู้สึกอึดขึ้นมา แล้วก็เรียวแรงกลับ
คืนมาทำให้แข็งแรง ก็ประคองตัวไปได้ทุกวัน แล้วความร้อนที่แผด
เผาจากดวงอาทิตย์ก็เบาบางลงไป เขาลองคำนวณเวลาตรวจ
สอบกันแล้วก็ปรากฏว่าตรงกับเวลาที่ญาติพี่น้องอุทิศกุศลไปให้
เพราะญาติพี่น้องนึกว่าแก่ตายก็ทำบุญอุทิศกุศลไปให้ อันนี้เราจะ
เห็นว่ามันก็มีเงื่อนไขแปลกออกไปคือ แก่ไม่รู้และก็ได้อนุโมทนา
แต่บุญกุศลนั้นก็ถึง ถ้าในรูปของพลังจิตใจพลังของความปรารถนา
ดีสามารถส่งกระแสความคิดจิตใจไปให้เกิดประโยชน์แก่บุคคล
เหล่านั้นได้ ซึ่งเรื่องเหล่านี้เราจะดูในเรื่องพลังด้านอื่น เช่น พลังของ
เมตตา พลังของความโกรธ ความอาฆาต ความอิจฉาริษยา ทั้งดี
และไม่ดี พลังของความคิดมันส่งถึงกันได้ ดังนั้นการกรวดน้ำการ
อุทิศส่วนกุศลนั้นเป็นพลังความคิดที่ต้องการให้ญาติพี่น้องของตน
มีความสุข มีความเจริญปราศจากทุกข์โศกโรคภัย อะไรอะไรก็
เป็นพรที่ทุกคนต้องการ เพราะฉะนั้นเวลากรวดน้ำกันหลาย ๆ คน
ก็เป็นพลังจิตรวมกัน ก็พุ่งตรงไปที่คน ๆ เดียวกัน แน่นอนแต่ละ
คนพลังใจก็ไม่ได้มากมายอะไร แต่ก็เกิดเป็นพลังรวม ก็หลาย ๆ
คนมารวมกันก็ก่อให้เกิดผลจากนั้น อย่างคนหนึ่งที่ก่อนวาทะภัย
ที่ปรากฏ ไปอยู่ที่ฝั่งเมืองฉนวนอยู่ตั้งปี กลับมาเล่าตรงกัน นี่เป็น
เรื่องแปลกออกไปจากในคัมภีร์หรือพบในคัมภีร์ ยังไม่พบในคัมภีร์
ไม่ใช่ไม่มี คือยังไม่พบว่าในคัมภีร์ท่านแสดงไว้ในลักษณะนี้
เพราะฉะนั้นการทำบุญอุทิศกุศลนั้นจึงเป็นเหตุผลทางศาสนามีผล

ทางศาสนามีผลทั้งแก่ผู้ที่วายชนม์ไปแล้วและแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงเป็นแบบแผนจารีตประเพณีที่เขานิยมทำกันทั่วโลก ไม่ว่าจะในศาสนาใดก็ตาม และรูปแบบของการกระทำอาจจะแตกต่างกันออกไป แต่เจตนาจริง ๆ ก็คือว่าขณะนั้นแสดงความรำลึกถึงความเมตตากรุณาความกตัญญูกตเวทีที่ปรารถนาที่จะให้ญาติของตนเองมีความสุขความเจริญ

๗๑. การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว มันเป็นกุศโลบายในการบำรุงศาสนาให้ดำรงสืบไปใช่หรือไม่?

นี่ไม่ได้จริงอะไรหรอก เราจะเห็นว่าเป็นการแสดงกฏธรรมชาติธรรมดา ที่แต่ละคนจะประพฤติปฏิบัติต่อกัน เพราะการดำรงอยู่ของศาสนาที่แท้จริงนั้นต้องดำรงอยู่ในรูปของการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแน่นอน เมื่อบุคคลปฏิบัติธรรมข้อนี้ ธรรมะข้อนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงพระศาสนา แต่ไม่ใช่เป็นกุศโลบายนะ เป็นการแสดงความจริงตามธรรมชาติ ธรรมดา พระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งประโยชน์ด้กดวงผลประโยชน์อะไรจากศาสนิกในศาสนา แต่ว่าแสดงความจริงที่เป็นสังฆธรรม เมื่อเรามองเห็นว่าอะไรเป็นประโยชน์เราก็น้อมนำมาปฏิบัติ ไม่ใช่ที่เทศน์แล้วก็ต้องการจะให้ญาติโยมให้ทานอยู่เรื่อย มันไม่ใช่อย่างนั้น ที่จริงสมัยก่อนท่านเทศน์งาน ปัจจุบันก็เหมือนกัน เวลาไปฟังเทศน์แล้วมักจะปรารภงานที่ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เทศน์มหาชาติ อะไร ๆ นี่มันก็เป็นเรื่องของทาน แล้วคนจัดงานเองก็ต้องการแสดงอานิสงส์

เพื่อรักษาน้ำใจเพิ่มพูนฉันทะอุตสาหะในการทำบุญของผู้ฟัง ผู้ฟังเองก็อยากจะทราบที่ตัวทำไปแล้วมันได้บุญได้กุศลยังไง เพราะฉะนั้น เป็นรูปแบบที่พระองค์เทศน์ในแบบนั้นอยู่แล้ว เพราะเขาบีบบัง เขาขอให้เทศน์ในเรื่องนั้นคือทั้งเจ้าภาพผู้จัดงานก็ต้องการให้เทศน์เรื่องนั้น แล้วคนที่เขาทำบุญกุศลที่เขาฟังเขาทำไปแล้วเขาก็อยากจะทราบว่าที่ทำบุญกุศลเอาไว้ทางศาสนาแสดงไว้ว่าอย่างไรบ้าง เป็นการเพิ่มปีติปราโมทย์ให้แก่เขา เขาเรียกว่าเทศน์อานิสงส์ ดังนั้นจึงมีเรื่องของท่านอยู่มาก จึงมักทำให้คนบางคนนำไปพูดว่าพระเทศน์แต่จะให้ท่านแก่ตน ว่าที่จริงพระไม่เทศน์ด้วยซ้ำไป เรื่องเหล่านี้ จะไปพูดเรื่องอื่นมากกว่า แต่บางที่คนฟังเทศน์มีน้อยแล้วก็เพิ่งเล็งไปในประเด็นนั้น ก็มองเห็นคล้าย ๆ กับว่า พระเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ต้องการจะตัดดวงชูตรีตผลประโยชน์มาจากศรัทธาของประชาชน ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ถ้าหากว่าประชาชนในชาติบ้านเมืองเรา เชื่อตามหลักที่พระแนะนำ เราจะประหยัดอะไรได้มากมายก่ายกอง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องเหมือนกันว่าจะเอาตามหลักที่ศาสนาแสดงไว้จริง ๆ ก็ไม่ใช่ต้องใหญ่โตมโหฬารอะไร เพราะว่าตัวการทำบุญจริง ๆ ไม่ใช่เน้นที่วัตถุที่ประณีต ราคาแพง ๆ แต่เน้นที่ใจประณีตคือถ้าหากว่าใจเรามุ่งเสียสละประกอบด้วยกตัญญูกตเวที มีใจเคารพหรือสำนึกคุณของผู้ที่ตายไปแล้ว เราจะเอาอะไรมาทำเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้ ไม่ได้ว่าอะไรมันก็แสดงความจริงอย่างนั้นแหละ ขอให้เมื่อคนประพฤติปฏิบัติไปแต่ละอย่าง ฟังมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนศาสนา

เท่านั้นแหละ แต่อย่ามองในแง่ของกุศโลบายไม่ใช่เป็นเรื่องของ
กุศโลบายอะไร เพราะว่าโอกาสที่จะอุทิศกุศลให้แก่ผู้ตายนั้นมีน้อยนะ
ว่ากันตามความจริงแล้วก็มีน้อยเหลือเกิน งานมันเป็นเรื่องอื่นเสีย
มากกว่า เพราะคนเราก็มีญาติพี่น้องกันคนละไม่เท่าไรหรือ
โอกาสที่จะทำบุญก็น้อย ฉะนั้นเมื่อทำก็มาร่วมอุทิศกุศลรวมกัน
ไปหมด สัพเพสัตว์ตาไป สัพเพสัตว์ตาให้เราอุทิศกุศลให้เป็นเรื่อง
ของการรักษาศีลของการพึงธรรมปฏิบัติกรรมฐาน เจริญภาวนา
อุทิศกุศลไปให้แก่ญาตินั้น มันไม่ได้มุ่งจะให้เป็นกุศโลบาย
อะไรหรือ ความจริงมันเป็นอย่างไรก็แสดงอย่างนั้น และอย่าลืม
ว่าพระพุทธเจ้าเองไม่ใช่เป็นกลุ่มผลประโยชน์ พระสงฆ์เองไม่ได้
เป็นสถาบันบุคคลที่มุ่งแสวงหาประโยชน์จากประชาชน แต่ถ้า
หากว่าพระองค์ไหนที่แหลมออกไป ก็ถือว่าเป็นนอกเรื่อง เราในฐานะ
ของพระที่ทรงกำหนดไว้ว่า ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติ
ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย นี่คือน้ำที่ ขอให้เราคูในองค-
คุณธรรมสำหรับพระ คือน้ำที่ของพระที่ต้องปฏิบัติต่อชาวบ้าน
ก็คือห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี สงเคราะห์ด้วยน้ำใจ
อันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
บอกทางสวรรค์ให้ มันก็ไม่มีอะไรที่จะไปรีดไปขูดไปตัดวงเอา
จากชาวบ้าน ชาวบ้านมีศรัทธาก็มีไปก็ทำไป ไม่ได้ว่าอะไร ก็เป็น
เรื่องเขาต้องการผลประโยชน์เพื่อเขา ๆ ก็ทำ ในองค์ของธรรมกถึก
ก็สอนในการแสดงธรรมะของพระแสดงไปโดยลำดับ

๑. ไม่คิดลัดให้ขาดความ
๒. อ้างเหตุผลแนะนำผู้ฟังเข้าใจ
๓. ตั้งจิตปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๔. ไม่แสดงธรรมะเพราะเห็นแก่ลาภหรือผลประโยชน์
๕. ไม่แสดงธรรมะกระทบตนและผู้อื่น

จงดูเถอะ รูปแบบของสถาบันสงฆ์นั้นไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลุ่มที่มุ่งตักตวงผลประโยชน์ แต่จะเป็นตัวกลางที่จะนำธรรมะไปสู่มวลชน เพราะว่าประชาชนทั่วไปโอกาสที่จะศึกษาธรรมะนั้นมีอยู่น้อย พระจึงเป็นกลุ่มบุคคลก็คือลูกไทย หลานไทย สมมติว่าพระในเมืองไทยก็คือลูกไทย หลานไทย ที่ปลื้มตัวเองออกมาทำหน้าที่ศึกษา จำพรรษาพระธรรมวินัย และก็นำธรรมะไปเผยแผ่เพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา การใช้คำว่ากุศโลบายนี้ถ้าเราเข้าใจความหมายแท้จริงของคำว่า กุศโลบายก็ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร แต่ว่าในความหมายที่เราู้กัน คำว่ากุศโลบายเป็นเพียงอุบายวิธีที่มุ่งผลไปอย่างหนึ่งแต่ให้ทำอย่างหนึ่ง แต่ของศาสนาไม่ใช่อย่างนั้นตรงไปเลย ว่าอย่างนี้ก็ผลอย่างนี้มันเป็นเรื่องของเหตุของผล

๗๒. จะเป็นไปได้ไหมที่จะประสานคำสอนหรือหลักธรรมของศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทยแล้วเผยแผ่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบในลักษณะของศาสนาเปรียบเทียบ เพื่อแก้ปัญหาการแตกแยกทางศาสนา ?

ประเด็นนี้เราจะต้องมอง ๒ ชั้น มองชั้นเดียวไม่ได้ ชั้นแรกคือการศึกษาทั่ว ๆ ไป ศาสนาแต่ละศาสนาจะต้องมุ่งปลูกฝังให้ศาสนิกในศาสนาของตนเกิดการยอมรับนับถือเชื่อฟังและพร้อมที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาของตน สรุปว่าการศึกษาระดับแกมมัธยม จะต้องเน้นหนักในจุดนี้ แต่พอถึงระดับอุดมศึกษานั้นเราก็มีวิชา ศาสนาเปรียบเทียบกันอยู่แล้ว แท้ที่จริงถ้าระดับปริญญาตรี เอมามากมันก็ไม่ค่อยดี เพราะพื้นฐานการแยกแยะยังไม่มากพอ ส่วนมากเราจะนำไปใช้ในระดับปริญญาโท ปริญญาตรีก็เอามาเป็นเพียงบางส่วนที่ไม่ลึกซึ้งเกินไป ความแตกแยกทางศาสนา ถ้าเราดูในเมืองไทยจะพบว่าศาสนาพุทธนั้นเป็นฐานใหญ่ ศาสนาพุทธไม่ประพาศิตัวเป็นศัตรูกับคนอื่น เรายอมรับนับถือทั้งคริสต์ อิสลาม ซิกข์ ฮินดู ขงจื้อ เราก็ยอมรับนับถือเขา และก็อยู่ร่วมกันไปอย่างนี้นานมาแล้ว ไม่ได้แตกแยกอะไรกัน คำสอนในระดับศีลธรรมจรรยาของศาสนาต่าง ๆ ก็ผสมกลมกลืนกันได้ เพราะฉะนั้น เรื่องเหล่านี้ในชั้นของจริยาศึกษาก็มีการพยายามกันอยู่แล้ว ที่จะนำเอาหลักเหล่านั้นมาสอนคล้าย ๆ กันนี้ พุทธก็ว่าตรงกัน คริสต์ก็ว่าอย่างนี้ อิสลามก็ว่าอย่างนี้ พุทธก็ว่าอย่างนี้ ซิกข์เขาว่าอย่างนี้ ก็ทำให้เห็นว่ามันมันคงขึ้น ศาสดาแต่ละองค์ท่านก็แสดงในเรื่องนั้น ๆ ตรงกัน แต่ว่าอย่าลืมเราจะต้องแบ่งคนออกไปเป็น ๒ ชั้น ชั้นพื้นฐานจะต้องเน้นที่ศาสนาของแต่ละคน แต่เมื่อชั้นทางวิชาการขึ้นไป เรามีปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นอะไรแล้ว ไม่มีปัญหาอะไรหรอกที่จะนำวิชาศาสนาเปรียบเทียบเข้าไปศึกษาเล่าเรียนกัน

๗๓. การซื้อลอตเตอรี่เป็นความโลภหรือไม่ เมื่อถูกแล้วนำเงินไปทำบุญจะถือว่าเป็นบาปหรือไม่ เพราะเป็นเงินที่มาจากการเล่นการพนัน ?

เรื่องของคนเรานั้น คือเมื่อทำอะไรไปถ้าเผื่อได้สิ่งเหล่านั้นมากก็เป็นความโลภด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นในชั้นของการดำรงชีวิตแบบชาวบ้าน ตามหลักกุศลกรรมบถ อย่าให้ถึงกับโลภอยากได้ของ ๆ คนอื่นเป็นใช้ได้ ดังนั้นในกรณีของสลากกินแบ่ง เราจะเห็นว่าเป็นความโลภอยากได้รางวัล โดยถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้นจะถึงกับผิดกุศลกรรมบถนั้นคงจะไม่ผิดหรอก แต่ว่าเป็นความโลภก็ต้องเป็น ที่นี้เมื่อได้มาเอาไปทำบุญ เราจะเห็นว่า ในกรณีการทำบุญนี้ นอกจากของเหล่านั้นได้มาในทางทุจริต เขาเรียกว่าตัวปัจจัยสัมปทานั้นไม่สมบูรณ์ มันก็เสียในตอนนั้น แต่ว่าสลากกินแบ่งหรือลอตเตอรี่นี้ เป็นของรัฐบาลสมมติว่าถูกมาแล้วจะเอาไปทำบุญ ตัวปัจจัยก็ไม่ได้บกพร่องมากมายอะไร มันไม่เหมือนกับของที่ปล้น ไปฉ้อไปโกงคอร์ปชั่นเขามา ก็เป็นความถูกต้องในแง่ของกฎหมาย ส่วนในแง่ของศีลธรรมก็เป็นเพียงอบายมุข คือไม่ถึงกับผิดศีล แต่ก็ผิดธรรมะ เพราะฉะนั้นประเด็นเหล่านี้อย่าให้เอามันลึกซึ่งมากเกินไปเลย เพราะยังไงคนขนาดเล่นสลากกินแบ่งนี้ไม่ใช่ว่าเป็นประเภทที่จิตใจประณีตอะไรมากนัก สำหรับในชั้นนี้บุคคลระดับนี้เราก็ต้องยอมรับนับถือเขาในชั้นหนึ่ง เมื่อเขาทำบุญก็เป็นบุญไป แต่จะให้สมบูรณ์เต็มที่ไม่ได้หรอกเพราะว่าปัจจัยมันบกพร่อง เพราะได้มาไม่ถูกต้องสมบูรณ์จริง ๆ คือไม่ถึงกับ

ผิดกฎหมายแต่ก็ผิดธรรมะ อย่างที่บอกแล้วว่าชั้นนี้เราอย่าไปเอาอะไรให้มากมายเกินไป คือจะให้บริสุทธิ์จริงๆได้ยาก จะต้องทำอะไรผิด ๆ อยู่บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ในด้านของการให้ทาน อย่างไรก็ตามเรื่องสลากกินแบ่งถ้าไม่เล่นได้จะดีมาก เพราะเราลองดูกันในแง่ของความเป็นจริงว่าการพนันบางชนิดมันมีอยู่ ๒ ประตุ เช่น มวยมี ๒ ประตุ บางคนแพ้กันสิ้นเนื้อประดาตัวไปก็มี สลากกินแบ่งไม่ทราบว่าผิดสักกี่ประตุเข้าใจว่าจะเป็นล้านด้วยซ้ำไป ประตุถูกมันก็น้อยเหลือเกิน แต่ถ้าคิดว่าจะสนับสนุนกิจกรรมรัฐบาลมันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

๗๔. บุญบารมีเป็นอย่างไร หมายความว่าอย่างไร ?

คำว่า บุญบารมี เป็นคำรวม คือเราเรียกรวมกัน ที่จริงบารมีนั้นเป็นชื่อของบุญ ได้แก่การเก็บการสะสมความดีในรูปแบบต่าง ๆ ไว้ บารมีที่เราเก็บเราสะสมไว้นั้น เช่นว่า ด้วยการให้ทานบ้าง รักษาศีลบ้าง งดเว้นจากกามบ้าง ใช้ปัญญาบ้าง มีขันติ มีเมตตา มีอธิษฐาน เหล่านี้เป็นต้น คือความรู้สึ กอะไรก็ตามที่มันเกิดขึ้นแล้วทำหน้าที่ขจัดกิเลสคือเรื่องเศร้าหมองใจในแต่ละจุดให้ออกไปตามกำลัง จะมากบ้างน้อยบ้างก็แล้วแต่ เราก็เรียกว่าบารมี ด้วยการเก็บการสะสมความดีเอาไว้ ฉะนั้นตัวบารมีเองนั้นก็ เป็นบุญประการหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ขจัดกิเลส

บุญนั้นมีอยู่ ๒ ช่วง ช่วงเหตุ คือขจัดกิเลส ช่วงผลก็คือ สุขกายสบายใจที่บุคคลได้รับจากการกระทำบุญ แต่ว่าคำว่าบุญ

บารมีไม่เหมือนกัน คือเก็บสะสมความดีไว้แตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง คนบางคนนั้นมีบุญบารมีมากเหลือเกิน เช่นตัวอย่างคนในบ้านในเมืองเรา หรือว่ามหากษัตริย์ของไทยในอดีต เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แสดงถึงความมีบุญบารมีสูงมาก ที่ท่านก้าวจากฐานะสามัญชนในระยะเวลาไม่กี่ปี ก็เป็นพระเจ้าแผ่นดินเมื่อพระชนมายุพรรษาเพียง ๓๐ กว่าเท่านั้น นี่แสดงถึงว่า ถ้าคนไม่มีบุญบารมีจริง ๆ ก้าวมาอย่างนั้นไม่ได้ คือพูดจาให้คนเชื่อไม่ได้ ไม่สามารถที่จะนำคนได้ ไม่สามารถเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นที่รวบรวมขวัญกำลังใจของคนได้เป็นต้น นี่ก็เป็นเรื่องของคนที่มียุญบารมีมาก แต่ว่าคนเหล่านี้ ไม่ว่าจะในยุคใดสมัยใดก็ตาม จะมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ซึ่งเท่านี้เราก็สังเกตได้ว่าพฤติกรรมของคนในชีวิตประจำวันที่เราพบเห็นกันอยู่ คนที่มุ่งจะสร้างสมความดีจริง ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยความสุจริตใจจริง ๆ นั้นก็มีอยู่น้อย เพราะฉะนั้นเมื่อบุญบารมีเหล่านั้นนำท่านมาเกิดในกำเนิดต่าง ๆ มันก็นำมาได้บ้าง เพราะมีคนผู้สร้างบุญบารมีเข้าขั้นมีน้อย และยิ่งบุญบารมียิ่งสูงขึ้นไปจะยิ่งน้อยลงโดยลำดับ เพราะฉะนั้นเราจะพบว่าคนที่สร้างบุญบารมีมาสูงจนถึงกับเกิดร่วมยุคร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าและพึงธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธเจ้ายังมีน้อยใหญ่ ฉะนั้นเรื่องบุญเรื่องบารมีจึงเป็นการเก็บการสะสมความดีเอาไว้พร้อมที่จะเป็นเกราะคุ้มครองป้องกันบุคคลอันวยผลให้เป็นความเจริญก้าวหน้าความสำเร็จ บางอย่างก็มหัศจรรย์ถ้าบุญบารมีของบุคคลนั้นมีมากพอ ดังนั้นบุญ

บารมีจึงเป็นธรรมที่ควรแก่การสะสมเอาไว้ของบุคคล โดยไม่จำเป็นว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ลักษณะของการสร้างสมนั้นเป็นการเริ่มมาจากทีละเล็กทีละน้อย ก็เหมือนกับการสะสมของจอมปลวก พอสร้างสมเข้าจริง ๆ ความแข็งแกร่งก็เกิดขึ้น แม้แต่สัตว์ใหญ่ ๆ เช่นช้างก็ไม่อาจที่จะทำลายจอมปลวกให้พังลงไปได้นั่นใด ด้วยบุญบารมีที่บุคคลสร้างสมอบรมไว้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนั้น

๗๕. ปัญหาที่เด็กนักเรียนระดับมัธยมไม่เข้าวัดด้วยเหตุผลหลายประการ

๑. ขาดแรงจูงใจ

๒. พบกับความจำเจ

หากมีการปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของเด็กวัยนี้ คงทำให้เด็กเข้าวัดมากขึ้น ทางกรมศาสนาพิจารณาเรื่องนี้หรือไม่อย่างไร ?

ถ้าพูดถึงว่าแรงจูงใจก็มีปัญหาอยู่ เพราะว่าทางราชการเองได้ดึงเอาหลายเรื่องที่จะเชื่อมโยงเอาไว้กับศาสนาออกไปจัดการเสียเอง บทบาทของพระที่มีอยู่ต่อเยาวชนในสมัยก่อนก็ลดน้อยลงไปโดยลำดับ ซึ่งน่าห่วงว่า ต่อไปถ้าพระไม่มีการปรับตัวเอง รัฐบาลเห็นความสำคัญของพระน้อยลง พระจะมีฐานะคล้าย ๆ กับผู้ทำพิธีกรรมรับสังฆทาน ดีคือกดีเป็งหากินไปเรื่อย จนกว่าจะเลื่อนไป ดังนั้นแรงจูงใจจึงเป็นเรื่องที่เยาวชนของเราอยู่ในมือใครในขณะนั้น ตอนอยู่ในมือของพ่อแม่ ๆ ก็ต้องพยายามปลุกฝังให้ลูกเห็น

คุณค่าของศีลธรรม เลี้ยงลูกให้เป็นคน เลี้ยงลูกให้เป็นมนุษย์ เลี้ยง
ลูกให้เป็นบัณฑิต เพราะว่าสิ่งอื่น อย่างอื่น ที่ว่าร้ายวร้ายกันก็
อย่างนั้น ๆ แผละ พอตายไปก็ทิ้งไปหมดเลย แต่คุณธรรมความดี
จะเป็นเครื่องประดับอยู่กับโลก ที่นี่เมื่อมาอยู่กับโรงเรียน ครูก็ต้อง
พยายามสร้างแรงจูงใจขึ้น ซึ่งให้เห็นความจำเป็นนำเด็กไปทัศนاجر
ไปดู ไปชม มีวิทยากรอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ แต่ข้อนี้ต้องโปรดเข้า
ใจไว้อย่างหนึ่งนะว่า พระพุทธศาสนาเองไม่ได้มีเป้ากะเกณฑ์
เอาคนทั้งหมดเข้าวัด มีเป้าที่จะสอนให้คนเป็นคนดีเท่านั้นเอง
ไม่ต้องเข้าวัดก็ได้ไม่ได้ว่าอะไรเลย เพราะว่าเอากันจริง ๆ เราลอง
ดูว่าวัดในบ้านในเมืองเรา ก็มีประมาณ ๒ หมื่นกว่าวัด ไม่ถึง ๓
หมื่น ประชากรเรามี ๔๘ ล้าน ประชากรประมาณ ๕๕% นับถือ
พระพุทธศาสนา สมมติว่าวันพระวันหนึ่ง แต่ละคนเข้าวัด บ้าน
หนึ่งไปสักคนก็แย่มากแล้วว่าจะทำอะไรให้คนเป็นคนดีเท่านั้นเอง
เข้าหรือไม่เข้าไม่ได้มีปัญหาอะไร เพราะว่าถ้าสามารถเรียนรู้
สามารถศึกษาปฏิบัติธรรมะได้ในโอกาสใดสถานที่ใด และคนก็
มีความพร้อมที่จะศึกษาเรียนรู้ประพฤติปฏิบัติก็ทำได้ในที่นั้น
แต่พอตีวัดก็มีปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้ได้ทำความดี
เพิ่มขึ้น จากจุดที่คนต้องการจะทำในแต่ละครั้ง

ที่นี้ความจำเจที่อาจมาคิดว่ามองในแง่ร้ายกันเกินไป มันจะจำเจ
ได้อย่างไร เพราะมันไม่ค่อยเข้า คำว่าจำเจหมายความว่า เรา
อยู่ของเราอย่างนั้น แล้วก็เห็นอย่างนั้น ๆ อยู่เรื่อย ๆ ที่บอกอยู่
แล้วว่าเด็กไม่ค่อยเข้าแล้วมันจะจำเจได้อย่างไร นาน ๆ พบนาน ๆ
๑๗๐

เห็นด้วยเข้าไป วิธีการต่าง ๆ ที่จะให้เด็กเรียนรู้ให้เด็กสนใจ ศาสนามันก็คงไม่ซ้ำหรอก ถ้าหากว่าชุดนี้เป็นชุดใหม่ มีหลักการ เอาไว้ยังไงก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง มันก็ต้องเปลี่ยนแปลงกันเรื่อย ๆ

คำถามออกจะขัดแย้งชอบกล เด็กไม่ค่อยเข้าวัดเพราะจำเจ มันจำเจได้อย่างไรไม่เข้าวัดนะ - คือถ้าเข้าวัดอยู่บ่อย ๆ แล้วก็เห็น ภาพจำเจก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ขอก่อนบอกว่าไม่เข้าวัด ข้อที่ ๒ บอกว่าจำเจ มันก็เกิดขัดแย้งกัน ที่นี้การจะปรับให้เหมาะสมมัน เหมาะสมขนาดไหน เหมาะสมขนาดเป็นวัดเท่านั้นเอง จะปรับวัด ให้เป็นวิก เพื่อจะดึงคนเข้ามันก็ต้องเข้าวิกไปไม่ใช่เข้าวัด วัดก็คือ วัดเท่านั้น จะไปมุ่งเอาอกเอาใจใคร ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ วัดจะ ต้องมีลักษณะเป็นวัดอยู่เท่านั้น มีอะไรที่พระจะสงเคราะห์ก็ อนุเคราะห์แก่ชาวบ้านภายในขอบข่ายของวัด ของพระศาสนาก็ทำไป ไม่ใช่จัดให้มีสนามเล่น เอาชิงช้าสวรรค์มาไว้ในวัด อะไร ๆ ที่ปรับให้เป็นสวนสนุกรื่นรมย์ของเด็กไป วัดก็หมดสภาพเป็นวัด วัดก็กลายเป็นวิก กลายเป็นสวนสนุกไป เข้าหาวัดก็ต้องมุ่งหาหลัก ธรรม หาเรื่องของศาสนา ไม่ใช่ฟังเทศน์แล้วก็ต้องการให้พระ เทศน์ตลก ตลกก็ไปฟังตลกซิ เรื่องอะไรล่ะ นี่เราจะเห็นว่าแนว ความคิดเหล่านี้ ทางกรมและทางวัดเองก็พยายามจะสร้างวัดให้ เป็นอาราม คือให้รื่นรมย์สะดวกสบาย แต่สะดวกสบายแบบวัด ไม่ใช่สะดวกสบายแบบวิก หรือสวนสนุก หรืออุทยานแห่งชาติ อย่างนั้นเราต้องแยกให้ออกว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ใช่ว่าวัดเป็นเสีย ทุกอย่างมันก็เป็นไปไม่ได้หรอก เป็นอะไรก็ตามเป็นให้ดีกว่าแล้วกัน อำนาจประโยชน์ให้ในฐานะนั้น ๆ

๗๕. กระผมสงสัยในกาลทานเลี้ยงงานต่าง ๆ นิยมการคัมฉวยพร ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยืนคัมสุราเมรัย ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี อันนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างไร สุราเมรัยเป็นของดีอย่างไร จึงนิยมทำกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นอบายมุข แล้วเอามาคัมฉวยพร พระคุณเจ้าเห็นว่าเป็นการกระทำสมควรไหม ?

ผมไม่ชอบคัมสุราเมรัยเลยตั้งแต่เกิดมา เวลาไปทานเลี้ยงกับเขาก็คัมโชดามิผสมอะไรเลย ชัดต่อสังคมหรือไม่ หรือมีวิธีปฏิบัติอย่างไรบ้าง กระผมปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ อบายมุขแปลว่าอะไร ? คัมฉวยพรได้ความสุขอย่างไร ?

การมองปัญหาต่าง ๆ นั้นต้องใจกว้างพอที่จะยอมรับความจริงบางประการภายในสังคม ไม่มีใครสามารถบังคับให้คนทุกคนทำเหมือนกันได้หรอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมบางอย่างทางสังคมที่เป็นความฝึ้งใจกันมานาน ๆ อย่างการคัมฉวยพรพระพรนี้ เป็นความนิยม แบบแผนระดับโลกที่ทำกันแพร่หลายจนยากแก่การเปลี่ยนแปลงได้แล้ว เมื่อเปลี่ยนแปลงไม่ได้คนเราต้องหาประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นให้ได้ การกระทำเช่นนั้นเราจะพบว่ามีความดีที่ควรสรรเสริญบางประการ เช่น

๑. เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็อันหนึ่งอันเดียวของคนเหล่านั้น จนสามารถทำในเรื่องเดียวกันได้

๒. การคัมฉวยพร ฉวยพรพระพร เป็นการแสดงให้เห็นถึง

ความปรารถนาดี ความจงรักภักดีของคนเหล่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็น ด้วยการพร้อมกันร้องเพลงถวายพระพร

สำหรับความเป็นมานั้น เดิมทีเด็วยก็มาจากฝรั่ง ส่วนใครจะ เริ่มขึ้นก่อนเป็นการยากที่จะสืบค้นได้ แต่เป็นประเพณีที่ยอมรับกัน ทั่วโลกไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชั้นสูง ระดับผู้บริหาร นักการทูต เป็นต้น การดื่มระดับนี้ในชั้นศีลก็ผิดศีล แต่ไม่ใช่เป็น การกระทำที่เลวร้ายอะไรมิใช่หรือ ?

สุราเมรัยนั้นไม่เป็นของดีอะไรหรอก เพราะคนที่ดื่ม เกี่ยว ข้องกับสิ่งเหล่านี้ ย่อมได้รับพิษร้ายของสิ่งเหล่านั้นมากบ้างน้อยบ้าง ตามปริมาณของการดื่มสิ่งเหล่านั้นเข้าไป

การที่คนนิยมดื่มสุราในกรณีที่ตามปัญหา หรือแม้กรณีอื่นนั้น เราต้องยอมรับความจริงของโลกในระดับหนึ่งคือ トラบใดที่โลกยังเป็นโลก ชาวโลกจะเลิกดื่มสุราไม่ได้ทั้งหมดหรอก ในชั้นของสังคมจึงควรตั้งความหวังเพียงว่า

“ขอให้คนที่เลิกดื่มไม่ได้จริง ๆ จงดื่มนสุราเมรัยเถิด อย่าให้ ถึงกับสุราเมรัยดื่มคนก็น่าจะเพียงพอแล้ว”

ในแง่ของความเป็นจริงคนที่ดื่มสุราบางคน ยังมีคุณธรรมภายในใจสูงกว่าคนที่ไม่ดื่มบางคนในกรณีอื่นได้เหมือนกัน สำหรับ ความเห็นส่วนตัวในกรณีนี้ ถ้าจะเปลี่ยนสิ่งอื่นมาดื่มอวยพรแทนก็ จะเป็นการดี แต่เมื่อไม่อาจเป็นไปได้ด้วยเหตุดังกล่าว จึงหวังเพียง

ว่าการดื่มในกรณีนี้ หากไม่นำออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ก็จะเป็นการดีมาก เพราะเป็นการสร้างตัวอย่างให้เยาวชนอยากเลียนแบบได้ง่าย และอาจเป็นเงื่อนไขที่ขัดแย้งต่อหลักศีลธรรมที่ครูสอนแก่นักเรียนในโรงเรียน

ท่านเจ้าของปัญหาไม่ดื่มได้นั้นดีแล้ว ขออนุโมทนา แต่ข้อที่ควรระวังคืออย่าเอาการไม่ดื่มของตนเองมาเป็นเงื่อนไขเชิดชูตนจนถึงดูหมิ่นคนอื่น เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นหนักเข้าจะออกมาเป็นวจีทุจริตซึ่งผิดกุศลกรรมบถ การไม่ดื่มจึงไม่เป็นการขัดอะไรกับสังฆมหรอก อย่าลืมว่าโศคนั้นเราผสมมาแล้วเหมือนกัน การยืนยันว่าตนเองทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ควรแก่การอนุโมทนา แต่อย่าเข้าใจว่าคนที่ดื่มสุราเมรัยเขาไม่ได้ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็แล้วกัน เพราะข้อห้ามและคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาหาได้มีเพียงการดื่มสุราหรือไม่ดื่มสุราเพียงอย่างเดียวไม่

อบายมุข แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม หรือปากทางแห่งความเสื่อม

สำหรับประเด็นที่ว่า ดื่มอวยพรได้ความสุขอย่างไร นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การดื่มอวยพรยังแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกซึ่งเมตตาทางใจ ทางกาย ทางวาจาต่อกัน แม้จะไม่มากมายอะไรอย่างการเจริญเมตตาพรหมวิหาร ก็ยังดีกว่าคนเราอยู่กันอย่างไม่มีเมตตากันเลยมิใช่หรือ ?

๗๖. พ่อจากลูกไปตั้งแต่มดลูกยังเล็ก ๆ ต่อมาลูกได้เป็นผู้พิพากษา แต่พ่อเป็นผู้ร้ายฆ่าคนตาย เมื่อเจ้าหน้าที่จับพ่อส่งฟ้องศาล ลูกเป็นผู้ตัดสินคดีเป็นโทษชั้นร้ายแรงเข้าชั้นประหารชีวิต ลูกจึงตัดสินให้ประหารชีวิตพ่อ โดยไม่รู้ว่าพ่อ แต่พ่อจำลูกได้ เพราะมีบางอย่างในตัวลูกที่ทำให้พ่อจำได้ ด้วยเหตุนี้เป็นอันว่าพ่อต้องตายเพราะการตัดสินชี้ขาดของลูก ในกรณีอย่างนี้จะชื่อว่า ลูกได้ทำปิตุฆาตและเป็นอนันตริยกรรมหรือไม่เพราะเหตุไร?

ปัญหานี้ฟังดูคล้าย ๆ จะเป็นเรื่องจริง แต่มีความเป็นไปได้ อยู่หลายประเด็น เช่น

๑. พ่อสามารถจำลูกที่จากไปนานได้ แต่กลับลืมว่าตนเองมีลูกทิ้งไว้ข้างหลัง ไม่เคยติดต่อให้ความอบอุ่นแก่ลูก ตามหน้าที่ของพ่อที่ดีเลย

๒. ถ้าผู้พิพากษาเป็นลูกจริง นามสกุลของจำเลยในคดีจะต้องตรงกับผู้พิพากษา ซึ่งท่านจะต้องสืบสวนดูว่าเป็นใคร ซึ่งไม่เป็นการยากนัก เพราะตามปกติแล้วผู้พิพากษาจะไม่พิจารณาตัดสินคดีที่ตนมีความรู้สึกว่าจะไม่อาจรักษาความเป็นธรรมไว้ได้ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับโจทก์หรือจำเลย

๓. จำเลยที่อ้างตนเป็นผู้พิพากษา สมเป็นฆาตกรจริง ๆ เพราะทั้ง ๆ ที่ตนรู้ว่าลูกเป็นผู้พิพากษา น่าจะติดต่อบอกกล่าวให้ทราบเพื่อปกป้องลูกไว้ แต่กลับไม่ทำ

๕. ตามปกติแล้วคดีถึงที่สุดที่ศาลฎีกา ตามปัญหานี้ ที่บอกว่าพ่อต้องตายไปเพราะการตัดสินใจของลูก ถ้าพ่อจากลูกตั้ง แต่ลูกยังเด็ก ปัจจุบันลูกเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งผู้พิพากษา ระดับนี้อายุต้องไม่น้อยกว่า ๕๐ แล้ว ตนเองต้องมีอายุไม่น้อยกว่า ๗๐ คนอายุตั้ง ๗๐ แล้วแต่เป็นฆาตกร ฟังอย่างไรก็นึกไม่ออก

ความเป็นไปได้ของเรื่องนี้จึงควรจะเป็นอาการเพ้อของจำเลย ในคดี ที่พยายามแสดงฐานะของตนเองเท่านั้นแต่เจ้าของปัญหา กลับนำมาตาม การตอบจึงตอบในประเด็นของสมมติฐานที่ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง เราจะได้หลักในแง่ของธรรมะดังนี้

อนันตริยกรรมประเภทฆ่าพ่อ แม่ พระอรหันต์นั้น ท่านบอกว่าผู้ฆ่าจะรู้หรือไม่ก็ตาม การฆ่านั้นย่อมเป็นปิตุฆาต มาตุฆาต อรหันตฆาต ตามควรแก่กรรม แต่เป็นเพียงมติของพระอาจารย์รุ่นหลังเท่านั้น ไม่เคยพบในชั้นบาลี ประเด็นหลักของปัญหา ที่ตามมานั้นจะพบว่า จำเลยที่อ้างตนว่าเป็นพ่อของผู้พิพากษา เป็นผู้ฆ่าตนเองด้วยการฆ่าคนอื่น ซึ่งไม่ว่าในแง่ของ กฎหมาย ศีลธรรม กรรม เป็นผลที่ผู้ฆ่าจะต้องได้รับอยู่แล้ว ผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณา วินิจฉัย ตัดสิน ไปตามมูลกรรม แห่งคดี ที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ได้มีเจตนาที่จะฆ่าจำเลย ทั้งไม่เป็นผู้สั่งให้ฆ่า การตัดสินเป็นการกระทำตามกฎหมาย มีคณะผู้พิจารณา ตัดสิน ไม่ได้ทำไปตามลำพัง ถ้าจำเลยเป็นพ่อจริง ๆ ก็ต้องเป็น

บาปตามธรรมดา แต่ไม่เป็นอนันตริยกรรม เพราะขาดเงื่อนไขใน
ความเป็นอนันตริยกรรมบางประการ เช่น เจตนา ความพยายาม
จะฆ่า หรือ ให้อำนาจไม่มี จำเลยทำตนเองมาโดยตลอดด้วยตน

๗๗. สมัยนี้ มีการทำพิธีพุทธาภิเษกกันมาก การทำพิธีพุทธาภิเษกมีมาแต่สมัยใด ท่านผู้ใดทำก่อน ชื่ออะไร วันเดือนปีเท่าใด กระผมสงสัยว่าเป็นพิธีพราหมณ์ หรือพุทธ พระท่านสวด ๔องค์ เรียกว่าสวดอะไร พระท่านนั่งบริกรรมอะไร การกระทำพุทธาภิเษก กับปลุกเสกต่างกันอย่างไร เพื่ออะไร?

พุทธาภิเษก ในแง่ของเจตนารมณ์แล้วเราจะพบว่า คือการ
ประชุมกันเพื่อตกลงยอมรับวัตถุที่นำเข้าสู่พิธี ให้เป็นวัตถุที่
เคารพสักการะ เป็นเครื่องหมายแห่งขวัญ กำลังใจ และเพื่อเป็นที่
ตั้งแห่งความเชื่อเลื่อมใส ของคนที่ยอมรับนับถือสมมติสัจจะเหล่านั้น
นั่น ทำนองเดียวกันกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดกันขึ้น ใน
การสมมติ แต่งตั้งคนให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เช่น เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ประธานาธิบดี เป็นต้น ความเป็นในตำแหน่งเหล่านั้นของท่าน
จะสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อได้ผ่านกรรมวิธี ขั้นตอน ตามหลักการ
ที่กำหนดไว้ ท่านจะเป็นอะไรมาก่อนไม่สำคัญแต่เมื่อท่านได้ผ่านขั้น
ตอนที่กำหนดกันขึ้นโดยถูกต้องแล้ว ทุกคนจะต้องยอมรับนับถือ
ฐานะที่สมมติแต่งตั้งกันนั้น ๆ

พุทฺธาภิเษกก็มีลักษณะอย่างนั้น เดิมทีเดียวกวักดูเหล่านั้นเป็นเพียงทองเหลือง ทองแดง นาก เงิน ทราข เหล็กเป็นต้น นายช่างที่ทำหน้าที่หล่อ แกะ สลัก ปั้น จึงถือว่าค่อนั้นยังไม่เป็นพระพุทธรูป เขาจึงสามารถทำหน้าที่ของคนในการตบแต่ง แกะสลัก เป็นต้นได้ เมื่อมีการทำพิธีพุทฺธาภิเษก ก็อภิเษกวัตุนั้นเป็นพระพุทฺธปฏิมา ก็กำหนดหมายกันว่านั่นคือ รูปแทนองค์พระพุทฺธเจ้าถูกต้องตามกรรมวิธีที่กำหนดกันแล้ว ศาสนิกชนที่ดีต้องยอมรับสมมติสังจะเหล่านี้ ที่ได้กำหนดหมายรู้กันมาเป็นเวลานาน

ข้อนี้เปรียบเหมือนกับอะไร?

เปรียบเหมือนการกำหนด ธงชาติ สัญญลักษณ์ เครื่องหมายต่าง ๆ เช่นเครื่องหมายจราจร เมื่อได้มีการประกาศเป็นธงชาติ สัญญลักษณ์ต่าง ๆ แล้ว ใครจะไปละเมิดไม่เคารพไม่ได้ การกำหนดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นเครื่องหมายแห่งการยอมรับนับถือ จุดยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ระเบียบวินัยเป็นต้นนั้น มีอยู่คู่โลกสังคมตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว พุทฺธปฏิมาก็เกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขเหล่านี้

การจะทำเป็นรูปพุทฺธาภิเษกเมื่อไร โดยใครนั้นไม่พบหลักฐานมากพอที่จะยืนยันได้ แต่คงเริ่มทำกันมานานแล้ว ส่วนที่เป็นรูปแบบพิธีกรรมที่ทำกันในปัจจุบัน ทราบว่าเดิมทีเดียวกวักดูที่

๑๗๘

เกี่ยวกับพุทธาภิเษก เป็นของสมเด็จพระวันรัต (แดง) ต่อมาตก
เป็นของสมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศน์เทพวราราม ของเดิม
มีข้อความบางตอนผิดพลาดอยู่ จึงมีการแก้ไขให้ถูกต้องตามหลัก
ไวยากรณ์ในสมัยนี้ แต่คงจะไม่ใช่เป็นการเริ่มต้นที่พระมหาเถระ
ดังกล่าว เพราะอย่างน้อยเรามีหลักฐานว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์
(โต พรหมรังสี) ได้จัดสร้างพระเครื่องไว้มากเหมือนกัน
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ก็เคยสร้าง
พระกริ่งปวเรศ แม้จะมีจำนวนเพียง ๘๐ องค์ ก็คงมีการทำพิธี
เหมือนกัน หลักฐานที่เป็นรายละเอียดในเรื่องนี้จึงมีไม่มากพอที่จะ
ยืนยันครั้งแรกว่า เริ่มมาจากยุคไหนได้ ส่วนที่ถามวันเดือนปีและ
ชื่อคนทำนั้น ออกจะไม่ค่อยเข้าใจหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากไป
ประวัติศาสตร์นั้นเขาไม่มีรายละเอียดขนาดชื่อคนหล่อพระหรือ

พิธีพุทธาภิเษกจะเป็นประเพณี พิธีกรรมของใครมาก่อนก็
ตาม แต่ปัจจุบันเป็นพิธีกรรมของพุทธไปเรียบร้อยแล้ว แม้จะมีพื้น
ฐานอะไรที่อาจไปตรงกับพราหมณ์บ้าง ก็ไม่ควรถือว่าเป็นเรื่องเสีย
หายอะไร เมืองไทยเรานั้นรับพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้รับพิธี
กรรมของพราหมณ์ พราหมณ์เขาอาจกล่าวว่าพุทธมาอิงเขา หรือ
เรากล่าวว่าพราหมณ์มาอิงเราก็ได้ทั้งนั้น แต่การใดก็ตามเมื่อพิจารณา
แล้วเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่คนที่รู้จักใช้อยู่ จะเป็นของใครมา
ก่อนไม่เห็นสำคัญอะไร อย่างปัจจุบันนี้ เรามีความเป็นฝรั่ง ญี่ปุ่น
กัน จนหาความเป็นไทยไม่ค่อยเจอในบางเรื่อง ทำไมไม่เห็นมีใคร
ตั้งข้อรังเกียจ สงสัยกันบ้างเล่า

ที่พระสวด ๔ องค์นั้นท่านเรียกว่าสวดพุทธานุสสติ อันเป็นการแสดงถึงความรู้สึกรักศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ของผู้ร่วมพิธี พร้อมกับพรรณนาพุทธประวัติ อานุภาพของพระพุทธเจ้า จากนั้นจะเป็นการสวดภาณวาร ก็คือพระสูตรที่มีประวัติความเป็นมาในทางขลัง ศักดิ์สิทธิ์ มีอานุภาพในการช่วยเหลือคนให้หลุดพ้นจากทุกข์ ภัย โรค

ท่านที่นั่งบริกรรมนั้น ท่านจะว่าอะไรกันเป็นเรื่องของแต่ละท่าน แต่สรุปแล้วคือท่านนั่งทำความสงบด้วยการบริกรรม สมาธิ เพื่อแผ่พลังจิต คาถา มন্ত্র ที่ท่านสาธยาย ให้เป็นอานุภาพแก่วัตถุมงคลที่นำมาทำพิธี

ท่านที่บริกรรมอาจเรียกว่าปลุกเสกก็ได้ แต่ปลุกเสกส่วนมากเน้นไปที่ปลุกเสกผลงาน ที่ผ่านการทำพิธีพุทธานุสสติมาแล้ว สรุปว่า ปลุกเสกบางอย่างมีอยู่ในพิธีพุทธานุสสติ แต่พุทธานุสสติบางอย่างไม่ใช่การปลุกเสก

๗๘. การทำบุญของตำรวจ คือจับผู้กระทำผิดกฎหมาย จับกระทั่งพระที่ทำผิดวินัยทางศาสนา ให้บ้านเมืองสงบ ศาสนาไม่มีมลทิน ย้ายพระศาสนา ซึ่งใครไม่สามารถทำได้ ต้องอาศัยตำรวจ จะได้บุญบ้างไหม เข้าหลักบุญข้อใด เพื่อเป็นกำลังใจให้ตำรวจได้บุญบ้าง ?

การทำหน้าที่ของตำรวจถ้าเราจะถือว่าเป็นบุญ ก็เป็นบุญในประเด็นของการทำหน้าที่ ตามสังฆบัญญัติที่ได้ให้ไว้ต่อกรมกอง

๑๘๐

ของตน แต่ต้องเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย คือ
ธรรม จรรยา มีความสุจริต ยุติธรรมเป็นหลัก ถ้าทำได้เช่นนี้ย่อม
เป็นบุญได้หลายข้อ ตามควรแก่กรณีนั้น ๆ คือ

๑. ทานมัย เป็นการให้ความอบอุ่น ความปลอดภัย แก่
ประชาชนตามหน้าที่ของผู้พิทักษ์สันติราษฎร์

๒. สីลมัย เป็นการกระทำตามระเบียบวินัย แบบแผน
ของกฎหมาย

๓. ภาวนามัย คืองานในการพิทักษ์สันติราษฎร์ให้เกิด
ขึ้น

๔. เวยยาวัจจมัย คือการช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงาน
ที่ชอบ

แต่ทั้งนี้ต้องหมายความว่า ตำรวจท่านนั้นจะต้องกระทำงาน
ตามหน้าที่ของตน ด้วยกุศลเจตนาจริง ๆ ไม่ใช่มุ่งผลประโยชน์
ที่ตนไม่อยู่ในฐานะจะได้ เช่นการช่วยเหลือคนแล้วเรียกร้องผล
ตอบแทน การกลั่นแกล้งจับคน ตลอดถึงการเป็นต้นเหตุแห่งความ
ไม่สงบเสียเอง อันที่จริงคนเราอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม ถ้าต้องการ
จะทำหน้าที่ของตน ให้เป็นทั้ง “บุญ-คุณ” ย่อมสามารถทำได้ทั้ง
นั้น โดยมีเงื่อนไขว่า

การกระทำหน้าที่ของตน จะต้องประกอบด้วยกุศล
เจตนา รักหน้าที่ มุ่งให้เกิดผลประโยชน์แก่กิจกรรมที่ตนต้อง
ทำ

ความรู้สึกรู้สึกที่เกิดขึ้นจนถึงกระทำนั้น สามารถขจัดความรู้สึก
เห็นแก่ตัว ผลประโยชน์ของตัว ความโลภเป็นคั่นออกไป

หลังจากทำไปแล้วมีความสุข ภาควุฒิใจ อิ่มใจ อย่างที่ทรง
แสดงไว้ว่า พวกเขาอย่างได้กลัวบุญเลย เพราะคำว่าบุญ ๆ นี้เป็น
ชื่อของความสุขนั้นเอง

ปัญหาสำคัญในการเป็นอะไรก็ตาม ก่อนที่จะพูดถึงบุญทั้ง
ส่วนเหตุและส่วนผล ควรจะมีวิญญูณของความเป็นในตำแหน่ง
นั้น ๆ เช่น มีวิญญูณของตำรวจ ครู ข้าราชการในตำแหน่งต่าง ๆ
เสียก่อน แล้วทำงานให้เป็นคุณความดีแก่หน้าที่ ราชการ ประเทศ
ชาติเป็นต้น ต่อจากนั้นจึงจะพูดถึงคำว่าบุญ ตามที่เจ้าของปัญหา
ต้องการ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยกุศลเจตนา ในการทำงานตาม
หน้าที่ให้ดีดังกล่าว

๗๕. สมมติว่า นาย ก.เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาลูกน้องมาก
เป็นคนไม่ดี เช่นเป็นคนคดโกง ลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา ต้องคด
โกงตามนาย เพราะต้องเอาใจนาย อันนี้เป็นการทำดีต้องให้ถูกใจ

นาย จึงจะได้ดีใช่ไหม? ในเมื่อประพฤติตามใจนาย นายท่านก็ให้ความดีความชอบตอบแทน อันนี้ไม่ขัดกับหลักทำดีได้ดี หรือทำชั่วได้ดีกันแน่ เข้าทำนองที่ว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป เมื่อเป็นเช่นนี้จะขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงามของพระพุทธเจ้า หรือมีหลักวิธีปฏิบัติเช่นไรบ้าง เพื่อเป็นเนติสืบไป ?

ถามกันลับสนจนฟังไม่ค่อยรู้เรื่องที่เดียว ก็มาอยู่หอกที่เข้าใจอะไรลับสนไปหมด ปัญหาข้อนี้จึงต้องแยกออกเป็นประเด็น ๆ ดังนี้คือ

๑. การทำตามนายที่ไม่ดี เป็นความถูกต้องหรือไม่? ข้อนี้มักนำมาถ้าวอ้างกันอยู่เสมอ สำหรับคนที่ทุจริต คอร์รัปชันด้วยความโลภ แต่พยายามหลอกตนเอง และคนอื่นว่า จำเป็นต้องทำตามเจ้านาย เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้นไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ ด้วยสมมติฐานว่านายเลวตามปัญหานี้เอง เราจะเห็นว่าในกรณีนี้ถ้า

เราไม่ยอมโกงด้วย แต่ปล่อยให้นายโกงไปคนเดียว เราไม่เข้าไปแย่งผลประโยชน์จากนาย คนที่เลวและโลกเช่นนั้นจะโกรธเชียวหรือ เพราะเขาได้ของเขาคนเดียว

คนเรานั้นต้องรับผิดชอบต่อการกระทำทุกอย่างของตน ทำนองที่ราพูดกันว่า "ควายใครเข้าคอกถนนั้น" คนเรากล้ามีสำนึกดีมากพอแล้ว "ไม่มีความจำเป็นอะไรเลยที่จะต้องประจบประแจง

นายด้วยวิธี “ชั่วก็กล้อยตาม ดีก็กล้อยตาม” เพราะนั่นคือลักษณะ
ของมิตรชั่วประการหนึ่ง

ผู้บังคับบัญชาแม้ว่าจะเลวอย่างก็ตามมากก็ตาม อย่างไร ๆ
เขาก็ไม่อาจปฏิเสธความดีของคนอื่นได้ ถ้าเราตั้งใจทำหน้าที่ของ
เราอย่าให้บกพร่อง เขาก็ไม่อาจทำอะไรได้ แม้เขาไม่อาจให้ความ
ดีความชอบ แต่เขาก็ทำอันตรายอะไรไม่ได้ อย่างคำโคลงบาทหนึ่ง
ที่ว่า “สุจริตคือเกราะบัง ศาสตร์พร้อง” นั่นเอง การกล่าวอ้างว่า
ที่ตนต้องกระทำชั่ว เพราะต้องการเอาใจนายจึงไม่มีเหตุผลที่ฟัง
ได้ ทั้งในแง่ของกฎหมาย และแง่ของศีลธรรม เป็นเพียงเงื่อนไข
ที่คนนิยมความชั่วสร้างขึ้น เพื่อเป็นข้ออ้างไม่ให้ตนเองต้องถูก
ตำหนิ เวลากระทำชั่วเพราะความนิยมในความชั่วของคนเท่านั้น
เอง

การพยายามตะแบงออกไปว่า การกระทำช่วนั้นคือการทำ
ดี เพื่อเป็นการเอาใจนาย จึงเป็นทั้งความคำริผิด และวาจาผิด
การกระทำนั้นก็เป็นกรกระทำผิดอยู่นั่นเอง ตามหลักความเป็น
จริงแล้วไม่มีข้ออ้างสำหรับการกระทำผิดไม่ว่ากรณีอะไรก็
ตาม เพราะผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิด ไม่อาจเป็นความถูกต้อง
ดีงามได้ ยิ่งการทำเพื่อหวังผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากทุจริตของ
ใครก็ตามด้วยแล้ว นั่นคือสมใจ คือการสนับสนุนใจอันเป็น
อาหารแห่งการลัทธิพย์ประการหนึ่งนั่นเอง

ประเด็นต่อไปที่ว่า การกระทำเช่นนั้นไม่ขัดกับหลักที่ว่า ทำดีได้ดี หรือว่าเป็นการทำชั่วได้ดีกันแน่ ข้อนี้เป็นเรื่องของการไม่ทราบว่าอะไรคือความดี อะไรคือผลแห่งการกระทำดีเท่านั้น เพราะความจริงที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเป็นกฎธรรมชาติธรรมดา ไม่เคยเปลี่ยนแปลง และจักไม่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าในกาลใดก็ตาม การที่เกิดความคิดสับสนจนถึงออกมาในรูปของความคิดที่ว่า

“ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” เพราะอะไร?

เพราะว่า คนเราแยกไม่ออกระหว่างผลของความดี กับกิรียาที่บุคคลกระทำ จะพบว่าตำแหน่ง ยศศักดิ์ เงิน ความมั่งคั่งต่าง ๆ นั้น เป็นผลของกิรียา ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการทำความดี คือความหมั่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทนก็ได้ ในทำนองเดียวกันอาจจะเกิดขึ้นจากการฉ้อ โกง คอร์รัปชัน คำของเถื่อน ฝืน เฮโรอีนเป็นต้นก็ได้ แต่ผลของกรรมดีจะต้องออกมาเป็นความสุขกายสบายใจ ผลของการทำชั่วจะต้องออกมาเป็นรูปของความทุกข์ ความเดือดร้อน หวาดระแวง วิตกกังวล เป็นความเดือดร้อนทั้งกายใจและคงเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไป

ปัญหาแนวนี้ เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย ส่วนมากแล้วจะเกิดจากการเอาตนเองเป็นฐานในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจาก

๑. ความไม่รู้ไม่เข้าใจเหตุผลของกรรม กฎแห่งกรรม แยก
ไม่ออกว่าอะไรคือผลกรรม อะไรคือผลของกิริยา

๒. เพราะความไม่เข้าใจของตนเอง ทำให้เขาทำความดีใน
ลักษณะที่ ไม่ถูกดี ไม่ถึงดี หรือเกินดี ซึ่งทั้งหมดไม่มีการกระทำ
อะไรที่เป็นความดี แต่เข้าใจว่าตนทำความดีมาก อยากได้ผลดี
เมื่อไม่ได้ตามที่ตนต้องการ แต่คนอื่นที่ตนเข้าใจว่าไม่ได้ทำดีกลับ
ได้ดี จึงทำให้ความเข้าใจสับสน

๓. เพราะประเมินตนเองไว้สูงมากเกินความเป็นจริง เห็น
ว่าตนเองเท่านั้นทำความดี คนอื่นแม้กระทำก็ไม่หนักเท่าที่ตน
ทำ เมื่อจะมีการยกย่อง เลื่อนชั้น ให้รางวัลเป็นต้นต้องให้แก่ตน
เมื่อคนอื่นกลับได้สิ่งที่ตนต้องการ จึงไม่อาจทำใจให้ยอมรับได้
เลยมองไปว่าคนที่ได้รับการยกย่องเหล่านั้น ได้เพราะประจบประ-
แจงเอาใจเจ้านาย จนถึงบางครั้งบางคราวมีคำกลอนเกิดขึ้นเพราะ
เหตุนี้ว่า

“เกิดเป็นคนมีนายไม่ถ้อยนัก	ต้องรู้จักหลบเป็นปีกหลีกเป็นหาง
นายไม่อยู่เที่ยวมันปร้อให้คอกาง	ดูท่าทางนายกลับจึงจับงาน
รู้ประจบสอพลอรู้อยอนาย	ถึงคราวร้ายท่านก็คงจะสงสาร
แม้ผู้ใดสัตย์ซื่อถือแต่งาน	ต้องคักดานบัตชบจบทุกคน”

คำกลอนที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นสภาพจิตที่ไม่ยอมรับความ
ดีของคนอื่น จบด้วยการเชิดชูตนเอง ด้วยการประจบประชันตน
เองว่า ชื่นทำคืออย่างนี้คงคักดานอยู่ในตำแหน่งเดิมนั่นเอง

คนเรากล้าพยายามมองคนอื่นในแง่ดีบ้าง ยอมรับนับถือการกระทำของคนอื่นที่ไม่เหมือนตน ในกรณีที่เป็นความสุจริตว่าเขาทำความดีเหมือนกัน ซึ่งมีอยู่ไม่น้อยที่เราทำความดี เขาก็ทำดี แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้ว เขาทำความดีได้มากกว่า ควรรับการยกย่อง ส่งเสริมเขา จึงเป็นความถูกต้องเหมาะสมดีงาม หากเราต้องการผลเช่นนั้นบ้าง ก็ต้องพยายามเร่งรัดกระทำทำให้ดี ให้ถูกดี ให้พอดี ให้ถึงดี เมื่อทำได้อย่างนี้ ผลที่เราต้องการอันไม่เกินเหตุก็จะเกิดขึ้นเช่นกัน

๔. เพราะมีความริษยาเป็นพื้นจิต ทำให้เกิดความลำเอียง อยู่ตลอด แม้คนอื่นเขาจะทำความดีอย่างไรก็ไม่อาจปรับใจให้ยอมรับได้

คนเรากล้ามีการพิจารณาตน ตรวจสอบตน ตักเตือนตน ตัดสินตนด้วยตนเองบ้าง ปัญหาทำนองนี้จะเกิดขึ้นน้อยลง การมองโลกมองชีวิตของคนเราจะดีขึ้น ไม่ปล่อยเวลาแห่งชีวิตให้สูญไปด้วยการคอยฟังโทษคนอื่น ซึ่งทางพระพุทธศาสนาแสดงความแตกต่างของคน ๒ ประเภทไว้ว่า

“คนพาลมีการฟังโทษคนอื่นเป็นกำลัง บัณฑิตมีการฟังโทษตนเองเป็นกำลัง”

๘๐. อยากทราบว่าท่านมีความคิดเห็นต่อกฎหมายทำแท้งที่จะออกมาอย่างไร เพราะว่ามีผู้สนับสนุนและคัดค้าน แล้วพบว่าผู้ที่คัดค้านส่วนใหญ่ได้ใช้คำพูดว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ อยากให้ท่านช่วยชี้แจง ?

เรื่องการทำแท้ง ถ้าเรามองในแง่ของศาสนา คือแง่ของบาปกรรม ซึ่งบาปกรรมไม่ได้เกี่ยวกับศาสนา แต่เป็นกฎธรรมชาติ กฎสากล ไม่ว่าใครทำในส่วนใด และคนนั้นอยู่ในศาสนาใดก็ตาม ก็เป็นบาป การทำแท้งจึงเป็นการฆ่าคนคนหนึ่ง คือลูกของตนนั่นเองให้ตายไป ไม่ใช่เหตุผลว่าเป็นเมืองพุทธหรือไม่ใช่เมืองพุทธ เมืองคริสต์เมืองอิสลามยิ่งเคร่งใหญ่ เมืองอิสลามนี่เคร่งครัดยิ่งกว่านี้ด้วยซ้ำไป เพราะมันเป็นกฎสากล ไม่ได้เกี่ยวกับความเป็นพุทธหรืออิสลาม บุคคลเหล่านั้นจะต้องรับผิดชอบในชีวิตของคนอื่นด้วย ไม่ใช่รับผิดชอบเฉพาะ ชีวิตของเราเอง ส่วนที่กฎหมายเขาเปิดโอกาสไว้ให้ นั่นก็คือเรื่องของกฎหมาย แต่คนที่มีความสำนึกรับผิดชอบต่อบาปกรรมก็ต้องนึกถึงเรื่องนี้เอาไว้ ไม่ใช่ว่าพอกฎหมายเปิดโอกาสให้ แล้วจะทำตามสบาย แต่แท้ที่จริงในเงื่อนไขของกฎหมายไม่ใช่ว่าทำแท้งกันได้ง่าย ๆ นะ มันมีเหตุผลมากมายทั้งต้องอยู่ในการวินิจฉัยเห็นชอบของแพทย์ เช่นว่าระหว่างเด็กกับแม่ ก็ต้องเอาไว้คนหนึ่งอะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของแพทย์ แต่บาปปฏิเสธไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองไทยนั้นเป็นเมืองที่ประกาศพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หากจะทำแท้งกันจนวุ่นวายไปหมด ไม่แสดงให้เห็นผลจากธรรมะที่ศาสนิกในศาสนาได้รับ หากว่าไปปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว เรามีวิธีการเป็นอันมาก ที่ไม่ต้องทำแท้งเลย เช่นการรักษาศีล ข้อที่๓ มันก็ ป้องกันไม่ให้เกี่ยวข้องกับสตรีเพศ นอกจากภรรยาของตนเอง มันก็ลดจำนวนลงไป ถ้ารักษาศีลข้อที่ ๓ ซึ่งเป็นอุโบสถศีล ยิ่งสบายใหญ่เลย เป็นอพรหมจรรย์ ว่ากันตามหลัก

การจะมีท้องอะไรขึ้นมา ตามหลักของชีววิทยา เราก็รู้กันอยู่
ว่า มันมีช่วงระยะเวลาประมาณ ๗ วัน เท่านั้นหลังจากไข่สุก
อีกตอนนั้นรักษาเสียกันหน่อยสัก ๗ วัน มันก็ไม่มีปัญหาอะไรเราแก้
ได้เยอะไป การวางแผนครอบครัวตามหลักของแพทย์ที่เราณรงค์
กันอยู่ในปัจจุบันก็แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ มันเรื่องอะไรที่จะปล่อยให้
ให้คนซึ่งกำลังจะเกิดมา เขาอาจจะเป็นมหาบุรุษอะไรก็ได้มา
เกิด เป็นคนที่มีคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองก็ได้ แล้วเราจะมา
เขาทำให้เราสูญเสียคนดีไป ฉะนั้นการจะไปวินิจฉัยตัดสิน
เอาอย่างนี้อ่าง ๆ กัน มันก็อ้างกันไปอย่างนั้นแหละ โดยหลัก
เหตุผลแล้วเราไปรู้เขาได้อย่างไร คนเกิดมาแล้วด้วยซ้ำเรายังไม่รู้
ว่าคนนี้จะเป็นอย่างไหน ที่คนยังไม่เกิดจะไปอวดรู้เขาได้อย่างไร
มันเป็นข้อที่อ้างกันไปอย่างนั้น โดยเหตุผลแล้วพิสูจน์ไม่
ได้ คนเราบางทีอยู่กันมาอายุหลายสิบแล้วก็ยังเป็นคนดีกันอยู่
บางทีก็เสียจังหวะกลายเป็นคนเลวขึ้นมาก็ได้ เพราะฉะนั้นเรื่อง
เหล่านี้จึงไม่ใช่เป็นข้อมูลในการวินิจฉัยตัดสินเพื่อไปฆ่าเด็กซึ่งไม่
ได้ทำผิด ประเด็นนี้เราต้องแยกให้ออกนะว่า ในกรณีที่มีการ
ประหารชีวิตคน ทำผิด ทำไมศาสนาจึงไม่ท้วงติง นี่เป็นเรื่องของ
กฎหมายเป็นกฎของกรรม ศาสนาก็สอนให้พิจารณาเห็นว่าเรามีกรรม
เป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม จะต้องก็เป็นไปตาม
กรรมของสัตว์ ตอนนี้อย่าใช้อุเบกขา แต่เด็กนั้นไม่ได้ทำผิด
อะไร เพราะฉะนั้นการฆ่าเด็กในครรภ์จึงเป็นบาปในกรณีนี้
ศาสนาสอนให้ใช้กรุณา คือสงสารว่าเด็กกำลังจะประสบอันตราย
ถึงแก่ชีวิต ก็ช่วยกันแข็งแรงป้องกันคัดค้านหรืออาจจะช่วยกันต่อ

ด้านก็ได้ เพราะว่าเป็นการกระตุกให้หันเข้ามาหาหลักธรรมที่ทาง
ศาสนาได้แสดงเอาไว้ ทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้คนทำบาปทำกรรม
โดยไม่มีควมจำเป็น เพราะเราแก่ได้เราป้องกันได้อย่างที่ว่า
มาแล้ว

๖. ปัญหาเกี่ยวกับสังคม

๕๒. ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้นำประเทศปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชาชน

เรื่องเหล่านี้เมื่อพูดไปแล้ว เราต้องมองกันในขั้นของความ เป็นจริงว่า โดยปกติท่านเหล่านั้นก็ปฏิบัติธรรมะกันอยู่พอสมควร เพราะถ้าหากว่าไม่มีการประพฤติปฏิบัติกันเลยแล้ว ก็คงจะนำพาชาติบ้านเมืองไปไม่ได้ แล้วคนที่ละทิ้งธรรมะไปเลยนั้น เราก็พบเห็นกันอยู่ในทางประวัติศาสตร์ และแม้แต่เหตุการณ์ที่ใกล้ ๆ นี้ว่า คนเหล่านั้นก็ต้องตกต่ำเสื่อมถอยจนถึงกับต้องนิราศจากตำแหน่ง ที่ตนครองอยู่ แต่ว่าในขั้นของอุดมการณ์จริง ๆ นั้น ยังมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้การประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้นได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ปัจจุบันนี้เราจึงขาดแคลนผู้นำทางความประพฤติ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ว่า

คนเรานั้นก็เหมือนกับโคที่ว่ายข้ามฟากไป เมื่อโคจำฝูงว่ายไปตรง โคลูกฝูงก็ว่ายตรงตาม เมื่อโคจำฝูงว่ายคด โคทั้งฝูงก็ว่ายคดตามมันใด

ในหมู่มนุษย์เราก็เหมือนกัน คนใดที่ได้รับสมมติได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานในชุมนุมชนนั้น ๆ ถ้าหากว่าบุคคลเหล่านั้น

ประพตติปฏิบัติธรรม ข้ำราชการที่ลดหลั่นกันตามลงมา ก็
ประพตติปฏิบัติธรรมตามมาด้วย

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้รับสั่งแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล โดย
ทรงเน้นให้พระเจ้าปเสนทิโกศลในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุข
มีอำนาจในฝ่ายบริหารราชการบ้านเมือง ทั้งทรงเป็นที่เคารพ
สักการะของประชาชนภายในชาติ ให้พระองค์หันมาประพตติธรรม
ประพตติให้สุจริต และเมื่อพระองค์ประพตติธรรม ประพตติสุจริต
แล้ว คนที่มีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมาก็ต้องประพตติธรรม ประพตติ
สุจริตตามไป

ปัญหาที่เรามองเห็นกันชัด ถึงจุดบกพร่องที่ผู้นำในด้านต่าง ๆ
ออกจะขาดแคลนธรรมะไปบ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าขาดหมด
นอกจากเหตุปัจจัยคือความเห็นแก่ตัว ความขาดอุดมการณ์ ขาด
อุดมคติในการทำงานแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับคนอื่นเป็นอันมาก
ที่ทำให้ท่านเหล่านั้น ซึ่งบางครั้งบางคนมีความตั้งใจดี แต่เกิดความ
สับสนไปบ้าง ส่วนการจะแนะนำพร่ำสอนกันนั้น พูดนั้นพูดได้แต่
เข้าทำนองว่า

ใครจะเอาลูกพรวนไปผูกคอแมว

เพราะว่าในสมัยก่อน ๆ ในเรื่องราวตามประวัติศาสตร์นั้น
ประเทศไทยเราเองได้สัมผัสกับยุคทองแห่งธรรมะมาหลายครั้ง
หลายหนด้วยกัน อย่างเช่นยุคของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ยุคของพระมหาธรรมราชาลิไทย พระเจ้าอยู่หัวบรมไตรโลกนาถ

พระเจ้าทรงธรรม และคัมภีร์โกสินทร์ เรื่อยมา มีหลายยุคหลายสมัยที่เราได้อยู่กันอย่างสงบสุข ประชาชนมีหน้ามีตาชื่นบานแจ่มใส ตัวการสำคัญที่สุดก็คือว่าผู้เป็นประธาน ผู้เป็นหัวหน้า ชุมชนคนนั้น ๆ มีความซาบซึ้งในหลักธรรมของศาสนา เป็นผู้เคร่งครัดในหลักธรรมทางศาสนา เมื่อท่านประพฤติปฏิบัติดี คนนอกก็ไม่กล้าจะล้ำเส้นออกไป ปัจจัยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างที่ยากแก่การที่จะดึงกลับมา นอกจากว่าท่านที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ท่านจะเกิดความสำนึกตัวของท่านเอง ซึ่งว่าที่จริงนั้น พื้นฐานความรู้ในด้านต่าง ๆ ของท่าน ก็มีด้วยกันมากมายทั้งนั้น ถ้าหากว่าจะเพิ่มเติมคุณธรรมความดีเข้าไป การปกครอง การบริหารบ้านเมือง บริหารราชการในส่วนต่าง ๆ ก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โอกาสที่จะกระทำนั้น เราก็อาจจะทำได้ด้วยการไม่ยอมรับนับถือใครก็ตามที่มีตำแหน่งไม่ว่าจะใหญ่โตอย่างไร แต่ว่าขาดธรรมะไม่ให้ความยอมรับนับถือ อย่างท่านนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันท่านเคยพูดสมัยท่านเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ท่านบอกว่าอย่าไหว้คนที่มั่งเงิน แต่ได้มาด้วยความทุจริต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนที่หลงตัวเอง และเข้าใจผิดในฐานะของตนเอง นั้น ก็อยู่ที่ประชาชนไปให้การยอมรับนับถือเขา ไปยกย่องเขา เขาก็ขาดความสำนึกไป ส่วนจะไปตักเตือนกันตรง ๆ นั้น ก็อย่างที่พูดมาแล้วว่า ใครจะเอาลูกพรวนไปผูกคอแมว ซึ่งต้องอาศัยการเตือนตนด้วยตน การพิจารณาตนด้วยตน การสอบสวนตนด้วยตน วินิจฉัยตนด้วยตน ตัดสินตนด้วยตน

เพราะว่าก็เป็นผู้ใหญ่ด้วยกันแล้วทั้งนั้น จะให้ใครไปดัก
เตือนก็ลำบาก แต่ว่าอย่างไรก็ตาม เราต้องยอมรับถึงความจริงว่า
บุคคลเหล่านั้นจัดว่าบกพร่องทางศีลธรรมเอามาก ๆ นั้นมี
น้อย ก็อาจจะบกพร่องกันบ้าง แต่ว่าบางคนอาจจะไม่บกพร่อง
แต่คนอื่นก็พยายามชี้ให้เห็นว่าเขาบกพร่อง เขาก็เลยกลายเป็น
คนบกพร่องไป เราต้องยอมรับความจริงว่า ผู้บริหารทั้งหลายนั้น
เป็นปุถุชน ซึ่งมีความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็น
พื้นใจอยู่ การกระทำจะทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ไปหมดนั้นอย่าไปหวัง
คือเอาให้ผิดพลาดบกพร่องน้อยหน่อย มีความดีพอที่จะให้ความ
อุ่นใจได้ ก็น่าจะเพียงพอ แต่ถ้าถึงจุดที่เรียกว่าสมบูรณ์ในชั้นชาว
บ้าน สมบูรณ์ในระดับของผู้บริหาร ก็เป็นสิ่งที่ใคร ๆ ก็ต้องการ
การแสดงออกของประชาชนที่จะเป็นแรงผลักดันให้ท่านเหล่านั้น
ทบทวนบทบาทของท่านได้ อย่างพระนั้นโอกาสที่จะไปบอก
กล่าวอะไร เรียกว่าหายากมาก

ฝ่ายสถาบันของพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน
ท่านก็สนพระทัยฟังธรรมเทศนากันอยู่ มีการปรึกษามีการสอบถาม
เรื่องธรรมะกันอยู่ แต่ว่าในวงการบริหารนั้น ยิ่งชั้นสูงแล้วก็
รู้สึกว่าเป็นไปได้ยาก แต่ไม่ได้หมายความว่า เป็นไปไม่ได้ เป็นไปได้
ก็เฉพาะแต่ส่วนน้อย ๆ เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คือว่า เรายังอยู่กัน
ด้วยความหวังที่เรียกว่าพอหวังได้ ไม่ถึงกับล้มละลายไปที่เดียว
ก็ขอให้พยายามมองกันด้วยความเข้าใจ แล้วก็เมตตากันบ้าง
ก็จะรู้สึกว่ายังไม่มีอะไรเลวร้ายมากนัก

อยากทราบว่าใครเป็นผู้มอบตำแหน่ง ๆ ผนฯ ให้กับคุณสุชาติ และพระคุณเจ้าเห็นว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร ?

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นก็เกิดขึ้นโดยพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญ โดยมีประธานรัฐสภาเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ส่วนบุคคลที่ถามนั้นก็เป็นเรื่องที่ยกย่องกันขึ้นเอง โดยไม่มีกฎหมายอะไรรองรับ และส่วนจะควรหรือไม่ควรนั้น พูดไปก็กระทบกระเทือนใจกัน แต่ว่าได้โปรดเข้าใจว่า ฐานะตำแหน่งต่าง ๆ ที่เรียกร้องที่สมมติกล่าวขานกันอยู่นั้น ถ้าหากว่าตำแหน่งฐานะเหล่าใด จะต้องอิงอาศัยกฎหมายเงื่อนไขต่าง ๆ เป็นฐานรองรับแล้ว ก็จะต้องเกิดขึ้นโดยถูกต้องตามกฎหมาย และเรื่องเหล่านี้สามารถที่จะนำไปปรับใช้ในเรื่องอื่น ๆ ด้วย

๕๔. สังคมในปัจจุบันมีเหตุการณ์ต่าง ๆ กระผมอยากทราบว่า ในจิตใจของมนุษย์มีธรรมอะไรมากที่สุด และธรรมข้อไหน น้อยที่สุด ?

มีความเห็นแก่ตัวมากที่สุด มีหิริโอตตปะน้อยที่สุด ความเห็นแก่ตัวมันมาก สุขกันจนล้นปรี่เลย และทำให้เกิดเป็นปัญหาต่าง ๆ ถ้าเราจัดความเห็นแก่ตัวลงหน่อยเดียวปัญหาต่าง ๆ เรา

แก้ได้แยะ ความเห็นแก่ตัวมากที่สุดเพราะออกมาทางพฤติกรรม
สังคมเช่นนี้ ที่น้อยก็คือขาดหิริโอตตปปะขาดหลักการคุ้มครองใจ
พระพุทธเจ้าทรงแสดงหิริโอตตปปะ เป็นธรรมคุ้มครองโลก เรามี
หิริโอตตปปะเสียอย่างเดียว ไม่ต้องกลัวอะไรใคร

กรุงเทพฯ แปลว่า เทวนคร ที่อยู่ของเทวดาแต่มีสัตว์นรก
เปรต ปนอยู่มาก เพราะอะไร เพราะใจไม่มีหิริโอตตปปะอันเป็น
ธรรมะที่ทำให้คนเป็นเทวดา

๕๕. โดยทั่วไป ไม่ว่าคนไทยคนเทศที่เข้าใจพระพุทธศาสนาแล้ว
ยอมรับว่าแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง มีแต่ให้ผลดีอย่างเดียว เหตุใด
สังคมไทยจึงวุ่นวาย จนดูเหมือนไม่ใช่ชาวพุทธ ขอทราบว่ ธาตุ
แท้ของคนไทยเป็นอย่างไร จึงดูเหมือนมีของดีแต่ไม่ใช่ของดี

ประเด็นนี้ไม่ต้องไปพูดธาตุแท้ของคนชาติไหนหรอก แต่เป็น
ธาตุแท้ของสัตว์โลก การปฏิบัติธรรมะในศาสนาใดก็ตาม จะต้อง
ทวนความรู้สึกด้วยอำนาจกิเลสขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน
พระพุทธศาสนานั้น การปฏิบัติทุกอย่างจะต้องต่อสู้กับกิเลสและ
อารมณ์ทั้งภายในภายนอก หากจิตใจของบุคคลไม่เข้มแข็ง
จริง ไม่เห็นคุณค่าของความดีความชั่ว ไม่เห็นคุณค่าของความดี
โทษของความชั่ว โอกาสที่จะประพฤติปฏิบัติดีมีได้น้อย ไม่ว่าใน
ชั้นทาน ชั้นศีล หรือในชั้นภาวนาก็ตาม และบุคคลเหล่านี้มันก็มี
มากทุกยุคทุกสมัยทุกชนเผ่าในโลกนี้ คนเป็นจำนวนน้อยเท่านั้น
ที่สนใจเรื่องศาสนา และพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติตามหลักของ

๑๕๖

ศาสนา แม้แต่สมัยของพระพุทธเจ้าเอง หรือศาสดาองค์อื่น ๆ
มันก็ครือ ๆ กัน ดังนั้นก่อนที่จะแสดงธรรม พระพุทธเจ้าจึงทรง
แบ่งคนออกเป็น 4 เหล่า คือ

อุกมฤตัญญ คืออาจจะรู้ธรรมะเพียงยกหัวข้อขึ้นแสดงเท่านั้น
วิปจิตัญญ ต้องอธิบายความของหัวข้อธรรมนั้นเสียก่อน
จึงจะเกิดความเข้าใจ

เนยยะ คือจะต้องอบรมพร้าสอนแนะนำตักเตือนฝึกปรือกัน
ไปโดยลำดับ จึงจะได้รับผลจากธรรม

ปทปรมะ คือแก้ไม่ไหว ท่านใช้คำว่ามีบทเป็นอย่างยิ่ง คือ
อาจจะจำได้ ท่องได้ พุดได้ แต่ทำไม่ได้ ซึ่งคนทั้ง ๔ ประเภท
นี้ มีลักษณะเหมือนกับเจดีย์ พวกปทปรมะเหมือนกับฐานเจดีย์
ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนมาก ค่อย ๆ สอดขึ้นไปโดยลำดับ ซึ่งเปรียบ
เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า คือ

ประเภทแรกเหมือนดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำอยู่แล้ว ถูกแสง
พระอาทิตย์นิตหน้อยก็บานได้

พวกที่สองต้องรอบานในวันอื่น คือขึ้นมาเสมอน้ำเท่านั้นเอง
พวกที่สามก็ยังสามารถอยู่น้ำยังอยู่ปริ่ม ๆ น้ำ คือพร้อมที่จะโผล่
ขึ้นและบานในวันอื่น

พวกที่สี่ก็เหมือนดอกบัวชนิดที่อยู่ใต้น้ำ จะต้องเป็นอาหาร
ของปลาเต่าอย่างที่เราพูดกัน ดังนั้นเรื่องเหล่านี้ จึงมีเหตุมีปัจจัยอีก
เป็นอันมาก เราจะไปว่านิสัยสันดานของใครมันก็ไม่ได้ มันครือ ๆ

กัน สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าก็รับว่า คนเป็นจำนวนน้อยเท่านั้น
ที่จะปฏิบัติธรรมะเข้าถึงฝั่งแห่งธรรมได้ โดยมากแล้วก็จะเลาะ ๆ
ฝั่งไปเท่านั้นเอง เรียกว่าเหมือนกับคนเลี้ยงโค แล้วก็ไม่ได้กินนม
โค หรือว่าทัพพีที่ไม่รู้จักรสแกงนี้มันมีมากทั้ง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้อง
อยู่กับรสแกง ทางศาสนาถือว่าคนประเภทที่จะสนใจศึกษาประพฤติ
ปฏิบัติธรรมะจะต้องอยู่ประเภทที่เรียกว่าเป็นพุทธเวไนย คือคนพอ
จะพูดจะแนะนำให้รู้ได้ พูดเป็นไทยว่า พวกที่พูดกันรู้เรื่อง ถ้า
หากว่าพูดกันไม่รู้เรื่อง มันก็แก้อะไรไม่ได้ การดำรงชีวิตของสังคม
จึงจำเป็นจะต้องมีกฎหมายเข้าควบคุมด้วย การควบคุมให้คนปฏิบัติ
ตามกฎหมาย ถ้าปฏิบัติได้ก็ถือเป็นเรื่องของศีลธรรมระดับ
หนึ่ง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่สังคมที่อยู่ร่วมกันเป็น
หมวดเป็นหมู่ แน่นอนเรื่องธรรมะในทางศาสนานั้น พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงไว้อเนกปริยาย ต้องการให้เกิดประโยชน์แก่คนทั้งใน
ชีวิตปัจจุบัน และวันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า ชาติหน้า และ
ชาติอื่น ๆ ตลอดถึงได้รับผลอย่างสูงสุด คือ มรรค ผล
นิพพาน ในทางพระพุทธศาสนาลักษณะเหล่านี้ ก็แบบเจตีย์
อีก คือ

คนประเภทที่ไม่ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันนี้มีมากกว่าที่ได้รับ
ประโยชน์ในปัจจุบัน

พวกที่ได้รับประโยชน์ในภายภาคหน้าก็มีน้อยกว่าพวกที่ได้รับ
ประโยชน์ในปัจจุบัน

พวกที่บรรลุผลนิพพานไป ก็มีน้อยกว่าพวกที่ได้รับประโยชน์ในกายภาคหน้า ลดห่างกันลงมาอย่างนี้ การปฏิบัติธรรมะจึงอยู่ที่ระบบการศึกษาความสนใจ โครงสร้างทางสังคมด้วย บ้านเมืองเราในปัจจุบันนี้ มีปัญหามากมาย ความบกพร่องจุดแรกก็คือลักษณะโครงสร้างทางการศึกษาที่เราพยายามเรียนแบบฝรั่งอยู่ ตัดเกรดก็แบบฝรั่ง อะไรก็แบบฝรั่ง เพื่อจะพยายามให้คนไทยเป็นฝรั่ง ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๖ ได้ทรงเห็นอันตรายเหล่านี้มานานแล้ว ได้มีพระราชนิพนธ์เป็นจำนวนมากที่ตักเตือนให้สติแก่คนไทยที่จะให้รักษาความเป็นไทยเอาไว้อย่างมีเอกลักษณ์ของไทย แต่เราก็เห่อพวกฝรั่ง มองฝรั่งเป็นเทวดาไป ฝรั่งทำอะไรก็ก๊อกร้อย่างไร เราก็เลียนแบบเขาเห็นว่าเก่งเหลือเกิน ทั้ง ๆ ที่ฝรั่งก็เป็นมนุษย์ธรรมดาพวกหนึ่ง เป็นสัตว์โลกพวกหนึ่งเท่านั้น นี่คือปัญหาประการแรก

โครงสร้างทางการศึกษาในปัจจุบัน เราไม่ได้เน้นที่จริยศึกษา แต่ไปเน้นกันที่พุทธศึกษา หัตถศึกษา พลศึกษา ซึ่งเป็นวิชาในการทำมาหากิน เลี้ยงชีพ แต่เมื่อบุคคลที่มีวิชาความรู้เหล่านั้น แต่ไม่มีจริยศึกษา คือไม่มีจริยธรรมอยู่ภายในจิตใจมากพอ ก็พร้อมที่จะใช้พุทธศึกษา หัตถศึกษาไปในทางทุจริตได้ ใช้พลศึกษาไปแสดงพลังกำลังกันได้ เพราะฉะนั้นบางครั้งกิจกรรมที่เป็นกีฬาเป็นงานทางด้านพลศึกษากลายเป็นคนบอลล์แพ้คนไม่แพ้ ยกพวกตะลุมบอนกัน ปาระเบิดขวดกัน นี่เพราะอะไร เพราะเราไม่ได้เน้นที่จริยศึกษากัน

พุทธศึกษา มีกรมกองรับผิดชอบใหญ่โตมโหฬาร

พลศึกษา มีกรมพลศึกษารับผิดชอบ

หัตถศึกษา นี้มีตั้งหลายกรม โดยเฉพาะคือกรมอาชีพศึกษา
แต่จริยศึกษาอยู่ที่ไหน

จริยศึกษา เป็นแต่เพียงกองเล็ก ๆ อยู่ในกรมการศาสนา
ซึ่งไม่มีส่วนในการควบคุมนโยบายทางการศึกษา ไม่มีอำนาจ
ต่อรองอะไรที่จะมีส่วนในการร่างแม้แต่หลักสูตร เอาพวกที่เรียน
มาทางพุทธศึกษามากำหนดหลักสูตรทางจริยศึกษา พุทธศึกษา
ที่เรียนกันมาซึ่งส่วนใหญ่ก็เรียนกันมาจากเมืองนอก พยายาม
ที่จะเชิดชวยกย่องแนวคิดของฝรั่งกัน ความรู้ที่เรียกว่าจริยธรรม
ก็ไม่กล้าใช้ ใช้ว่าคำปรัชญาและศาสนา ซึ่งวิชาบางอย่างก็เป็นระดับ
เด็กปฐม มัธยม ใช้ปรัชญาและศาสนาไป นี่คือโครงสร้าง
ทางการศึกษาเสีย

เรื่องธรรมะจะต้องอบรมบ่อย ๆ สอนบ่อย ๆ ลงมือ
ประพฤติปฏิบัติบ่อย ๆ พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า ภาวิตา พหุลีกตา
คืออบรมกระทำให้มาก ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม เรื่องศีลห้าก็ให้กัน
มาวันหนึ่งไม่รู้จักก็ร้อยก็พันแห่ง ให้กันอยู่อย่างนี้ สอนกันอยู่
อย่างนี้ พูดกันอยู่อย่างนี้ แต่ให้ศีลกันก็แล้ว สอนกันก็แล้ว เทศนา
กันก็แล้ว ปัญหาเรื่องคนไม่มีศีลห้าก็ยังมียู่แล้วก็ยิ่งมากขึ้นทุกวัน

ในด้านโครงสร้างทางสังคม ค่านิยมในด้านต่าง ๆ เราจะเห็น
ว่ามันเปลี่ยนแปลงไปจนน่าเป็นห่วงหมด

เมื่อก่อนนั้นเราเคยยกย่องคนดีมีศีลธรรมกัน

ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นยกย่องคนที่มีสกุลที่เรียกว่าผู้ดีมีสกุล
ซึ่งก็ดี

ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ค่านิยมมันก็เปลี่ยนแปลง
ไป ยกย่องผู้ดีมีเงินพวกเศรษฐีสงครามที่ค้าขายแข่งสู้กับพวก
ญี่ปุ่น กลายเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจในสังคมไทย เมื่อคน
เหล่านี้ได้เงินได้ทองมาแล้ว เป็นคนร่ำรวยมีฐานะทางสังคม
คนก็ไม่ได้ไปติดใจว่ารวยมาอย่างไร ล้อโกงเงินมาอย่างไรบ้าง
ทำให้รัฐเสียผลประโยชน์อะไรไปเท่าไร ไม่มีใครคิด พร้อมทั้งจะ
ยกย่องนับถือกัน ในปัจจุบันนี้บางที่พวกค้าฝิ่นค้าเฮโรอีน อะไรต่อ
อะไรก็พอรู้เบื้องหลังกัน คอร์ปชั่นโกงกินมา แล้วคนก็ยังมายกย่อง
ให้ความนับถือกัน

สัญญาอนุญาตของคน หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ล้วนต้องการ
ได้ฐานะ การยอมรับนับถือจากสังคมแม่ในหมู่สัตว์เดรัจฉาน
บางที่ต่อสู้กัน ฆ่ากันเพื่อจะได้ฐานะทางสังคม มนุษย์เรา
ก็เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ต้องการได้ฐานะการยอมรับนับถือ
จากสังคมเป็นผู้มีเกียรติมีชื่อเสียง

เมื่อสังคมกำหนดให้คนรวยเป็นผู้มีเกียรติ โดยเขาไม่ใส่ใจ
ว่ารวยมาอย่างไรในที่สุดคนก็แสวงหาความร่ำรวยกันด้วยวิธีการ
ต่าง ๆ แม้เราจะมีคำขวัญมานานแล้วว่า ช่วยกันปราบคอร์ปชั่นให้
สิ้น เพื่อแผ่นดินไทยอยู่รอด แต่ปัญหาเหล่านี้ไม่เห็นแก้ตกสักที

หรือแม้แต่การซื้อหาสิ่งของหนีภาษี ซื่อเหล่านอกอะไรต่ออะไร
สารพัดอย่าง อันเป็นโครงสร้างทางสังคม ที่วิปริตไปเพราะละเลย
ศีลธรรม พอเรามาสอนศีลธรรมขึ้นก็เกิดภาวะขัดแย้ง สอนไม่
ให้คนอื่นด่าเหล่า ทำไมผู้ใหญ่เขาดีมีงานสำคัญ ๆ ดันออก
ทางโทรทัศน์ ภาพออกทางหนังสือพิมพ์

เวลาเราไปสอนเด็กว่าดีมีเหล่าไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้

แกก็เกิดสงสัยเอาไม่ดีแล้วผู้ใหญ่เขาดีทำไม คนใหญ่
มีเกียรติ มีชื่อเสียงเขายังดีมี นี่ก็โครงสร้างทางสังคมที่มี
ปัญหา เราต้องการสอนเด็กให้รู้แบบฝรั่งรู้ แต่ในขณะเดียวกันเราก็
อยู่เมืองไทย เรามีจารีตมีประเพณีขนบธรรมเนียมเอกลักษณ์
ของไทยโดยเฉพาะ ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ถ้าเราจะต้องการ
ให้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง
ในสังคม ไปในทางที่ดีจริง ๆ ก็ต้องพยายามให้ความสำคัญ
แก่จริยศึกษา โดยให้งานทางจริยศึกษาอยู่ในระดับกรม มีส่วนใน
การกำหนดหลักสูตรทั้งชั้นประถมศึกษา มัธยม และมหาวิทยาลัย
บางที่การศึกษาบางอย่างเช่นอาชีพะนี้คล้าย ๆ กับจบแล้ว ศีลธรรม
ไม่เรียนแล้ว พวกนี้ก็ไปเล่นกับอิฐกับหินกับเครื่องมือเครื่องมือ
ต่าง ๆ ที่เป็นตัวจักรกล ในที่สุดจิตใจก็แข็งกระด้าง เพราะไม่ได้
อบรมบ่มนิสัยกันมาในด้านศีลธรรม มีอะไรก็เอะอะโวยวาย
ยกพวกเข้าตีกันทำลายล้างกัน เราก็เห็นปัญหาเหล่านี้ เรื่อง
ศีลธรรมแม้แต่หัวข้อเดียวมันก็ต้องอบรมฝึกปรือสั่งสอนทดลอง
ปฏิบัติกันไปเรื่อย ๆ ความเปลี่ยนแปลงจึงจะบังเกิดขึ้นในทางที่ดี

ได้ ไม่ใช่ว่าเรียนพอจบ ๆ สอบได้แล้วก็ถือว่าเก่งแล้ว ผ่านในวิชา
เหล่านั้นแล้ว ไม่ได้ผ่านหรือ พอเริ่มทำนั่นเอง งานเหล่านี้จึงเป็น
งานช่าง งานระดับรัฐพูดไปก็เท่านั้นเอง ไม่ได้มีผลในทางเปลี่ยน
แปลง ยากจะมีผลในทางทำความเข้าใจกับคนที่ไม่พร้อมที่จะ
ยอมรับรู้อะไรพูดไปก็เท่านั้นเอง

๕๖. หากมีอคติต่อผู้ร่วมงาน ควรทำใจอย่างไร ให้เราทำงาน
ร่วมกันได้ด้วยใจสบาย ?

ถ้าพูดตรง ๆ ต้องแก้ที่อคติ ตราบใดที่ยังมีอคติอยู่ ยังสบายใจ
ไม่ได้หรือ เพราะอคติมันเป็นกิเลส มันเป็นเครื่องขุ่นมัวเศร้าหมอง
ของจิตใจ ที่นี้การสลายอคติก็ออกจะยาก แล้วทำอย่างไรถึงจะแก้
ได้ ต้องดูให้ได้เสียก่อนว่า เราอคติเขาในส่วนไหน เช่นสมมติว่า
เราไม่ชอบในคำพูดของเขา

เอาละ เราก็เกิดเป็นโทสาคติในส่วนนี้ คือไม่ชอบในเรื่อง
คำพูดของเขา

ต่อแต่นั้นเราก็พยายามหาความดีในส่วนอื่น ๆ ของเขาดูซิ
ว่านอกจากคำพูดแล้ว เขามีอะไรที่ไม่ดีอีกก็หาให้ครบ หากครบแล้ว
เราหาความดีของเขา ก็จะพบว่าคนเรานี้ไม่มีใครหรือที่มันเลว
ไปหมด ต้องมีดี ที่นี้ถ้าดีมากกว่า ก็บวกลบคุณหารกันดู ก็ควรจะ
เห็นว่าส่วนดีเขามีเหมือนกัน เราก็เลือกเอาส่วนดีของเขา ที่สำคัญ
อย่างยิ่งก็คือ ดูเราด้วยว่าเรามันดีหรือเปล่า เราก็ไม่สมบูรณ์

คนอื่นก็ไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นจะทำอย่างไร ก็เอาส่วนดี
เข้าหากัน ส่วนที่ไม่สมบูรณ์ก็ทำลิม ๆ เผลอ ๆ ไปบ้าง เราสามารถ
จะเข้ากับใครได้ ทำงานกับใครได้ แต่ในทางทำนองตรงกันข้าม
การไปกำหนดว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นต้องเป็นอย่างนี้ จะต้องเป็น
อย่างโน้นเสียก่อน อยู่กันไม่ได้หรอก เรื่องเหล่านี้จึงอยู่ที่การปรับ
ใจเป็นประการสำคัญ เมื่อสถานการณ์มันเปลี่ยนแปลงไป ทำนอง
เดียวกับการปรับของร่างกายนี้แหละ อากาศหนาว หิมะตก
ฝนตก แดดจัด ก็ปรับตัวไปเรื่อย ๆ แต่ข้อสำคัญต้องอยู่ให้ได้
ในสถานการณ์เหล่านั้น เราหลีกเลี่ยงเรื่องเหล่านี้ไม่ได้ การปรับใจ
จึงเป็นคุณสมบัติพิเศษของคน ถ้าหากว่าใครก็ตามปรับใจได้
เข้าไปคลุกคลีไปใกล้ชิดกับเขา ในที่สุด โอกาสหนึ่งเราจะอภัยเขา
ในส่วนนั้น ยกให้ไป บางกรณีหากเขาปากร้ายก็ช่างเขา ปากร้าย
แต่ว่าใจเขาดีอย่างอื่นเขาก็ดี เราก็เอาส่วนดีของเขา ในที่สุดการร่วม
กิจกรรมร่วมการทำงานตลอดถึงร่วมอาชีพเป็นต้น ก็จะดำเนินไปได้
นี่ก็คือหลักที่ควรกำหนดศึกษาและพิจารณา

๕๗. ทำอย่างไรจึงจะผูกมิตรกับผู้ร่วมงาน ร่วมกันทำงานได้
อย่างไม่มีเรื่องขุ่นเคืองต่อกัน ?

เรื่องของการผูกมิตรนั้นเป็นการหยิบยื่นไมตรีจิตให้แก่กัน
และกัน ซึ่งโดยหลักทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็คือการสร้างความเป็นมิตร
หรือไมตรีจิตต่อเขา แล้วเขาก็จะรู้สึกเป็นมิตรและมีไมตรีจิต
ต่อเรา แต่ว่าการสร้างความรู้สึกรู้สึกเพียงอย่างเดียวไม่แสดงออกมาใน

เชิงพฤติกรรม คือทางกายกับทางวาจา ก็ยากที่จะพิสูจน์กันได้ว่าเรามีไมตรีจิตต่อเขา ดังนั้นทางพระพุทธศาสนาจึงได้วางหลักเอาไว้ ๔ ข้อ เป็นเครื่องผูกมิตรไมตรีต่อกัน คือ

๑. ทาน จะต้องมีการเสียสละ ให้ปันซึ่งกันและกัน การแสดง อหิมาศย์ไมตรีในลักษณะนี้ ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องเสียสละมากมายอะไร แต่เรื่องใดก็ตามที่อยู่ในวิสัยที่จะต้องเสียสละ สงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันได้ตามกำลังความสามารถของเรา ก็ให้ปันแบ่งปัน เป็นการเฉลี่ยสุขซึ่งกันและกัน ซึ่งหลักของการให้นี้เป็นตัวผูกความมีไมตรีจิตของกันไว้ให้มั่นคง ซึ่งพิสูจน์ตัวเองมาได้ทุกยุคทุกสมัย

๒. ปิยวาจา เวลาจะพูดจาปราศรัยกัน จะต้องยึดหลักของวจีที่เป็นสุจริตทั้ง ๔ ประการ คือพูดกันเฉพาะที่เป็นคำสัตย์คำจริง เสริมสร้างสามัคคีต่อกัน อะไรที่เป็นการกระทบกระทั่งความรู้สึก หรือก่อให้เกิดการแตกแยกกัน ก็ละเว้นไม่พูดถ้อยคำเช่นนั้น พูดวาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน แม้บางครั้งจะเกิดกระทบกระทั่งกันบ้าง แต่ถ้าหากว่าเราใช้วาจาอ่อนหวาน ไพเราะที่เกิดขึ้นก็จะค่อย ๆ เย็นลงและดับไปในที่สุด สามารถรักษาความเป็นมิตรที่ดีไว้ได้

๓. อตถจริยา การประพฤติกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน

๔. สมานัตตตา การวางตัว ซึ่งออกจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ การวางตัวจะต้องเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ไม่ใช่เป็นคนสามวันดีสี่วันร้าย กำหนดทิศทางการันไม่ถูกว่า จะเอาอย่างไรกันแน่

ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่า สังคหวัตถุ คือวัตถุเป็นเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน นักปราชญ์ในยุคหลังเรียกว่าเป็นพุทธวิธีในการครองใจคน หรือจะพูดด้วยสำนวนเครื่องรางของขลัง ก็จะถูกว่า เมตตามหานิยม คงกะพันชาตรี และแคล้วคลาดก็ได้ อย่าลืมว่าความเป็นมิตรจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ไม่ได้เลย ถ้าหากว่าเราไม่สร้างมิตรจิตให้บังเกิดขึ้นก่อน และเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องกิริยา ปฏิกิริยา เมื่อเราเกื้อกูลต่อเขา เขาก็เกื้อกูลต่อเรา เราเป็นมิตรกับเขา เขาก็เป็นมิตรกับเรา ซึ่งหลักการเหล่านี้จะเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไปไม่ว่ายุคใดสมัยใด

๕๘. ทุกวันนี้เด็ก (วัยรุ่น) ได้สร้างปัญหาต่าง ๆ มาก เพราะเด็กเหล่านั้นได้อยู่ในสังคมที่มีปัญหา จะมีวิธีการอย่างใดบ้างที่จะให้ศาสนามีบทบาทร่วมกับสังคมให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ?

สำหรับปัญหาเรื่องนี้ เราจะต้องมองกันในแง่ของประวัติศาสตร์ว่า ในยุคที่ประชาชนได้หันมาสนใจในหลักธรรมทางศาสนานั้น ท่านทำกันอย่างไร ตัวอย่างในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั้น คณะสงฆ์เป็นผู้มีคุณภาพ ก็จะเป็นพระอริยบุคคลกันมาก ท่านเหล่านั้นตั้งใจทำงานเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่มวลมนุษยชาติ โดยมีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประธาน เมื่อมีปัญหาที่จะได้ตอบหักล้างวาทะซึ่งกันและกัน ท่านมีขีดความสามารถสูงที่จะกระทำได้

แนวโน้มทางสังคมคือคนในยุคนี้ได้ให้ความสนใจในเรื่องธรรมะเป็นพิเศษ รู้ข่าวการแสดงธรรมะ การสั่งสอนธรรมะ มีคนสามารถในการโต้ตอบปัญหา การอธิบายหลักธรรม คนก็จะแห่กันไปฟัง

ด้านของสังคม ความรู้สึกของบุคคลในสังคมยกย่องเทอดทูนคนที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามศีลธรรม ฝ่ายบริหารได้ให้การสนับสนุนเรื่องของศาสนาและผู้ที่มีอำนาจในการบริหารการปกครองประเทศ เช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าอุเทน พระเจ้าจันทปัชโชติ แม้แต่พระราชอาชญาอื่น ๆ ก็เป็นพุทธมามกะ คลุกคลีเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าตลอด ประชาชนในประเทศชาติก็ต้องปฏิบัติตามพระองค์

เพราะฉะนั้น การจะให้พระพุทธศาสนามีบทบาทร่วมกับสังคมนั้น

ประการแรก เราควรจะต้องมีบุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพ คือมีความรู้ดี ความประพฤติดีให้มากขึ้น แต่ในปัจจุบันเราต้องยอมรับความจริงว่าพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเรานั้น เราใช้วิธีบวชแบบหมุนเวียน แล้วก็หมุนเวียนเร็วเกินไป คือว่าคนที่บวช

ก็บวชน้อยเกินไป ช่วงระยะเวลาที่เข้ามาบวช บวชน้อย แล้วก็สึกตัวเองก็ยังไม่มีความรู้ความสามารถมากพอที่จะสอนผู้อื่นได้ ก็สึกออกไป

ประการที่สอง แนวโน้มทางสังคมนั้น ได้ออกไปนอกแนวทางศาสนา แต่เราได้สนใจในวิทยาการปัจจุบันในโลกของวิทยาศาสตร์ ค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก

ก่อนเราเคยเรียกคนดี โดยการกำหนดที่การประพฤติปฏิบัติ เรียกว่าคนดีมีศีลธรรม

ต่อมาเราก็เปลี่ยนเป็นคนที่มีสมบัติผู้ดีคือคนดี

ต่อมาก็กำหนดเอาที่สกุล เรียกว่า ผู้ดีมีสกุล

ในปัจจุบัน เราเรียกว่าผู้ดีมีเงิน คือว่าถ้ารวยแล้วก็ถือว่าเป็นผู้ดี ไม่ว่าจะได้เงินมาแบบใดก็ตาม ขอให้รวยเสียอย่าง คนก็ยกย่องให้เกียรติ มีศักดิ์ศรีในสังคม

ในด้านของศาสนา ถ้าใครไปเกิดสนใจในศาสนาเข้าก็กลายเป็นคนกรี้ คนเซย คนล้าสมัย ไม่ค่อยมีการยกย่องคนที่ปฏิบัติชอบทางศีลธรรม นี่คือส่วนเสีย บุคคลที่อยู่ในฝ่ายบริหารเอง ก็ไม่ได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องศีลธรรมมากนัก เรียกว่าไม่ส่งเสริมเท่าที่ควร และบุคคลเหล่านั้นเองก็ไม่ได้ใส่ใจ ไม่ได้เป็นผู้นำทางความประพฤติการปฏิบัติศีลธรรม คือจุดต่าง ๆ มันพร่องไปหมดเลย แล้วเราจะหวังผลให้เกิดขึ้นนั้นมันหวังยาก ถ้าจะแก้ก็ต้องแก้ทั้ง ๓ จุดอย่างที่ว่ามาแล้ว คือภาคศาสนา ภาครัฐบาล และภาคประชาชน

ภาคศาสนาจะต้องสร้างคนให้มีคุณภาพขึ้นอย่างที่ว่ามาแล้ว ซึ่งก็ทำกันอยู่ แต่เนื่องจากระบบมันมีการหมุนเวียนอย่างที่ว่านี้ เราหาคนเสียสละได้น้อย ถึงแม้จะมีคนเสียสละ เมื่อแนวโน้มทางสังคมไม่มีลักษณะเอื้ออำนวยให้ ก็ทำไม่ได้ เพราะการศาสนาอันเป็นการสอนในสังคม

ภาครัฐบาล จะต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนในการศึกษา การอบรม การเผยแพร่ การประพฤติปฏิบัติ ยกย่องคนดีที่มีศีลธรรมขึ้น ถ้าทำอย่างนี้เราเปลี่ยนได้ แต่ถ้าทำไม่ได้มันก็เปลี่ยนไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นของการศึกษานั้น แม้ในทางสหรัฐอเมริกาเองก็มีข่าวว่า นายโรเนล เรแกน ประธานาธิบดี มีความเห็นว่า ที่ศีลธรรมได้ตกต่ำลงไปนั้น เพราะว่าขาดการสอนศีลธรรมในโรงเรียน อย่างแบบที่โบราณเขาสอนกัน สังคมเราก็มีลักษณะเดียวกัน คือเราไม่ให้ความสำคัญแก่วิชาศีลธรรม นักวิชาการของเราเป็นคนที่ศึกษามาจากโลกตะวันตก วางหลักสูตรก็เพื่อให้ตนเองสอนได้ และเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ โดยไม่ได้คิดว่าจะส่งเสริมในด้านศาสนาและด้านศีลธรรม คนที่กำหนดแผนการศึกษาเองก็ไม่ได้ซาบซึ้งไม่เห็นคุณค่าของศีลธรรมมากนัก รูปแบบของสังคมจึงเป็นไปในลักษณะนี้ โบราณนั้นเราปลูกฝังเด็กกันมาด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นเรื่องของศาสนา เรื่องของศีลธรรม เรื่องของบาป ให้เด็กเกิดกลัวบาป ยินดีในการทำความดีเป็นต้น ถ้าเราแก้เราก็ต้องแก้มาจากจุดนี้ แต่ว่าการกระทำงานเช่นนี้นั้นต้องเกิดขึ้นมาจากภาครัฐบาล เพราะว่าเป็นตัวจักรใหญ่สำคัญในการที่จะกำหนดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และต้องเปลี่ยนแปลงค่านิยม

ทางสังคมด้วย ซึ่งบางเรื่องชักจะไกลมากไป คือไปนิยมยกย่องวัฒนธรรมประเพณีอะไร ๆ ของฝรั่งเขา ซึ่งมันเหมาะสมในท้องถิ่นของเขา ในสังคมของเขา แต่ว่าสังคมไทยเรานั้นเป็นสังคมพุทธที่จะต้องมีย่อระบบหนึ่ง อีกแนวหนึ่ง การเลียนแบบอย่างก็ดี บางอย่างไม่เหมาะสมไม่ควร ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยการกลั่นกรอง พินิจพิจารณาเลือกเฟ้นเอา

ประเด็นเรื่องเด็กวัยรุ่น ไม่ควรไปเฟื่องเต็งว่าแกเลวร้ายอะไรมากมายเช่นนั้น เพราะว่าเด็กก็คือเด็ก เราต้องยอมรับว่า เด็กก็คือเด็ก มีประสบการณ์ มีวุฒิภาวะอะไร ๆ น้อย ผู้ใหญ่ก็ต้องคอยประคับประคอง ต้องเป็นแบบที่ดีให้แกเห็น แล้วส่งเสริมสนับสนุนเมื่อแกกระทำดี ห้ามปรามกันช่วยเหลือกัน เมื่อแกผิดพลาดบกพร่องไป อย่าถึงกับซ้ำเติมรุนแรง การรอกอวยวุฒิภาวะในด้านต่าง ๆ โอกาสหนึ่งเมื่อแกโตขึ้น มีประสบการณ์สูงขึ้น ได้พบได้เห็นมากขึ้น สามารถใช้เหตุผลได้มากขึ้น แกจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

ปัญหาเยาวชนนั้น มีมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่โลกมีเด็กมาแล้ว เด็กก็คือเด็ก ถ้าเรายอมรับว่าเด็กก็คือเด็ก จะรู้สึกว่ามีปัญหาน้อยลง แต่ถ้าเราจะเกณฑ์ให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ คิดแบบผู้ใหญ่ได้ แกก็ไม่ใช่เด็ก เพราะว่าเด็กจะทำอย่างผู้ใหญ่ไม่ได้ และผู้ใหญ่จะทำแบบเด็กมันไม่ได้ ต้องรอกอวยการเติบโตประคับประคองไว้อย่าให้ตกเหวตกบ่อเสียก็แล้วกัน แล้วเมื่อถึงโอกาสหนึ่งแกก็จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเอง ว่าที่จริงคนเราทุกคนนั้นก็เคยสร้างปัญหาปวดเศียร

เวียนเกล้าให้เกิดขึ้นแก่ผู้ใหญ่มาแล้วทุกยุคทุกสมัย แม้แต่สมัยพุทธกาลเอง พระมหากัสสปเถระได้เคยตอบปัญหาที่มีคนมาเรียนถามท่านว่า

ได้เท่าทำไมไม่ค่อมมีลูกศิษย์ลูกหา
ท่านบอกว่า เด็กสมัยนี้หัวดีว่ายากสอนยาก
ก็ว่ากันมาอย่างนี้แหละ ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เราต้องยอมรับความจริงว่า เด็กคือเด็ก อะไรที่ไม่เกินเลยไป จึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องมองด้วยความเมตตาและให้อภัยแก่ ส่วนที่ผิดพลาดบกพร่องก็ต้องช่วยกันแก้ไข ถือว่าเป็นเด็กของเรา ที่เราจะต้องช่วยกันประคับประคอง กว่าเราจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้ แล้วแกก็จะดีเอง เพราะว่าเอาเข้าจริง แม้แต่เป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนมันก็ดีไม่ได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องเด็กเสมอไป แต่ว่าตัวการสร้างปัญหาจริง ๆ นั้นไม่ใช่เด็ก เป็นเรื่องผู้ใหญ่ที่ไม่ยอมเป็นผู้ใหญ่มากกว่าที่เด็กจะสร้างขึ้น เรื่องเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องมองกันด้วยสายตาที่เรียกว่าแจ่มใสกันพอสมควร คืออย่าให้อคติอะไรมากเกินไป แล้วพวกเด็กที่แกพร้อมจะดีนั้น แกก็จะดีได้ ส่วนเด็กที่จะออกนอกกลุ่มออกไป ก็เป็นปัญหาที่จะช่วยกันแก้ไขตามสมควรแก่กรณี

๕๕. พระคุณเจ้าคิดว่าควรมีหลักสูตรพุทธศาสนา และหลักสูตรการสอนในแต่ละชั้นหรือไม่ และเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน เหมาะสมหรือไม่ เพียงไร

ปัญหาข้อนี้เป็นปัญหาที่น่าศึกษาและน่าสนใจมาก ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร เพราะว่าแนวโน้มที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ชี้ให้เห็นว่าความบกพร่องทางศีลธรรมได้เกิดในสังคมขึ้นสูงมาก จนสร้างความสับสนคลุมเครือจนวายให้เกิดขึ้น และคนที่บกพร่องในด้านศีลธรรมนั้นก็มิได้อยู่ทุกระดับวัย ทั้งนี้ถ้าหากว่า วิเคราะห์วิจัยลงไปถึงสาเหตุที่แท้จริงแล้ว ก็จะพบว่ามิใช่สาเหตุอยู่เป็นอันมาก แต่สาเหตุที่จับได้ว่าเป็นสาเหตุที่แท้จริง ก็คือการที่บุคคลขาดความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชั้นของจริยธรรม คือไม่ทราบว่

อะไรเป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่ว อะไรเป็นเหตุแห่งความทุกข์ อะไรเป็นเหตุแห่งความสุข เป็นต้น

การกระทำของบุคคลเหล่านั้น บางครั้งจึงกระทำไปเพราะความไม่เข้าใจ ที่เราเรียกว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ บางครั้งเป็นการลุ่มอนาถแก่อารมณ์ที่บังเกิดขึ้น โดยการขาดความยับยั้งชั่งใจ ควบคุมอารมณ์ ควบคุมความคิด ควบคุมคำพูดและการกระทำของตน ผลก็ออกมาในลักษณะที่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น ทั้งแก่ตนเอง และแก่บุคคลอื่น ปัญหาที่ทำให้เกิดผลมาในลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งเพราะว่า การจัดการศึกษาที่มีความบกพร่อง โดยเฉพาะคือหลักสูตรที่ใช้ศึกษากันอยู่ในปัจจุบัน เป็นความเพียรพยายามที่จะสร้างสังคมไทยให้เป็นฝรั่ง ซึ่งทำอย่างไรก็คงเป็นสังคมไทยอยู่นั่นเอง ตามหลักของการศึกษาที่ถูกต้องนั้น บุคคลจะต้องรู้เรื่องของตน

เองโดยต้องแท้ เข้าใจหน้าที่ เข้าใจฐานะ กิจการงาน ที่ควรทำ เพื่อตนเองและเพื่อบุคคลอื่น การประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงชื่อว่า เป็นคนดี เป็นต้น ซึ่งแน่นอนว่า

เราจะต้องรู้เราก่อน จึงจะรู้คนอื่นที่หลัง และเนื่องจากเราเป็นคนเพียงคนเดียว เราไม่อาจที่จะรู้เรื่องของคนทั้งหมดได้

อีกประการหนึ่ง ความเจริญก้าวหน้าหรือความผิดพลาดในชีวิตของบุคคลนั้น สิ่งที่เราจะต้องรับผิดชอบอย่างแท้จริง ก็คือ ตัวของเราเอง แต่การศึกษาในปัจจุบันนั้นมุ่งที่จะให้เรียนรู้ในเรื่องต่างประเทศ ซึ่งฝรั่งมังค่า ประวัติศาสตร์โบราณของฝรั่ง เราอาจจะรู้ความเป็นมาของยอร์ช วอชิงตัน ของอับราฮัม ลินคอล์น ตลอดถึงบรรพบุรุษก่อนที่จะอพยพเคลื่อนย้ายไปอยู่ในอเมริกา แต่ในขณะเดียวกันเรื่องของบ้านเราเมืองเรา ปุยาตายายทวดของเราประวัติศาสตร์ชาติไทย วีรกรรมของวีรชนในอดีตที่นำพาชาติศาสนามาถึงเราในปัจจุบันก่อนนั้นไม่มีการศึกษาเรียนรู้กันอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ เพราะฉะนั้นอาการกิริยาท่าทางของคนจึงพยายามลอกเลียนฝรั่งทางตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการกินอยู่ การแต่งเนื้อแต่งตัว การแสดงถึงความมีรสนิยมตลอดถึงค่านิยมต่าง ๆ ก็พยายามที่จะเอาฝรั่งมาเป็นครู ซึ่งการกระทำอย่างนี้บรรพชนของไทยมองเห็นว่าเป็นอันตรายมาแล้ว จนถึงสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ได้รับสั่งเอาไว้ความว่า การที่เราพยายามจะเลียนให้เหมือนฝรั่งไปทุกเรื่องนั้น ดูแล้วก็น่าเอ็นดูเหมือนกับลูกหมาชั้น ๒ ขาได้เท่านั้นเอง ซึ่งหมายความว่าแต่ละชาติแต่ละภาษานั้น มีความแตกต่างกันขั้นพื้นฐานมากมาย

หลายอย่างด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือค่านิยมในสังคม ความนิยมในยุคหนึ่งในสมัยหนึ่งก็ไม่เหมือนกับยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง เราต้องการให้ความนิยมในชาติหนึ่ง จะไปเหมือนกับในชาติหนึ่งนั้น เป็นไปไม่ได้ เพราะองค์ประกอบของค่านิยมนั้นแตกต่างกัน มาตรฐานสังคมไทยเป็นสังคมของความเป็นพี่เป็นน้องกัน เราอยู่ร่วมกันฉันญาติ แม้ในยุคสมัยที่มีทาสอยู่ สังคมไทยก็อยู่กันอย่างอบอุ่น ไม่ได้อยู่แบบทาส แต่อยู่แบบลูกหลานพี่น้องกัน มีความเอื้อเฟื้อ มีความเอาใจใส่ ความเป็นอยู่สารทุกข์สุขดิบในกันและกันตามสมควร เมื่อเราไปยอมรับนับถือฝรั่ง จนคล้าย ๆ กับฝรั่งเป็นเทพเจ้าไป นักการศึกษาที่ไปศึกษาสำเร็จมาจากเมืองฝรั่ง เขาไม่ได้มีความรู้ในเรื่องชาติไทย ซึ่งเป็นชาติของตัวเองมากเท่ากับที่รู้เรื่องของฝรั่ง ก็พยายามที่จะแสดงความคิดความรู้ความคิดเห็นในหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งเราจะเห็นว่า ปัจจุบันแม้แต่การวัดผลในระบบการสอนเป็นต้น ก็เลียนแบบของฝรั่งเขาทั้งนั้น ไม่มีใครนึกถึงว่าสิ่งที่ยกย่องเชิดชูกันว่าดีเด่นอย่างนั้นอย่างนั้นซึ่งรับมาจากฝรั่งนั้น เราก็มียกย่องแล้วในหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้มาแล้วตลอดระยะเวลายาวนาน ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ พระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง

การศึกษาในปัจจุบันจึงถือว่าเป็นความบกพร่องในขั้นของการเพียรพยายามที่จะพัฒนาชีวิตของคนให้เป็นมนุษย์ พัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลยาณชน แต่อาจจะทำให้มีความเฉลียวฉลาด ในทางที่จะเอาตัวรอด ตักดวงผลประโยชน์ จากความเป็นอยู่ จากความเฉลียว

ฉลาด จากการศึกษาของคน นั้นก็ได้ ปัญหาเหล่านี้ในปัจจุบัน
แม้แต่นักการศึกษาเอง ก็ได้สังเกตเห็นว่าเรากำลังประสบกับการ
ศึกษาที่มีพิษเจือปนอยู่บ้าง ซึ่งจะต้องพยายามขจัดสิ่งที่เป็นพิษ
นั้นออกไป และนำเอาหลักธรรมในศาสนาเข้าไป สอนให้เหมาะ
ให้ควรแก่พื้นฐานของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เน้นด้าน
ธรรมะที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันอย่างแท้จริง ซึ่ง
ธรรมะระดับนี้มีอยู่มากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ เรา
สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เปลี่ยนระบบพัฒนาชีวิตเปลี่ยน
แปลงชีวิต มีความสุขมีความสงบ เป็นสังคมของความเป็นพี่เป็น
น้องได้ แน่نون ถ้าเราต้องการจะให้ลูกไทยหลานไทยซึ่งจะรับ
ผิดชอบบ้านเมืองในอนาคตต่อไป เป็นคนที่มีพื้นฐานทางศีลธรรม
จรรยาสูง มีความรับผิดชอบ สำนึกถึงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์
ไม่ใช่ประโยชน์ความดีความชั่ว ก็ต้องนำเอาหลักของศีลธรรมเข้า
ไปบรรจุไว้ ในส่วนต่าง ๆ ของคำสอน เราถือพฤติกรรมที่บุคคล
แสดงออกมา เป็นคะแนนซึ่งจะขาดไม่ได้ นักเรียนอาจจะมีความรู้ดี
ในด้านต่าง ๆ ถ้าหากว่าความประพฤติไม่ดี ก็ให้ตกไปเลย
เพราะว่าความรู้ที่ขาดศีลธรรมจรรยาเป็นหลักคุ้มครองใจ โอกาส
ที่จะเป็นพิษ หรือใช้ไปเพื่อผลประโยชน์หรือทำลายบุคคลอื่น
มันเกิดขึ้นง่ายเหลือเกิน หรือบางครั้งบางคราว คนเหล่านั้นจะอยู่
ในภาวะที่เราพูดกันว่า

ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด

ซึ่งก็มีตัวอย่างบุคคลให้เห็นได้ยินได้ฟังกันเสมอ แม้จะจบ

ปริญญาตรี ปริญญาโทมาแล้ว แต่เพราะขาดพื้นฐานทางศีลธรรม ก็กลายเป็นคนฉ้อโกง คอร์รัปชั่น เอาไร้อาเปรียบสังคม ตักดวง ผลประโยชน์ แสวงหาความสุขให้ตัวเอง กล้าย ๆ ว่า ตัวเองจะอยู่ ใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้น โดยไม่ต้องตายจากโลกนี้ไป

ฉะนั้นปัญหาเรื่องหลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ถ้าพูดถึง เหมาะสมนั้น อาจจะเหมาะสมที่อเมริกาก็ได้ แต่สำหรับเมืองไทย แล้ว ไม่เหมาะสมอยู่เป็นอันมาก ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่เหมาะสมทั้งหมด เพราะว่า หลักสูตรปัจจุบันให้ความสำคัญแก่ศีลธรรม จรรยาน้อยไป คนที่ทำหน้าที่สอนซึ่งเป็นแม่พิมพ์ เป็นตัวหล่อหลอม เยาวชนของชาติ บางคนก็เบี้ยว ๆ บิด ๆ เป็นนักเลงชนไก่-เป็นนัก เลงกวดปลา เป็นนักเลงพนัน เป็นนักเลงดื่มสุรา บางครั้งไปสอน นักเรียนทั้ง ๆ ที่ดื่มเหล้าเมาเหล้าอยู่ บางครั้งก็สูบบุหรี่ไป สอนนักเรียนไป เป็นต้น ซึ่งไม่ได้เป็นแบบที่ดีหรือแม่พิมพ์ที่ดีของเยาวชน เพราะในขณะที่ครูสอนอยู่หน้าชั้น ครูกลายเป็นเทพเจ้าในสายตา ของนักเรียน กิริยาท่าทางที่ครูแสดงออกนั้น ได้ค่อย ๆ แทรกซึม เข้าไปภายในจิตสำนึกของนักเรียน และคนเรามีพื้นในการลอกเลียน แบบอยู่เป็นอันมาก เกิดกระทบใจในแบบใด ในวิธีใด ที่ครูแสดง ออก แก่ก็จะเกิดนิมิตดี แล้วก็ลอกเลียนแบบนั้นออกไป ซึ่งจะ กลายเป็นแบบที่เบี้ยว ๆ บิด ๆ ขึ้นอีกชุดหนึ่ง กลายเป็นชุดแล้ว ชุดเล่าอยู่ในสังคม

การที่บุคคลไม่เน้นถึงคะแนนทางศีลธรรมและคุณค่าทางศีล ธรรม จึงกลายเป็นจุดอ่อนประการหนึ่งที่ก่อออกมาเป็นปัญหาทาง

๒๑๖

อาชญากรรม ปัญหาทางสังคม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง
ทางการทหาร สังคมจิตวิทยา

ปัญหาเหล่านี้จะต้องพยายามแก้ไขโดยเร่งด่วน และที่สำคัญ
อย่างยิ่งก็คือผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษานั้น จะต้อง
พยายามปลุกฝังความเข้าใจ การยอมรับนับถือศีลธรรมให้เกิดขึ้น
ภายในจิตใจของนักเรียนนักศึกษาให้ได้ว่า ในแง่ของคะแนนแล้ว

คะแนนศีลธรรมเป็นคะแนนที่พิเศษที่สุด มีการให้กันโดยไม่
จำกัดบุคคลที่ให้ ในขั้นของการหักคะแนน ก็จะหักกันโดยไม่จำกัด
ผู้หัก ทุกคนมีสิทธิที่จะให้คะแนนและหักคะแนนบุคคลนั้นได้
การให้การหักคะแนนด้านศีลธรรมนั้น ไม่หักกันเฉพาะในที่
โรงเรียน ยิ่งเป็นใหญ่เป็นโตมีหน้าที่อาชีพการงาน จะต้องมีการหัก
คะแนน การให้คะแนนทางศีลธรรมอยู่เสมอ คะแนนที่ให้ที่หัก
ไปนั้น สามารถตามให้ตามหักไปได้ แม้แต่บุคคลนั้นได้ตายไปแล้ว
เป็นร้อยปีเป็นพันปี พึงดูตัวอย่างว่า

นักปราชญ์ราชบัณฑิตและวีรชนทั้งหลายในอดีต ได้ประกอบ
กรณียกิจที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ชาติแก่สังคมมาเป็นเวลานาน
อนุชนรุ่นหลังไม่ได้เห็นรูปร่างหน้าตาของท่านหรอก แต่ก็ประทับใจ
ใจในผลงานของท่าน มีการยกย่อง มีการสดุดีเกียรติคุณ สรรเสริญ
เกียรติคุณ ของท่าน นี่คือการให้คะแนนทางศีลธรรม และคนที่ทำ
ชั่วทำผิดเป็นแบบที่ไม่ดี เป็นคนที่มีความบกพร่องทางศีล
ธรรม ตายไปแล้วก็ร้อยก็ปีก็ตาม คนก็ก่นโคตร ขุดขึ้นมาด่า

ประจักษ์ เพราะเขาได้ตระหนักว่า คนนี้เป็นคนแล้ว มีความบกพร่องทางศีลธรรม

ผลที่เกิดขึ้นจากการให้ และการหักคะแนนทางศีลธรรมนั้น นักเรียนหรือบุคคลที่ถูกให้หรือหักคะแนนศีลธรรมไม่ได้รับคนเดียว แต่จะเป็นไปในลักษณะที่เราพูดกันว่าดีทาทาญาคี ชั่วทาทาญาคี คือถ้าใครประพฤติปฏิบัติดี จะมีการยกย่องสรรเสริญให้คะแนนทางศีลธรรมไปจนถึงพ่อแม่ปู่ย่าตายายตลอดวงศ์สกุล คนไทยเราไปทำความดีที่สหรัฐอเมริกา เราได้คะแนนกันทั้งประเทศ ทั้ง ๆ ที่คนทำคนเดียว แต่ในทำนองตรงกันข้าม ถ้าหากว่าคนไทยไปกระทำไม่ดีไว้ ที่สหรัฐอเมริกา คนไทยก็ถูกหักคะแนนหมดทั้งประเทศเหมือนกัน นี่เรียกว่าดีทาทาญาคี ชั่วทาทาญาคี

เพราะฉะนั้นคะแนนศีลธรรม จึงไม่ใช่คะแนนที่ครูคนใดคนหนึ่งจะให้หรือจะหัก แต่ทุกคนสามารถหักหรือให้ได้ ผลที่เกิดขึ้นจากการคะแนนเป็นผลที่ต่อเนื่อง ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งครูจะต้องพยายามสร้างการยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของนักเรียนในจุดนี้

ในชั้นของการใช้งานใช้ความรู้ ผู้จัดการศึกษาจะต้องเน้นให้นักเรียนเห็นประจักษ์ชัดว่า วิชาการบางอย่างที่เราอุตสาหะเล่าเรียนมาตาเป๊กตาแฉะมาเป็นเวลานาน โอกาสหนึ่งเมื่อเราแยกสายงานไปทำงานในด้านใดด้านหนึ่ง หรือไปศึกษาเจาะเอาในด้านใดด้านหนึ่ง มีวิชาเป็นอันมากที่เราไม่เคยทำ ไม่เคยใช้ และไม่มี

โอกาสจะใช้. แต่วิชาศีลธรรมไม่ได้เป็นเช่นนั้น เราจะต้องใช้
ศีลธรรมอยู่ตลอดไป ยิ่งเป็นผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบสูง มีภารกิจ
การงานที่จะต้องจัดต้องทำมาก จะต้องมีหลักศีลธรรมเป็นเครื่อง
คุ้มครองใจมาก พลังพลาดไม่ได้ ธรรมะที่มีความสำคัญแก่ชีวิตเช่น

สติ ความระลึกได้

สัมปชัญญะ ความรู้สึกรู้ตัว

หิริ ความละอายแก่ใจ

โอตตปฺปะ ความเกรงกลัวต่อบาป

ขันติ ความอดทน

เมตตา ความปรารถนาดี เป็นต้น

เป็นธรรมะที่จะต้องมียุ่เรื่อยไปเราขาดไม่ได้ เราขาดเงินขาด
ทองได้ในบางครั้งบางโอกาส แต่ถ้าเราขาดสติ แม้แต่ข้ามถนนก็จะ
ไม่ปลอดภัย นี่เป็นเรื่องศีลธรรม เพราะฉะนั้นการพยายามปลูกฝัง
พยายามเน้นพยายามตอกย้ำ ให้เห็นคุณค่าของศีลธรรม จนนักเรียน
นักศึกษามีปัญหาเป็นเครื่องคุ้มครองตัวเอง สามารถคุ้มครองตัวเอง
ได้ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้ ได้พบได้เห็นได้ยิน
เรื่องราวต่าง ๆ ก็ใช้ปัญญาขบเจาะวินิจฉัย วิเคราะห์สิ่งเหล่านั้น
อย่างสมเหตุสมผลได้ไม่ผลีผลามเชื่อง่ายไป หรือว่าปฏิเสธไปโดย
ไม่รู้ว่สิ่งที่คุณปฏิเสธคืออะไร

การจัดการศึกษา จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง

ปรับปรุงหลักสูตร เพิ่มศีลธรรมเข้าไป

สร้างคนให้มีความรับผิดชอบ ให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเด็ก ฐานะผู้ใหญ่ ฐานะอะไรก็ได้

โอกาสต่อไป จำนวนประชากรจะเพิ่มขึ้น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จิตวิทยา การทหารก็จะติดตามมา แต่ถ้าคนที่มีความบกพร่องทางศีลธรรมมากขึ้นเท่าไร ปัญหาเหล่านั้นก็จะทับทวีมากขึ้นเท่านั้น

ในทำนองตรงกันข้าม ถ้าแต่ละคนมีพื้นฐานทางธรรม ประกอบด้วยศีลธรรม แม้จะอยู่กันหนาแน่นในสวนใดส่วนหนึ่ง หรือในสังคมใดสังคมหนึ่ง แต่ละคนจะมีวินัยในตัวเอง สามารถควบคุมตัวเองได้ รู้จักหยุด รู้จักยับยั้งชั่งใจ ข้อนี้พึงดูตัวอย่างการขับรถไปบนท้องถนน ถ้าบุคคลแต่ละคนมีพื้นฐานทางจิตที่ประกอบด้วยความรับผิดชอบ มีวินัยในตัวเอง ควบคุมตัวเองได้ ตำรวจจราจรไม่จำเป็นจะต้องมี เพราะแต่ละคนรู้หน้าที่ของตนว่าต้องขับรถอย่างไรจึงจะถูกกฎจราจร ตรงไหนควรแซงได้ หรือไม่ควรแซง แม้ว่าไม่มีรถอยู่แต่ว่าไฟแดงปรากฏ ก็พร้อมที่จะหยุดรอให้ไฟเหลืองไฟเขียวเปิดขึ้นเสียก่อน

การสร้างคนโดยระบบศีลธรรม ให้มีหลักศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แสดงออกมาได้ทางกาย ทางวาจา จะต้องเริ่มปลูกฝังด้วยระบบการศึกษาซ้ำแล้วซ้ำอีกในแต่ละชั้น ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อมีการฝึกอบรมโดยหลักของศีลธรรม ตรงตามเป้าหมายของการศึกษา คือระบบพัฒนาของชีวิต ให้มีความสะอาด ความสงบ

ความประณีตสูงขึ้น ทำให้คนเห็นคุณค่าของศีลธรรมจรรยาแล้ว การศึกษาที่ถือว่าเป็นหัวใจหรือปรัชญาของการศึกษาก็จะบรรลุเป้าหมายตามที่นักการศึกษาประสงค์กัน

๑๐๐. คำว่าวัตถุเจริญ แต่จิตใจเสื่อมนั้น ปรากฏในประเทศไทยแล้ว ในปัจจุบัน ขอเรียนถามว่าถ้าประเทศไทย คนในชาติมีความเชื่อมั่น ในหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๐๐% ประเทศไทยจะต้องพัฒนาเท่าเทียมพวกตะวันตก ได้มากน้อยแค่ไหน เพียงไร

เรื่องนี้เราต้องพูด ๒ ประเด็น ประเด็นที่ว่าในด้านการพัฒนา ในเชิงรูปวัตตุนั้น เราต้องยอมรับว่ายังไงเราก็ไล่กันไม่ทันหรอก เพราะว่าเขาไม่ได้รอเรา เขาก็ต้องพัฒนาของเขาไปเรื่อย ๆ เราก็พัฒนาเรื่อย ๆ ก็คล้าย ๆ กับว่า ต่างคนต่างเดิน เขาก็เดินไปไกล แล้วเราบอกว่าเราจะเดินทันเขา คือถ้าเขาเดินอยู่เรื่อย ๆ โอกาสที่เราจะเดินทันเขาเป็นไปได้ แต่ว่าโลกทางตะวันตกนั้น ยอมรับกันว่าพัฒนาจริง แต่เป็นความเจริญในด้านวัตถุ ส่วนในด้านจิตใจ แล้ว มีลักษณะที่รุนแรงโหดร้าย บางอย่างยังไม่น่าเชื่อว่าจะอยู่ร่วมกันในกลุ่มคนเดียวกัน คือเมื่อความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการ สมัยใหม่เกิดขึ้นมากเช่นนั้น แต่พฤติกรรมของบุคคลในสังคม เหล่านั้น ไม่น่าจะเป็นไปในทางด้อยศีลธรรมซึ่งเราพอจะรู้จักกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศีลข้อ ๑, ๒, ๓ และศีลข้อ ๕ มีความ

บกพร่องมาก ส่วนในด้านจิตใจนั้นเราพัฒนาด้านจิตใจขึ้นไปแล้ว
แน่นอนเหลือเกินว่า เป็นตัวเร่งในด้านวัตถุ เช่น เงินทองทั้งหลาย
ที่ใช้ไปในการพัฒนานั้น จะไม่ไปแอบซุกในกระเป๋าของใคร
จะออกมาเป็นรูปของงานพัฒนาสร้างวัตถุได้ทั้งนั้น และคนเราทำ
งานเต็มตามสติกำลังของตัวเองทุก ๆ คน ก่อให้เกิดผลเป็นการ
พัฒนาในด้านรูปวัตถุ ซึ่งแน่นอนว่า โอกาสที่จะใกล้เคียงกับเขา
นั้นมีได้

แต่ในเชิงรูปวัตถุให้สังเกตว่า มันมีความเปลี่ยนแปลงเป็น
วัฏจักร คือมันเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไปได้อย่างกรุงโรม ยิ่งใหญ่มันก็
เสื่อมไปได้ มีบ้านเมืองเป็นอันมากได้เจริญใหญ่โตในอดีตก็เสื่อม
ไปได้ เพราะฉะนั้นโลกตะวันตกบางประเทศที่เจริญก้าวหน้าอยู่
นี้ โอกาสใดโอกาสหนึ่งอาจจะเสื่อมไป แต่ถ้าเราไม่เสื่อมพร้อมกับ
เขา เราก็จะทันเขาได้ หรืออาจจะล้ำหน้าเขาไปได้ แต่หมายความว่า
เขาประสบความสำเร็จกับความเสื่อม แต่ถ้าเขายังเจริญในด้านรูปวัตถุอยู่
อย่างไร ๆ ก็ไล่กันไม่ทันหรอก แต่ว่ามันจะใกล้เคียงเข้า พึง
ระลึกว่า

การพัฒนาในด้านรูปวัตถุขึ้นอยู่กับบุคคลภายในชาติซึ่งมี
คุณภาพ คือประชากรภายในชาติเขามีคุณภาพ เช่นประเทศญี่ปุ่นซึ่ง
สูญเสียบอย่างรุนแรงในสงครามโลกครั้งที่สอง หรือเยอรมันตะวัน
ตกก็สูญเสียบอย่างรุนแรง แต่ว่าอาศัยประชากรเขามีคุณภาพ เขา
สามารถสร้างชาติบ้านเมืองเขาให้ก้าวรุดหน้าไปได้ ประเทศเกาหลีซึ่ง
ล้ำหลังเรามาตั้งนาน เขาก็วิ่งนำหน้าเราไปได้ นี่ก็แสดงว่าการสร้าง

ประชากรให้มีคุณภาพทั้งในด้านวิชาความรู้และในด้านศีลธรรม คือด้านรู้ดีและความประพฤติ จะเป็นตัวการสำคัญในการพัฒนา ด้านรูปวัตถุขึ้นมา ซึ่งเราอย่างหวังได้ ๑๐๐% เลย แต่ว่าปัญหาที่น่าห่วงคือ เราจะทำอย่างไรให้คนได้เข้าถึงหลักธรรมในทาง พุทธศาสนาได้ถึง ๕๐% อย่างที่ถามมานี้คือตัวปัญหาที่จะต้องคิด เพราะว่าการพัฒนานั้นเป็นเรื่องที่หลัง แต่ว่าเราทำอย่างไรจึงจะ พัฒนาจิตใจคน สร้างสภาพยอมรับนับถือเชื่อฟังต่อหลักการใน พระพุทธศาสนาให้ได้อย่างที่ถามมา นี่คือเรื่องที่จะต้องรีบเร่งจัดทำ ในเบื้องต้น ส่วนผลนั้นแน่นอนว่าเมื่อเราได้พัฒนาคนไปได้ แล้ว คนก็จะพัฒนาวัตถุ แล้ววัตถุที่คนซึ่งได้พัฒนาจิตใจแล้วสร้าง ขึ้นนั้น จะกลายเป็นสวรรค์วิมาน คนก็จะกลายเป็นเทพบุตรเทพธิดา ด้วยอรรถภาพที่เป็นมนุษย์นี้เอง ก็เรียกว่าเราสามารถที่จะสร้างสวรรค์ บนโลกมนุษย์ขึ้นมาได้ ถ้าหากว่าพัฒนากันไปทั้ง ๒ ด้าน แต่ถ้า พัฒนาในด้านรูปวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่แน่หรือ อาจเป็นเวมานิก-เปรต คือว่าเปรตอยู่วิมานก็ได้ คนอาจจะอยู่บ้านช่องหรือหอรูหราใหญ่โต แต่ว่าจิตใจเสื่อมทราม มีความเร่าร้อน มีความริษยาอาฆาต มีแต่ ความทุกข์ทรมาน ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรเท่าไร สรุปว่าถ้าเราทำได้ ผลที่หวังก็เป็นไปได้ แต่อย่าไปคิดแข่งกับใครเลย เราทำไปส่วนเราก็แล้วกัน ปัญหาที่จะเริ่มจัดเริ่มทำก็คือ

จัดการพัฒนาคนให้ได้เสียก่อน เพราะคนเป็นตัวพัฒนาวัตถุ

๑๐๑. ทำไมชาวบ้านจึงนิยมไปรักษากับพระ เมื่อเป็นโรค มากกว่าจะมาโรงพยาบาลทั้ง ๆ ที่บางโรคควรจะมาโรงพยาบาล

กรณีนี้เป็นเรื่องความเชื่อถือความฝังใจของเขา เราจะพบว่า ถ้าเอากันจริง ๆ โรงพยาบาลก็รับไม่ไหวอีกแหละ นี่ถือเป็นระบบหนึ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในแต่ละจุด เราอย่าลืมว่างานอะไรก็ตาม เอาเข้าจริงแล้ว กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งรับผิดชอบไม่ไหวหรือ ออก อย่างเช่น คนป่วยทุกคนแกต้องมุ่งหน้ามาที่โรงพยาบาลก็จบสิ้นกัน คือคนป่วยจะตายเพิ่มขึ้น แทนที่จะหายเพิ่มขึ้น ดังนั้นกลุ่มหนึ่งจึงต้องไปที่คลินิก กลุ่มหนึ่งจะต้องไปที่โรงพยาบาลเอกชน กลุ่มหนึ่งจะต้องอาศัยกายบำบัดตนเอง กลุ่มหนึ่งอาจจะต้องไปอาศัยหมอพระ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว และแม้แต่งานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ อะไรอะไรต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ไม่มีใครสามารถที่จะรับงานเหล่านั้นได้หมด ถ้าหากว่าอีกกลุ่มหนึ่งไม่ได้รับการแก้ไขจากคนอื่นอีกพวกหนึ่ง ว่ากันตามความเป็นจริง เราอาจจะมองข้ามอะไรบางอย่างไปเหมือนกัน ในเรื่องยา โดยเฉพาะพวกสมุนไพร ตัวอาตมาเองกล้ายืนยันเรื่องหนึ่ง ได้แก่เรื่องเกี่ยวกับพวกศัลยกรรม พวกกระดูกหัก กระดูกแตก อะไรต่ออะไรนี้ แขนขาหักเคล็ดขอก ก็ยังมีความเชื่อว่าผู้หมอไทยไม่ได้หมอในปัจจุบันนี้เก่งเฉพาะตัดเท่านั้น ตัดนิ้ว ๆ ลงไป มันเป็นความทุกข์ทรมานสำหรับคนนั้นถึงแม้จะหายจริง แต่โบราณเขาไม่ตัดเขาสามารถทำได้และรักษาให้หายได้ขาดด้วย เรียบร้อยด้วย เพราะฉะนั้นเรื่องบางเรื่องจึงน่าจะรื้อฟื้นขึ้นมาศึกษาค้นคว้าแล้วก็เอาหลักทางวิทยาศาสตร์เข้าไปประกอบกัน มันจะช่วยเหลือแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ได้

๓. ปัญหาเกี่ยวกับทัศนชีวิต

๑๐๒. ความรักเป็นบ่อเกิดแห่งตัณหา การรักชีวิตของตนนั้น เป็นบ่อเกิดแห่งกิเลสตัณหาหรือ?

แน่นอน แต่ต้องเข้าใจว่ากิเลสเหมือนกับไฟ มีคุณอนันต์ แต่มีโทษมหันต์ คุณของไฟอยู่ตรงไหน ไฟมีคุณต่อเราก็คอนที่เรากุมมันได้ กิเลสก็เหมือนกัน เรามีตัณหา เรามีความอยาก เรากุมตัณหาอยู่ ไม่ถึงกับอยากได้ของคนอื่น ไม่ได้มีปัญหาอะไรเลย ที่มันยุ่งเพราะเรากุมตัณหาไม่ได้ ที่ไฟมันไหม้บ้านไหม้เมือง เพราะเรากุมมันไม่ได้ แต่ทราบใดที่เรากุมมันได้ เราใช้ไฟได้ตลอด

ฉะนั้นแม้แต่ระดับคัมहेลา สมมติว่าคนคัมहेลา ถ้าคัมเขนาคที่เราคัมहेลา อย่าให้เหล้าคัมเราก้ไม่มีปัญหาอะไรมากนัก

มันมีปัญหาตอนที่เหล้ามันคัมเรา กิเลสมีลักษณะอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเราต้องพูดความจริงกันคนละระดับ ระดับสังคมนั้นแน่นอน ต้องมีพวกสิ่งเหล่านี้ มันทิ้งไปไม่ได้ แต่ปัญหาว่าเมื่อเรามีสิ่งเหล่านี้ทำอะไรใช้แล้วอย่าให้เดือดร้อนแก่เราเองและคนอื่น นี่คือระดับสังคม ระดับสังคมนั้นอยู่ที่ ๒ อย่าง เราไม่เดือดร้อน คนอื่นไม่เดือดร้อน เท่านั้นเองเพราะสังคมในโลกปัจจุบันนี้ ประชากร ๔ พันกว่าล้าน สรุปแล้วคือใคร

คือเรากับคนอื่นเท่านั้นเอง นอกจากเราก้คือคนอื่นนอกจากคนอื่นก็คือเรา ฉะนั้นถ้าทำอะไรก็ตาม เราไม่เดือดร้อน คนอื่นไม่เดือดร้อน ไม่มีปัญหาอะไรในสังคม ลองนึกดู จะมีปัญหาใหม่

ถ้าเราไม่เดือดร้อน คนอื่นไม่เดือดร้อน บางที่เราขับรถแข่งไปแข่ง
มา บางที่เราไม่เดือดร้อน คนอื่นเดือดร้อน ทำอย่างไรให้ทุกฝ่ายไม่
เดือดร้อน ช่วยกันสร้างความสงบแก่สังคมได้ ในระดับศีลธรรม
จรรยา ด้วยการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนคนอื่น นี่ก็คือศีลธรรม
จรรยา

ถ้าระดับของสมาธิแล้ว คนอื่นเขาไม่เดือดร้อน - ความ
อาฆาตพยาบาทก็ดี ความง่วงนอนก็ดี ความลึกลับงมกมั่วอยู่ในใจ
ทำให้เราเดือดร้อน ระดับสมาธิจึงแก้ไขให้เราเดือดร้อน ทำอย่างไร
ให้เราคุมกิเลสได้ อย่าให้กิเลสคุมเรา อย่าให้กิเลสเป็นนายเรา
เราเป็นนายกิเลส แต่ว่าในปัจจุบันจะเห็นว่ากิเลสเป็นนายเรา
อย่างเช่น การตัดสินใจซื้อของความคิดในการจะซื้อจะเลือกซื้อ
เขา Pack มาจาก Made in Japan, Made in U.S.A
มาถึงก็โฆษณาโครม ๆ ว่าคืออย่างนั้นคืออย่างนี้ มาถึงเราก็ชักเลย
ไม่ได้ตัดสินใจด้วยตนเอง

ฝรั่งกับญี่ปุ่นเขาตัดสินใจมาให้เสร็จเรียบร้อยว่า
คุณควรจะซื้อสิ่งนั้น คุณควรจะซื้อสิ่งนี้

เห็นไหม กิเลสบังคับเราแล้วเป็นนายเรา ไม่ใช่เราเป็นนาย
กิเลส แม้แต่พวกเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ถ้าเราเป็นนายมัน
ตราบโด เราได้ประโยชน์จากมันตราบนั้น แต่ถ้ามันเป็นนายเรา
วันใดเราแย่

วันก่อนไปที่ต่างจังหวัด ชาวบ้านเขามาดีอกดีใจ

บอกว่านี่ท่านเวลานี้ไฟฟ้าจะผ่านแล้วเขาไปเสาะแล้วต่อไป
ก็สบายแล้วบ้านเรา

บอกว่านั่นชีนาคิดเหมือนกันนะโยมนะ ชาวเราต้องคิดว่า ทำนาปีหนึ่งได้ข้าวเท่าไร เวลานี้โยมอยู่กันได้แบบนี้ ตามตะเกียง น้ำมันธรรมดาอยู่กันได้ แต่เมื่อไฟฟ้ามาโยมจะต้องนึกว่าค่า ติดตั้งไฟฟ้าเท่าไร แล้วต่อไปโยมจะตั้งอยากได้อะไร อยาก ได้หลอดไฟฟ้าก่อน ร้อนขึ้นมา บ้านโน้นเขามีพัดลม ตู้เย็น ต่อไป จะอยากได้เครื่องใช้ไฟฟ้าประเภทตู้เย็น วิทยุ โทรทัศน์ ไปโดย ลำดับ ที่สุดโยมจะต้องเป็นข้าาญี่ปุ่นตลอดชาติเลย ญี่ปุ่นช่วยพัฒนา ชนบท ๓๐๐ ล้านบาท ไม่กี่วันเขาขายสินค้าผ่อนส่งพักเดียว เอากลับเป็นพันล้านเลย ไม่ต้องกลัว จะเห็นว่าเราตกเป็นทาสเขา แต่คล้าย ๆ เขาเป็นมิตรกับเรา แต่มองอีกมุมหนึ่งเขาเป็นนายเรา ที่บังคับว่าแกตายฉับนะวันนี้ พออธิบายเข้ามาโยมหน้าซีดเลย จึงแนะนำว่า วันหลังโยมต้องซื้อโทรทัศน์นะนี่ บ้านโน้นก็มี โทรทัศน์ เขาก็มีวิทยุ แล้วโยมจะเอาสตางค์ที่ไหนไปจ่ายค่าไฟ ค่าผ่อนส่ง ค่าอะไร เพราะฉะนั้นเริ่มปลุกพริกได้แล้ว จึงบอกว่า ถ้าจะต่อไฟเข้ามา ปลุกพริกได้แล้ว ไม่จั้นเสร็จละ

๑๐๓. เราจะใช้คุณธรรมส่วนใดที่จะอบรมสั่งสอนแก่บุคคลที่ถือ ลัทธิความคิดเห็นส่วนตัวเป็นหลักปฏิบัติ ?

เรื่องนี้ไม่ใช่ย่อย การเคารพตัวเอง เชื้อมั่นในตัวเองของคน บางคน บางคนอวดตามันใหญ่เหลือเกิน ถือว่าคนอื่นโง่หมดเลย มีฉลาดอยู่คนเดียว คือนั้น อันนี้เป็นปัญหามาก ถ้าขนาดนี้แล้วก็ เก๊ไขยากมาก แต่ส่วนมากแล้ว ระดับนี้จริง ๆ มีน้อย อยู่ในระดับ ที่พอจะพูดกันรู้เรื่อง ถ้าเราจะแสดงออกซึ่งความเมตตากรุณาต่อ

เขา เห็นว่าความเชื่อมั่นของเขาบางเรื่อง ไม่ใช่ทุกเรื่องหรือทุกคนที่เชื่อมั่นตัวเองก็แสดงว่าเขาก็มีดีเหมือนกัน บางเรื่องเขาก็ทำของเขาไปได้ ที่จริงลักษณะผู้นำจะต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง ถ้าไม่ค่อยมีความเชื่อมั่นในตัวเองหรือขาดความเคารพตัวเอง บางทีก็เอาดีไม่ได้เหมือนกัน แต่ถ้าหากว่าเป็นความดีจริง ทั้ง ๆ ที่มันเป็นความผิดบกพร่องอยู่ ยังไม่ยอมรับในเรื่องเหล่านั้น มีอยู่หลายกรณี เช่น

เพราะอาศัยความเชื่อมั่นแบบด้นทุรังของเขา นี่โอกาสหนึ่งเขาจะต้องประสบความผิดพลาด ช่วงนี้เราจะไปเสนอแนวคิดให้เขาได้ แต่ไม่ใช่ไปเสนอในหน้าสีหน้าขวานนะ ก็จะต้องรอจังหวะ เวลา โอกาสที่เขาพร้อมที่จะรับฟัง ที่นี้การจะพูดให้เขาเกิดการยอมรับนับถือ นั้น อย่าใช้วิธีสอน เพราะถ้าสอน คนพวกนี้เขาจะไม่ยอมรับหรือ เพราะรู้สึกว่าเขาเป็นหนึ่งในตอองอูเหมือนกัน วิธีที่ดีที่สุดก็คือถาม ให้เขาตอบออกมา แล้วในที่สุดเขาก็จะยอมรับจำนวนด้วยเหตุด้วยผล เพราะคนพวกนี้บางทีไม่ใช่เก่งเสมอไป บางทีเขาจะละเลยประเด็นบางประเด็น ก็มองผ่านประเด็นต่าง ๆ ไป จุดบอดต่าง ๆ เกิดจากความเคารพในตัวเอง เชื่อมั่นในตัวเองของเขา แล้วเราก็ฉกฉวยโอกาสดึงจุดบอดเหล่านั้นมาเป็นประเด็นให้เขายอมรับความจริง

พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายก็มีลักษณะอย่างนี้ คือในสมัยพุทธกาล คนประเภทนี้มีเยอะ เมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้าหรือไปพบปะกัน พระพุทธเจ้าก็ใช้วิธีปฏิบัติ คือถามให้ตอบ ให้แสดง

ความคิดเห็นออกมา แล้วพระองค์ก็ค่อยสอดแทรกเข้าไปในช่องว่างต่าง ๆ ซึ่งมักจะเปิดขึ้นมาเสมอ คนเหล่านี้มักขาดความละเอียดละออในประเด็นของปัญหาต่าง ๆ บางที่ทรงโต้ตอบเรื่องเหล่านี้ แกล้งเปลี่ยนประเด็นไปอุดอุดกันใหญ่เลย แกล้งจับประเด็นไม่ค่อยได้ ถูกตีประเด็นนี้ แกล้งตั้งประเด็นใหม่ ตีประเด็นนี้แกล้งตั้งประเด็นใหม่ แล้วในที่สุดต้องจมนม แสดงว่าถ้าต้องการจะแก้ไขก็ต้องมีเงื่อนไขอำนวยให้ ประการแรกเขาประสบความสำเร็จความผิดพลาด ประการที่สองนั้น ต้องใช้หลักถามให้เขาคิด ให้เขาตอบ ซึ่งก็เป็นการท้าทายสติปัญญาเขาเหมือนกัน เขาก็ต้องแสดงปมของเขาออกมาเต็มที่ แต่ว่าเราก็ต้องอยู่ในสภาพที่พร้อมพอสมควร ไม่ใช่ที่เราไม่ค่อยชัดเจนในเรื่องอะไร แล้วก็ไปถกเถียงกับเขา เดียวก็ไปกันใหญ่

๑๐๔. ความรักคืออะไร อะไรเป็นต้นเหตุของความรัก ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ที่ใดมีรักที่นั่นมีทุกข์

ความรักนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติธรรมดาของมนุษย์ เพราะว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายนั้น จะมีความรู้สึกตามสัญชาตญาณประการหนึ่ง คือว่ารักตนและรักคนอื่น ตัวที่เป็นเครื่องกระตุ้นให้บังเกิดขึ้นนั้น คือกิเลสที่เราเรียกว่าราคะหรือว่าเปมะ ราคะความกำหนัด เปมะความรัก ตัวเหตุมันจึงอยู่ที่กิเลส สายโลภะ ความโลภเมื่อสำแดงออกมาก็เรียกว่าราคะ หรือเปมะ อย่างที่ว่ามาแล้ว トラบไตที่จิตใจของคนเรายังมีกิเลสเหล่านี้อยู่ ความรักในตนเองและคนอื่นก็ต้องมีอยู่ตราบนั่น

ส่วนที่ถามว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ที่ใดมีรักที่นั่นมี
ทุกข์ ก็มันเรื่องความจริงนี่ละ ลองนึกดูว่า ถ้าเราไม่รัก มันก็ไม่ทุกข์
พอรักคนสักคนหนึ่งเป็นทุกข์ที่เกี่ยวข้องกับคนรัก ทุกข์นั้นมะรุม
มะตัมกันทีเดียวแหละ เป็นทุกข์เพราะเขาไม่มา เป็นทุกข์เพราะกลัว
คนอื่นจะแย่งชิงไป เป็นทุกข์กลัวคนนั้นจะนอกใจสารพัดที่เป็นทุกข์
เวลาเขาตายไปก็เป็นทุกข์เสียใจ เวลาไม่ได้มาก็เป็นทุกข์กลัวไม่ได้
ได้มาก็เป็นทุกข์กลัวจะเป็นอันตราย ลองดูก็แล้วกัน วัตถุสิ่งของ
ก็ได้ ที่เรารักแล้วเราจะเป็นทุกข์กับสิ่งนั้น ที่เป็นสุขมันน้อย แต่ไม่
หมายความว่าไม่สุขเลย สุขเหมือนกันแต่สุขน้อย พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงว่า บัณฑิตรู้ว่ากามนั้นมีความสุขน้อย แต่ก็มีทุกข์มาก
ให้ลองดูไม่ต้องอะไรหรอก เอาขนาดอยากกินอาหารอะไรสักอย่าง
ตัวทุกข์นั้นสารพัดเลยที่เกี่ยวข้องกับอาหารจานนั้น แต่ว่าบทยจะ
อร่อยขึ้นมาคิดเดียวเท่านั้นเอง ชั่วบเดียวเท่านั้นเอง คือกลืนผ่าน
ลำคอเข้าไปเท่านั้นเอง แต่ความทุกข์ที่เกี่ยวข้องกับอาหารนั้นมาก
เหลือเกิน ยิ่งเป็นคนเป็นสัตว์เป็นสิ่งของด้วยแล้ว เรียกว่าความ
ทุกข์นั้นเหลืออันจริง ๆ บางครั้งก็ทำให้ตามืดมัวไปก็มี อย่างที่
ท่านแสดงเอาไว้ว่า

ความรักเหมือนโรคา บันดาลตาให้มืดมน
ไม่ยินและไม่ยล อุปสรรค ณ ใดใด

เรียกว่าไม่ได้ฟังเสียงใครกันเลยทีเดียว ถ้าความรักบังเกิดขึ้น
เรียกว่ากลุ้มใจ ทำให้หน้ามืดตาตาไปเลย ดังนั้นจึงเป็นเรื่อง
ธรรมดาที่พระพุทธเจ้าตรัส ไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกพิเศษอะไร เพราะ
ว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสอะไรก็ตาม ก็เป็นเรื่องของสังขาร ความ

จริง แต่ว่าคนเราบางครั้ง เราไม่ค่อยจะพิจารณาเท่า นั้น คือมอง
ในแง่ที่มันเป็นสุข ในแง่ความเอร็ดอร่อย ชื่นชมยินดีต่อเรื่องเหล่านี้
แต่ไม่ได้มองในแง่ของความจริงว่า ก่อนจะเป็นอย่างนั้น เราต้อง
ลงทุนลงแรงเสียเวลาเสียกำลังทรัพย์ กำลังความคิด กำลังใจไป
เพราะเรื่องเหล่านั้นมากน้อยเพียงไรแค่ไหน เราไม่ได้คิดถึง เป็น
การมองปัญหากันคนละแง่ พระพุทธศาสนา มองในแง่ที่เป็นความ
จริงอย่างแท้จริง อะไรที่เป็นความจริงอย่างแท้จริง ก็ตรัสก็แสดง
อย่างนั้น แต่ว่าปุถุชนเรานั้น โดยปกติแล้ว จิตใจจะถูกห่อหุ้มด้วย
โมหะ คือความมืดบอดมักจะมองอะไรในลักษณะที่เรียกว่าใส่
แว่นสี จึงไม่ค่อยจะรู้อะไรตามความเป็นจริง ความรู้สึกขัดแย้ง
เมื่อได้ยินพระพุทธรูปกายิตบางอย่างจึงเกิดขึ้นได้เสมอสำหรับผู้ขาด
ปัญญาเป็นเครื่องพินิจพิจารณา

๑๐๕. วิธีสอนศีลธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมกับเด็กควรดำเนิน
ขั้นตอนอย่างไร

เรื่องนี้ต้องอาศัยภาพ อาศัยคน อาศัยนิทาน เข้ามาประกอบ
เพราะเด็กจะเข้าใจธรรมะแบบนามธรรมนั้นรู้สึกจะยาก แต่เรา
ต้องพยายามชี้ให้เห็นแก่เข้าใจ แล้วให้เห็นถึงความจำเป็นของศีลธรรม
ศีลธรรมนั้นคือตัวของตนเอง อยู่ที่ตัวของตนเองแหละ เช่นสมมติว่า
ความขยันนี้เป็นตัวศีลธรรม แต่ความขยันนั้นใครก็ตามสามารถ
ขยันได้ ถ้าขยันแล้วก็จะรู้หนังสือจะเข้าใจจะมีความเจริญก้าวหน้า
ในกิจการงานเป็นต้น นี่ก็เป็นเรื่องที่ชวนให้เด็กเข้าใจความรักมันก็
เป็นตัวศีลธรรม บางอย่างก็ให้เด็กแกคิด ถามให้คิดว่าเด็กต้องการ

ความรักใหม่ ต้องการให้พ่อแม่รักใหม่ ต้องการให้ครูบาอาจารย์รักใหม่ ถ้าแถมรับว่า ต้องการความรักเราก็จะพูดในประเด็นต่อไปที่ว่า เด็กจะรักคนอื่นอย่างไร สมมติว่าจะรักน้องนี้ จะรักน้องอย่างไรเราก็ตอบได้ เพราะเป็นเรื่องที่แถมสามารถคิดได้ และรู้สึกได้ พอแถมพูดเสร็จ เราก็อาจจะย้อนมาหาแถมที่บอกว่า ถ้าหนูต้องการให้พ่อแม่รักหนูจะต้องทำอะไร ซึ่งแถมก็ต้องเข้าใจเพราะว่าที่แถมรักน้อง เพราะน้องคืออย่างนั้นคืออย่างนี้ ไม่ใช่ ซึ่งแถมก็ต้องการอย่างนั้นเหมือนกัน ถ้าให้ผู้ใหญ่กว่านั้นรักแถม บางคราวเราก็ต้องใช้นิทาน นิทานนี้ช่วยได้มากสำหรับเด็ก เพราะเด็กแถมจำได้ดี และแถมชอบนิทานด้วย แล้วก็ให้ดีกว่านั้นก็คือต้องชี้ให้เห็นด้วยตาเลยจะเป็นอะไร ชี้ตัวอย่างบุคคลใกล้ ๆ

การสอนศีลธรรมให้แก่เด็ก บางที่สมมติว่าข่าวหนังสือพิมพ์ เราอาจอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ให้ฟังสักข่าวหนึ่ง แล้วก็ชี้ตัวศีลธรรมที่คน เช่นข่าวการฆ่ากันมันก็ชี้ความบกพร่องทางศีลธรรมได้ หรือข่าวงานกุศลต่าง ๆ มันก็ชี้ความดีทางศีลธรรมได้เป็นต้น การสอนศีลธรรมจึงไม่ควรจะถือว่าเป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง ครูที่สอนในวิชาการต่าง ๆ สามารถจะสอดแทรกคุณธรรมเข้าไปในวิชาการเหล่านั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เคมี ชีวะ อะไร ๆ นี้ เราเอาหลักของศีลธรรมเข้าไปได้ เพราะเรื่องเหล่านั้นก็คือกฎตามธรรมชาติธรรมดา ซึ่งก็คือหลักศีลธรรมในส่วนนั้น ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ เมื่อแต่ละฝ่ายได้ชี้ให้เห็นถึงขอบข่ายของศีลธรรม เนื้อหาสาระของศีลธรรมในสาขาวิชาการต่าง ๆ เด็กก็จะเห็นคุณ

ค่าทางศีลธรรมมากขึ้น การประพฤติปฏิบัติในชีวิตของเด็กก็จะ
ผสมกลมกลืนกับหลักของศีลธรรม ปัญหาที่วิตกกังวลกับเรื่อง
ศีลธรรมก็จะเบาบางลงไป

แต่ในปัจจุบันนี้ให้สังเกตว่า การสอนศีลธรรมนั้นได้รับการ
ละเลยกันอย่างแรงทีเดียวเพราะบางที่ผู้สอนเองก็ไม่เข้าใจตัวเนื้อ
หาของศีลธรรมเหล่านั้น มองคล้าย ๆ กันว่าเป็นของที่อยู่บนโต๊ะ
บูชา และไกลเหลือเกินยากเหลือเกินที่จะนำมาปฏิบัติได้ ซึ่งว่า
กันตามความเป็นจริงแล้ว ศีลธรรมก็คือเรื่องของชีวิต ซึ่งเป็นระบบ
ที่จะพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนแต่ละคน เสริมสร้างสังคมซึ่ง
ประกอบด้วยคนหลาย ๆ คน ให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข คือกฎเกณฑ์
ภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่เราถือประพฤติปฏิบัติกันเพื่อความอยู่เย็น
เป็นสุขร่วมกันนั่นเอง ไม่ใช่เป็นเรื่องไกลตัวหรือว่านอกฟ้าป่า
หิมพานต์ที่จะต้องเข้าวัดเข้าวาอะไร ต้องมองให้เห็นเป็นเรื่อง
ธรรมดา อย่างมองให้เห็นเป็นเรื่องไกลเกินเอื้อม หรือว่ายังไม่ถึงเวลา
เป็นต้น แต่กว่าเด็กจะรู้คุณค่าของศีลธรรม ก็รอจนแก่อะไรไม่ได้
แล้ว นี่เป็นปัญหาทางการศึกษาที่จะต้องนึกถึงประเด็นเหล่านี้ไว้ให้
มากว่า ศีลธรรมกับชีวิตนั้นเป็นอันเดียวกัน ชีวิตจะขาดศีลธรรม
ไม่ได้ เหมือนกับคนเราจะขาดลมหายใจไม่ได้ฉะนั้น

๑๐๖. ถ้าเริ่มต้นด้วยความไม่พอใจแล้ว จะนำธรรมบทใดมาช่วย
เพิ่มความรักในวิชาชีพ ถ้ามีความพอใจในวิชาชีพนั้นแล้ว แต่เริ่ม
ไม่ได้ (สอบไม่ได้) จะทำอย่างไร ?

มันก็มีอยู่สองช่วง คือช่วงแรกถ้าหากว่าเราขาดความพอใจ
ไม่ว่าอะไรก็ตามจะเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะมันทะ ความพอใจ ศรัทธา

ความเชื่อมั่นในเรื่องเหล่านั้นเป็นบันไดที่จะนำบุคคลให้ก้าวเดินไป
สู่ความสำเร็จในการกิจการงานการศึกษาเล่าเรียนเป็นต้น ถ้าไม่มี
ความพอใจ ศรัทธา ก็ต้องพยายามศึกษาให้เห็นถึงคุณค่าของธรรม
เหล่านั้น ประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับความเจริญก้าวหน้าหรือความ
สำเร็จในชีวิต ผลประโยชน์ที่ตนจะทำให้แก่สังคมที่ตนเป็นสมาชิก
อยู่ เนื้อหาวิชาเหล่านั้นเป็นต้น และในที่สุดความรู้สึกพอใจก็จะ
ค่อย ๆ เกิดขึ้น เรื่องอะไรก็ตาม ถ้าเราไม่เห็นประโยชน์ ใจจะ
ไม่ยอมรับ จะไม่นับถือในเรื่องเหล่านั้น เมื่อไม่ยอมรับไม่นับถือ
ความพอใจก็เกิดขึ้นไม่ได้ ความพอใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้
เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะป็นวิชาความรู้การงาน
บุคคลสถานที่อะไรก็ตาม พอเห็นคุณค่าเห็นประโยชน์ก็จะเกิดความ
พอใจขึ้น ต่อแต่นั้นความเพียรความเอาใจใส่การใช้ปัญญาพินิจ
พิจารณา ก็จะติดตามมา ตามสายของอิทธิบาททั้ง ๔ ประการ ซึ่งเป็น
คุณธรรมที่จะนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ

ประเด็นที่ถามว่า ถ้ามีความพอใจแล้วแต่ว่าสอบไม่ได้
ก็ถ้าหากว่ายังปักใจที่จะศึกษาในสาขาวิชาการเหล่านั้น เราก็
อาจจะกวัดวิชาไว้สอบใหม่ หรืออาจจะไปศึกษาในต่างประเทศ
เป็นต้น ปัจจุบันนี้ปัญหาเหล่านี้ไม่ค่อยเป็นเรื่องน่ากลัวเท่าไร
หรืออีกอย่างหนึ่งสมมติว่ามันเป็นไปไม่ได้จริง ๆ เราจะต้องยอม
รับความจริงอีกชั้นหนึ่งว่า

เมื่อเราไม่สามารถได้มาซึ่งสิ่งที่เราอยากได้

ต้องพยายามทำใจให้ยินดีในสิ่งที่เราได้มา ซึ่งแน่นอนยอม
ไม่เต็มตามประสงค์ของเราในตอนต้น แต่ถ้าหากว่าเจตจำนงของเรา

ที่จะเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ยังมีอยู่ โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงในวันข้างหน้าเราก็ทำได้ อย่างเช่นเข้าศึกษาในสาขาวิชาอื่นสักปีหนึ่ง พอขึ้นปีใหม่ก็สอบใหม่ก็เสียเวลาไปปีหนึ่ง หรือไม่เช่นนั้นก็ศึกษาให้จบไปเสียสายหนึ่ง แล้วค่อยมาเรียนสายใหม่เป็นต้น ปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ถ้าพูดถึงในแง่การศึกษาจริง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องน่ากลัว ถ้าเรามีความตั้งใจ ที่นี้ในกรณีของกิจการงาน ซึ่งแน่นอนเหลือเกินว่า เราจะให้ได้การงานที่เราต้องการจริง ๆ ในทุกกรณีนั้นเป็นไปได้ ท่านก็สอนให้พยายามที่จะเอาดีให้ได้ในจุดใดจุดหนึ่ง คือสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในชีวิตด้วยการงานอะไรก็ได้ ที่มันสุจริตยุติธรรม ซึ่งอาจจะเป็นการบุกเบิกงานใหม่ขึ้นมา เป็นการสร้างงานใหม่ขึ้นมาอีกงานหนึ่งก็ได้ ข้อสำคัญให้มีความตั้งใจจริงเท่านั้น ความเจริญก้าวหน้าความสำเร็จในชีวิตกิจการงานต่าง ๆ ที่เราต้องการก็จะติดตามมาเอง

๑๐๗. *อยากทราบว่าในความคิดของพระคุณเจ้านั้น จริยธรรมเกิดจากอะไร คนเราเกิดมาจะมีจริยธรรมอยู่แล้วหรือไม่ และเราจะทำอย่างไรให้ตัวเรามีจริยธรรม*

จริยธรรมก็คือธรรมะที่เป็นหลักให้เราประพฤติปฏิบัติ จะพูดถึงว่ามีนี้ เรามีเชื่อกันอยู่แล้วภายในใจทุกคน แต่มีมากหรือน้อยเท่านั้น ซึ่งเราเรียกว่ามโนธรรม มันอาจจะได้ปัจจัยสนับสนุนมาจากสิ่งแวดล้อม เช่นว่า เกิดในสกุลที่ดีได้รับการศึกษา อายุสูงขึ้น จิตใจที่เข้มแข็ง ก็เสริมสร้างจริยธรรมภายในใจให้สูงขึ้น แต่ว่าส่วนหนึ่งนั้นติดมาในจิตสันดานเราแล้ว คือคุณภาพทางจิตของเรานั้นสูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน แล้วก็สูงกว่าคนบางคน และก็

ต่ำกว่าคนบางคน ซึ่งข้อนี้ลองสังเกตดู เด็กบางคนที่เกิดมามี
กิริยาจากที่แสดงออกมาให้เห็นว่าเป็นผู้ดีมีคุณธรรม มีความสำนึก
รับผิดชอบ เกินวัย นั่นคือตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ความสำนึกที่เป็น
มโนธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในใจก็มีอยู่แล้ว แต่ในขณะที่เดียวกัน
เราก็ต้องเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งอาจจะด้วยการศึกษา มีการทดลองประ
พฤติปฏิบัติ มีการเรียนรู้ชีวประวัติจากคนที่ประสบความสำเร็จ
ในการดำรงชีวิต ในการปฏิบัติภารกิจการทำงานต่าง ๆ เป็นต้น
ซึ่งแน่นอนเมื่อเราพยายามทำไปอย่างนี้ ตัวจริยธรรมในด้านต่าง ๆ
ก็จะเกิดขึ้น

เราจะทำอย่างไรให้ตัวเรามีจริยธรรมนั้น ก็คือการพยายามตัด
เตือนปรับปรุงตัวเอง พิจารณาตรวจสอบตัวเอง บางครั้งบางครั้ง
นั่งวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล วิจารณ์พระวิจารณ์คนโน้น วิจารณ์คนนี่
ทั้ง ๆ ที่ว่าเงินจะไปซื้อข้าวสารมือเย็นยังไม่รู้ว่าจะไปหาที่ไหน
คือแทนที่จะคิดแก้ปัญหาตัวเอง กลับวางแผนแก้ปัญหาระดับชาติ
ระดับโลกหายไปเลย นี่คือตัวยุ่ง ที่ทำให้อะไร ๆ เลวร้ายเพิ่มขึ้น
เพราะฉะนั้นถ้าจะสร้างจริยธรรมขึ้นมาภายในจิต ก็ต้องเพ่งพินิจ
ในส่วนของเรา เป็นเบื้องต้น เมื่อกล่าวโดยสรุปคือ ความเป็นคนมี
จริยธรรมของคน ก็คือการดำรงชีวิตให้แต่ละวันแต่ละเวลา
ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เราเอง ไม่สร้างความเดือดร้อน
ให้แก่คนอื่น หรือไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งสองฝ่ายคือทั้งตน
และกับบุคคลอื่น อย่างนี้ก็ชื่อว่าจริยธรรม ถ้าทำนองตรงกันข้าม
คือเบียดเบียนหรือประทุษร้ายตนเองหรือคนอื่น หรือว่าทั้งตัวเอง
และบุคคลอื่น ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีจริยธรรม นี้ดูได้ง่าย ๆ

๑๐๘. คนที่คิดมากจริงจัง เกิดความรู้สึกรำคาญกับการดำเนิน
งานในหน้าที่ของผู้ร่วมงานเกี่ยวกับเรื่องงาน ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่หน้าที่
ของตนเอง แล้วก็เกิดความกลัดกลุ้มใจ ทุกข์ใจ อารมณ์เสีย
จึงอยากจะทราบเรียนถามว่า จะทำอย่างไร จะเอาธรรมข้อไหนมา
ข่มจิต

ปัญหาเหล่านี้ ข้อแรกจะเห็นได้ว่า ใจเราเอื้อมเกินไป ถ้าพูด
กันจริง ๆ คือ ส่วนในปัจจุบันที่เขาใช้กันคือ สพร. แต่ไปทุกเรื่อง
คือเราเอื้อมอย่างนั้นแล้วตายเลย เหมือนแบกโลกไว้ทั้งโลกเลย
ไม่มีความจำเป็นอะไร ข้อสำคัญก็คือคนเราต้องรู้จักตัวเองว่า
เราเป็นใคร มีหน้าที่อย่างไร ได้ทำหน้าที่นั้นแล้วหรือยัง ทำแล้วดี
ไหม มีอะไรควรแก้ไข ถ้ามีข้อบกพร่องก็แก้ไข การที่จะไปควบคุม
แก้ไขคนอื่น มันกลายเป็นเรื่องที่สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นแก่ตัว
เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้บุคคลอย่าไปใส่ใจต่อเรื่องของคนอื่น
แต่ให้ใส่ใจเฉพาะสิ่งที่เราทำแล้ว และยังไม่ทำ คือให้ใส่ใจในจุดนั้น
ให้ลองสังเกตว่าคนเรานั้นมีลักษณะอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นผล
พวงมาจากระบบการศึกษาที่ผิดพลาดก็ได้ เพราะว่าเรามักจะพยายาม
เรียนรู้เรื่องของคนอื่น ระบบการศึกษาในปัจจุบันจะพยายาม
สอนให้คนเรียนรู้เรื่องของคนอื่น ไปเมืองฝรั่งมังค่า ยุโรป อเมริกา
ลาติน เรารู้เรื่องเขาได้ชัดเจน แต่เรื่องของเรา เรากลับไม่รู้ เคยถาม
เด็กบางคน ปู่ชื่ออะไรแกยังไม่รู้เลย นี่เป็นเรื่องน่าอนาถมาก แต่ใน
ขณะเดียวกัน เรารู้จักปู่ของลินคอล์น รู้จักปู่ของจอห์นเอฟเคนเนดี
รู้จักปู่ของยอร์ชวอชิงตัน รู้จักญาติโกโหติกาของฮิตเลอร์ มุสโสลินี
เพราะระบบการศึกษานี้กลายเป็นค่านิยมที่ทำให้คนเราแสดงออก

ในรูปว่า ถ้ารู้เรื่องของคนอื่นได้มากเท่าไรละก็เก่ง คือมีความรอบรู้
ดังนั้นพอมาเริ่มทำงานเข้า มันก็ต้องไปรู้เรื่องของคนนั้นเป็นอย่าง
นี้ คนนี้เป็นอย่างนั้น นี้อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องของคนที่เขาเรียกว่าใจไม่ว่าง เป็น
สำนวนที่เขาใช้กันมากในปัจจุบัน คือใจไม่ว่าง หาเรื่อง สำนวนคำ
ว่าหาเรื่องนี่ดีนะ แต่เราเอาไปใช้ในวงแคบเท่านั้นเอง คือหมายความว่า
ว่า เรื่องนี้มันไม่เป็นเรื่อง แต่เราไปหามาให้เป็นเรื่องขึ้นมาแล้ว
ก็สร้างขึ้นมาให้เป็นเงื่อนงำที่จะวิตกกังวลเดือดร้อนกันเพราะ
ปัญหาเหล่านี้

อีกอย่างหนึ่งเป็นพื้นจิตของคนเป็นอันมากที่ชอบมองไป
ข้างหน้า มองเห็นความบกพร่องผิดพลาดของบุคคลอื่นอย่างที่ใช้
คำว่าเฟ่งโทษคือเฟ่งโทษบุคคลอื่น เป็นลักษณะอย่างหนึ่ง พระ
พุทธเจ้าทรงแสดงคนไว้ ๒ ประเภท ทรงแสดงว่า

คนพาล มีการเฟ่งโทษคนอื่นเป็นกำลัง หมายความว่าเวลา
ส่วนมากจะอยู่ด้วยการเฟ่งโทษคนอื่น คนนั้นไม่ดีอย่างนี้ เดินไม่ดี
อย่างนี้ แต่งตัวไม่เรียบร้อยอย่างนั้น ทำงานไม่ดีอย่างนั้น นี่เป็น
ลักษณะของคนพาล หัวใจมันอ่อนไหว แล้วไปเอื้อมรับอะไร ๆ ไว้
วุ่นวายกายก่อง

บัณฑิตนั้นจะมีการเฟ่งโทษตนเองเป็นกำลัง คือจะใช้เวลา
ส่วนมากไปตรวจสอบตนเอง ดูความบกพร่องดูหน้าที่การงานของ
ตนที่จะต้องจัดจะต้องทำอะไรจะต้องปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
นี่คือลักษณะของบัณฑิต

เพราะฉะนั้นแนวความคิดในลักษณะนี้ บุคคลจะต้องรู้ว่า
เป็นความคิดของคนพาล ประเภทของคนพาลมี ๒ ประเภท คือ
ตัวเองโง่แต่ไม่รู้ว่าตัวเองโง่ โอกาสที่จะแก้ไขเยียวยานั้นยาก

โง่แต่ก็รู้ว่าตัวเองโง่ด้วย แก้ได้ คือแก้ไขให้เป็นบัณฑิตได้ การจะ
วิเคราะห์ตรงนี้จึงต้องวิเคราะห์ที่ตนเองว่าเราอยู่ในคนประเภทไหน
และมันเรื่องอะไรที่จะต้องไปวุ่นวายกับเรื่องของคนอื่นเขา เขาก็รับ
ผิดชอบในส่วนของเขา เขาผิดเขาถูกเป็นเรื่องของเขา แน่แน่นอนถ้าคน
เหล่านั้นเป็นผู้ได้บังคับบัญชาจะต้องตรวจสอบ จะต้องดูแล จะต้อง
เอาใจใส่ แต่ไม่ต้องถึงกับเอามากเกินไป เพราะการเอามากเกินไป
เป็นการหาเรื่องเดือดร้อนให้แก่ตัวเอง หน้าที่การงานในเวลาไหน
ต้องจัดต้องทำ ก็จัดทำไป ดังนั้นวิธีที่จะแก้ที่ดีที่สุดก็คือ พยายาม
อย่าไปเฟื่องโทษคนอื่น อย่าเอือมไปรับอารมณ์ให้มากเกินไป อย่าให้
ใจสายไปรับอารมณ์ต่าง ๆ มากเกินไป แล้วทำให้สงบ เขา
เรียกว่าอุปสมะ คือสงบจิตจากเรื่องบางเรื่องไปเสียบ้าง แล้วก็
ใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบดูตนเอง ก็จะช่วยอะไรได้มากที่สุด

ประการต่อไปที่ว่าจะเตือนเขาอย่างไรให้ทำหน้าที่ให้ดี
สม่ำเสมอ โดยไม่让他ผู้นั้นสะเทือนใจ

ข้อนี้ถ้าหากว่าจะแสดงออกซึ่งการเป็นกัลยาณมิตร แต่ทั้งนี้
ต้องหมายความว่าเขากพร่องจริง ไม่ใช่เราคิดว่าเขากพร่อง
ต้องทำอีกแนวทางในรูปของกัลยาณมิตร คือเพื่อนผู้หวัง
ดีปรารถนาดี หลักของกัลยาณมิตร จะต้องบอกประโยชน์ให้
บอกในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่กันและกัน ในกรณีนี้ก็ต้องหา

โอกาสที่เหมาะสมที่สุด คือการเตือนด้วยความหวังดี มันต้องดูหลักการ จะแนะนำตักเตือนคนอื่น

๑. เรื่องนั้นต้องเป็นเรื่องจริง
๒. เป็นเรื่องดี
๓. มีประโยชน์
๔. กาละ

ต้องดูกาลเทศะให้ดี แล้วก็ดูอารมณ์เขาด้วย เขาพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นหรือไม่ ถ้าเขาไม่อยู่ในสภาพพร้อม ก็ไม่จำเป็นจะต้องเอามือไปแหงนในกองไฟ หรือไปรื้อฝอยหาตะเข็บ ไม่มีความจำเป็น แต่ถ้าหากว่าปัจจัยเหล่านี้อำนวยให้ก็พร้อมที่จะบอกกล่าว เราอาจจะเล่าถึงคนบางคนที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ในการทำงาน ระเบียบการทำงานเขาเป็นอย่างไร จึงได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างนั้น การกระตุ้นเตือน อย่าไปพุ่งตรง ๆ มากเกินไป คนเราก็มักทำเป็นทีว่านอนสอนง่ายไปอย่างนั้นเอง ว่าตามความเป็นจริง พอใครเตือนเข้าหน่อยเหมมมันเสียศักดิ์ศรีเหลือเกิน เรื่องเหล่านี้ ถ้าไม่ใช่หน้าที่โดยตรง ต้องระมัดระวังมาก เพราะเราไม่ใช่เจ้านาย เขาโดยตรง แม้คนที่เจ้านาย ผู้บริหารก็เหมือนกัน ต้องระมัดระวังดูจังหวะจะโคนให้ดี และที่ต้องระมัดระวังมากที่สุดก็คืออย่าเล่นงานเขาต่อหน้าคน เพราะว่าเขาจะต้องเก็บความไม่พอใจเอาไว้ ถ้าจะว่าอะไรจะต้องทำให้เขาเห็นว่าที่เราพูดเราแสดงเราทำไปโดยความหวังดีจริง ๆ แล้วเป็นเรื่องเฉพาะรู้กัน ๒ คน แต่ว่าตอนแรก ๆ อย่าให้เข้าไปถึงประเด็นเลยที่เดียวไม่ดี นอกจากว่าปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วพร้อมก็ว่าไปได้

๑๐๕. ทำอย่างไรจึงจะชนะใจตนเองและผู้อื่น

ชนะผู้อื่นนี่ไม่ค่อยง่ายนะ คือเชื่อว่าเขาโกรธเราไม่โกรธ สักพักเดียวเขาหายโกรธเมื่อเขาไม่ตีกับเรา เราตีกับเขาเรื่อย ๆ วันหลังเขาก็จะตีกับเราเอง เวลาเขาตระหนี่เขาหวง เราก็อือเพื่อเขาเรื่อย ๆ นาน ๆ เข้าอย่างน้อยกับเราเขาก็ไม่จี๋เหนียว การชนะคนอื่น อันที่จริงเอาชนะง่าย แต่คนที่ชนะได้ยากที่สุดคือตนเองนี่แหละ ชนะได้ยากที่สุด และทำอย่างไรจึงชนะตนได้ ประเด็นสำคัญต้องอยู่ที่การพิจารณาตน เตือนตนด้วยตน พิจารณาตนด้วยตน ตรวจสอบตนด้วยตน แล้วก็ตัดสินตนด้วยตนถ้าผิดก็คือผิดอย่าไปเข้าข้างตัว อย่าไปลำเอียงหาตัว อย่างท่านนำภานิตเหล่านี้มาแต่งเป็นคำกลอนว่า

“ตนเตือนตนของตนให้พ้นผิด
ตนเตือนจิตตนได้ใครจะเหมือน
ตนเตือนตนไม่ได้ใครจะเตือน
อย่าแซ่เขื่อนเตือนตนให้พ้นภัย”

นี่คือหลักความจริง คือการพยายามรู้จักฝึกจิตตัวเอง ฝึกปรี้อจิตใจตัวเอง หักห้ามความคิดเอาไว้นั้ง ไม่ควรปล่อยให้คิดเพลินไปเรื่อย ๆ นึกจะคิดอะไรก็คิดไปเรื่อย มีความอดกลั้น เมตตากรุณา มีความสำรวมระวังเป็นต้น แต่ละอย่างนี้ค่อย ๆ ฝึกปรี้อไป และในที่สุดจะเอาชนะใจตัวเองได้ ตัวอย่างที่เดียวเรื่องจิตใจของตนให้ลองสังเกตว่าคนเราที่ชอบชู้ฉู้บงการสั่ง ทำอย่างนี้ ทำอย่างโน้น แสดงว่าเป็นคนแพ้ใจตนเองราบคาบ เพราะอะไร เพราะไม่สามารถเอาชนะใจตัวเองที่อยากสั่งคนอื่น สั่งเรื่อย

แม้การศึกษาปัจจุบัน เรามุ่งที่จะค่อยวิเคราะห์ตรวจสอบคน
อื่น ปรับปรุงคนอื่น แต่ตัวเราเราก็ไม่ได้คิดแก้ไขอะไรให้มันดีขึ้น
ทางศาสนาจึงกล่าวว่า

ได้ยินว่าตนนั้นแลฝึกได้ยาก

การชนะทั้งหลายนั้น ชนะตนเป็นความชนะที่ประเสริฐสุด
ชนะตนนั้นแลเป็นการดี เพราะชนะแล้วมันไม่กลับแพ้ได้

ส่วนชนะคนอื่นมันก็อย่างนั้น ๆ แหละ วันหลังก็แพ้ได้
แต่การชนะตัวเองนั้นชนะได้ยาก แต่ถ้าชนะแล้วก็ไม่กลับแพ้
นี้หมายถึงว่าชนะจริง ๆ ไม่ใช่ว่าชนะใจตนเองเลิกเหล้าเข้าพรรษา
สามเดือน พอออกพรรษาชดเชยฉลองสามเดือนเรียบร้อย ไม่ใช่
อย่างนั้น

ดังนั้นเรื่องนี้จึงต้องอยู่ที่พยายามฝึกปรือ ควบคุม อดทน
อดกลั้น ตำรวมระวัง ค่อย ๆ ฝึกไปโดยลำดับ แยกแยะให้เห็น
เหตุเห็นผลเข้าใจอะไรควรไม่ควรเป็นต้น ในที่สุดความสำนึกเหล่านี้
มันจะค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นมา ทำให้เราสามารถหักห้ามบรรเทาข่ม
ความคิดบางอย่างลงไปได้ แต่อย่าลืมว่าต้องทำบ่อย ๆ ทำมาก ๆ

๑๑๐. การเรียนพยาบาลในขณะนี้ บางครั้งเกิดความท้อถอยเบื่อ
หน่ายใจและเหงามาก จิตใจไม่แจ่มใส ท่านมีข้อชี้แจงอะไรบ้าง ?

ข้อนี้ต้องเข้าใจนะว่า งานทุกสาขาวิชาชีพ ถ้าเรายังมีกิเลสอยู่
แล้ว การเปลี่ยนแปลงทางจิตเช่น เหงา ความเฉื่อย ความหดหู่
ความเซื่องซึม จนเรียกว่าเซ็งมืออยู่เสมอ วิธีที่จะแก้ไขก็คือ

ต้องเร่งที่ตัวฉันทะเลือความพอใจ แสดงว่าอาการเซ็งนี้ เบื่อ
หน่ายนี้ เกิดขึ้นเพราะความพอใจในเรื่องเหล่านั้นอ่อนลง ก็ต้องเร่ง
ที่ตัวฉันทะเลือความพอใจ

ให้เพลินกับงาน ก็ือ ทำงานให้สนุก ต้องมีความรู้สึกสนุก
มีความรู้สึกเพลิน เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ เห็นค่าชีวิต เห็น
ค่าของงานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน และถ้าออกมาได้อย่างนี้
อาการเหล่านั้นจะบรรเทาลงไป แต่จะไม่เกิดเลยที่เดียวเป็นไปได้
ได้หรือก บางครั้งเหตุปัจจัยภายนอกบีบคั้นมากก็อาจจะเกิด แต่ถ้า
เราเริ่มปลุกฉันทะเลือความเพลินอยู่ในเรื่องเหล่านั้น นึกสนุกไป
ลึ้ม ๆ ไป โอกาสที่จะเกิดก็น้อย ยังนึกชอบใจผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง
มีคนเขามาถามว่า

ท่านบวชอยู่นาน ๆ ไม่เบื่อบ้างหรือไร

ท่านบอกว่าเบื่อเหมือนกัน ทำไมจะไม่เบื่อ แต่ว่าถ้าสึกไป
เป็นฆราวาสแล้วเกิดเบื่อแล้วจะไปไหน เบื่อมันต้องเบื่อจนได้
ไม่มีทางเลยที่จะไม่เบื่อ ครอบใจที่เรายังมีกิเลส เพราะฉะนั้นเมื่อ
ประสบปัญหาเหล่านี้อย่าคิดว่าประสบปัญหาเหล่านี้เพียงคนเดียว
เท่านั้น คนทุกคนเคยประสบกันมาแล้วมากหรือน้อยนั้นเป็นอีก
เรื่องหนึ่ง แต่นี่คืองาน นี่คือส่วนหนึ่งของชีวิต นี่คือตัวที่เสริม
สร้างคุณค่าของชีวิตแก่เรา เมื่อเกิดอาการระอาเบื่อหน่าย เหงาเศร้า
ซึม หดหู่ อะไรก็ตาม ก็ต้องพยายามเร่งที่ฉันทะเลือ และหากความเพลิน
เพลินหาความสนุกจากการทำงาน ให้เกิดความเชื่อมั่นความภาคภูมิใจ
ในตัวเองที่ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษา ทำงาน ปฏิบัติภารกิจเหล่านั้น

ซึ่งคนเป็นจำนวนมากเขาต้องการจะเข้ามา แต่เข้ามาไม่ได้ เรายังก็มีโอกาสเข้ามาได้ ก็ควรมีความภาคภูมิใจในส่วนนี้

๑๑๑. นักเรียนโรงเรียนผมไม่ค่อยสนใจฟังธรรมะนัก จะทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นได้ ขอให้ท่านชี้หลักหรือวิธีการด้วย

นี่เรื่องธรรมดา ตั้งแต่โลกมีมนุษย์ ตั้งแต่พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นแล้ว คือคนที่สนใจในศาสนาในการฟังธรรมนั้นมีน้อย แม้แต่พระพุทธเจ้าแสดงเอง คนสนใจฟังก็มีน้อย เมื่อเทียบกับคนส่วนใหญ่ ดังนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงถึงสภาพของสังคม เพราะคนเป็นจำนวนน้อยเท่านั้นที่ขึ้นถึงฝั่งได้ คนส่วนมากแล้วจะเลาะ ๆ ไปริมฝั่งเท่านั้น และเพื่อให้พระธรรมเทศนาของพระองค์มีประโยชน์แก่โลก พระองค์จึงต้องกระจายธรรมะลงมา แบบดำเนินชีวิตธรรมดา พวกอบายมุข ปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ ของลูก ครูบาอาจารย์ดี ๆ เป็นต้น เรียกว่าเมื่อไม่สามารถจะเอาประโยชน์สูง ๆ ได้ ก็เอาลดหลั่นลงมา

ไม่ต้องอะไรมากหรอก แม้แต่ผู้ที่บวชเข้ามาในศาสนา ผู้สนใจที่จะฟังธรรมะเวลาพระเทศน์ จะตั้งใจฟังกันมีน้อย บางองค์อาจจะถือว่าฉันรู้แล้ว บางองค์อาจจะขี้เกียจ บางองค์นั้นไม่มีพื้นอัธยาศัยยินดีในเรื่องเหล่านี้ ซึ่งก็เป็นไปตามกรรมของสัตว์ทั้งหลาย จะเอาอะไรมากนักไม่ได้

แต่ว่าการที่เราจะสอนที่สำคัญที่สุดก็คือ ครูต้องเป็นผู้นำ เรามีความบกพร่องในปัญหาเหล่านี้ และละเอียดที่จะแก้ไขกันในจุดบกพร่องเหล่านั้น คือผู้ใหญ่มักจะไปตีโพยตีพายเอากับเด็ก

เด็กเราไม่ใช่นั่นอย่างนี้ ลูกเราไม่เรียบร้อยอย่างนั้น แทนที่จะเป็นผู้นำ แต่กลับตั้งตัวเป็นผู้บังคับบัญชาเขาเรื่อย ซึ่งว่ากันตามความเป็นจริงภายในครอบครัวภายในโรงเรียน ครูไม่ควรจะวางทำเป็นครูอยู่ตลอด ควรจะเป็นพ่อแม่ เพื่อน เป็นพี่ หรือเป็นหัวหน้าเขา ผู้นำในกิจกรรมต่าง ๆ คือเราจะทำอย่างไรถึงจะสร้างแนวร่วมทางความคิดกับเด็ก ร่วมกิจกรรมกับเด็ก เช่นในกรณีของการแสดงธรรมะ จะเป็นครู อนุศาสนาจารย์หรือผู้หลักผู้ใหญ่ก็ตามมาแสดง ครูจะต้องเป็นผู้นำในการฟัง ไม่ใช่ครูคอยเดินกะเกณฑ์เด็กให้ฟังอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วตัวเองไม่ได้ฟัง เด็กไม่ได้แบบในการที่จะถือปฏิบัติตาม คนเรานั้นมีสัญชาตญาณฝูง เพราะเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ก็จะต้องมีผู้นำ ถ้าผู้นำดีแล้ว ไม่มีปัญหาอะไร แต่ว่าโดยสภาพเป็นจริงแล้ว เป็นอย่างไร แม่บางคนบอกให้ลูกสาธุพระ ตัวเองไม่ไหวสักแอะหนึ่ง แต่บอกให้ลูกสาธุ ลูกก็มองซ้ายมองขวาไม่รู้จะสาธุอย่างไร เพราะแม่ไม่สาธุให้ดู ถ้าแม่ไหว้นำแล้วจะมีปัญหาน้อย แล้วพอลูกไม่ไหวก็บอกว่าลูกมือหนัก เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นอย่างนั้นไป คือเราไม่พยายามวิเคราะห์ตัวเอง

อาตมาเองมองเห็นว่ามันเป็นความผิดตั้งแต่ระบบการศึกษา คือเราสอนแต่ให้รู้จักคนอื่น แทนที่จะรู้จักตัวเอง ไปส่งเสริมความคิดพัฒนาการด้านความคิดของตนแบบจะไปเรียนรู้เรื่องราวของคนอื่น คนนั้นเป็นอย่างนั้น ๆ คนนี้ไม่ใช่นั่น นั่นคืออย่างนี้ อะไร ๆ นี้ ซึ่งบางทีมันห่างไกลเกินตัวไป ถ้าครูจะเป็นผู้นำในเรื่องนี้ละก็แก้ได้

การจะให้เด็กสนใจธรรมะนั้น เราอย่าไปตั้งประเด็นให้มันเป็นธรรมะมากเกินไป ธรรมะนั้นจะต้องแทรกซึมอยู่ในเรื่องนั้น

เช่นยกตัวอย่างเรื่องราว นิทาน บุคคล เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
แล้วก็นำธรรมชาติเหล่านั้นเข้าไปสอดแทรก ซึ่งเด็กเขาก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็น
เรื่องหนัก

ครูจะต้องพยายามชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติเกี่ยวข้องกับชีวิตคน
ธรรมชาติก็คือชีวิต มีเหตุการณ์เรื่องราวบุคคลอะไร ๆ เกิดขึ้น เราก็
นำมาชี้ถึงเรื่องธรรมชาติ แต่ว่าถ้าเด็กโตหน่อย พอจะเขียนเป็นรูปบรรยาย
งานเรียงความอะไรก็ได้ นอกจากเราจะฝึกวิธีการเก็บความ การ
กำหนดเนื้อความของเรื่องต่าง ๆ ที่เด็กได้ฟังแล้ว ก็จะช่วยฝึกใน
ด้านการเรียงความและการใช้ภาษา ตลอดจนถึงวรรคตอนในการ
เขียนเป็นต้น ปัจจุบันเราใช้พวกปรนัยกันมาก บางทีเด็กจบมหา
วิทยาลัยมาแล้ว เขียนหนังสือไม่ได้เรื่องเลย เป็นตัวอ่านก็ไม่ค่อยออก
ที่สำคัญที่สุดก็คือ เขียนหนังสือผิด นี่เป็นเรื่องแปลกกว่าที่ไปอบรม
ครูจริยศึกษาในจังหวัดต่าง ๆ ๒-๓ ปีมาแล้ว หลายจังหวัด ต้อง
มีทุกแห่งที่เขียนหนังสือผิด นี่เพราะอะไร เพราะเราไม่ค่อยฝึกใน
ด้านการเขียนหนังสือกัน เพราะฉะนั้นเราก็อาจจะบอกให้เด็ก
เตรียมสมุดดินสอไปลองจดบันทึกว่า ผู้บรรยายธรรมชาติเขาพูดเรื่อง
อะไรบ้าง แล้วให้เขาเขียนเรียงความมา เลอกให้รางวัลในด้านต่าง ๆ
ซึ่งงานพวกนี้ ว่าที่จริงครูก็สามารถจะเสียสละได้ ไม่ใช่ว่ามีบ่อย ๆ
เมื่อไหร่ เราจะช่วยกัน ก็ตั้งเป็นรางวัลสักอย่างหนึ่ง เพราะการ
เกี่ยวข้องกับเด็ก การรศูกคลีกับเด็กนี้ต้องอาศัยทั้งลูกขอมและกอไฟ
ลูกขอมคือยกย่องแก่ในที่ประชุม ให้รางวัลแก่ เขาเป็นพระเอกกัน
เด็กแกชอบ แกก็เกิดความกระตือรือร้น เรื่องสอนธรรมชาติเราก็ต้อง
ใช้วิธีนี้ ถ้าไม่ไหวจริง ๆ คือหารางวัลอะไรไม่ได้จริง ๆ เรา

ไม่พร้อมที่จะเสียสละ ปัจจุบันก็มีปัญหาทางเศรษฐกิจกัน ก็เอาแค่
เพียงว่า ยกย่องสคูตีให้เพื่อนคบมือให้เกียรติเป็นต้น เด็กแกก็อยาก
ให้เพื่อนเขาคบมือให้เกียรติบ้าง วันหลังก็มีความสนใจสูงขึ้น
วิธีเหล่านี้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงใช้ เช่นว่า ต้องการจะให้พระเกิด
สนใจในการท่องพระสูตรท่องพระวินัย จำเอาไว้ก็ทรงยกย่องพระ
เถระที่มีความรอบรู้ ความสามารถในเรื่องเหล่านั้นในท่ามกลางสงฆ์
ภิกษุอื่นที่ได้ยินเข้าก็เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำเช่นนั้นบ้าง
นี่ก็เป็นวิธีที่จะดึงเด็กเข้าหาธรรมะ

๑๑๒. อยากทราบว่าในความคิดของพระคุณเจ้านั้น พยาบาล
ที่สมบูรณ์แบบจะต้องมีคุณลักษณะอย่างไร ?

ถ้าจะลองมองในแง่สมบูรณ์แบบจริง ๆ ต้องมีวิถุญาณของ
พยาบาลที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณาสูงส่งต่อคนป่วย ฐานะที่
เป็นภาระหน้าที่ของตน ไม่มีความเห็นแก่ตัว ไม่อคติคือไม่แบ่ง
เป็นชั้นของคนป่วย สามารถมองเห็นคนป่วยเป็นคนป่วยเท่านั้น
ไม่ได้แยกว่านั่นเป็นเศรษฐี นั่นเป็นยาก นั่นเป็นคนอนาถาเป็นต้น
เอาขนาดนี้ก็ทำได้ยากแล้วนะ เพราะส่วนมากแล้ว เรามองใน
แง่ของอาชีพไปหมด ถ้าคนเราทำงานมองเป็นอาชีพในระดับที่รอง
ลงมา มองด้วผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากงานเป็นลำดับที่หนึ่ง
การทำงานของคนจะมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครู
เป็นพระ เป็นพยาบาล เป็นข้าราชการ กรมกองอะไรก็ตาม แต่ถ้า
เรามองเป็นอาชีพ มันก็มุ่งที่จะแสวงหาแบบอาชีพ คือผลประโยชน์
จากอาชีพเหล่านั้น อะไรที่เป็นความจริงก้าวหน้าเป็นความมั่งคั่ง

สุขสมบูรณ์ของตน เราก็มุ่งแสวงหากันอย่างนั้น แต่ถ้าทำงานเพื่อ
งาน ด้วยชีวิตและวิญญูณที่มีความรักในงานเหล่านั้นจริง ๆ
ประสิทธิภาพของงานก็สูงขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อประสิทธิภาพของ
งานสูงขึ้น ผลประโยชน์ที่เราได้จากการทำงานก็จะสูงขึ้นติดตาม
มาด้วย

ดังนั้นความเป็นพยาบาลที่สมบูรณ์เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว

๑. ต้องมีวิญญูณของพยาบาลที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา
เสมอหน้ากัน

๒. มองเห็นคนป่วยเป็นคนป่วยเท่านั้น ไม่ได้แยกเป็นชั้น

๓. ต้องรู้งาน ไม่มีความเห็นแก่ตัว

๔. ไม่มีอคติอยู่ภายในใจ อย่างน้อยก็เบา ๆ หน่อย ไม่มีเสีย
เลยจะเป็นการดีมาก ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น
ต้องพยายามบรรเทาละอคติ

๘. ปัญหาเกี่ยวกับการเจริญสมาธิภาวนา

๑๑๓. การสอนฝึกสมาธิ ถ้าเราจะเริ่มสอนให้กับเด็กนักเรียนที่เริ่มเข้าเรียนครั้งแรก คืออายุ ๖ ปีบริบูรณ์ จะมีวิธีสอนอย่างไร ขอทราบเรียนถามขั้นตอนของการเข้าสมาธิพอสังเขป เพราะอย่างน้อยถ้าครูเข้าใจผลประโยชน์ของการเข้าสมาธิ อาจถ่ายทอดให้นักเรียน เมื่อนักเรียนนำไปปฏิบัติ ก็จะเป็นผลดีของสังคมได้ส่วนหนึ่ง

การจะเอาเด็กขนาด ๖ ขวบ มาฝึกสมาธินี้ เราจะเอาจริงเอาจังมากไม่ได้ อาจจะเริ่มฝึกปรือมาให้เด็กหัดนับอะไรให้ใจสงบอยู่ในเรื่องเหล่านั้น เช่นว่า เอาลูกประคำมาให้หัดนับ โดยให้แก่นับให้ถูกต้องทุกคราวไป แล้วพยายามเร่งเวลา คือให้เวลามันน้อยลงแล้วให้นับให้ถูกต้อง ในขั้นต่อไปก็อาจจะให้เด็กพยายามมองอยู่ในจุดใดจุดหนึ่งก็ได้ ถ้าแก่ทำได้ก็ให้นั่งสมาธิ ลองนั่งหลับตาภาวนา ลองนับลมหายใจเข้าออกดู ภาวนาบทว่าพุทโธเป็นต้น

ทางที่ดีเด็กขนาดนี้แก่เรียนนับได้ ก็ลองให้แก่ฝึกนับเป็นการฝึกเลขไปด้วยในตัว ให้คล่องแคล่วชำนาญานาญดี วิธีที่จะตรวจสอบว่าเด็กนับได้หรือไม่ได้ ครูก็นั่งด้วย แล้วลองนับตามไปด้วยระยะเวลาสมมติว่า ๕ นาที เรานับ ๑-๑ ถึง ๕-๕, ๑-๑ ถึง ๖-๖, ๑-๑ ถึง ๗-๗, ๑-๑ ถึง ๘-๘, ๑-๑ ถึง ๙-๙, ๑-๑ ถึง ๑๐-๑๐ ได้ก็ครั้ง แล้วเราจะรู้ว่าเด็กนับถูกหรือไม่ถูก ซึ่งการฝึกปรือนั้นอย่าไปเล็งผลเลิศมากนักว่าเด็กจะทำได้ในเวลาเท่านั้นเท่านี้ ก็หัดให้แก่ทำไปเรื่อย ๆ แก่ทำได้ด้วยวิธีใด ก็ให้แก่ทำวิธีนั้น

อย่าไปเอาจริงเอาจังเกินไป แต่ควรพยายามให้เด็กแก่สามารถสงบ
อยู่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ได้ เพราะตัวสมาธิก็คือ ทำจิตใจให้สงบ
นั่นเอง เช่น เวลาฟังครูสอน ก็พยายามฝึกให้เด็กสนใจจดจ่ออยู่กับ
คำสอนสัก ๕ นาที แล้วก็ลองสอบถามเถาว่าเรื่องที่ครูสอนนี้ว่า
อย่างไรบ้าง ถ้าเด็กแก่ใส่ใจจริง ๆ แกก็ตอบได้ ถ้าใจแก่ไม่สงบ
แกก็ตอบไม่ได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอ่านหนังสือ หัดให้
เด็กดูหนังสือ ดูวรรคตอน ดูตัวสะกดการันต์ แล้วก็อ่านออกเสียงไป
แล้วให้เด็กแก่ดูด้วยว่า ตัวนี้เขียนอย่างไร สะกดอย่างไร มีวรรค
ตอนตรงไหน ซึ่งก็เอาอย่างธรรมดา ๆ ไปก่อน อย่าให้เรื่องยาก
เกินไป เพราะขีดความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กระดับนี้ก็ยังไม่
มาก แต่เมื่อค่อยฝึกปรือ ถือว่าเรียนไปเล่นไปให้เด็กเพลินอย่าไป
เอาจริงเอาจังมาก เมื่อเห็นว่าแก่มีพื้นฐานพอไปได้ จึงค่อยขยาย
ขยายไปจนถึงเริ่มด้วยหลักของอานาปานสติกรรมฐาน ซึ่งก็มีการ
อธิบายเผยแพร่กันมากแล้วในเรื่องเหล่านี้

๑๑๔. การฝึกสมาธิแก่นักเรียนในชั้นเริ่มต้น ควรเริ่มต้นอย่างไร
และมีวิธีการฝึกสมาธิตามขั้นตอนอย่างไรบ้าง เพื่อป้องกันเด็ก
นักเรียนมาฝึกครั้งเดียวแล้วเกิดการเบื่อหน่าย

การฝึกสมาธินั้นถือเป็นงานที่น่าทำ เด็ก ๆ นั้น แกไม่ค่อยมี
อารมณ์อะไรมาวุ่นวายอยู่ในจิตใจมาก ถ้าหากเราจะใช้หลัก
ของสมาธิเข้าไปฝึกปรืออบรมแก่ ก็จะช่วยเสริมทักษะในด้านต่าง ๆ
โดยเฉพาะก็คือสมาธิในการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น เรื่องนี้
ทางโรงเรียนสตรีวิทยาได้จัดทำกันมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ จนถึง
ปัจจุบันนี้ ปรากฏว่ามีผลดีมาก แต่ว่าวิธีทำจะต้องพยายามพูดโน้มน้าว

จิตใจของเด็กให้เห็นคุณค่าของสมาธิ ให้เข้าใจลักษณะของสมาธิ เหตุที่ทำให้เกิดสมาธิ และผลที่จะได้จากสมาธิ ซึ่งเป็นผลที่นักเรียนจะต้องสัมผัสด้วยตัวเอง โดยเริ่มต้นที่พยายามฝึกสมาธิในการอ่านหนังสือ ตัวอย่างเช่น เราขอให้แกอ่านหนังสือในเวลาที่ย่ำกั๊ด แล้วให้แกสรุปให้ฟัง ซึ่งแน่นอนว่า แกจะต้องตั้งใจอ่าน เพื่อจะเก็บเนื้อหาจากหนังสือเหล่านั้น เอามาสรุปให้เราฟัง แล้วเราก็อธิบายแกคุย เพื่อให้เกิดการกระตือรือร้นว่านักเรียนอ่านอย่างไรจึงสรุปได้ดีอย่างนี้ แกก็จะบอกว่าแกอ่านโดยไม่ยอมไปคิดถึงเรื่องอื่น มีจิตจดจ่ออยู่กับหนังสืออย่างนี้เรื่อย ๆ นักเรียนคิดว่าจะรู้สูงขึ้นไหม จะเข้าใจเนื้อหาวิชาดีสูงขึ้นไหม ซึ่งแน่นอนแกก็ต้องรับอย่างนั้น ขณะที่แกฟัง เอานักเรียนตั้งใจกำหนดเนื้อหาของตอนนั้น แล้วสรุปให้ครูฟังซิ นักเรียนเข้าใจว่าอย่างไรบ้าง เราอาจจะบรรยายไป ๑๕ นาที เด็กจะสรุปถูกแน่นอนเด็กทุกคนจะตั้งใจฟังด้วยใจที่จดจ่อในเรื่องเหล่านั้น เพราะแกไม่รู้ว่าจะชี้ใครให้ขึ้นมาสรุป เด็กแกก็จะสรุปได้ เพราะแกมีสมาธิในการฟัง เราก็พูดคุยยกย่องเด็กที่สรุปนั้น ให้เห็นว่าแกสามารถสรุปได้ดี ถึงแม้จะดีไม่มากนัก ก็ต้องขยี้ก่อน เด็กอื่นก็จะเกิดความกระตือรือร้นที่จะได้รับการยกย่องอย่างนั้นบ้าง ในที่สุดแกจะมีสมาธิในการเรียน การอ่าน และในการทำงาน

เวลาเราจะฝึกนั้น นิ่ง ๆ อย่าไปเล่นถึงกับนั่งสมาธิอานาปานสติอะไรนี่ บางทีเด็กจะเบื่อหน่ายอย่างที่เราว่ามา

เราอาจจะเอาเม็ดถั่วมาก็ได้ แล้วฝึกให้นักเรียนลองนับดู สมมติว่าเราใส่เม็ดถั่วมา ๑ งาน แล้วก็ฝึกให้เด็กนับเม็ดถั่วเหล่านั้น ครั้งแรกเราปล่อยให้นับตามสบาย แล้วต่อไปเราจะกำหนดเวลา

แถมคราวก่อนอาจนับ ๕ นาที เราให้แก่นับ ๓ นาที แล้วให้ถูกต้อง
ด้วย เชื่อแน่ว่าเวลานั้น จิตแก่จะต้องจดจ่ออยู่ คือตา ใจ มือ แกะจะ
สัมพันธ์กันตลอด ต้องเร็วมาก แน่อนสมาธิในขณะนั้น สมาธิ
กับสติจะต้องสัมพันธ์กัน

หรือไม่อย่างนั้นเราก็อาจจะให้เด็กฝึกนับลูกประจำ ลูกประจำ
ปัจจุบันก็ทำจากพลาสติกไม่ค่อยแพง มี ๑๐๘ ลูก ฝึกทดลองให้
แก่นับลูกประจำ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลูกประจำ ๑๐๘ ลูกนี้ เอาเข้าจริง
ไม่แน่นอน บางทีนับไม่ครบ ถามว่าทำไมนับไม่ครบ มือเราเร็วเกิน
ใจกำหนดไม่ทัน สมมติว่ามือเลื่อนไปสองแล้ว เรานับเพียงหนึ่ง
เท่านั้นเอง มันก็นับไม่ทัน เลยไม่ครบ บางทีเกินไป คือมือเรากด
ลูกประจำซ้ำ แต่ใจเรากำหนดนับเร็วเลยไม่ลงตัว ควรฝึกให้เด็กนับ
ให้ถูก นี่เป็นเรื่องสมาธิที่เราจะต้องใช้ ถ้าเกิดเพลอแวบเดียวเท่านั้น
นับไม่ครบแล้ว ลูกประจำ ๑๐๘ ลูกนี้ แก่พิสูจน์ตัวแก่ได้ ตลอดทุก
ครั้งที่เด็กแก่นับ พิสูจน์ตัวได้ตลอด คือถ้าไปถึงมุมหนึ่งที่ลูกประจำ
ย่อยไป ๓ ลูก คือเรานับจากอีกด้านหนึ่ง พอถึงตรงนั้นต้อง
๑๐๘ ทุกที แต่ถ้าใครนับไม่ถึง ๑๐๘ หรือเกิน ๑๐๘ ก็แสดงว่าไม่
มีสมาธิ เราต้องอาศัยการฝึกอย่างนี้ก่อน

ต่อไปฝึกให้นักเรียนอ่านหนังสืออย่างมีสมาธิ อ่านอย่างไร ?
ต้องให้อ่านในลักษณะตาคูหนังสือ อ่านออกเสียง หูฟัง ใจกำหนด
เนื้อหาของหนังสือ ซึ่งถ้าอ่านหนังสือในลักษณะนี้ เราใช้ประสาท
สัมผัสถึง ๔ อย่าง ในเรื่องเดียวกัน คือ ตา หู ฟัง ใจกำหนด
ปากอ่าน เราจะเข้าใจเนื้อหาของหนังสือดีขึ้น เข้าใจอักขระพยัญ-
ชนะวรรคตอนศัพท์แสงต่าง ๆ ดีขึ้น

เรื่องเหล่านี้มีปัญหาในปัจจุบัน เท่าที่เคยสังเกตจากการไปตอบปัญหาครูจริยศึกษา แม้แต่ครูปริยัติธรรมก็ตาม ทุกแห่งจะต้องมีคนสะกดการันต์ผิดอยู่เรื่อย บางทีคำไม่น่าผิดก็ผิด อย่างสังเกตใส่สระอุเข้าไป ปาฐกถาใส่สระอะตัว ฐ เข้าไป ที่ควรประไม่ประ ที่ไม่ควรประก็ไปประ อย่างสะพานไม่ประ ถึงสบายไปประเสียอีกแล้ว พอถึงสะกดกลับไม่ประ มีเยอะเยอะไปหมดเลย นี่เป็นเพราะอะไร เพราะเราอ่านหนังสือในใจกันเกินไป พออ่านหนังสือในใจกันมากเข้า ๆ บทจะเขียนเลยเขียนไม่ถูก ยิ่งปัจจุบันข้อสอบออกมาในรูปปรนัย ชัดผิดชัดถูก มีการเติมข้อความนิด ๆ หน่อย ๆ มีการจับคู่ คือแต่ละอย่างไม่ต้องอาศัยความรู้ในด้านพยัญชนะอักษร หรือตัวกล้ำ แต่ประการใด แต่ถ้าเราอ่านจะช่วยได้หลายอย่างคือ นอกจากจะช่วยเสริมความเข้าใจดังกล่าวแล้ว มันจะช่วยในการอ่านหนังสือในท่วงทำนองต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็เป็นรูปของปาฐกถา บางครั้งเป็นรูปของการบรรยาย บางครั้งเป็นรูปการอ่านไม่ใช่ใครเป็นผู้ใหญ่แล้วไปอ่านหนังสือแบบ

นาดี มีราคา บิดามีนา บิดาพาดมาหาชาติดี ตามีวาจาดี มาชิตาหาคา ไม่ใช่อย่างนั้น แต่หนังสือมีทำนองมีจังหวะของเขา ปาฐกถาจะต้องพูดอย่างนี้ละ บรรยายจะต้องพูดอย่างนี้ละ สนทนาจะต้องพูดอย่างนี้ละ มันมีแบบมีฟอร์มของมัน พูดก็พูดเถอะ โฆษกชั้นยอดที่อ่านหนังสือได้ดี ๆ ก็ในระยะหลาย ๑๐ ปีมานี้ยังไม่มีใครเท่านั้นแม่น ชลานุเคราะห์เลย เป็นคนที่อ่านหนังสือมีอารมณ์ เกิดความเข้าใจถูกวรรคถูกตอน ไพเราะมากเหลือเกิน ยิ่งถ้าอ่านคำสั่งอะไรแล้ว ดูขลังศักดิ์สิทธิ์ด้วย ทั้ง ๆ ที่คนอ่าน

หนังสือได้เยอะแยะ แต่พอเอาเข้าจริง จะหาคนอ่านหนังสือดี ๆ ยากเหลือเกิน คนบางคนจึงอาศัยการอ่านหนังสือเป็นของตัว หากินด้วยการอ่านหนังสือได้สบาย ดังนั้นถ้าเราจะฝึกเด็กให้มีสมาธิ ในลักษณะนี้ ก็จะช่วยเสริมทักษะในด้านต่าง ๆ ของเด็ก

ต่อไป สมมติว่าเราฝึกเด็กนับลูกประจำได้แล้ว ให้นำอะไรก็ได้ สมมติว่า ถั่วฝักนับเม็ดใหญ่เสียก่อน ค่อยนับเม็ดเล็ก อย่างพวกคนจีนใช้วิธีให้เด็กใช้ตะเกียบไปคีบเม็ดถั่ว โดยบอกเวลาไว้ให้เสร็จเวลาเท่ากัน ซึ่งแน่นอนว่าต้องใช้สมาธิแรงทีเดียว มิฉะนั้นก็ทำไม่ได้ จับตะเกียบก็แยะอยู่แล้ว ไปคีบเม็ดถั่วเสียด้วย มันลื่น แต่ต้องทำให้ได้ นี่คือสมาธิ สมาธิจึงไม่ได้หมายความว่า จะต้องหลับตาภาวนาสงบอยู่ภายในวัดอย่างเดียว แต่แท้ที่จริงแล้ว เป็นเรื่องของชีวิตเรา ก็จะต้องมีความสงบ สงบนั้นแหละคือเรื่องของสมาธิ อ่านหนังสือจดจ่ออยู่กับหนังสือก็คือสมาธิ ขับรถอยู่กับรถก็เป็นสมาธิ ไหว้พระสวดมนต์ก็เป็นเรื่องของสมาธิ สมาธิจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา สมมติเราจะบรรยายอะไรสักอย่าง ถ้ามีเสียงรบกวนก็เรียกว่าเราเสียสมาธิ จะทำให้เราเสียความสงบไป เมื่อเราหาวิธีต่าง ๆ ที่เด็กพอจะทำได้แล้ว ต่อไปก็หาอุบายวิธีให้เด็กนั่งทำกรรมฐาน โดยเอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ให้นำนั่งตัวตรง ๆ ตั้งสติให้ดี แล้วพยายามกำหนดนับลมหายใจเข้าออก เมื่อก่อนเราให้นำลูกประจำเป็นเม็ด ทีนี้ให้นำลมเลย ให้นำธรรมดาไปก่อน ไม่ต้องเอาพิธีรีตองแบบฟอร์มอะไรหรอก คือให้นำหนึ่งไปถึง ๑๐ ถึง ๑๐๐ ถึง ๑๐๐๐ ให้นำไป นับลมนี้ นับยากกว่านั้น นับยากกว่าสิ่งที่เป็นวัตถุ พอแก่นับได้ดีแล้ว จะกี่วันไม่รู้ พอนับได้

ดีแล้วก็เปลี่ยนมาให้เป็นนับลมหายใจเข้าออก หายใจเข้านับหนึ่ง หายใจออกนับหนึ่ง นับเป็นคู่ ๆ อย่างนี้ ๑-๑ ถึง ๕-๕, ๑-๑ ถึง ๖-๖, ๑-๑ ถึง ๗-๗, ๑-๑ ถึง ๘-๘, ๑-๑ ถึง ๙-๙, ๑-๑ ถึง ๑๐-๑๐ แล้วก็เริ่มต้นใหม่ ซึ่งการนับในลักษณะนี้ เด็กจะตรวจตัวเองได่ว่านับถูกหรือไม่ถูก ซึ่งตามปกติแล้วมักจะเกิดความสับสนในช่วงที่เป็นชุด เช่นว่าจังหวะนี้ จะนับ ๑-๑ ถึง ๖-๖ แล้วก็แปลเป็น ๗-๗ หรือเกิดลืมนตอน ๖-๖ หรือเกิดไม่แน่ใจตอน ๕-๕ อย่างนี้ถือว่าผู้นั้นไม่มีสมาธิ

สำหรับเด็กนั้นเราไม่ได้มุ่งสมาธิสักซึ่งอะไร ก็ต้องการให้มีสมาธิในการอ่านหนังสือก็พอแล้ว เพราะฉะนั้นด้วยวิธีที่กล่าวมาแล้ว จึงสามารถฝึกปรือให้เด็กมีสมาธิในการเรียนหนังสือ มีประสิทธิภาพในการรู้เข้าใจและแสดงออกซึ่งความสามารถของคนได้ดียิ่งขึ้นตามสมควรทีเดียว

๑๑๕. ขอรบกวนหลักพื้นฐานในการทำกรรมฐาน เพราะทำมาเป็นเดือนแล้วยังทำจิตให้สงบไม่ได้

เรื่องนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนที่ปฏิบัติกรรมฐานโดยทั่ว ๆ ไป เพราะเรามองเพียงมุมใดมุมหนึ่งของเรื่องเหล่านั้น โดยไม่มองกันในแง่ข้อเท็จจริงในการดำรงชีวิตของคนเรา ขอให้ลองสังเกตว่าอย่างการเรียน อ่านหนังสือ กว่าจะอ่านออกเขียนได้ พูดได้ บรรยายอะไร ๆ ได้นี้ เราต้องอ่านเรื่องเหล่านั้นใช้เวลาหลายปี กว่าจะทำได้อย่างในปัจจุบัน และยังคงเรียนกันอยู่เรื่อยไป ยังเอาดีจริง ๆ ไม่ค่อยได้ ความรู้หนังสือนั้น ต้องเก็บสะสมกันมาทีละนิดทีละ

หน้อย พยัญชนะทีละตัวสองตัว สระทีละตัวสองตัว วรรณยุกต์
เราก็เก็บสะสมไว้ เมื่อปริมาณสิ่งที่เก็บสะสมไว้มีมากพอ ก็ออกมา
ในรูปการอ่านออกเขียนได้พูดได้ บรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ได้
ตอบปัญหาต่าง ๆ ได้ ซึ่งต้องใช้เวลานาน เรื่องของสมาธิก็เหมือน
กัน ให้ลองสังเกตดูว่าชีวิตของคนเราวันหนึ่งยี่สิบสี่ชั่วโมงใจ
เราสงบจริง ๆ สักกี่นาที บางวันไม่มีเลย หลับแล้วยังฝันด้วยซ้ำไป
ทำสมาธิมาเป็นเดือนจะให้จิตสงบยอมเป็นไปไม่ได้ เพราะเราดูเวลา
ที่จิตไม่สงบกับเวลาที่จิตสงบ มันห่างไกลกันเหลือเกิน คล้าย ๆ
กับว่าในตุ่ม ๆ หนึ่ง เราตักน้ำสกปรกใส่เข้าไปตั้ง ๒๓ แก้ว
ในแต่ละวันแล้วเราก็ตักน้ำสะอาดใส่เข้าไปครึ่งแก้ว น้ำในนั้นไม่มี
ทางสะอาดได้ เพราะอะไร เพราะปริมาณของความสกปรกมันสูง
ท่วมทับมากเหลือเกิน ๑ ต่อ ๒๓-๒๔ อันเวลาในชีวิตของเรา
เหมือนกันเราฟังชันเรื่องต่าง ๆ กว่า ๒๓ ชั่วโมง มาทำความสงบ
เพียง ๑๐ นาที ๑๕ นาที จะให้สงบปุบปับนั้นเป็นไปไม่ได้ แต่ต้อง
อาศัยการเก็บ การสะสม เหมือนการอ่านหนังสืออย่างที่ว่ามาแล้ว
ส่วนฐานแห่งความสงบประการแรกคือ

ศีล จะต้องพยายามทำศีลให้สะอาด ใครอยู่ในฐานะอะไรก็
ชำระศีลในส่วนนั้นให้บริสุทธิ์อย่างเวลาพระให้ศีลที่ท่านบอกว่า
คสุมา สีล วิโสธเย เพราะเหตุนี้ขอให้ท่านทั้งหลายฟังชำระศีล
ของตนให้บริสุทธิ์

ในกรณีของสมถกรรมฐาน ต้องหาที่สงบพอสมควร เพราะ
ใจเรายังไม่คุ้นเคยกับความสงบ ถ้าไปปะทะกับเรื่องรบกวน
ภายนอกก็ไปไม่ไหวเหมือนกัน

ในขณะที่นั้นจะต้องตัดเรื่องกังวลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเรื่องอดีต เรื่องอนาคตก็ตาม เรื่องการงาน ครอบครัว อาหาร น้ำท่า เรื่องผ้า นุ่งผ้าห่มสารพัด ต้องตัดความกังวลในส่วนนั้นออกไปก่อน

เลือกอารมณ์ของกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน อย่าไปคิด ในรูปแบบให้มาก เพราะอารมณ์กรรมฐานเป็นเพียงถนนเท่านั้นเอง ถนนแต่ละสายมีจุดร่วมกัน เมื่อเราเดินไปโดยถูกต้องแล้ว อาจไปถึงจุดหมายปลายทางเหมือนกัน องค์ประกอบของความสงบคือ อารมณ์ที่ใช้ระลึกรูป เทียบเหมือนหลัก สติเปรียบเหมือนเชือก จิตเปรียบเหมือนลูกโคที่กำลังชน สติที่เปรียบเหมือนเชือกผูกไว้ ที่คอของลูกโคแล้วก็ไปล่ามที่หลักเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นอารมณ์อะไรก็ตาม ที่สามารถให้จิตเกาะได้ สงบได้ก็เลือกเอาอารมณ์เหล่านั้น แต่ก็มีข้อแม้อยู่อย่างหนึ่งว่า สิ่งที่น่ามาระลึกรูปนั้น จะต้องอยู่ในสภาพที่กลาง ๆ คือไม่ดีไม่ชั่วกับ สิ่งที่ดี ๆ สิ่งที่ดีชั่วเอามาเป็นอารมณ์กรรมฐานไม่ได้ เพราะอะไร เพราะจิตจะเกิดเป็นโทสะ เกิดเป็นปฏิฆะขึ้น สิ่งที่เราใจกำหนดว่าสวยงามอย่างนั้น เอามาเป็นอารมณ์กรรมฐานไม่ได้ เพราะอะไร เพราะใจจะตกไปในด้านของโลภะ ราคะ ความกำหนัด ความยินดี ความเพลิน เช่นว่าใครจะเอารูปสวย ๆ มาถึงภาวนาแบบกรรมฐาน พิจารณาได้ยาก นอกจากใจถึงจริง ๆ ซึ่งก็มีอยู่น้อยคน สิ่งซึ่งเป็น อารมณ์จึงเป็นเรื่องกลาง ๆ และกุศลธรรม เช่นคุณพระพุทธรูปเจ้า คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณศีล คุณทาน เป็นต้นมาระลึกรูปให้ เกิดความสงบได้

หลักการปฏิบัติในระดับสมถกรรมฐาน ท่านบอกว่าให้นั่งคู่
บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า

กำหนดระลึกอารมณ์อะไรก็ให้ใจเกาะอยู่ที่อารมณ์เหล่านั้น
เช่น ใช้อานาปานสติกรรมฐาน อาจใช้

วิธีตามลมหายใจเข้า หายใจออก ตั้งสติระลึกรู้ทั้งหายใจเข้า
หายใจออก

ภาวนาว่า พุทโธ ๆ ในขณะที่หายใจเข้าหายใจออก
สติระลึกอยู่ในจุดที่ลมกระทบ

หน้าที่ของเราที่ทำไปอย่างนั้น ส่วนความสงบจะเกิดขึ้นเมื่อ
ไร่นั้นเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย อย่างที่ว่ามาแล้วเหมือนเราอ่านหนังสือ
เรียนหนังสือ เก็บสระ เก็บพยัญชนะ เก็บวรรณยุกต์ เก็บอะไรไป
เรื่อย ๆ ตอนเริ่มเก็บใหม่ ๆ ไม่รู้เรื่องหรอก เอามาอ่านไม่ได้
อย่างเก็บตัว ก ไปตัวหนึ่งยังอ่านไม่รู้เรื่อง แต่เราเก็บไว้ พอ
พวกสระ พยัญชนะ การออกเสียงอะไรต่าง ๆ เราเก็บไว้เพิ่มขึ้น ๆ
เราอ่านออกเอง ให้ลองสังเกตว่า เราเรียนหนังสือมา เราอ่านออก
เมื่อไรเราไม่รู้ เพราะอะไร

เพราะปัจจัยที่เป็นเหตุให้อ่านหนังสือออกนั้น เก็บสะสมมา
พอมีครบบริบูรณ์เราก็อ่านออก จะถามว่าอ่านออกเมื่อไรพูดกันยาก
แต่เราก็อ่านออกแล้ว เรื่องของสมาธิ กรรมฐาน ก็มีเช่นนี้ การ
ปฏิบัติความดีในทางศาสนาอุปมาเหมือนคนทำนาเป็นต้น การกระทำ
ตามกรรมวิธีขั้นตอนต่าง ๆ เป็นเรื่องของคน แต่ว่าการจะใช้ผล
เมื่อไหร่ นั่น เป็นเรื่องของสิ่งที่เราทำ เช่นชาวนา มีหน้าที่ไถนา

หวานข้าว ดำกล้า ทดน้ำเข้านา ไขน้ำออก เขาก็ทำอย่างนั้น แต่ข้าว
จะตั้งท้องเมื่อไร ออกรวงเมื่อไหร่ สุกเมื่อไหร่ นี่เป็นเรื่องของ
ข้าว ใครไปบังคับมันไม่ได้ แต่ถ้าถึงคราวที่ปัจจัยต่าง ๆ มัน
สมบูรณ์แล้วแก่ตั้งท้อง ออกรวง แก่สุก เราห้ามแก่ไม่ให้เหมือนนั้น
ไม่ได้เหมือนกัน นี่ก็คือกฎของธรรมชาติ

เรื่องของกรรมฐานเป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง อย่างมอง
ให้เป็นเรื่องของคนวัดล้าสมัย ใจที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ เป็นเรื่องที่เรา
จะต้องใช้ในชีวิตของเรา พระพุทธศาสนาเพียงแค่พัฒนาจากจุดที่มี
อยู่น้อยให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเท่านั้นเอง เพื่อให้คนสามารถสงบ
อารมณ์ สงบกิเลส จนถึงกับสงบความทุกข์ต่าง ๆ เป็นต้นได้
ข้อนี้ลองสังเกตดูเถอะ เช่นเราทำงานอะไรสักอย่าง แม้แต่เย็บผ้า
ถ้าใจฟุ้งซ่านมันก็เย็บไม่ได้ เขียนหนังสือใจลอยเขียนไม่ได้ ก็เรื่อง
ของสมาธิทั้งหมด แต่สมาธิที่ใช้ไปในงานเหล่านั้นบางอย่างไม่ถึง
กับเอาจริงเอาจังมากมายอะไร แต่การงานที่เราทำกันอยู่ในชีวิตประจำ
วัน งานบางอย่างบางขณะใช้สมาธิสูง เช่น สมมติว่าช่างทองช่าง
เพชรพวกเจียรระไนเพชรพลอย เป็นต้น สมาธิเขาต้องดี พวกที่ดีทอง
ทำทองเป็นแผ่น ๆ สมาธิก็ต้องดีพอพลาดจังหวะนิดเดียวก็ได้เรื่อง
ยิงงานวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับการทางแพทย์ วิทยาศาสตร์ เกม
 เป็นต้น สมาธิจะต้องดีมาก บางทีจิตจะสงบ ตัดอารมณ์ภาแนอกมา
อยู่กับงานนั้น ชีวิตของคนทั่วไปเขาก็ทำกัน ไม่ใช่เป็นเรื่องสำหรับ
คนแก่ที่หมดอนาคตหมดหวังแล้วจะต้องปฏิบัติอย่างนั้น ทุกคนจะ
ต้องมีสมาธิ เพราะสมาธิคือการสงบจิตอยู่ในจุดใดจุดหนึ่งซึ่งเราใช้

กันได้ แต่หลักการปฏิบัตินั้น อย่างที่กล่าวมาแล้ว ข้อสำคัญที่สุดคืออย่าถึงผลเลิศ ไม่ใช่ว่าฉันนั่งตั้งเดือนไม่เห็นสงบเลยเล็กน้อยมันเป็นไปไม่ได้หรอก ขนาดพระพุทธเจ้าเองยังต้องใช้เวลาดังนานทั้ง ๆ ที่สร้างบารมีมากมาย เราสร้างบารมีมาน้อยแค่ไหนเพียงไรเราก็ไม่รู้เหมือนกัน แต่แน่นอนว่าเมื่อเราประกอบเหตุถูกต้องผลจะต้องเกิดขึ้น อุปมาเหมือนเราจะทำอาหารอะไรสักอย่างใส่เครื่องปรุงโดยถูกต้องตามสูตรที่เขาบอกไว้ รสชาติอาหารนั้นจะต้องเกิดขึ้น แต่ถ้าเครื่องปรุงบางอย่างขาดไป รสอาหารในลักษณะนั้นไม่เกิดขึ้น ไม่ใช่เป็นความบกพร่องของสูตรในการปรุงอาหาร แต่เป็นความบกพร่องของผู้ปรุงที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเอง

การปฏิบัติธรรมะในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างนั้น ส่วนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ นั้น เป็นกฎเกณฑ์ที่ตายตัวลงไปเลยว่าปฏิบัติอย่างนั้น ผลจะต้องออกมาอย่างนั้น เพราะคนปฏิบัติยืนยงมาได้หลายยุคหลายสมัยแล้ว เมื่อเกิดความไม่สงบต่าง ๆ ให้วิเคราะห์ที่ตัวเอง ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอนมาแล้ว ซึ่งอาจจะมีอะไรเช่น ใจวิตกกังวลคิดโน้นคิดนี้อย่างเดียวก็ไม่สงบแล้ว ไม่ต้องเอาอะไรมากหรอก เพราะอะไร เพราะว่าใจที่คิดนั้นเป็นอาการของนิรวณฺ์ สมาธิต้องสงบนิรวณฺ์ได้ เหมือนกับเมื่อมีความมืดอยู่มันสว่างไม่ได้ พอสว่างก็มีมืดไม่ได้เหมือนกัน เรื่องความสงบกับความไม่สงบก็มีลักษณะอย่างนั้น

๑๑๖. การเข้าฌานหมายถึงอะไร เขากล่าวกันว่านั่งวิปัสสนา
กรรมฐานสามารถถอดรูปภายในไปเที่ยวที่ต่าง ๆ ได้จริงหรือไม่

คำถามนี้ก็มีอยู่ ๒ ช่วง ช่วงแรกคือการเข้าฌาน ฌานนั้นเป็น
ทั้งส่วนเหตุและส่วนผล คือส่วนที่เราจะต้องสร้างขึ้น และส่วนที่
เราใช้ผลเหล่านั้น ส่วนที่เราสร้างขึ้นหมายถึงการเพ่ง ทำจิตให้สงบ
อยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่าฌาน และแม้แต่การยก
เอาขั้นที่ ๕ เป็นต้นขึ้นพิจารณา ท่านก็เรียกว่าฌาน สรุปว่าเพ่ง
อารมณ์ก็เป็นฌาน เพ่งลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นฌาน แต่ว่าใน
ขั้นของการเข้าฌาน หมายถึงตอนปฏิบัติได้สมาธิไปแล้ว จิตสงบไป
โดยลำดับ เข้าฌานไป คือปรับใจให้สงบเหมือนกับขึ้นบันได จิตจะ
มีความสงบมีความประณีตเกิดขึ้นโดยลำดับ

ขั้นแรกก็มีวิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา คือสมาธิขั้น
ขั้นที่ ๒ วิตก วิจารณ์ ดับ เหลือแต่ปีติ สุข เอกัคคตา ที่เด่น
ชัดกว่าในขั้นก่อน

ขั้นที่ ๓ ปีติก็ดับ ยังเหลือสุขกับสมาธิ

ขั้นที่ ๔ สุขก็ดับไป คงเหลือแต่ อุเบกขา กับสมาธิ

ส่วนที่กล่าวว่า เขากล่าวกันว่านั่งวิปัสสนากรรมฐาน สามารถ
ถอดรูปภายในไปเที่ยวที่ต่าง ๆ ได้จริงหรือไม่

เอาแต่นั่งกรรมฐานเถิด กรรมฐานนั้นถ้าหากว่าเดินไปในขั้น
ของสมาธิแล้ว ก็บรรลุมานจนถึงขั้นจตุตถฌาน จะน้อมใจไปเพื่อ

เขาเรียกว่ามโนมยิทธิ คือถอดจิตออกไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งได้ โดยที่ตัวเองนั่งอยู่ในที่นั้น แต่การกระทำเหล่านี้ก็ต้องมีการฝึก ปรีจนชำนาญถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นอภิญญา เป็นความรู้ชั้นยิ่ง ในทางจิตใจ เป็นความรู้อย่างพิเศษในด้านจิตใจของบุคคล ซึ่งได้ ฝึกปรีมาในทางนี้ แต่ไม่ใช่เรื่องวิปัสสนา นี่เป็นเรื่องของสมถ กรรมฐาน วิปัสสนาเป็นเรื่องใช้ปัญญาพิจารณา ไม่จำเป็นจะต้องนั่งหลับตาอะไรด้วย ส่วนมากแล้วก็นั่งสมาธิกันนี่ ใครก็ได้ แต่ว่าให้เข้าใจถึงความจริงในสิ่งเหล่านั้นก็จัดเป็นวิปัสสนา แต่ มโนมยิทธิเป็นผลของสมถกรรมฐาน ก็คือการทำให้สงบ แล้วก็ ไล่อันดับไปอย่างที่ได้ว่ามาแล้ว อาจทำดังที่ถามมาได้

๑๑๗. การนั่งสมาธิสามารถเห็นสิ่งต่าง ๆ ไซ้หรือไม่ เช่น เห็นนรกสวรรค์ หรือคนที่ตายไปแล้ว เป็นต้น ถ้าเป็นจริงจะทำ อย่างไรจึงจะเห็น

ปัญหาเหล่านี้เวียนโคน คือมีลักษณะคล้ายกับถามเองตอบเอง คือผู้ถามนั้นถามว่า การนั่งสมาธิสามารถเห็นสิ่งต่าง ๆ ไซ้หรือไม่ เราก็อาจจะตอบว่าไซ้ แต่ถ้าชั้นของสมาธิไม่เห็นถึงขนาดนั้นหรือ อาจจะเห็นพวกนิมิต ภาพส่วนมากจะเป็นรูป เช่น เป็นดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ เป็นแสงสว่างเป็นแก้วมณี เป็นควันไฟ เป็นก้อนเมฆ บุษย์ฝ้าย สมมติว่านั่งภาวนาอานาปานสติกรรมฐานก็เห็นได้ แต่ เราก็ต้องยอมรับว่าไม่ใช่ภาพจริง เป็นภาพที่เกิดขึ้นด้วยจิตใจที่สงบ

เราเรียกว่านิมิต คือเป็นเครื่องหมายว่า ใจเราเริ่มเป็นสมาธิ แต่ถ้าหากว่าเห็นอย่างที่ว่ามานี้ เกินสมาธิไปแล้ว แต่เป็นการเห็นด้วยญาณอันเป็นผลจากการปฏิบัติสมาธินั่นเอง เช่นเห็นนรกเห็นสวรรค์ ก็ต้องอาศัยทิพยจักขุญาณ เห็นคนที่ตายไปแล้วนี่ไม่แน่ เพราะบางทีเขาอาจสำแดงตัวให้เราเห็นโดยไม่จำเป็นต้องนั่งสมาธิก็ได้ เช่นเราพูดกันว่าผีหลอก อันที่จริงเขาไม่ได้หลอกอะไรหรอก เขามาแสดงตัวให้ปรากฏเพื่อเหตุผลอะไรบางอย่าง แล้วเราก็เหมาเขาเป็นผีไปหมดเลย

อีกอย่างหนึ่งอาจจะเกิดในสมาธิหรือเกิดในนิมิตฝันก็ได้ เช่นเราบำเพ็ญเพียรสมาธิ แม้แต่พระลูกขึ้นปัจเจกขณะตอนเช้า ย่ำรุ่ง ก็อาจจะพบกับภาพเหล่านั้นได้ เช่น ญาติพี่น้องมาขอส่วนบุญส่วนกุศล แต่ถ้าจะเอากันจริง ๆ คนที่ตายไปแล้วนั้นโปรดแน่ใจว่า ต้องไปปฏิบัติในกำเนิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าจะให้เห็นกันจริง ๆ ก็ต้องอาศัยทิพยจักขุเช่นเดียวกัน ปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างทิพยจักขุขึ้น เรื่องนี้ก็คือการบำเพ็ญเพียรทางจิต จนจิตเป็นสมาธิ ก็มีความสงบไปโดยลำดับ ผ่านถึงขั้นจตุตถฌาน ต่อแต่นั้นก็เจริญวิปัสสนา จิตของผู้ปฏิบัติจะอยู่ในสภาพอย่างที่ว่า พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ว่า

เรานั้นเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวั่นไหวปราศจากกิเลส ไม่มีกิเลสเป็นจิตอ่อน ควรแก่การงาน จึงน้อมไปเพื่อดูชาติปางก่อน จึงน้อมไปเพื่อดูการอุบัติการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เราได้เห็นการอุบัติบังเกิดของสัตว์ทั้งหลายด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์เหนือจักขุของสามัญมนุษย์

คือมีสมรรถภาพสูงกว่าจักขุของสามัญมนุษย์ ก็ทำนองเดียวกับที่เราเห็นความสลับซับซ้อนของจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาล ด้วยกล้องโทรทรรศน์ เราเห็นความมหัศจรรย์แห่งชีวิตของจุลชีพทั้งหลายด้วยกล้องจุลทรรศน์ ดังนั้น ถ้าต้องการจะเห็นแบบนั้นก็ต้องปฏิบัติอย่างนี้ และได้โปรดเข้าใจเรื่องเหล่านี้ ไม่ว่าใครก็ตาม เมื่อต้องการจะเห็นก็ต้องเดินไปบนเส้นทางอย่างเดียวกัน ก็ทำนองเดียวกับที่ว่า เราต้องการดูจุลชีพตัวเล็กมากต้องขยายตั้งพันส่วนหมื่นส่วน เราก็ต้องอาศัยกล้องจุลทรรศน์หรือบางทีที่เล็กกว่านั้น ก็ต้องใช้พวกไมโครสโคปส่องดู ท่านที่มองเห็นพวกนรกสวรรค์คนที่ตายไปแล้ว ต้องอาศัยทิพยจักขุ ก็เรียกว่าดูโลกอื่น ดูพรหม ดูเทวดา ต้องอาศัยทิพยจักขุ ซึ่งทิพยจักขุนั้นก็เป็นผลจากการปฏิบัติสมาธิ ซึ่งหมายความว่า ใครก็ตามถ้าหากว่าปฏิบัติสมาธิจนถึงขั้นได้ทิพยจักขุแล้ว เขาก็สามารถที่จะเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างที่ผู้ถามได้ถามมาได้

ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องสุดวิสัยอะไร ข้อสำคัญว่าเรื่องอะไรที่ท่านแสดงไว้นั้น เรารับฟังทั้งในชั้นต้นเหตุและต้นผล ไม่ใช่ปฏิเสธผลโดยไม่ศึกษาถึงเหตุ ถ้าการตัดสินใจปัญหาในลักษณะนี้ มันก็เหมือนกับชุดหลุมฝังตัวเอง ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา

๑๑๘. วิธีทำจิตใจให้สงบ นอกจากการทำวิปัสสนาและการทำสมาธิแล้ว ยังมีวิธีไหนอีกบ้าง วิธีฝึกจิตใจให้สงบอย่างง่าย ๆ ทำอย่างไร

วิธีทำจิตให้สงบ ปัจจัยที่สำคัญ เราจะต้องรู้ว่าปัจจัยที่ทำให้จิตไม่สงบนั้นคืออะไร คือการที่เราไปกอดเก็บอารมณ์เอาไว้มากเกินไป รับเรื่องอะไรไม่รู้มาเก็บไว้ในจิตมาก ก็คล้าย ๆ กับบ้านซึ่งสกปรกรกรุงรัง ก็วุ่นวายอยู่ตลอด ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญที่จะต้องสร้างในชีวิตประจำวัน ก็คือว่าอินทริยสังวร พยายามสำรวจระวัง เวลาตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้อง เย็น ร้อนอ่อนแข็ง คือถ้าไม่เกี่ยวอะไรกับเราโดยตรง ก็เลิกใส่ใจเสียบ้าง อย่างนำมาปรุงแต่ง หรือนำมาคิดปรุงจนกลายเป็นพ้อฝันสร้างวิมานในอากาศไป และแม้แต่ที่เกี่ยวกับเราโดยตรง แต่ว่าเก็บมาแล้ว มันมีผลทำให้จิตใจไม่สบายกลุ่มเร้าร้อนวิตกกังวล ไม่รู้จะเก็บไว้ทำอะไรเหมือนกัน ก็พยายามไม่เก็บเรื่องเหล่านั้น

อารมณ์บางเรื่องซึ่งตกค้างอยู่ภายในจิต ต้องสงบความคิด คืออย่าไปคิดปรุงถึงเรื่องเหล่านั้นมากเกินไป ไม่ว่าเรื่องที่เราชอบ เรื่องที่เราชังก็ตาม ถ้าไปคิดปรุงมาก ความสงบก็เกิดขึ้นไม่ได้ วิธีอื่นคือ เราทำอะไรอยู่ในขณะนั้น เช่นสมมติว่าอ่านหนังสือ ก็ให้ใจสงบอยู่กับหนังสือ อย่าคิดไปที่อื่น เย็บผ้าทำการบ้าน ทำกับข้าว รับประทานอาหาร งานในชีวิตประจำวัน อะไรก็ตาม ให้ใจอยู่กับเรื่องเหล่านั้น ซึ่งตามความเป็นจริง เราก็ปฏิบัติกันอยู่ เช่นว่าเวลาขับรถ มันก็ระมัดระวังอยู่ที่รถ เขียนหนังสือใจก็กำหนดอยู่ที่หนังสือ หรือว่าทำการงานอย่างอื่น ตามปกติใจก็อยู่ที่นั่น แต่บางทีก็ใจลอยได้ เมื่อใจลอยก็หยุด คืองานนั้นมันจะเกิดชะงักขึ้นมา ถ้าขึ้นทำต่อไปก็ผิด นี่ก็เป็นวิธีที่จะฝึกได้เหมือนกัน อย่างในกรณี

ของการอ่านหนังสือนี้ ถ้าเราจะให้เกิดความสงบเกิดความเข้าใจ
 ในเวลารวดเร็ว ก็เรียกว่า ตาดู หูฟัง ปากอ่าน ใจกำหนด เอา ๔
 อย่างมาอยู่ที่ตัวหนังสือ ปากก็อ่านไป หูก็ฟังไป ใจก็กำหนด
 ทำความเข้าใจในเนื้อหาวิชาเหล่านั้น เรื่องการทำใจให้สงบจึงเป็น
 เรื่องปกติ คือหมายความว่าคนทุกคนต้องทำใจให้สงบอยู่เป็นปกติ
 แต่ว่าบางที่มันสงบน้อยไป ทำให้มีปัญหาเกิดขึ้นภายในจิตมาก
 แต่ถ้าใช้การทำงานในชีวิตประจำวันไปในลักษณะดังกล่าว โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งก็คือ สรรวมอินทรีย์นี้ เพราะคนเราบางที่อยากดู
 อยากฟังอยากลิ้ม อยากถูกต้อง่วนวายไปในอารมณ์ต่างๆ
 ใครบอกกล่าวอะไรก็ตื่นไปในเรื่องเหล่านั้น เขาโฆษณาให้อยากดู
 เราก็ออยากดู ให้อยากฟัง เราก็ออยากฟัง เพื่อนเขาก็ตั้งเงื่อนไข
 ยัดเยียดความคิดให้เรา ยอมรับเงื่อนไขของเขา ซึ่งเขาเป็นกลุ่มผล
 ประโยชน์เขาก็ทำ แต่บางเรื่องนั้น ถ้าเราไปยอมรับเงื่อนไข เราเสีย
 ประโยชน์ ซึ่งจะต้องใช้ปัญญาในจุดนี้ให้มาก ถ้าแก่ในตอนสรรรวม
 อินทรีย์ได้นี้ ความวุ่นในจิตใจจะน้อยลงเป็นอันมากทีเดียว อย่าง
 ที่ท่านทำเป็นรูปปริศนาธรรมไว้ เป็นวานรปิดปาก ปิดตา ปิดหู
 เพราะว่าท่านอุปมาจิตคนเหมือนกับวานร แล้วโบราณท่านก็เอา
 วานรมาสอนคน วานรถึงแม้จะหลุกหลิกอย่างไรก็ตาม มันมีบาง
 โอกาสที่ปิดปาก ปิดตา ปิดหูได้ คนเราก็เหมือนกัน ไม่พูดเสียบ้าง
 ไม่เห็นเสียบ้าง ทำเป็นไม่ได้ยินเสียบ้าง อย่างที่ท่านแต่งไว้เป็น
 คำกลอนว่า

ปากเป็นปู	หูตะกร้า	ตาตะแกรง
ปากไม่แพรง	หูไม่อ้า	ตาไม่เห็น

เป็นหลักกรรม นำให้ หัวใจเย็น
คนควรเป็น เช่นนี้บ้าง เป็นบางคราว

นี่คือเป็นวิธีที่ไม่ต้องนั่งสมาธิเลย แต่ทำใจให้สงบได้ ข้อสำคัญจึงอยู่ที่สำรวมระวังอินทรีย์ สำรวมใจ เวลาตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส ซึ่งเป็นตัวยุ่ง ซึ่งไม่สำรวมใจมันก็ยุ่ง แล้วก็มาสำรวมที่ความคิด คืออย่าปรุงคิดอย่าคิดปรุง เรื่องต่าง ๆ มากเกินไป สามารถตัดอารมณ์ต่าง ๆ สงบใจจากความคิดเหล่านั้นได้ สมาธิก็จะบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น อย่างน้อยที่สุดสุขภาพจิตก็ดีขึ้น

๑๑๕. การนั่งวิปัสสนากรรมฐานนั้น ผู้ฝึกได้จริงแล้วสามารถเห็นความเป็นไปในปางก่อน ชาติก่อน จริงไหม

ข้อนี้เคยตอบมาในหัวข้อว่าด้วยอภิญา ได้โปรดเข้าใจว่าการระลึกชาติก่อนได้นั้น เป็นผลตรงจากสมถกรรมฐาน ไม่ใช่วิปัสสนากรรมฐาน เมื่อท่านที่ได้บำเพ็ญเพียรมาจนจิตสงบ จิตสงบขนาดไหน ข้อนี้ทรงแสดงไว้ว่า

เราเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวั่นไหว ปราศจากกิเลส เป็นจิตอ่อน ควรแก่การงาน จึงน้อมใจไปรู้ชาติก่อนปางก่อนก็ระลึกชาติได้

อย่าลืมคุณภาพของจิตในขณะนั้น คนบางคนที่ไม่เชื่อนั้น เป็นการประเมินตนเองสูงเกินไป ตัวเองขนาดสมาธิยังทำไม่ได้เลย

แต่ว่าท่านนั้นเลยฉานไปได้ ใจท่านสงบเลยฉานไปแล้ว ใจสงบไม่ได้คิดไปในอารมณ์ภายนอก พลังจิตทั้งหมดซึ่งมีกำลังมหาศาลนั้น ได้รวมอยู่จุดเดียว คือสมาธิ มันก็ใช้ไปเพื่ออะไรก็ได้ ใช้ไปเพื่อระลึกชาติ ใช้ไปเพื่อทิพยจักขุ ใช้ไปเพื่อดูความแตกต่างของสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนใช้ไปเพื่อละกิเลส นี่ก็อวัยวะสำคัญ เพราะฉะนั้น ถ้าเราพูดถึงผล ก็ต้องดูที่เหตุด้วย ว่าเหตุมันเป็นอย่างไร แล้วผลมันเกิดได้ไหม ถ้าผลเป็นอย่างนี้ ซึ่งเราอาจจะดูที่เราได้ เพราะบางวัน วันไหนก็ตาม ที่จิตใจเราสงบดี เราอาจจะนึกถึงเรื่องอะไรก็ได้ดี แต่บางวันถ้าเหนื่อยมากแล้ว เมื่อเข้ากินข้าวกับอะไรยังนึกไม่ออก ตัวอย่างเช่น โยนของลงในบ่อ ต่อมาวันดีคืนดี จิตใจเราสบายเรา ไปนั่งดูที่บ่อ น้ำใสสะอาด เราก็มองเห็นก้อนอิฐ ก้อนหิน ที่เราโยนลงไป เรานึกออกได้เลย อันนี้เราโยนไปเมื่อนั้น ๆ คนนั้นนั่งอยู่ด้วยอะไรนี้ มันสัมพันธ์กัน สภาพจิตสัมพันธ์กับความรู้ที่เกิดขึ้น ถ้าสภาพจิตไม่ดี ความรู้เหล่านั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้าสภาพจิตเป็นไปอย่างพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ มันก็เกิดความรู้เหล่านั้นได้ นี่ก็คือตัวเหตุที่ก่อให้เกิดผล ซึ่งคนจะเชื่อหรือไม่เชื่อนั้นต้องตรวจสอบดูที่เหตุ คือเรามีเหตุอย่างที่ท่านสามารถรู้เรื่องเหล่านี้ไหม ถ้าเราไม่มีเหตุ เราก็ต้องยอมรับฟังว่า ถ้าเหตุถึงจุดนี้ ผลก็ต้องออกมาในลักษณะนั้นได้ เพราะฉะนั้น การระลึกชาติได้จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับท่านที่ฝึกจิตมาถึงจุดดังกล่าว คือจิตตั้งมั่นไม่มีกิเลสเข้ารบกวน และเป็นจิตพร้อมที่จะใช้งานได้คือใช้ไปในเรื่องอะไรก็ได้

๑๒๐. ทำอย่างไรจึงจะทำให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ถามกันมามาก ช้ำช้อน ลักษณะของปัญหาก็คล้ายคลึงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจริงทางด้านจิตใจของบุคคลว่า มีความฟุ้งซ่านสับสน สูญเสียความสงบลงไปเป็นอันมาก การที่จะทำให้จิตใจให้สงบนั้น ถ้าจะว่าเป็นหลักการ ออกจะมีนัยะวิจิตรพิสดารมากไป เฉพาะในที่นี้ขอให้หลักสังเกตไว้ว่า เวลาที่จิตเราฟุ้งซ่านซัดสายไปในอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่กิจการงานหน้าที่ที่เราจะต้องกระทำในขณะนั้น ๆ ให้ลองสอบถามตัวเองว่า

เราได้อะไรจากความคิดอันนั้นบ้าง

เวลาของชีวิตเรานั้นมีจำกัด ถ้าหากว่าใช้ฟุ่มเฟือยสุร่ยสุร่ายไป ด้วยการคิดเรื่องไม่ควรจะคิด ซัดสายไปในอารมณ์ต่าง ๆ เป็นการทำลายเวลาอันมีค่า ซึ่งเป็นสมบัติที่เราได้จากธรรมชาติ สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ได้อเนกอนันต์ทีเดียว เมื่อมองเห็นว่ามันไม่ได้อะไรขึ้นมา และแก้ไขอะไรไม่ได้ และก็คิดไปทำไมพยายามใช้อารมณ์อยู่เฉพาะเรื่องที่เราจะต้องทำอยู่ในขณะนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหนังสือ ทำการงาน หรือแม้แต่การหลับนอนหลับก็หลับไปเลย คือเลิกคิด ให้ร่างกายได้พักผ่อน เป็นการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ตามสมควรแก่โอกาสนั้น ๆ หลักของศาสนาแสดงไว้ว่า ความฟุ้งซ่านทางจิตที่เรียกว่า อุตัจจกุกกุจจะ เกิดจากเจตโสอวุปสม คือจิตไม่สงบ อยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

วิธีที่จะแก้ก็คือทำจิตให้สงบ อยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งให้ได้ พุดไปก็คล้าย ๆ กับกำปั้นทุบดิน แต่แน่นอนในส่วนการปฏิบัติก็ต้องเป็นอย่างนั้น คือว่าฟังไปในเรื่องใด เราก็สงบความคิดไปในเรื่องนั้น แต่เนื่องจากจิตใจเรายังต้องคิดต้องนึกอารมณ์ต่าง ๆ อยู่ก็นำมาคิดเฉพาะเรื่องที่จะต้องจัดจะต้องทำอะไรจะต้องศึกษาเล่าเรียนจะต้องหาความเข้าใจในขณะนั้น ๆ และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือทำให้เพลิน ให้สนุกกับงานกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่เราจะต้องจัดจะต้องทำเมื่อทำได้แบบนี้ ความฟุ้งซ่านต่าง ๆ ก็ค่อยบรรเทาเบาบางลงไป ตัวอย่างเช่น อ่านหนังสืออยู่ บางครั้งจิตใจอาจจะเลื่อนลอยไปในเรื่องต่าง ๆ แต่ถ้าอ่านแบบว่า ตาคู หูฟัง ใจกำหนด ปากอ่าน เสียงดัง ๆ ให้เสียงมันเข้าหู พลังของความคิดก็จะรวมอยู่ เพราะประสาทสัมผัสของเราได้ใช้ไปตั้ง ๔ อย่าง ในคราวเดียวกันในเรื่องเดียวกัน ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ก็จะเกิดในจิตสูงขึ้น

๑๒๑. ใจไม่สงบจะฝึกสมาธิได้อย่างไร

ใจไม่สงบเคยบอกว่าเป็นสำคัญของเรื่อง ใจไม่สงบได้เพราะเราไปเก็บอารมณ์ไว้มากเกินไป คืออยากดูอยากเห็นอยากลิ้มอยากถูกต้องมากเกินไป ประสพการณ์ในแต่ละวันคือตาเห็นรูปเป็นต้นในแต่ละวันนี้ มันมีอิทธิพลเหนือจิตใจเรามาก จิตใจเราอ่อนไหวไปตามเรื่องที่รักใคร่พอใจ อ่อนไหวไปกับเรื่องไม่รักใคร่พอใจ เรื่องนี้ก็กลายเป็นเชื้อที่เราเก็บไว้ในจิต เก็บไว้มาก แน่นอนมันสงบไม่

ได้หรอก เพราะว่าอารมณ์ภายนอกมาอัดอยู่ในจิตมากเกินไป
ถ้าต้องการจะแก้

ประการแรก เรื่องในชีวิตประจำวัน ก็ให้เห็นได้ชัดได้ลึกได้
ถูกต้องนี้ ถ้าไม่เกี่ยวข้องกัน เราอย่าไปเก็บไว้ แต่แม้จะเกี่ยวข้อง
แต่ว่าเรื่องมันผ่านไปแล้ว ก็ถือว่ามันผ่านไปแล้ว ถ้ายังไม่มาก็ถือว่า
ยังไม่มา เอาเฉพาะใช้เวลาของชีวิตในปัจจุบัน คือใส่ใจหน้าที่
กิจการงานเอาเฉพาะในปัจจุบันเท่านั้น ตัดอารมณ์ให้ได้บ้าง แต่ว่า
กันตามความเป็นจริง ถ้าเรื่องบางเรื่องมันไม่ฝังจิตลึกไป มันก็ตัด
กันได้ อย่างเช่น เรื่องหรือว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เราไม่ยอมรับในแง่
ว่าดีหรือไม่ดี ก็ไม่มีผลต่อจิตใจเรา ส่วนมากแล้วเป็นเรื่องที่เรายอมรับ
รับว่าดี ยอมรับซ้ำ ๆ ซ้อน ๆ หรือว่าดี ซ้ำ ๆ ซ้อน ๆ ทำให้จิตใจ
เราสูญเสียความสงบมาก

อีกประการหนึ่งคือเรื่องง่าย ๆ ใหว่พระสวดมนต์เป็นต้น
แล้วก็ทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิเสียบ้าง อ่านหนังสือที่มีลักษณะ
โน้มน้าวไปสู่ความสงบ อย่าอ่านหนังสือบู๊ล้างผลาญเศร้าโศกเสียใจ
เพราะเป็นการเพิ่มเชื้อกิเลส สายโลหะ โทสะ โมหะขึ้น ทางที่ดีที่
สุดในชีวิตประจำวันคือตื่นเช้าขึ้นมาทำใจให้สบาย เรื่องที่ผ่านมา
เมื่อวาน เมื่อคืนก็ถือว่าผ่านไปแล้ว เช้ามาต้องทำใจให้สบาย อะไร
มากระทบกระทั่งในวันนั้นอย่ารับเป็นอันขาด อย่าโกรธคือห้าม
ความโกรธให้ได้ในตอนเช้า แล้ววันนั้นทั้งวันจิตใจจะดีขึ้น ความ
สงบก็จะเพิ่มขึ้น ถ้าถึงตอนกลางคืนขึ้นมา ถือโอกาสว่าง ๆ พอที่
จะทำใจให้สงบด้วยหลักของกรรมฐานได้ หรือน้อยกว่านั้น
ใหว่พระสวดมนต์เสียบ้าง ความสงบก็จะบังเกิดขึ้นภายในจิตใจได้

๑๒๒. การที่เราจะหาความสงบ โดยการทำสมาธิ ซึ่งก่อให้เกิด
ปัญญาแล้ว เกิดความคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่ทำไม
เมื่อเราคิดพิจารณาสิ่งต่าง ๆ กลายเป็นความคิดฟุ้งซ่าน นอนไม่
หลับ ถือว่าใจไม่สงบ

สรุปว่า การทำสมาธิแล้ว แล้วก็เกิดปัญญาขึ้นมา แล้วก็
ไปพิจารณาพิจารณาเรื่องต่าง ๆ แต่ว่าพิจารณาไป พิจารณามา กลาย
เป็นความฟุ้งซ่าน ก็แสดงว่าไม่ได้พิจารณาด้วยผลสมาธิ เพราะขัด
กับข้างบน ขัดกับเรื่องสมาธิ คือเรื่องสมาธิ เป็นเรื่องสงบเกิดเป็น
อุทธัจจกุกกุกจะ คือเกิดฟุ้งซ่านขึ้นมาก็ขัดกัน ซึ่งโดยปกติ ถ้าจิต
ได้มีระดับขั้นตอนมาอย่างนี้แล้ว จะไม่ถูกอุทธัจจกุกกุกจะครอบงำ
การที่จิตของเราบางครั้งต้องซัดสายหรือฟุ้งไปในอารมณ์ต่าง ๆ นั้น
เป็นผลจากเขาเรียกว่า เจตโส อรูปสมะ คือจิตไม่สงบ จิตวิง จะ
สังเกตได้ว่าไม่ได้คิดในเรื่องเดียว การใช้ปัญญาพิจารณานี้ต้องคิดใน
เรื่องเดียวให้แตกหักเสียก่อน คิดในเรื่องเดียวแบบเข้าห้องวิทยา-
ศาสตร์วิจัยมองดูกันอยู่นั้นแหละ เรื่องเดียวเท่านั้นแหละ ไม่ได้คิด
เรื่องอื่น แต่ว่าที่มันคิดวิงไปวิงมาจนฟุ้งซ่านอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่อง
ของสมาธิ และก็ไม่ใช่เป็นเรื่องของปัญญา แต่เป็นเรื่องของอุทธัจจะ
กุกกุกจะ คือความฟุ้งซ่าน

๑๒๓. การนั่งสมาธิหลับตา หรือการปฏิบัติวิปัสสนา ตามรูป
แบบต่าง ๆ นั้น หนทางที่เข้าถึงความหลุดพ้น หรือเป็นรูปแบบ
ที่พวกฤาษีชีไพรนิยมทำกัน

ได้โปรดเข้าใจว่า หลักการปฏิบัตินี้ไม่ได้ผูกขาดไว้สำหรับใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ถ้าเป็นความถูกต้องดีงาม ใครมาใช้ก็เกิดประโยชน์ได้ แต่ว่าหลักปฏิบัติกรรมฐานในส่วนที่เป็นสมถกรรมฐานว่ากันตามความเป็นจริงก็มีอยู่หลายข้อ ที่พวกฤาษีชีไพรที่เขาทำกันก่อนพุทธกาล เพราะความรู้ก่อนพุทธกาลนั้น ถ้าเราพูดแบบใจกว้าง คือท่านค้นคว้ากันมาจนถึงพรหมโลกแล้ว สามารถที่จะช่วยคนที่ประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดในพรหมโลกได้แล้ว แต่พระพุทธเจ้ามาต่อขึ้นไปเป็นโลกุตระชั้นเหนือโลก เพราะฉะนั้นช่วงล่าง ๆ จึงมีแนวเดียวกัน และไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกเป็นเรื่องเสียหายอะไร แสดงว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลจริง ๆ ยอมรับนับถือหลักคำสอนที่คนอื่นเขาใช้กัน เขาสอนกัน ถ้าเป็นความถูกต้องดีงามก็ยอมรับเขา และชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ๆ ด้วย

แน่นอนการปฏิบัติขั้นสมถกรรมฐานนั้น ฤาษีชีไพรท่านปฏิบัติกัน แต่ต้องเข้าใจว่า ในด้านการปฏิบัติของฤาษีนั้น ท่านไปทางฌานและไปทางฤทธิ์ ไปเข้าอยู่ที่รูปฌานก็จบที่รูปฌาน แล้วก็หยุดแค่นั้น ของเรานั้นถึงแม้จะแนวคล้าย ๆ กัน แต่เราไม่ได้ไปทางนั้น อย่างสูงแล้วเราจะไปแค่จตุตถฌาน ซึ่งเป็นรูปฌานและอาศัยความสงบนั้นเอง เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

คำว่า วิปัสสนากรรมฐาน นั้นว่ากันตามความจริง เราใช้กันสืบสมมากในปัจจุบัน คือวิปัสสนากรรมฐาน แปลว่า การเห็นแจ้ง

ชัด ซึ่งหมายความว่าผู้ปฏิบัติจะต้องใช้ปัญญาพิจารณานามรูปให้
เห็นความเกิดดับของนามรูป เห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็น
อนัตตาของนามรูป จนสามารถถ่ายทอดความยึดติดในนามรูปด้วย
อำนาจคัมภีระ มานะ ทิฐิตลงไปได้ อย่างนี้เรียกว่าวิปัสสนา แต่ถ้า
หากว่าทำใจให้สงบด้วยวิธีใดก็ตาม ไม่ว่าวิธีกำหนดลมหายใจ
เข้าออก วิธีพุทโธ วิธีเพ่งกลีตม วิธีดูอิริยาบถระลึกทันอิริยาบถทุก
อย่างนี้ก็เป็นสมถกรรมฐาน คือกรรมฐานที่เป็นไปในทางสงบ

ดังนั้นด้วยหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ คือสัมมะและ
วิปัสสนานี้ วิปัสสนาพวกฤาษีท่านไม่ได้ปฏิบัติกันในสมัยก่อน
แต่ว่าขั้นตอนเบื้องต้นคือสมถะนั้น ก็ต้องไปในแนวที่คล้ายคลึงกัน
แต่ไม่ได้เหมือนกันทั้งหมดหรอกเพียงคล้ายคลึงกัน เมื่อไปถึงขั้น
วิปัสสนาก็เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น แน่นนอน ถ้าไปหยุดเสียแค่อาณา
เป็นความรู้เป็นคุณสมบัติทางจิตเช่นเดียวกับฤาษีชีไพรท่านประ-
พฤติปฏิบัติกันอยู่ก็เป็นความสำเร็จในด้านหนึ่ง เป็นความดีงามใน
ด้านหนึ่ง ก็ดีกว่าสามัญชนมาก เพราะว่าอย่างน้อยที่สุด เป็น
การสงบระงับดับนิเวรลงไปได้ แต่จุดมุ่งหมายของพระพุทธ-
ศาสนานั้นสงบเพื่อรู้ ไม่ใช่สงบเพื่อติด สงบเพื่อรู้ รู้เพื่อละ ละเพื่อ
เย็นนั้นเป็นผลที่มุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ส่วนบันไดขั้นแรก
จะเหมือนกับใครนั้นไม่สำคัญ แต่ว่าจุดหมายปลายทางเขาไม่
เหมือนกัน เพราะจุดหมายปลายทางของเรานั้นมุ่งความหลุดพ้น
เป็นหลัก แต่กว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง บุคคลก็สามารถพบ
ความสงบในขั้นนั้น ๆ ได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติของคน

๑๒๔. ผมเคยพบว่าผู้ที่เคร่งสมาธิ คนทั้งหลายมักจะกล่าวว่าผู้
นั้นบ้า เพราะไม่รู้ว่าเขาผู้นั้นเป็นปัญญาชน การนั่งสมาธิมีความ
จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีการเป็นผู้สอน

เรื่องนี้เมื่ออยู่ ๒ ประเด็น ประเด็นแรกก็คือว่า คนเขาว่าบ้า
คนเขาว่าบ้านี้ก็เป็นเรื่องน่าคิด คล้าย ๆ กับว่าคนดี ๆ ๔-๕ คน
เดินไปที่โรงพยาบาลแล้ว คนบ้าเขาจะมีความรู้สึกกว่าคนที่เดินมานั้น
เป็นคนบ้า แล้วพวกเขาก็เป็นคนดี คือเมื่อคนดีเข้าไปอยู่ในหมู่คน
บ้ามาก คนดีจะกลายเป็นคนบ้าในความรู้สึกของคนบ้า ดังนั้นเรา
ไม่ควรจะไปติดใจในเรื่องเหล่านี้ ถ้าการปฏิบัติสมาธินั้นถูกต้องดี
แต่บางที่มีได้เหมือนกัน การปฏิบัติสมาธิที่เรียกว่ามิจฉาสมาธิ
คือการตั้งใจไว้ผิด แล้วไปฝึกปรือไปปฏิบัติผิด ไปหลงระเหิงไป
อยากได้อะไรจนเกินพอดีไป หรือว่าเล็งผลเลิศจนเกินไป มันก็ทำ
ความวิปริตให้เกิดขึ้นได้เหมือนกัน แต่ว่าโดยทั่วไปแล้ว สมาธินั้น
ถูกต้องคือเป็นสัมมาสมาธิ หลักการวิธีการตรงตามที่พระพุทธ
เจ้าทรงแสดงเอาไว้ ผลนั้นยืนยันได้จะไม่มีความเป็นบ้าบังเกิด
ขึ้น เพราะถ้าหากว่าสมาธิไม่ดีจริง ๆ เขาสอนกันมาตั้งมากมาย
แล้ว ๒ พันกว่าปีแล้ว ปัจจุบันนี้มีการปฏิบัติมากขึ้นในส่วนต่าง ๆ
ของโลก แม้คนในศาสนาอื่นก็มาสนใจในหลักสมาธิของพระพุทธ
ศาสนา

ข้อที่ว่า การนั่งสมาธิมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีการเป็นผู้
สอน ถ้าว่ากันตามความจริง เมื่อเราเรียนรู้หลักที่ทรงสั่งสอนไว้

ถูกต้องดี "ไม่มีความจำเป็น แต่ตอนต้นเราต้องรู้นะ รู้หลักซึ่งอาจจะ
อ่านหนังสือก็ได้ ต้องเข้าใจถึงขั้นตอนกรรมวิธีต่าง ๆ ได้ดี
ในสมัยพุทธกาล ก็มีการอยู่ในสำนักของครูบาอาจารย์ ศึกษาหลัก
ปฏิบัติอารมณ์เส้นทางที่จะประสบเป็นต้น แล้วในที่สุดก็จะออกปฏิบัติ
บำเพ็ญเพียรโดยตนเอง หรือไปกันเป็นกลุ่ม ๆ มีปัญหาอะไร
ก็ปรึกษากันในกลุ่ม บางทีก็มีพระสังฆเถระผู้ใหญ่ มีปัญหาจะมา
เรียนมาถามท่าน แต่ถ้าหากว่า เราไม่มั่นใจ เราไม่เข้าใจเรื่องนั้นโดย
ถ่องแท้ จำเป็นมากที่จะอาศัยครูบาอาจารย์ เพราะสิ่งที่เราพบเห็น
ในคัมภีร์ปฏิบัติสมาธินั้น บางอย่างมันสุดวิสัยที่เราจะหยั่งรู้ได้ว่าเป็น
อะไร และเป็นอารมณ์แปลกใหม่ ซึ่งตามปกติแล้วในชีวิตสามัญ
ธรรมดาเราจะไม่ประสบ ดังนั้น เมื่อมีครูบาอาจารย์เป็นเพื่อนอยู่ด้วย
ก็จะมีผลดีมากกว่าที่จะทำโดยลำพัง ถ้าถือว่าจำเป็นอย่างแท้จริงใหม่
ก็ถือว่าไม่จำเป็นหรอกถ้าเราเข้าใจ แต่ถ้าเราไม่เข้าใจก็จำเป็นและที่
สำคัญอย่างยิ่งก็คือคนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย คือคนเรานั้น
จำเป็นต้องมีกัลยาณมิตรที่ให้แนวคิดให้ความอบอุ่นใจเป็นที่ปรึกษา
ครูบาอาจารย์ที่ท่านมีความรอบรู้ในเรื่องนี้ ก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดี
สำหรับผู้บำเพ็ญเพียร ดังนั้นเรื่องนี้ตัวการสำคัญจึงอยู่ที่เราเข้าใจเรื่อง
นั้นโดยถ่องแท้ใหม่ ในชั้นปริยัติ ถ้าเข้าใจโดยถ่องแท้ก็ไม่มีปัญหา
อะไร แต่ถ้าไม่เข้าใจโดยถ่องแท้ มีความจำเป็น ที่นี้ถึงแม้จะเข้าใจ
โดยถ่องแท้ ถ้าจะมีครูบาอาจารย์เพิ่มอีกสักคนหนึ่ง ก็มีแต่ความดี
โดยส่วนเดียว ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหายอะไร จึงเป็นเรื่องที่ผู้มีปัญญา
จะต้องพิจารณาเลือกเอา ในลักษณะที่ให้เป็นที่ประโยชน์เกื้อกูล
แก่ตน อำนวยความสุขให้แก่ตนได้

๑๒๕. หลังจากการนั่งสมาธิแล้ว ทำแผ่เมตตาไปตามลำดับ อาจารย์บางท่านก็แนะนำให้แผ่กุศลถวายแก่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจึงจะแผ่กุศลถึงบิดามารดา ผู้รู้บางท่านบอกว่าต้องแผ่ถึงบิดามารดาก่อนจึงจะถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิดแก่เรา สร้างเราเป็นตัวตนขึ้นมาก่อน มาพบพระพุทธเจ้า ขอพระคุณเจ้าช่วยตอบด้วยว่า ที่ถูกต้องจะเป็นเช่นใด

เรื่องของการแผ่ส่วนบุญไปให้ นั้น ที่เราเรียกว่าปัตติทานมัย คืออุทิศส่วนบุญให้แก่บุคคลเหล่านั้น เป็นเรื่องของการทำบุญขึ้นโลกียะไม่ได้เกี่ยวกับขึ้นโลกุตตระ จึงไม่มีความจำเป็นอะไรจะต้องอุทิศกุศลถวายพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าทรงละทิ้งบุญและบาปได้หมดแล้ว ในวงการศาสนาพุทธจึงไม่มีการอุทิศกุศลถวายพระพุทธเจ้า แต่จะมีการกระทำสักการบูชาต่อพระพุทธเจ้า โดยอามิสบ้าง ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์บ้าง ดังนั้นการนั่งสมาธิ จึงเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า เวลาจะกรวดน้ำก็ไม่ต้องกรวดถวายพระพุทธเจ้าหรอก ก็ให้กรวดให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้นไป แน่่อนว่าเมื่อก้าวถึงบุคคลที่ใกล้ก็ต้องเริ่มจากมารดาบิดาไป แล้วก็แผ่ไปถึงสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่จำเป็นจะต้องไปอุทิศกุศลถวายพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเกิดจากการทำบุญอะไรก็ตาม เพราะที่เราทำความดีทุกอย่างนั้น เป็นการบูชาต่อพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว และการทำบุญทุกชนิดได้

โปรดเข้าใจว่าเป็นชั้นของโลกียะ เขาเรียกว่าวัฏฏคามิกุศล คือกุศล
ที่จะทำให้บุคคลเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เป็นแต่ทำให้
ภพชาติประณีตขึ้นเท่านั้น ส่วนพระพุทธเจ้าทรงบรรลุโลกุตระ-
ธรรม ทั้งเสด็จปรินิพพานพ้นวัฏฏะแล้ว จึงไม่ต้องอุทิศถวาย
พระองค์

๑๒๖. เมื่อปฏิบัติกรรมฐานขั้นต้น ทำไมจึงรู้สึกอึดอัดและหายใจไม่ออก

เรื่องนี้ออกจะแปลกไปหน่อย คือ การปฏิบัติกรรมฐาน
ไม่ทราบว่าเป็นปฏิบัติใช้อารมณ์อะไร แต่ถ้าใช้อานาปานสติกรรมฐาน
คือการตั้งสติกำหนดระลึกอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก ในกรณีเริ่มหัด
ใหม่ ๆ ให้ลองหายใจลึก ๆ หายใจเข้าหายใจออกลึก ๆ ๔-๕
ครั้ง ตรวจสอบทางลมของตนเอง แล้วใช้วิธีนับหรือพุทโธก็ตาม เมื่อ
เกิดปัญหาอย่างที่กล่าวขึ้นมา ก็ต้องถอนหายใจลึกอีก คือทั้งหายใจ
เข้าหายใจออกให้ลึกเอาไว้ ที่นี้อาการอย่างนี้ไม่ใช่เกิดเพราะเหตุผล
ที่เกี่ยวกับลมหายใจ แต่มันเกิดเพราะเหตุผลว่าจิตใจของผู้ปฏิบัติ
เริ่มสงบลงไป กายสังขารคือลมหายใจเข้าออกสงบ ใจของผู้ปฏิบัติ
อาจคิดว่า ลมหายใจควรมีตามปกติ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว
ถ้าผู้ปฏิบัติกรรมฐานไปถึงจุดที่กายสังขารสงบ ลมหายใจจะค่อย
อ่อนลง ๆ จนบางครั้งบางคราวคล้าย ๆ หายไปเลย แต่ว่าหัวใจ
เองก็ยังทำหน้าที่สูบฉีดโลหิตอยู่เหมือนเดิม เหตุผลทางร่างกาย
เพราะเราไม่ได้ใช้พลังมาก เหตุผลในด้านจิตใจคือจิตใจสงบ

ก็ทำให้ลมไม่ต้องใช้มาก ข้อนี้อาจสังเกตว่าในยามปกติ ถ้าเราเหนื่อยมาเราก็ใช้ลมหายใจมาก บางครั้งหายใจทางจมูกไม่พอด้วยเข้าไปต้องหายใจทางปาก แต่ถ้าเราไม่เหน็ดเหนื่อยอะไร ก็หายใจตามปกติธรรมดา หรือว่าเวลาเราควบคุมลมหายใจ ลมหายใจก็จะแผ่ว แต่เวลาเราควบคุมไม่ได้ เช่นเวลาหลับ บางทีก็กรนเสียงดังนี่คือปกติธรรมดา เพราะฉะนั้นเมื่อไปปฏิบัติกรรมฐาน ถ้าเกิดมีความเปลี่ยนแปลงอย่างนั้น ในกรณีนี้จะต้องรู้ไว้ ๒ อย่าง คืออย่างแรกนั้นเป็นผล ความเปลี่ยนแปลงในทางร่างกายคือ ลมหายใจเข้าออกมันระงับไปเอง แสดงว่าผู้ปฏิบัติได้ก้าวไปสู่หลักของสมาธิพอสมควร ที่นี้ในการปฏิบัตินั้น หน้าที่ของผู้ปฏิบัติคือ ปฏิบัติไปเรื่อย ๆ เมื่อเรารู้ไว้แล้วว่า นี่คือการเปลี่ยนแปลงในทางดี ก็ไม่ต้องไปใส่ใจอะไร แต่เนื่องจากคนมีความกำหนดอยู่ว่าลมหายใจจะต้องปกตินั่นเอง พอลมหายใจหายไป จึงรู้สึกคล้าย ๆ อึดอัดก็ตกใจ ต้องเตรียมใจให้รู้ไว้ในเรื่องเหล่านี้ และอาการอึดอัดก็จะหายไป

เมื่อรู้อย่างนั้น ก็ตั้งสติกำหนดอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก หรือพุทธโธหรืออะไรก็ตาม หรือจุดที่ลมกระทบ ก็ระลึกไปเรื่อย ๆ ท่านอุปมาเหมือนกับว่า คนเลี้ยงโค โคนั้นหายไป ไม่ได้หายแบบโจรขโมยหายนะ เพราะมันเที่ยว เราก็ลองดูว่าโคไปไหนบ่อย ๆ ก็ไปดักอยู่ที่นั่น แล้วก็จะพบโค ลมหายใจเข้าออกก็เหมือนกัน แยกเกิดแยกดับอยู่ที่ปลายจมูกนี้ ก็ดูตรงนั้น ดูไปเรื่อย ๆ และในที่สุดลมหายใจก็จะปรากฏขึ้นเอง แต่อย่าตกใจว่าเราจะตาย อย่าตก

ใจว่าเราจะมีอันตราย ไม่มีอันตรายอะไร ให้ทำความสงบต่อไป ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ เป็นความเปลี่ยนแปลงในด้านดี ไม่ใช่เป็นเรื่องน่ากลัว แต่ถ้าในกรณีเบื้องต้น คือไม่ใช่ผลของสมาธิ ก็ต้องพยายามหายใจเข้าออกลึก ๆ เอาไว้ อย่างที่ว่าในตอนต้น

๑๒๗. คนบางคนเวลาฝึกสมาธิ เพราะเหตุใดจึงรู้สึกว้างว่งนอน เสมอ ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่เวลาหลับของเขา เมื่อเกิดอาการว้างว่งนอนบ่อย ๆ อย่างนี้ พระคุณเจ้ามีวิธีแก้ไขอย่างไร การว้างว่งนอนอย่าง นั้นเกิดจากสาเหตุอะไร

การว้างว่งนอนเป็นนิเวศธรรมประการหนึ่งที่เป็นอันตรายของการทำสมาธิ ที่มันเกิดว้างว่งนอนนี้ อาจจะเป็นเรื่องแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพราะเราไม่เคยทำมา แล้วก็ไปนั่งในที่ที่บีบ ๆ มันชวนให้ว้าง หรืออาจจะเป็นเพราะจิตใจหดหู่ รับประทานอาหารมากไป หรืออ่อนเพลียเป็นต้น มีเหตุได้หลายอย่าง วิธีที่จะแก้ไข อาจจะแก้ด้วยทางกาย เช่นว่า ลุกขึ้น สะบัดมือสะบัดเท้า ล้างหน้าเสีย หรือเดินไปเดินมาด้วยวิธีจงกรม มองดูดาว มองดูทิศทั้งหลาย เอน้ำลูบตัว แต่ละวิธีก็แก้ได้ทั้งนั้น ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือว่าต้องใช้หลักความเพียรให้สูงขึ้น สมมติว่ากำหนดลมหายใจเข้าออกอยู่นี้ ก็กำหนดให้สูงขึ้น ภาวนาพุทโธ กำหนดที่พุทโธให้มากขึ้น อย่าให้จิตไปพลอ ให้อยู่ที่พุทโธ ให้ภาวนาอยู่ที่พุทโธนั่นเอง และในที่สุดก็จะแก้ได้ ส่วนจะแก้ได้ในเวลารวดเร็วมากน้อยแค่ไหนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เพราะว่าคนบางคนง่วงเป็นนิสัยเลย เป็นจิตสันดาน พออะไรสงบ
หน่อยละก็ง่วงเลย เคยพบคนบางคนเป็นพระด้วยซ้ำไป แล้วไม่เคย
เห็นท่านฟังปาติโมกข์ตลอดซักที ฟังไป พระสวดไปหน่อยเดียว
หลับตลอดรายการ หลับอยู่นั้นแหละ แล้วก็หลับอยู่อย่างนั้นตลอด
ก็ครั้งก็หนก็ปีมาแล้วก็หลับอยู่อย่างนั้น บางคนยิ่งไปกว่านั้น
แม้แต่พูดเองหรือสวดเอง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ ท่านหลับเสีย
เลย สวด ๆ ไปเสียงหาย หลับเลย แต่ถ้าพูดเรื่องบางเรื่อง ค่อยได้รุ่ง
ได้ ชื่อนี้กลายเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลไป ซึ่งเราจะต้องมองแบบ
มุมกว้าง ๆ เอาไว้ วิธีบางวิธีมันแก้สำหรับคนหนึ่งได้ แต่ใช้กับอีก
คนหนึ่งไม่ได้ ซึ่งไม่ได้หมายความว่า วิธีนั้นใช้ไม่ได้ แต่เป็นเรื่อง
เฉพาะคน เข้าทำนองกลางเนื้อชอบกลางยา วิธีที่จะแก้โดยส่วนรวม
แล้วควรใช้หลัก

ปรักกมะ คือปากบั้นเอาจริงเอาจัง

อุฏฐานะ มีความอดสาหะในการทำความเพียรเรื่องอะไรก็
ตาม

อาร์มกะ ริเริ่มในการทำความเพียรเหล่านั้น ถ้า
หากว่าขณะนั่งคุมอาการง่วงไว้ไม่ไหว ก็อาจจะใช้เดิน ใช้อะไร
มายอนหู อย่างที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระโมคคัลลานะซึ่งมีถึง ๘
ประการด้วยกัน แต่ที่แท้ จริง ๆ ก็คือ เร่งความเพียรให้สูงขึ้นไป
ซึ่งจะเรียกอย่างไรก็ตาม แต่สรุปว่าเร่งที่ความเพียรให้สูงขึ้น
แล้วก็จะแก้ความง่วงหรืออาการง่วงเหล่านั้นออกไปได้ ซึ่งผู้ปฏิบัติ
จะต้องกระทำอยู่บ่อย ๆ เพราะมันเข้าสู่ตร ฟังเทศน์ง่วงนอน

คู่มือคุณละครตาสว่าง ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ทอดทิ้งในการแก้
อาการว่างเหล่านั้น แล้วในที่สุดความสงบอันเป็นผลโดยตรงจากการ
ปฏิบัติสมาธิจะบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้นตามสมควรแก่การปฏิบัติ

๑๒๘. หลับลึกหรือการหลับใน มีความหมายต่างกันอย่างไร
เมื่อทำสมาธิแล้วหลับ แสดงว่าทำสมาธิไม่ได้ผลใช่ไหม การทำ
สมาธิทำแค่วันหนึ่งจึงจะพอ จะทราบได้อย่างไรว่าจิตเข้าสู่สมาธิแล้ว

ปัญหามีอยู่หลายประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรกคือหลับลึก
หรือหลับใน หลับลึกเป็นคำที่ออกจะแปลก เพิ่งเคยได้ยิน ก็คงจะ
หมายถึงว่าหลับในนั่นเอง เช่นว่า นั่งเรียนหนังสือหรือว่าจะทำงาน
อะไรก็ตาม แล้วเกิดเคลิ้มหลับไป ทั้ง ๆ ที่ไม่อยู่ในสภาพพร้อมจะ
หลับ เราก็กินหลับลงไป อาจถามว่าต่างกันอย่างไร ถ้าดูถึงรูปศัพท์
คือหลับลึกนั้น น่าจะหมายถึงจิตที่ตกภวังค์คือหลับจริงโดยปกติ
ลองสังเกตดูว่า คนเรานั้นไม่ค่อยจะหลับจริง หลับแล้วก็ฝันเรื่อย
เรื่อยไป ใจก็ไม่ค่อยได้พักผ่อนอะไร ถ้าหลับในลักษณะนี้ ถึงแม้จะ
ใช้เวลานาน ร่างกายก็ไม่ได้พักผ่อนเท่าที่ควร ยังอ่อนเพลียอยู่
แต่ถ้าหลับจนจิตตกภวังค์เลย เป็นการหลับจริง แม้จะกินเวลาเพียง
สักชั่วโมงหรือสองชั่วโมงเท่านั้น แต่ก็ทำให้ร่างกายได้รับการพัก
ผ่อนเต็มที่ เพราะว่าจิตสงบ ส่วนหลับในมีลักษณะหลับ ๆ ตื่น ๆ
เพราะฉะนั้นขนาดของความหลับไม่เหมือนกัน หลับลึกนั้นเป็น
การหลับจริง หลับในเป็นการหลับแบบสัปหงกคือหลับ ๆ ตื่น ๆ

ส่วนการทำสมาธิที่ว่า เมื่อทำสมาธิแล้วหลับ แสดงว่า ทำสมาธิไม่ได้ผลใช่ไหม พุคถึงผลนั้น เรามองกันได้หลายชั้น อย่าคิดว่าไม่ได้ผลทีเดียว เพราะว่าบางครั้งก่อนที่จะหลับไปนั้น นักเรียนอาจจะเกิดมีความสงบ แม้จะเกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่ง เรียกว่าเป็นขณิกสมาธิ คือว่าได้ผลในระดับหนึ่งแล้ว การทำใจให้เป็นสมาธินั้น ทรงแสดงไว้ว่า แม้เพียงชั่วลัดนิ้วมือเดียวหรือเพียงขณะเดียว แต่ก็เป็จิตที่มีผลมีอานิสงส์มาก เพราะว่าในขณะที่นั้น ใจของคนก็สงบจากนิวรณ์ จากความฟุ้งซ่าน จากกามฉันทที่เป็นต้น แต่ถ้าถึงจุดที่เป็นเคลิ้มหลับเฉพาะจุดนั้นก็ถือว่าไม่ได้ผล เพราะอะไร เพราะว่าขณะนั้นจิตตกอยู่ภายใต้อำนาจของนิวรณ์คือ ถีนมิตถะ ความง่วงนอนเคลิบเคลิ้มหลับไหลไป คือต้องพุดกันเป็นขณะ เราอย่าพูดว่าไม่ได้ผลเลย เพราะไม่แน่ ก่อนนั้นอาจสงบเป็นสมาธิก็ได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ความหลับ แต่ถ้าช่วงหลับก็ไม่ได้ผล

ต่อไปถามว่า การทำสมาธิจะทำแค่ไหนจึงจะพอ

ก็อีกแหละ คนเรามีจุดมุ่งอยู่ขนาดไหน จุดมุ่งของสมาธิจริง ๆ ที่ถือว่าพอนั้น ต้องสร้างปัญญาขึ้นมา จนเกิดญาณขึ้นภายในจิตใจตน คือเรียกว่าสมาธิที่สมบุรณ์ ซึ่งหมายความว่าในขณะที่นั้น บุคคลมองเห็นขั้นที่ ๕ เป็นความจริงตามพระไตรลักษณ์ได้แล้ว ใจมีความสงบสูงขนาดนั้น แต่ว่าเข้าใจว่าคงไม่หมายถึงไกลถึงขนาดนั้น เอาแต่เพียงว่าชั้นของนักเรียน สมาธิที่ถือว่าพอใช้ได้ อย่าไปคิดว่าพอแล้ว พอนั้นมันอีกไกลเหลือเกิน คือเรียกว่าพอใช้ได้เอาเพียงว่า เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือทำการบ้านหรือว่าทำงานอะไรก็

ตาม ใจสงบอยู่กับเรื่องเหล่านั้น ไม่ได้ขาดสายไปในเรื่องอื่น ถือว่า
ใช้ได้

ที่ถามว่าอ่านไปหรือทำไป ใจแวบออกไปนอกเรื่อง ก็ต้อง
เริ่มสมาธิกันใหม่อีกคราวหนึ่ง พยายามคุมให้อยู่กับเรื่องนั้น ๆ ที่
ถามต่อไปว่าจะทราบได้อย่างไรว่า จิตเข้าสู่สมาธิแล้ว ข้อนี้นี้เราดูได้
นะ มันมีลักษณะเหมือนกับเคลิ้มหลับ เวลาเราเคลิ้มต่อไปจะไม่รู้
อะไร แต่สมาธินั้นจิตจะเริ่มปรับอารมณ์ ตัดเสียง ตัดรูป และเริ่มจะรู้
เฉพาะอารมณ์ของกรรมฐาน แล้วแต่ใครจะใช้อะไร เช่นว่า คน
ที่บริกรรมว่าพุทโธ ใจก็จะอยู่ที่พุทโธ บริกรรมคุณมหายใจเข้าออก
ใจจะอยู่กับมหายใจเข้าออก หรือว่าเพ่งอารมณ์ของกรรมฐาน
อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กสิณนิมิตร์ เป็นต้น ใจจะสงบอยู่กับเรื่องนั้น
ไม่รับรู้เรื่องอื่นเลย คือตัดเรื่องอื่นหมด แม้จะมีเสียงดังก็ไม่ได้ยิน
ตัวอย่างสมาธิในลักษณะนี้ ให้ลองสังเกตดูว่า คนเรามีกัน
อยู่พอสมควร เช่น บางโอกาสที่เกิดคึดมด้ากับอะไรสักอย่างหนึ่ง
เช่น อ่านหนังสือหรือว่าทำงานเพลินแล้วใจมันอยู่กับสิ่งเหล่านั้น
อะไรที่เราทำอยู่นั้นเรารู้ทุกอย่าง แต่ว่าเรื่องอื่นเราไม่รู้ บางคราวคน
เดินมาข้างหลังเรายังไม่รู้ นี่คือลักษณะของสมาธิ ซึ่งสามารถนำไป
เทียบเคียงในจุดอื่นได้ คือหมายความว่าอารมณ์นั้นเรายังรู้ ไม่ได้หลับ
ผิดกับหลับซึ่งตอนก่อนที่จะหลับ ก่อนที่จะเป็นสมาธินั้น ลักษณะ
มันคล้ายกัน แต่ว่าจะต่างกับตอนหลับคือไม่รู้ แต่ว่าสมาธิรู้ นี่ก็เป็น
เรื่องของสมาธิ ซึ่งมีคนให้ความสนใจและที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ
กันมาก โดยมุ่งไปที่ผลคือให้มีสมาธิในการเรียนหนังสือและใน

การทำงานเท่านั้นเอง แต่ไม่พอหรอกในขั้นนี้ ขั้นของสมาธิ
ที่พอจริง ๆ นั่นคือ สมาธิที่สมบูรณ์เท่านั้น เรียกว่าเป็นจิตวิสุทธิ
คือจิตเข้าถึงความบริสุทธิ์จริง ๆ ถ้าไม่อย่างนั้นจะไม่สามารถพูด
ได้ว่าพอ

๑๒๘. อภิญญาคืออะไร ผู้นั่งวิปัสสนากรรมฐานจน
สามารถล่วงรู้ถึงความคิดของผู้อื่นจัดว่าปฏิบัติอยู่ขั้นใด

คำว่า อภิญญา แปลว่าความรู้อันยิ่ง ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นมา
จากการปฏิบัติทางจิตของผู้นับถือพระพุทธศาสนา และแม้ใน
ศาสนาอื่น อภิญญาท่านแบ่งออกเป็น ๒ ชุด ชุดแรกมี ๕ ข้อด้วยกัน
เป็นคุณสมบัติทั่วไปของผู้บำเพ็ญเพียรทางจิต ก็จะอยู่ในศาสนา
ไหนก็ได้ ชุดที่ ๒ มี ๖ ข้อ คือเพิ่มข้อที่ ๖ เข้ามาเป็นคุณสมบัติ
เฉพาะของพระอรหันต์เท่านั้น ในอภิญญาทั้ง ๖ นั่นคือ

อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ เป็นความสำเร็จทางจิตของผู้ที่ประพฤติ
ปฏิบัติมาทางด้านนี้โดยเฉพาะ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอธิบายไว้ว่า
ผู้ที่ได้อิทธิวิธิ สามารถทำอะไรผิดปกติสามัญมนุษย์เขาได้ เช่นคน
เดียวเนรมิตเป็นมากก็ได้ กลับเป็นคนเดียวก็ได้ ล่องหนคือหายไปก็
ได้ หรือทะลุฝาทะลุกำแพงออกไปก็ได้ ดำลงไปใต้น้ำเหมือนดำน้ำ
เดินบนน้ำเหมือนเดินบนดินได้เป็นต้น ตลอดจนถึงสามารถที่จะ
สัมผัสดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ได้ เหาะลอยไปในอากาศได้เป็นต้น
คำว่าอิทธิวิธิ จึงเป็นความสำเร็จในด้านร่างกายของผู้ที่ฝึกปรือมา

ในด้านนี้ เช่นเดียวกับความสำเร็จของนักกรีฑา นักกายกรรมทั้งหลาย เมื่อเขาฝึกปรือมาในขั้นหนึ่ง ความสำเร็จของเขาก็ผิดแปลกจากคนไม่ได้ฝึกมา แต่นี่เป็นเรื่องจิตกรีฑา คือความสำเร็จทางจิต

ทิพยโสต หูทิพย์ สามารถได้ยินได้ฟังเสียงในที่ไกล ทั้งเสียงมนุษย์และเสียงทิพย์ได้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะได้ยินอยู่ตลอดไป คือเมื่อต้องการฟังก็ใช้อภิญญาข้อนั้นฟังเสียงเหล่านั้น จะได้ยิน ทำนองเดียวกับเสียงซึ่งมาในอากาศ เรามีวิทยุอยู่ ถ้าต้องการจะฟังเสียงนั้นก็เปิดวิทยุขึ้น แต่ถ้าปิดวิทยุก็ไม่ได้ยินเสียงเหล่านั้น

เจโตปริยญาณ รู้จักทายใจของบุคคลอื่นได้ คือรู้ความคิดของบุคคลอื่นนั่นเอง เช่น คนนี้มีพื้นเพมีอัธยาศัยอย่างไร ในขณะนี้ เขามีความคิดอย่างไร และควรจะตอบข้อข้องใจของเขาอย่างไร ซึ่งก็เป็นความสำเร็จในด้านจิตใจอีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยคุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้แสดงธรรมะเหมาะสมแก่จริตอัธยาศัยของคนได้ เหมือนวางยาถูกต้องกับโรค ทำให้คนหายจากโรคได้

บุพเพนิวาสานุสติญาณ คือระลึกชาติได้ ได้แก่พระญาณที่ยังรู้ถึงชาติก่อน ๆ ว่าเคยเกิดเป็นอะไร มีรูปร่างมีฐานะสกุลมีการศึกษา มีงานอาชีพ มีความสำเร็จในชีวิตอย่างไร เป็นต้น ก็รู้ได้โดยละเอียดพิสดาร แต่ว่าขอบข่ายของความรู้ ท่านก็ไม่เท่ากัน ถ้าหากว่าเป็นฤาษีชีไพร ขอบข่ายความรู้น้อยลง แต่ถ้าเป็นพระ

อริยเจ้า ระดับมหากษัตริย์ก็รู้ได้มากเป็นพิเศษ ส่วนพระพุทธเจ้านั้น ทรงรู้โดยไม่มีกำหนด เมื่อต้องการจะรู้ในอนาคต ก็สามารถที่จะนำเรื่องราวเหล่านั้นมาเล่าได้

ทิพยจักขุ ตาทิพย์ ได้แก่สามารถที่จะมองเห็นสัตว์ สิ่งของ บุคคลซึ่งอยู่ในที่ไกลได้ ตาทิพย์ก็มีลักษณะคล้าย ๆ เรดาร์หรือว่า โทรทัศน์ ซึ่งก็ต้องใช้ให้ถูกต้อง ก็จะได้พบเห็นภาพเหล่านั้น แต่ถ้าไม่ใช่ก็เป็นตาธรรมดา ดูไม่ได้ในที่ไกล

ดังนั้น เรื่องเหล่านี้ได้โปรดเข้าใจว่าเป็นคุณสมบัติพิเศษ สำหรับท่านที่ฝึกปรือมาทางจิตโดยเฉพาะ แล้วก็ได้ผู้ทูลว่า มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น นักบวชก่อนพุทธกาล ก็มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ ท่านเรียกว่า โลกียอภิญา คือเป็นความรู้อย่างยิ่งในระดับโลก ที่นี้ถ้าไปเพิ่มข้อที่ ๖ เข้าที่เรียกว่า อาสวัคชญาณ ได้ แก่ละกิเลสที่หมักคองอยู่ภายในจิตใจบุคคลให้หมดสิ้นไป ก็กลายเป็นโลกุตตรอภิญา คือความรู้พิเศษที่เหนือโลกออกไป เป็นคุณสมบัติเฉพาะของพระอรหันต์ พระอรหันต์ท่านจึงจำแนกเอาไว้เป็น ๔ ประเภทด้วยกัน ตามคุณสมบัติของท่าน คือ

สุขขวิปัสสก คือหมดกิเลสไปเฉย ๆ แต่คุณสมบัติเด่น ๆ ในด้านอื่นไม่มี

เดวิชา คือได้วิชา ๓

ฉฬภิญญา มีอภิญา ๖ อย่างที่กล่าวแล้ว

ปฏิสัมภิตปปัตโต คือสมบูรณ์ด้วยปฏิสัมภิตา ๔ แต่ส่วนมากแล้วคุณสมบัติ ๓ ข้อข้างหลังนี้มักจะมีอยู่ในพระอรหันต์องค์เดียว

กันที่ถามมาว่าผู้นั่งวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถล่วงรู้ความคิด
ของผู้อื่นจัดว่าปฏิบัติอยู่ในขั้นใด

คุณครูใช้คำผิดไปหน่อยหนึ่ง คือวิปัสสนากรรมฐาน เป็น
เรื่องของการพิจารณาความจริงแห่งสังขารทั้งหลายตามไตรลักษณ์
จนเห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาของสิ่งเหล่านั้น

ส่วนความรู้ความเห็นระดับที่เป็นเจโตปริยญาณอย่างที่ว่ามา
แล้ว คือรู้จักใจ ทายใจ รู้ความนึกคิดของบุคคลอื่นได้นั้น เป็นผล
จากการปฏิบัติสมถกรรมฐาน ไม่ใช่วิปัสสนากรรมฐาน คือผลโดย
ตรงจากสมถกรรมฐาน แน่แน่นอนว่า สมถกรรมฐานกับวิปัสสนา
กรรมฐานนั้นเป็นปัจจัยของกัน ท่านที่ได้วิปัสสนากรรมฐาน
ก็ย่อมรู้เรื่องเหล่านี้ด้วย แต่ทั้งนี้เราพูดถึงวัตถุประสงค์จริง ๆ นั้นอยู่ที่สมถ-
กรรมฐานไม่ใช่วิปัสสนากรรมฐาน เพราะตัววิปัสสนากรรมฐาน
คือความเห็นจริงตามไตรลักษณ์ ที่สามารถละกิเลส ถ้าพวกอภิัญญา
ที่ว่ามาแล้วก็คือพวกอาสวกขญาณ ได้แก่ทำอาสวะให้หมดไป
สิ้นไปจากใจ ถ้าจะถือว่าการปฏิบัติอยู่ในขั้นใด เราก็พูดไม่ได้
หรอก พวกนี้มันรู้กันได้หลายชั้น ทั้งที่บางคราวก็เป็นเรื่องสมาธิ
ระดับธรรมดา ๆ พวกเจโตปริยญาณก็ยิ่งอ่อน ๆ คือรู้บ้าง ไม่รู้
บ้าง บางครั้งก็เป็นในรูปของพวกอภิัญญาจริง ๆ แต่เป็นระดับโลกีย์
อภิัญญา คือรู้แบบไม่ละเอียดลึกซึ้งเท่าไร ส่วนที่ละเอียดลึกซึ้ง
จริง ๆ ก็เป็นพวกโลกุตตรอภิัญญา คือ เจโตปริยญาณระดับนั้น
และแม้ในขั้นนี้เองก็เหมือนกัน ท่านก็มีคุณสมบัติความสามารถใน
การรู้ใจคนอื่นแตกต่างกันออกไป อย่างพระพุทธเจ้าชั้นทรงรู้แจ้ง

แทบตลอดจริง ๆ ท่านอื่นก็ลดหลั่นกันลงมาตามคุณสมบัติพิเศษ
ของท่าน เพราะความรู้พิเศษเหล่านี้เกี่ยวข้องกับบารมีในอดีตด้วย
คือถ้าบารมีในอดีตไม่ได้ฝึกปรือมาในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ถึงแม้จะรู้จัก
ไม่คล่องแคล่วชำนาญอย่างท่านที่ได้ฝึกปรือมาโดยเฉพาะ

๑๓๐. กระแสจิตถึงกันและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันนั้นมีจริง
หรือไม่ และอยากทราบเรื่องราวของจิต เรื่องกระแสจิตที่มีความ
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนั้น มีได้ทั้งในส่วนดีและส่วนที่ไม่ดี

ข้อนี้บุคคลสามารถสังเกตได้ ซึ่งในกรณีที่เรารู้สึกเป็น
มิตรสนิทสนมคุ้นเคยปรารถนาดี หวังดีต่อบุคคลอื่น แม้ว่าบุคคล
เหล่านี้จะมีจิตใจหยาบช้ากระด้างอยู่บ้าง แต่ว่าต่อ ๆ มาจะค่อย ๆ
เปลี่ยนแปลงอ่อนโยนลงโดยลำดับ หรือว่าบางครั้งบางคราวเราตั้ง
จิตคิดถึงคนจะเป็นญาติพี่น้องหรือใครก็ตามที่เกี่ยวข้องกัน ด้วย
ความปรารถนาที่จะพบเห็นหน้าคนนั้นเป็นต้น ถ้าหากว่ากระแส
ของความคิดของเราแรงมากพอ บุคคลที่อยู่อีกด้านหนึ่ง ก็จะมี
ความรู้สึกคิดถึงระลึกถึงเช่นกัน แต่ว่าการใช้กระแสไปในทางที่
ไกล ๆ นั้นก็ทำได้ยาก ต้องอาศัยพลังจิตที่สูงมากพอ ตัวอย่างที่ฟัง
เห็นได้ชัด ๆ เช่นว่า

เราเดินเข้าไปหาสัตว์บางชนิด เช่น สุนัข ด้วยความรักความ
เอ็นดู ต้องการจะให้อาหารแก่เป็นต้น กระแสความเมตตากรุณาของ
เราจะสัมผัสความรู้สึกของสุนัข แกะจะแสดงความเป็นมิตรออกมา
ต้อนรับด้วยการกระดิกหาง มองด้วยความไว้วางใจเป็นต้น แต่ใน

ทำนองตรงกันข้าม ถ้าเราเข้าไปหาแก เพื่อต้องการจะทูปตีหรือทำ
อันตรายแก กระแสความคิดของเราก็จะกระทบกับแก แกจะมอง
ด้วยความไม่ไว้วางใจ เตรียมที่จะหนี ถ้ากระแสความคิดนั้นแรง
แกก็จะหนีไปก่อนเป็นต้น นี่เป็นตัวอย่างที่เราสังเกตได้ว่า กระแส
ความคิดของคนนั้นถึงกันได้ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ แต่จะ
ถึงได้ไกล ๆ ต้องอาศัยพลังความคิดที่แรง ที่จิตจะต้องสงบเป็น
สมาธิ มีพลังสูงมากพอ อย่างในระดับของท่านที่คุณธรรมจิตสูง
สามารถส่งโทรจิตติดต่อสอบถามกันได้ ในพระไตรปิฎกท่านเล่าถึง
พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน พระโมคคัลลานะอยู่ที่เชตวัน
คือคนละเมืองกัน พระโมคคัลลานะสามารถกราบทูลถามปัญหา
ต่อพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ก็ตอบได้ นี่แสดงถึงว่า เป็นผล
การติดต่อทางจิตในชั้นสูง แม้แต่ว่าต้องการจะทราบเรื่องราวต่าง ๆ
ก็ทราบได้ แต่เรื่องของจิตที่ถามมานั้น จิตเมื่อว่าโดยภาวะของจิต
แล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในที่หนึ่งว่า

จิตเป็นธรรมชาติที่เกี่ยวไปในที่ไกล เกี่ยวไปดวงเดียว
ไม่มีรูปร่าง แล้วก็อยู่ในร่างกายนี้เอง

การสังเกตจิตจึงต้องสังเกตที่พฤติกรรมของจิตถึงงานอันเป็น
หน้าที่ของจิต จิตละทำหน้าที่หลักซึ่งเราสังเกตได้ด้วยตัวของเรา
เองชัด ๆ อยู่ ๔ เรื่องด้วยกัน คือ

รับอารมณ์ที่ผ่านมาจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เราเรียกว่า
วิญญาณ เช่นความรู้ทางตาของตน

เมื่อรับแล้วเราก็เก็บเรื่องเหล่านั้นเอาไว้ จะเห็นว่าตาไม่ได้มี
หน้าที่เก็บรูป หรือเสียง หูก็ไม่มีหน้าที่เก็บเสียงเอาไว้ แต่ว่าเก็บไว้

ภายในจิตใจ ที่เราเรียกว่าจำ จำเสียงนั้นได้ จำรูปนั้นได้ ก็แสดงว่า
เราเก็บไว้

กิดอารมณ์ ก็นำเรื่องที่เก็บไว้ในใจนั้นเองมาคิด เรียกว่า
วิตกบ้าง เรียกว่าความดำริบ้าง

รู้อารมณ์ ซึ่งเป็นความรู้ในระดับที่ลดหลั่นกันไป ถ้าหากว่า
สิ่งที่เราเก็บไว้นั้นได้ผ่านความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมาก่อน
ก็จะเป็นความรู้ระดับปัญญา ก็คือความรู้ในเรื่องนั้นโดยถ่องแท้
และแต่ถ้าหากว่าเก็บมาในลักษณะที่ไม่ชัดเจน ก็กลายเป็นความรู้
ระดับวิญญาณ หรือว่าความรู้ระดับจำมานั้นก็เหมือนกับนกแก้วนก
ขุนทองไป นี่ก็เป็นงานของจิตที่เราสั่งเกตง่าย จิตจึงเป็นนามธรรม
ที่มีอิทธิพลต่อร่างกายสูงมาก และถือว่าในชีวิตคนเรานี้จิตเป็นนาย
กายเป็นบ่าว ถ้าหากว่าจิตได้รับการฝึกปรือ ได้รับการอบรมให้มี
การเลือกรับเฉพาะสิ่งที่ควรรับ เก็บสิ่งที่ควรเก็บ คิดสิ่งที่ควรคิด
รู้สิ่งที่ควรรู้แล้ว จิตจะสามารถพัฒนาขึ้นไปได้อย่างสูงสุด จนถึง
เข้าถึงถึงความบริสุทธิ์หมดจดปราศจากอาสวกิเลสเครื่อง
เศร้าหมองทั้งหลายทีเดียว.

๘. ปัญหาเรื่องสันโดษ

๑๔๘. หลักสันโดษแท้จริงของพระพุทธศาสนามีอย่างไร?

สันโดษเป็นหลักธรรมประการหนึ่ง ซึ่งปรากฏในพระคัมภีร์หลายแห่งด้วยกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ส่วนมากจะเป็นคำสอนเพื่อให้พระปฏิบัติโดยตรง หรือไม่อย่างนั้นเป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติของพระ เช่นพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ที่แสดงออกมาเป็นกลาง ๆ ไม่เจาะจงพระหรือฆราวาสเท่าที่พบมาปรากฏในมงคลสูตร ชื่อว่า การโว จ นิวาโต จ สนฺตุฎฺฐี จ กตญฺญตา.... ท่านผู้รจนานี้ ได้กล่าวถึงความหมายของสันโดษจากคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้มาก โดยเริ่มจากการนิยามความหมายของสันโดษ ซึ่งมีใจความว่า “ความสันโดษด้วยปัจจัยตามได้ ชื่อว่า สนฺตุฎฺฐี โดยแบ่งประเภทความสันโดษเป็น ๓ อรรถ คือ

๑. บุคคลผู้มีปัจจัยทั้งสี่อย่างใดอย่างหนึ่ง ของตนอยู่แล้ว มีความยินดีในสิ่งที่ตนมีอยู่นั้น ไม่ปรารถนาปัจจัยอื่น พร้อมกับ การละความเป็นคนมักมากเสียได้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ผู้สันโดษด้วยปัจจัยที่มีอยู่”

๒. บุคคลได้ปัจจัยอันใดก็ตาม ไม่แสดงอาการให้ผิดปกติ ทั้งในเวลารับ และเวลาใช้สอย ยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยปัจจัย ของตนนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างเลวหรือประณีตก็ตาม ที่คนอื่นเขาให้ แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ผู้สันโดษด้วยปัจจัยของตน”

๓. การที่บุคคลมาละความยินดีและความยินร้าย ในอารมณ์ ที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนา พร้อมกับความยินดีในอารมณ์ ทั้งปวง โดยสม่ำเสมอ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้สันโดษ โดยสม่ำเสมอ”

ในอรรถกถา ท่านยกตัวอย่างสันโดษของพระมหากัสสปะว่า พระมหากัสสปเถระ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ ทั้งที่หยาบละเอียด เศร้าหมอง ประณีต ทน และเก่า อย่างใดอย่างหนึ่งหามิได้ ที่แท้ ท่านได้ปัจจัยอย่างไร มีปัจจัยอย่างไร ท่านก็ยินดีอย่างนั้น ไม่มีการแสวงหาเพิ่มเติม ในเมื่อปัจจัยเหล่านั้นยังใช้ได้อยู่ นี่เป็นการแสดง ถึงคุณสมบัติของพระอรหันต์

ความหมายที่แท้จริงของคำว่า สันโดษนั้น ได้แก่ “ความ ไม่โลภ” หมายความว่ายอมยินดีด้วยปัจจัย มีผ้านุ่งห่มเป็นต้น ไม่ว่าจะเลวหรือประณีต ก็ยินดีตามที่มีอยู่นั้น ท่านจึงแบ่งประเภท ของสันโดษไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

ก. ภิกษุในธรรมวินัย ได้จีวรดีหรือไม่ดีก็ตาม เขื่อย่อมยัง อรรถภาพให้เป็นไปด้วยจีวรนั้นเท่านั้น ไม่ปรารถนาจีวรอื่น แม้จะได้ ก็ไม่รับ อาการของภิกษุนั้นชื่อว่า “ยถาลาภสันโดษ” ยินดีตาม ที่ได้

ข. ถ้าภิกษุอาพาธ ห่มจีวรหนาทำให้หนักไป จึงเปลี่ยนจีวรนั้น กับภิกษุอื่นที่เป็นเพื่อนกันแล้ว เธอก็ยังอัศภาพให้เป็นไปด้วยจีวรที่เบา นั้น ก็ได้ชื่อว่า เป็นสันโดษเหมือนกัน ท่านเรียกว่า “ยถาพลสันโดษ” ยินดีตามกำลังในจีวร

ค. ภิกษุบางรูปได้จีวรที่ดีมา แต่มาพิจารณาว่าตัวเองเป็นพระผู้น้อย จีวรดี ๆ สมควรกับพระเถระผู้ใหญ่ จึงได้ถวายจีวรเหล่านั้นแก่พระเถระเสีย ส่วนตนเองไปแสวงหาจีวรอื่น ที่เห็นว่าเหมาะสมสำหรับตน อย่างนี้ท่านก็เรียกว่าเป็นความสันโดษประการหนึ่งเหมือนกัน เรียกว่า “ยถาสารูปสันโดษ” ยินดีตามสมควรในจีวร

เรื่องสันโดษนี้ ท่านแสดงไว้ครบทั้งปัจจัย ๔ รวมเป็นสันโดษ ๑๒ ประการ แต่เมื่อจะกล่าวโดยสรุป ตามความหมายของสันโดษ ซึ่งท่านแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ แล้ว อาจจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

ก. ความยินดีด้วยปัจจัยของคนนั้น มุ่งหมายให้มีความยินดีเท่าที่เป็นของของตนเท่านั้น ไม่แสดงความโลภอยากได้ในทรัพย์สินสมบัติ อันไม่ได้เป็นของตน ส่วนทรัพย์สินสมบัติของคนนั้น จะมีมากสักเท่าไรก็ไม่เสียสันโดษ คือยังเรียกว่าเป็นผู้มีความสันโดษด้วยปัจจัยของตนอยู่นั่นเอง

ข. ปัจจัยอันใดที่มีอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นของดีเลวอย่างไร หรือจะมากอย่างไร บุคคลมีสิทธิจะยินดีในปัจจัยอันมีอยู่นั้น และพร้อมที่จะยังอัศภาพของตน ให้เป็นไปด้วยปัจจัยอันมีอยู่นั้น ไม่แสวงหาอีกในเมื่อปัจจัยนั้น ยังอาจจะอำนวยประโยชน์แก่ตนอยู่ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ยินดีด้วยของอันมีอยู่ทั้งนั้น

ค. และการที่บุคคลไม่แสดงความยินดียินร้าย ในปัจจัยที่ตน
ได้มา มีอยู่ หรือว่าเป็นของตน วางจิตสมาเสมอ อยู่ในอารมณ์
ทั้งปวง ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษโดยสมาเสมอ ส่วนที่เกี่ยวกับ
สันโดษ ๓ ประเภท นั้นเมื่อกล่าวโดยสรุป มีความมุ่งหมาย
อย่างนี้ คือ

ก. ยถาลภสันโดษ ยินดีตามที่ได้นั้น มีความหมายว่า เรา
จะได้มากหรือน้อยนั้นไม่สำคัญ แต่เมื่อได้มาแล้ว ก็ยินดีเฉพาะ
สิ่งที่ได้มาเท่านั้น อาจจะมีมากอย่างไรก็ได้ ในเมื่อเป็นการได้มา
โดยธรรม เขาก็มีสิทธิจะยินดีในสิ่งที่ได้มานั้น และยังได้ชื่อว่าเป็น
ผู้มียถาลภสันโดษอยู่เช่นเดิม

ข. ยถาพลสันโดษ ซึ่งแปลว่ายินดีตามกำลังนั้น หมายความว่า
ว่าเรามีกำลังในการแสวงหาการรับได้ขนาดไหน ก็อาจจะรับได้
โดยไม่เสียสันโดษเช่นเดียวกัน อันนี้หมายถึงการใช้กำลังของคน
เป็นหลักตัดสินว่า แค่นี้เพียงไร จึงจะเหมาะแก่กำลังของตน
ก็ยินดีไปตามกำลัง ของตนดังกล่าวแล้ว

ค. ยถาสารูปสันโดษ ซึ่งแปลว่ายินดีตามสมควรแก่ฐานะ
อัศภาพคุณสมบัติเป็นต้นของตน ก็ให้ยินดีไปตามสมควรหรือ
เหมาะสมแก่ตน เนื่องจากฐานะของคนไม่เหมือนกัน ความ
เหมาะสมของคนหนึ่งอาจจะไม่เหมาะสมหรือสมควรสำหรับ
คนอื่นคนหนึ่ง ดังนั้น การยินดีตามสมควรแก่ฐานะของคนจะยินดี
มากหรือน้อยก็ตาม ยังจัดเป็นสันโดษข้อนี้ได้อยู่นั่นเอง

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า ท่านกล่าวสั้นโดยเอาไว้ในที่ต่าง ๆ มากมาย จุดหมายปลายทางของธรรมะข้อนี้ อยู่ที่การสอนคนให้ละความโลภหรืออย่างน้อยที่สุด ให้รู้จักยับยั้งชั่งใจหักห้ามใจของตน ไม่ให้เฟื่องเลี้ยงโลกอยากได้ ในทรัพย์สินสมบัติ ที่ไม่ใช่เป็นของตน หรือที่ตนไม่มีสิทธิจะได้ และที่สำคัญคือของที่ตนยินดีนั้น จะต้องประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม ไม่เบียดเบียนใครแล้วได้มา ตามคำบาลีที่ว่า “ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม” เมื่อประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งสามประการคือ

๑. ไม่โลภอยากได้ในสิ่งที่ของ ๆ คนอื่น หรือที่ตนไม่มีสิทธิที่จะได้

๒. เป็นของที่ประกอบด้วยธรรม คือไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

๓. การได้มาโดยสัมมาอาชีพ ไม่หลอกลวงฉ้อโกงใครมา ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสั้นโคษ ตามความหมายนี้ โดยไม่จำเป็นที่จะต้องยินดีแต่น้อย ซึ่งเป็นอาการของ “มกน้อย” ซึ่งเป็นคำสอนสำหรับพระโดยตรง ถ้าสิ่งของนั้นประกอบด้วยคุณสมบัติดังกล่าวย่อมไม่เป็นการเสียสั้นโคษแต่ประการใด

๑๔๕. ขอทราบเรื่องสั้นโคษมีมาในคัมภีร์ใดบ้าง?

เรื่องสั้นโคษมีปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ มากมายจะกล่าวเฉพาะพระสูตรบางพระสูตร เช่น

๑. สามัญญผลสูตร ๒. กัสสปสังยุตต์ ๓. เมตตาสสูตร ใน
ปฐมวรรค ๔. สังคีตีสสูตร จตุกนิบาต ๕. มงคลสูตร ๖. วินิตสูตร
๗. ปฏิกหกสูตร ๘. ทศุตตรสูตร ๙. ขคควิสาณสูตรและอุพหัต
ถิปโทปมสูตร เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีในชาดก อรรถกถา
ฎีกาแห่งพระสูตรนั้นอีกมาก

๑๕๐. หากจะอธิบาย สันโดษกับการประหยัด มีลักษณะเหมือน
กัน หรือเป็นอันเดียวกันเช่นนี้จะถูกต้องหรือไม่?

สันโดษกับการประหยัดนั้น เราจะเอามาพูดให้เหมือนกันไม่
ได้ เพราะเป็นการกล่าวถึงคนละแง่กัน สันโดษกล่าวถึงการยินดี
ในของของตน ของที่มีอยู่ และยินดีโดยสม่ำเสมอ อันเป็นการ
แสดงว่าเรื่องสันโดษเป็นเรื่องของการนำเข้า หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
ของที่มีอยู่แล้ว เช่นการสอนให้สันโดษในการรับ ในการแสวงหา
 เป็นต้น

ส่วนประหยัด หมายความว่า การระมัดระวังในการใช้จ่าย
 เป็นต้น เป็นเรื่องของการนำทรัพย์สมบัติของตนที่มีอยู่แล้ว ออกไป
 ใช้จ่าย จึงเป็นเรื่องคนละแ่งดังกล่าวแล้ว ประหยัดนั้นเข้ากับธรรม
 ที่เด่นชัดที่สุดก็คือสมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่กำลัง
 ทรัพย์ที่หามาได้แล้ว ไม่ให้ฝืดเคืองและฟุ่มเฟือยจนเกินไป

แต่จะอย่างไรก็ตาม สันโดษอาจจะเป็นปัจจัยให้เกิดการ
 ประหยัดขึ้นได้ เนื่องจากเป็นปัจจัยของกันและกัน โดยเฉพาะคือ

ยถาพลสันโดษ กับยถาสารูปสันโดษอาจจะเป็นปัจจัยให้คนเกิดการประหยัดเพราะเมื่อคนมีความยินดีตามกำลัง ยินดีตามสมควรแก่ตนแล้วช่วยให้มีการประหยัดมัธยัสถ์ หรือมีสมชีวิตาขึ้นมาได้เหมือนกัน

๑๕๑. ถ้าหากข้อ ๑๕๐ ไม่ถูกต้อง คำว่า ประหยัดในทัศนะของพระพุทธศาสนามีความหมายอย่างไร?

คำว่า ประหยัด เราอาจได้ความหมายที่ท่านใช้ในพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น

๑. มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ เช่น ประมาณในการใช้จ่าย ประมาณในการกิน ประมาณในการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ เป็นต้น

๒. สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินฐานะของตน

๓. สุกโร ตามแนวแห่งกรณียเมตตสูตร อันหมายถึงการที่ เป็นผู้เลี้ยงง่าย ได้แก่แก่อาการที่ดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ

๔. การรู้จักแสวงหาพัสดุที่หายแล้ว และการรู้จักบูรณะพัสดุที่คร่ำคร่าตามแนวแห่งตระกูลอันมั่งคั่ง จะตั้งอยู่ได้นาน เพราะสถานสี่

๕. ัตถัญญมะ ความสำรวมระวัง ไม่ว่าในการทำงาน การพูด ตลอดจนการใช้จ่ายทรัพย์

๖. อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่หา
มาได้แล้ว อันเป็นปัจจัยให้เกิดการประหยัดอีกประการหนึ่ง

๗. ยถาผลสันโดษ ยถาสารูปสันโดษ ตามที่กล่าวแล้ว
ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการประหยัดได้เช่นเดียวกัน แต่ไม่ใช่พวก
เดียวกัน อาจจะเป็นได้ก็ในชั้นแห่งความเป็นปัจจัยของกันและกัน
ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น หลักรรรมเหล่านี้บางอย่างก็ตรงกับ
ประหยัด บางอย่างก็ใกล้เคียง บางอย่างก็เป็นปัจจัยให้เกิดการ
ประหยัด ที่ท่านแสดงไว้ คิดว่าคงจะมีอีกหลายอย่าง แต่เท่าที่
นึกได้มีเพียงแค่นี้

๑๕๒. จะอธิบายเรื่องสันโดษให้คนเข้าใจง่ายได้อย่างไร?

เรื่องสันโดษ เป็นความเข้าใจผิดที่ฝังแน่น จนกลายเป็น
อุปาทานไปแล้ว เพราะคนส่วนมากมีความเชื่อ และความเข้าใจ
ว่า สันโดษหมายถึงการไม่ยินดียินร้ายอะไร เป็นการตัดตนจาก
สังคม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคม ในการรับก็มีความเข้าใจกันว่า ต้องยินดี
แต่น้อยไม่ต้องการอะไรมาก ๆ จนเป็นลักษณะของมักน้อยไป
สรุปว่า ความเข้าใจเรื่องสันโดษของคนทั่วไป ไม่ตรงตามบาลีและ
อรรถกถา จนเป็นการยากที่จะแก้ไขแล้ว

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เราต้องการให้คนทราบหรือเข้าใจเรื่อง
สันโดษ เพื่อให้เกิดผลตรงตามหลักสันโดษ ที่ท่านแสดงไว้ในบาลี
ใช่หรือไม่? ถ้าใช่ ก็ไม่เป็นการจำเป็นที่เราจะต้องไปเน้นในเรื่อง

สันโดยเพราะจะเป็นการขัดกับความรู้สึกของคนทั่วไป จะเป็นการยากที่จะให้เขาสนใจได้ จึงนำที่จะหาวิธีอื่นซึ่งเมื่อได้ประพฤติกปฏิบัติตามแล้ว จะเกิดผลเป็นสันโดย ตามหลักบาลี โดยไม่ต้องใช้คำว่าสันโดยมาเกี่ยวข้องให้เป็นที่ตกใจ หรือหวาดเกรงกันเปล่า ๆ และวิธีเบนความสนใจจากสิ่งที่เขาหวาดกลัว ให้ไปทำสิ่งหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดผลในทำนองเดียวกันนั้น แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้มาแล้ว ตัวอย่างในกรณีของภิกษุบวชใหม่ ที่หวั่นเกรงต่อการสำรวมระวังตาเป็นต้น ตลอดจนถึงปฏิบัติน์ยอันอาจารย์และอุปัชฌายะสั่งสอนจนถึงกับเตรียมตัวจะสึก เพราะเข้าใจว่า ในธรรมวินัยนี้ไม่มีแก้แต่ที่เหยียดมือ แต่อาศัยความเป็นศาสดาของพระพุทธเจ้า ทรงแนะนำให้รักษาจิตเพียงอย่างเดียว ไม่ต้องรักษาอะไรมาก และท่านก็ทำได้ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำซึ่งในที่สุดผลก็เป็นอย่างเดียวกันกับการสำรวม ระวังกาย วาจา ที่อาจารย์และอุปัชฌายะของท่านเคยสั่งสอนจนท่านรู้สึกขยาตมาแต่ก่อน นี่จัดว่าเป็นตัวอย่าง สำหรับการเบนความสนใจ ด้วยการสร้างทัศนะใหม่ ๆ ให้แก่เขาแต่สามารถที่จะให้เกิดตามที่เรต้องการได้ ดังนั้น เมื่อเราต้องการจะให้เกิดผลในทางสันโดย อาจจะดำเนินการได้หลายวิธี เช่น

๑. สร้างความรู้สึกรักและหวงแหน ในสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยเน้นให้คนเข้าใจว่า ไม่ว่าจะเป็นสิ่งดีหรือไม่ดีก็ตาม จุดมุ่งหมายในการบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ก็คือ "สำเร็จประโยชน์" อันหมายความว่า สิ่งนั้นอาจอำนวยประโยชน์ที่เราต้องการให้ได้เป็นหลักอันสำคัญ ไม่ว่าจะป็นอาหารหรือเครื่องนุ่งห่มก็ตาม

๒. สร้างความรู้สึกทรนงในตนเอง ไม่ยอมงอมืองอเท้า หรืออาศัยแรงคนอื่น ยินดีที่จะใช้สติปัญญาของตนด้วยความเพียรพยายาม และให้เกิดความรังเกียจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นโดยผิดธรรม มีการโกงได้มาเป็นต้น

๓. แนะนำให้คนตระหนักถึงฐานะของตนเห็นโทษของการเป็นหนี้เป็นสินของคนอื่นหรือของตน เห็นโทษของการทำงานที่มีโทษ เห็นโทษของความต้องการในสิ่งที่เกินฐานะ ยินดีที่จะดำรงชีวิตอยู่ตามฐานะของตน ให้อะไร ควรซื้อควรจ่าย ที่ไม่เกินฐานะการครองชีพ การเงิน และรายได้ของตน แล้วดำรงชีวิตให้เหมาะสมแก่ฐานะนั้น ๆ

๔. แนะนำหลักของประโยชน์ในปัจจุบันทั้ง ๔ ประการ มี

๑. อุฏฐานสัมปทา สมบูรณ์ด้วยความหมั่นขยัน ในการทำงานธุระหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน

๒. อารักขสัมปทา สมบูรณ์ด้วยการรักษาทรัพย์ที่หาได้มาด้วยความเหนียวแน่น

๓. กัลยาณมิตรตตา กบหาสมาคมกับคนดี ด้วยการร่วมความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วมผลประโยชน์กับคนดี

๔. สมชีวิตา ดำรงชีวิตพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้มา ไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือมัวสัจจนกลายเป็นตระหนี่จัดไป

สุขของภคหัตถ์ ๔ มีสุขแต่ความมีทรัพย์, สุขแต่การจ่ายทรัพย์, สุขแต่การไม่ต้องเป็นหนี้ และสุขเกิดแต่การทำงานที่ปราศจากโทษ พร้อมกับสอนเรื่องตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน

เพราะเหตุ ๔ ประการคือ ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว ไม่บูรณะ
พัสดุที่คร่ำคร่า ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ พร้อมกับ
การตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีล ให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือนเป็นต้น

สำหรับความต้องการเกี่ยวกับมุ่งให้เกิดผลในทางแก้คุณ
อย่างที่ท่านรองปลัดกระทรวงเศรษฐการประสงค์นั้น เราอาจจะ
ดำเนินวิธีต่าง ๆ เช่น

๑. สร้างความรักและความนิยม ในผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น
ในประเทศของตน อย่างที่เราเคยสร้างความรู้สึกรักในทำนอง
ชาตินิยมกันมาครั้งหนึ่ง โดยมีคำขวัญที่ว่า

ไทยทำ ไทยซื้อ ไทยขาย ไทยได้กำไร เงินทองไม่รั่วไหล
ชาติไทยจะเจริญ เป็นต้น

แต่ความมุ่งหมายอันนี้ จะสำเร็จขึ้นมาได้ก็ด้วยการสร้าง
มาตรฐานของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ ให้มีคุณภาพใกล้เคียง
หรือดีกว่าของต่างประเทศที่มีราคาใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิด
ความนิยมกันอย่างจริงจัง และไม่รู้สึกละอายใจเงินที่ได้จ่ายไป

๒. แนะนำให้ผู้พึงเกิดความรักและความนิยม ในหลักธรรม
อันจะนำไปให้เกิดผล เป็นความสันโดษอย่างที่เราต้องการ เช่น ตาม
แนวภาษิตที่ว่า

มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคร่าวทั้งควาหวาน
เป็นต้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นหลักที่จะสอนคนซึ่งขาดต่อคำว่า
สันโดษ หรือเข้าใจว่าคำว่า สันโดษไม่ถูกต้อง จนยากที่จะถ่ายทอด
อาจจะต้องใช้วิธียิงด้วยกระสุนวิถีโค้ง ดังกล่าวมา

สำหรับท่านที่พอจะทำความเข้าใจกันได้ ก็อาจจะให้เข้าใจ
คำว่าสันโดษ ตามแนวแห่งคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว โดย
พยายามชี้แจงให้เขาเข้าใจลักษณะ ความมุ่งหมาย และจุดประสงค์
และที่สำคัญคือให้เขาเห็นอานิสงส์ของความมีสันโดษ ซึ่งผู้สอน
จะต้องมีวิธีชี้แจงให้เขาเห็นความแตกต่างระหว่างมันน้อย กับ
สันโดษ และผลดีของสันโดษ ซึ่งอุปกรรมในการนี้มีอยู่มากพอ
สมควร

และสิ่งที่จะต้องระลึกไว้เสมอ ก็คือผู้สอนไม่ควรจะเล็งผล
เลิศจนเกินไป ต้องใช้ความเพียรพยายามด้วยความใจเย็น และหา
อุปายวิธีต่าง ๆ ที่จะให้เกิดผลตามที่ตนต้องการ พร้อมกับการ
สร้างตัวอย่างที่ดีให้เกิดขึ้น ซึ่งแต่ละ สำหรับข้อนี้ จะต้องได้รับ
ความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย แม้แต่ผู้สอนเองก็จะต้องมี
สันโดษ คือยินดีตามที่จะทำได้ด้วย ไม่ใช่มุ่งจะควบคุมพฤติกรรม
ของสังคมจนเกินไป ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยของใคร ๆ จะทำได้

เป็นความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัย
ก็ในเมื่อปัจจัยที่ก่อให้คนวิ่งไล่ความอยากกัน จนกลายเป็นความ
ฟุ้งเพื่อเห่อเหิม พร้อมด้วยสิ่งที่ยั่วยุให้ขาดสันโดษ มีมากกว่า
ปัจจัยที่จะช่วยให้เกิดสันโดษดังกล่าวแล้ว การหันหน้าเข้าหากัน
ของบุคคล องค์กร ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของสังคม

ช่วยกันคิดช่วยกันแก้ไข ตามวิถีทางอำนาจและหน้าที่ของตน ก็อาจจะเกิดผลตามที่ต้องการได้ และที่ควรระวังก็คือ “ภาวะ การโยนกลอง” ซึ่งเป็นผลเสียอย่างแรง ต่อการที่จะแก้ปัญหาค้าง ๆ ซึ่งจะทำให้ปัญหาค้าง ๆ ปราศจากทิศทางเป้าหมาย เพราะขาดผู้รับผิดชอบ

อีกประการหนึ่ง ในกลุ่มนักเผยแผ่ ถึงแม้จะไม่อาจจัดให้มีการประชุมปรับทัศนคติ ให้เข้ากันได้ ก็น่าที่จะมีวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้แต่ละท่านยึดหลักตามบาลี อรรถกถา ฎีกา เป็นแนวในการสั่งสอนอบรม ไม่ใช่มุ่งแต่แสดงอัตตโนมติ จนนักเผยแผ่ โจมตีหรือขัดกันเอง ซึ่งเป็นสาเหตุอันหนึ่ง ที่ทำให้เกิดช่องว่าง ในความรู้ความเข้าใจธรรมะในพระพุทธศาสนา

เรื่องนี้ ถ้าหากจะมีการประชุมกัน ก็จะเป็นไปเพื่อความเจริญ โดยแท้ ปัญหาทุกอย่างไม่อาจจะแก้ได้เพียงคนเดียว ในเมื่อเป็น ปัญหาสังคม การช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยสั่งสอน และช่วยกัน ปฏิบัติเท่านั้น พอจะช่วยแก้ปัญหาค้าง ๆ ได้

เรื่องสันโดษนี้ มีข้อที่น่าสังเกตอยู่หลายประการด้วยกัน คือ

๑. ชั้นที่เป็นบาลีท่านไม่ได้นิยามความหมายของคำว่าสันโดษ เห็นเด่นลงไป ว่ามีขอบเขตและความหมายแค่ไหน แม้แต่สันโดษ สามประการ มัชฌิมกถาสันโดษ เป็นต้น ก็ปรากฏว่าหาได้มาจาก บาลีโดยตรงไม่ แต่เป็นความคิดเห็นของพระอรรถกถาจารย์

ที่แยกประเภทอธิบายออกไป ทั้งนี้เข้าใจว่า ในการเทศนาของ พระพุทธเจ้า ผู้ฟังเข้าใจความหมายของสันโดษที่อยู่แล้ว เพราะ เป็นภาษาของคน จึงไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องอธิบาย หรือนิยามความหมายออกมา

๒. ในอรรถกถาสัมมัญญผลสูตรเป็นต้น ท่านอธิบายว่าภิกษุที่มี บริหาร ๘ ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษที่แท้จริง แต่เมื่ออธิบายไป ๆ กลับ บอกว่าแม้มีบริหารถึง ๑๒ อย่าง ก็ยังเป็นสันโดษอยู่นั่นเอง อัน เป็นการแสดงว่า ถ้าของที่คุณได้มาโดยธรรม ประกอบด้วยธรรม ถึงแม้จะมากไปบ้าง ก็จัดเป็นสันโดษได้อยู่

๓. ความมุ่งหมายในการสอนเรื่องสันโดษ เมื่อว่ากันโดย เนื้อหาแล้ว ต้องการจะห้ามความมักมาก อยากใหญ่ หรือโลภ อยากได้ในทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น หรือที่ตนไม่มีสิทธิ์จะได้ กลับสอนให้ยินดีเฉพาะที่เป็นของของตน ที่มีอยู่และสม่าเสมอ อันหมายความว่า เมื่อมีอยู่แล้ว ก็ไม่ทะเยอทะยานอยากได้อีก ทั้งตัวอย่างส่วนมาก ท่านยกพระจันทร์เป็นตัวอย่าง ครั้นจะพูดในแง่ของชาวบ้านก็เกรงจะเป็นการผิดต่อบาลี และอรรถกถา

๔. เฉพาะที่เป็นการกล่าวสอนชาวบ้าน โดยตรงก็คือสอน ให้มีความยินดีในรูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้น ตามแนวแห่งสันโดษ ทั้งสามประการ ไม่ทะเยอทะยานหรือวิ่งไล่ความอยากกันจนเกินไป ซึ่งอาจจะกล่าวโดยใจความว่า “ให้รู้จักอิ่ม รู้จักพอ ไม่อยากมี อยากรู้จักจนตอບสนองกันไม่รู้สิ้นสุด” ข้อนี้ถ้ามีอธิบายที่ดีพอ อาจจะได้ประโยชน์ในการสอนธรรมเป็นอย่างยิ่ง

๕. คนเราอาจจะหาอะไรมาเป็นของตนก็ได้ โดยใช้ความเพียรพยายามดังได้กล่าวมาแล้วย่อมเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญทั้งนั้น ทรงดำเนินเฉพาะคนจำพวกที่ทรงเรียกว่า อติจุนตา คือ ความปรารถนาเกินไป จากสิ่งที่ตนได้มาแล้ว หรือกฤหัสถ์ผู้ไม่รู้จักอิมรู้จักพอในรูปเป็นต้น ของตนหรือที่ตนได้แล้วเท่านั้น

๖. จากบาลีที่ว่า อสนตุญฺจิตา จ กุสเลสุ ธมฺเมสุ เป็นการแสดงว่า สำหรับกุศลธรรมแล้ว บุคคลไม่ควรยินดีแต่เฉพาะที่มีอยู่แล้วเท่านั้น แต่ท่านสอนให้พยายามเจริญให้มีมากขึ้นตามลำดับ

๗. ในส่วนที่กล่าวว่า สันโดษจะต้องประกอบด้วยความเพียรด้วยนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของท่านผู้ใดว่ามีสันโดษ ก็จะต้องมีคุณสมบัติอีกประการหนึ่ง คือ ความเพียรด้วย อันเป็นการแสดงว่า สันโดษไม่ใช่สอนให้คนเกียจคร้าน หรืองอมืองอเท้า ตามที่เข้าใจกันอยู่

๘. ในฎีกาเอกนิบาตอังคุตตรนิกาย กลับแสดงว่า สันโดษกับมกน้อยเป็นธรรมพวกเดียวกันว่า “ภิกษุผู้ใคร่จะบำเพ็ญปฏิบัติอันเนื่องด้วยความมกน้อยในปัจจุบัน พึงเป็นผู้รู้จักประมาณในการรับด้วยอาการอย่างนี้ จริงอยู่ ภิกษุผู้เป็นอยู่ด้วยอาการอย่างนั้น ชื่อว่า เป็นผู้สันโดษ” แต่ในที่อื่นพบว่าเป็นธรรมะต่างชนิดกัน

๙. สันโดษจัดเป็นอุปการธรรม ตามพระพุทธานุภาพที่ตรัสไว้ในทสมวรรค เอกนิบาต อัง.....ว่า “ภิกษุทั้งหลายเราไม่เล็งเห็นแม่

ธรรมอันหนึ่งอื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลื่อน
หาย เพื่อไม่อันตรายแห่งสัตถธรรมอย่างนี้ เหมือนความเป็น
ผู้สันโดษนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย...ความสันโดษเป็นไปเพื่อความ
ตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม...ภิกษุทั้งหลาย”

๑๐. สันโดษมีวัตถุประสงค์เป็นอารมณ์ ส่วนมักน้อยมีธรรมะเป็น
อารมณ์

๑๕๓. สันโดษ เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาเศรษฐกิจ ของบุคคล
และชาติบ้านเมืองจริงหรือ?

ประเด็นนี้มีคนพูดกันมาก และพูดกันมานานแล้ว จนถึงบาง
ครั้งบางคราวมีการขอร้องไม่ให้พระสอนเรื่องสันโดษ เพราะกลัว
ชาติจะด้อยพัฒนา จนถึงพูดเลยเถิดไปว่า การที่ประเทศไทยไม่
เจริญเท่าที่ควรก็เพราะพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันโดษนั่นเอง
ซึ่งเป็นความคิดเห็นที่กระจุกกระจิมนำเอ็นดูดีเหลือเกิน

ข้อที่ควรตระหนักให้มากคือ สันโดษ เป็นหลักธรรมในกลุ่ม
ของสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรม ตามสมควร
แก่ฐานะ หน้าที่ การงาน อาชีพของตน เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะเห็นทาง
ในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมข้อนี้ ในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจ
สังคม สุจริต ยุติธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใน
จุดย่อยของสังคมคือ คนแต่ละคน และประเทศชาติอันเป็น
ส่วนรวม คือ

๑. ยถาพลสันโดษ ความยินดีตามกำลัง ในกรณีนี้บุคคลสามารถระดมทุน กำลังคน กำลังความคิดอ่าน วิชาความรู้ของตนลงไปได้เต็มที่ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ トラาบใดที่เขายังไม่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สิน สติปัญญา กำลังคนของคนอื่น

๒. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้มา เป็นเรื่องของกรพยายามปรับใจ ให้เกิดความยินดี พอใจ ในสิ่งที่ตนได้ใช้ความเพียรพยายามแสวงหาได้มา ในจุดของการรับ การครอบครองสิ่งเหล่านั้น รวมตลอดถึงการบริโภค ใช้สอยสิ่งเหล่านั้น เพราะประเด็นนี้ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการสร้างความสุข ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป คนเราจะมีมากอย่างไรก็ตาม หากไม่สามารถปรับใจให้เกิดความยินดีในสิ่งนั้น ในขณะนั้น ๆ ได้แล้ว ความสุข ความสงบใจก็จะไม่เกิดขึ้น ดังที่ท่านกล่าวไว้ในอุทานธรรมว่า

ความไม่พอใจจนเป็นคนขี้ญู่ พอแล้วเป็นเศรษฐีมหาศาล
จนทั้งนอกทั้งในไม่ได้การ จงคิดอ่านแก้จนเป็นคนพอ

๓. ยถาสารูปสันโดษ ความยินดีตามสมควร เป็นเรื่องของกรซื้อขาย จับจ่าย สิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตน อันมีผลกระทบต่อรายได้ ฐานะ ความอยู่ดีมีสุขของคนอยู่มาก ถ้าคนมุ่งหน้าแต่จะใช้จ่าย โดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นอย่างแท้จริง ความจำเป็นที่รองลงมา ความฟุ่มเฟือย ที่เกิดประโยชน์ไม่คุ้มค่าเป็นต้นแล้ว จะทำให้รายจ่ายเกินรายได้ จนต้องเป็นหนี้

เป็นสินคนอื่น สร้างความเดือดร้อนในลักษณะงูกินหางให้เกิด
ขึ้นแก่ตน จนบางกรณีมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ของชาติ บ้านเมือง เพราะเสียเงินตราต่างประเทศไปมาก เนื่องจาก
คนภายในชาติบ้านเมือง ขาดความนิยมทุกอย่างที่เป็นของไทย
แต่สนใจใช้ของต่างประเทศ

สมมติว่า คนภายในชาติบ้านเมืองมี ความยินดีในกำลัง
ของตน จะเป็นคนไม่เกียจคร้านในการทำงาน และไม่เอารัดเอา
เปรียบ กินแรงคนอื่น ผลประโยชน์ที่ตนจะพึงได้ก็ได้เต็มที่ คนอื่น
จะไม่ถูกเบียดบังถ้าคนยินดีในสิ่งที่ตนใช้ความเพียรพยายาม
ได้มา ปัญหาการคอร์รัปชั่น โกงกิน น้่อราษฎร์บังหลวง ก็จะไม่มี
ถ้าคนยินดีตามสมควร ก็จะช่วยให้มีการประหยัด มัธยัสถ์ เกิด
ความนิยมไทย ไม่กระสันอยากได้ของจากต่างประเทศกันไปทุก
สิ่ง ลองนึกดูก็แล้วกันว่า ชาติบ้านเมืองจะพัฒนาขึ้น หรือจะ
ตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างที่พูดกัน อย่าลืมว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า
“สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยวดยิ่งนะ”

คุณานุภาพแห่งพระรัตนตรัย คือ

๑. จิตตึกตัม เป็นปุชณียวัตถุอันบุคคลทอดไว้ภายในใจ
๒. มหาคุขัม ทรงคุณค่าอันประมาณมิได้
๓. อตุลลัม ทรงคุณอันไม่อาจชั่งได้
๔. ทูลลภทสุสนัน น้อยคนที่จะได้พบเห็นพระคุณนั้น
๕. อโนมุตตตตปริโลกัม คนใจต่ำไม่อาจสัมผัสพระคุณได้ เหตุฉะนั้น นักปราชญ์จึงขนานนามว่า พระรัตนตรัย.

คนที่สามารถห้ามตนเองจากความชั่วได้ คือคนที่

“ มีตระกูลสูง, มีบุญญาดี, มีความเจริญทั้งกายและจิต, มีความกล้าหาญ, มีศีล, เป็นคนได้ศึกษาสดับตรับฟังมามาก, มีความขยันหมั่นเพียร, เป็นนักปราชญ์, และคนที่มรรคมไปสู่สุคติ ”

พรหมจรรย์ คือการประพฤติประเสริฐ

มี ๑๐ ประเภท คือ

“ การบริจาค, การช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงานที่ชอบธรรม, มีความสำรวมระวังในศีล, ประกอบพรหมวิหาร ๔ คือ

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไประดับอัปป์มัญญา, งดเว้น
 การเสพเมถุนกรรม, ยินดีในภรรยา สามี่ของตนเอง, มีความเพียร
 ในกรบ็องกันบาป ละบาป บำเพ็ญความดี และรักษาความดีไว้;
 ปฏิบัติตนตามองค์อริยมรรค ๘ ประการ, และคำสั่งสอนของพระ-
 พุทธเจ้าทั้งหมด ” เหล่านี้ล้วนได้ชื่อว่า พรหมจรรย์ในความหมาย
 ทางพระพุทธศาสนา.

สมบัติของพุทธศาสนิกชน ๖ ประการ คือ

คติสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยคติคือได้อัตภาพมาเป็น
มนุษย์
กาลสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยกาล คือเกิดมาในคราวที่
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่
ปเทศสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยประเทศ คืออยู่ในถิ่นที่
การนับถือพระพุทธศาสนา
กุลสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยตระกูล คือเกิดในตระกูลที่
เป็นสัมมาทิฐิ นับถือพระพุทธศาสนา
อุปธิสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยอุปธิ คือมีอวัยวะร่างกาย
สุขภาพ พลานามัยสมบูรณ์
ทิฐิสมบัติ	ถึงพร้อมด้วยทิฐิ คือตนเองเป็นคนมี
สัมมาทิฐิ คือปัญญาอันเห็นชอบ

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศิลาพร ๗๔ ซอยรัชฎาภิเษก มัถกะสัน โทร. ๒๔๕๓๗๕๒
นายจรัส วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

“หน้าที่ของพระต่อสังคม”

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ
อนุเคราะห์ชาวโลก

เพื่อประโยชน์ เกื้อกูลและความสุข แก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย

จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด
จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะให้
บริสุทธิ์ บริบูรณ์

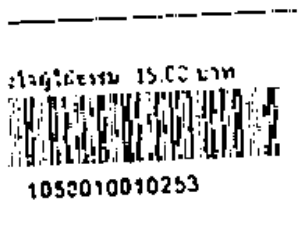
สัตว์จำพวกที่มีกิเลสน้อยเบาบางมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม
จักเสื่อม

ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี

ภิกษุทั้งหลาย แม้เราเองก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม
เพื่อแสดงธรรม.

กิจใดอันพระศาสดาผู้เอ็นดู ผู้อนุเคราะห์โลกพึงกระทำ
พระองค์ได้กระทำแล้ว โดยสมบูรณ์

แต่งานของพระที่ต้องทำเพื่อคนและคนอื่นยังมีอยู่ และ
ต้องทำกันต่อไป

ตามพระพุทธคำรัสที่ตรัสไว้นี้
ด้วยความไม่ประมาทในกาลทุกเมื่อ